

9 §.

Det är vigselförrättarens skyldighet att tillse att vid äktenskaps ingående stadgade formaliteter iakttagas. Försummar han detta, kan han drabbas av straffrättsligt ansvar. Däremot kan ej varje formfel tillmätas den vikt att dess förhandenvaro gör vigseln ogiltig. En skillnad måste göras mellan sådana moment i vigseln, som äro i rättsligt hänseende konstitutiva, och sådana, som sakna betydelse för vigselns laga verkan.

I flera främmande lagar är frågan om formfels inverkan på vigselns giltighet löst genom uttryckliga lagbud. Sålunda stadgas i den tyska civillagen såsom villkor för uppkomsten av ett giltigt äktenskap att de trolovade vid personlig och samtidig närvaro inför en vigselförrättare¹ förklarar sig vilja ingå äktenskap med varandra; tjänstemannen måste hava varit beredd att mottaga deras förklaringar och dessa få icke vara avgivna under villkor eller tidsbestämning. Brister det i något av dessa hänseenden, är äktenskapet ogiltigt (nichtig). Innebörden härav är emellertid olika för olika fall. Har äktenskapet icke blivit infört i äktenskapsregistret, är det att anse såsom en nullitet (Nichtehe, matrimonium non existens), som varken parterna eller tredje man behöver respektera. Oberoende av huruvida ogiltigheten blivit genom dom fastslagen äga sålunda parterna var för sig ingå nytt äktenskap, de person- och förmögenhetsrättsliga verkningar, som lagen förknippar med ett äktenskap, utebliva helt och hållet, o. s. v. Om däremot registrering skett, får formfelet samma verkan som ett publikt återgångsskäl: äktenskapet blir nichtige Ehe, matrimonium nullum, och behandlas såsom vore det giltigt, tills dom på ogiltighet fallit. Slutligen blir ett registrerat äktenskap oaktat formfel af förenämnda beskaffenhet att anse såsom hade det tillkommit i laga ordning, därest utan att talan om ogiltighet blivit väckt parterna efter vigseln sammanlevat såsom äkta makar i tio år eller ock, om endera dessförinnan avlidit, intill dödsfallet, dock i minst tre år. Enligt den franska civillagen går ett äktenskap åter, om det icke avslutats med vederbörlig publicitet och inför en vigselförrättare, som ägt behörighet i det förelig-

¹ vor einem Standesbeamten; såsom sådan räknas dock här även den som utan att vara Standesbeamter offentligent utöfvar en sådans ämbete, såframt ej de trolovade vid vigseln kände till hans bristande behörighet.

gande fallet. Utan direkt stöd i lag antages att förbindelsen är att anse såsom en nullitet, därest de trolovade ej varit personligen och samtidigt närvarande vid vigseln och därvid utan villkor eller förbehåll avgivit sitt samtycke till förbindelsen. Den schweiziska civillagen innehåller ett stadgande i ämnet, som lär vara så att förstå att för uppkomsten av ett giltigt äktenskap ej i formellt hänseende fordras mera än att de trolovade vid personlig och samtidig närvaro inför en vigselförrättare inom dennes tjänstgöringsområde förklarat sig taga varandra till äkta. Äro ej dessa fordringar uppfyllda, är äktenskapet en nullitet, men liksom enligt tysk rätt är för äktenskapets giltighet utan all betydelse att stadgad lysning ej föregått, att vittnen ej, såsom föreskrivet är, varit tillstädes, att förrättningsmannen ej varit behörig att viga kontrahenterna i fråga eller att äktenskapet ej blivit av honom vederbörligen stadfäst. I dansk och norsk rätt saknas lagbestämmelser. Även enligt dessa rättssystem anses dock vissa grövre formfel göra äktenskapet till en nullitet; så den omständigheten att ej båda parterna varit tillstädes vid vigseln, att akten förrättats av en person, som över huvud saknat vigselbehörighet eller att tillvägagångssättet varit sådant, att ingen kyrklig eller borgerlig vigsel kan sägas hava ägt rum.

I svensk lag är denna fråga mycket knapphändigt behandlad. Av omedelbart intresse är endast stadgandet i 2 kap. 12 § giftermålsbalken att om den viger, som ej är präst, laga vigning bör ske, därest äktenskap är tillåtet. Med detta aflf jämställde lagkommittén och äldre lagberedningen ett annat: att vigsel skett utan lysning. Denna omständighet torde icke enligt gällande rätt medföra vigselns ogiltighet.¹ Detta är däremot händelsen med vissa andra i lagen ej omhandlade formfel. Sålunda måste det anses vara oeftergivliga förutsättningar för vigselaktens laga verkan att kontrahenterna varit personligen och samtidigt närvarande och att de tillkännagivit sitt samtycke till äktenskapet utan villkor och förbehåll. Sannolikt äro härmed att likställa även andra fall, såsom att äktenskapsavtalet icke blivit av vigselförrättaren stadfäst, men synnerligen ovisst är var gränsen bör dragas. Enligt lagförslagen skulle de där avsedda formfelen medföra den verkan att äktenskapet gick åter, men enligt gällande rätt lär påföljden bli äktenskapets nullitet i förut angivna bemärkelse.

¹ Se K. Maj:ts utslag den 20 nov. 1874 (N. J. A. s. 463); jfr ock lagen om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap den 8 juli 1904, 1 kap. 4 §.

Beredningen har ansett uttryckliga regler i detta ämne vara i rättssäkerhetens intresse påkallade. Vid dessas utarbetande har det varit en ledande grundsats att faktiskt bestående äktenskap bör få upprivas på grund av formfel vid dess ingående, allenast om felet är av synnerlig betydelse.

Av skäl, som blivit antydda vid behandlingen av frågan om de ofullkomnade äktenskapens avförande ur lagstiftningen, är det av största vikt att vigselns egenkap av offentlig förrättning strängt fasthålls. Giftermålsbalkens regel att en vigsel ej äger laga verkan, om den förrättats av någon, som över huvud saknar behörighet att viga, måste på den grund upprätthållas. Den omständigheten att vigselförrättaren i det särskilda fallet överskridit gränserna för sin kompetens bör däremot ej inverka på äktenskapets giltighet. Ett stadgande i motsatt riktning lär ej vara påkallat av nyss berörda hänsyn; det vore även obilligt om kontrahenterna skulle bliva lidande på den grund att vigselförrättaren förfarit oriktigt. Enligt förslaget uppstår sålunda ett giltigt äktenskap, om en präst inom svenska kyrkan viger dem, som ej äro berättigade till statskyrklig vigsel, eller om en borgerlig vigselförrättare viger utom sitt tjänstgöringsområde.

Själva förfarandet bör vidare för att äktenskapet må bliva giltigt hava en sådan gestaltning, att akten klart framstår såsom avsedd att utgöra en vigsel. Med hänsyn härtill stadgar förslaget såsom villkor för vigselns laga verkan att de trolovade, samtidigt tillstådes inför vigselförrättaren, på hans fråga avgivit sitt ja och samtycke till giftermålet och därpå av honom förklarats för äkta makar, ett stadgande som, på sätt vid 8 § är antytt, även innefattar att kontrahenterna måste hava varit personligen närvarande och svarat sitt ja utan villkor och förbehåll. Dessa avtals- och stadfästelsemoment utgöra enligt förslaget det för vigselns giltighet väsentliga, och de utöva sin rättsgrundande verkan oberoende av om i andra hänseenden avvikelser skett från givna föreskrifter. Då här kräves, att parternas samtycke till förbindelsen avgivits i form av svar på vigselförrättarens frågor och att dennes stadfästelse tillkommit, går förslaget visserligen något längre än lagstiftningen i åtskilliga främmande länder, men detta torde desto mindre vara ägnat att väcka betänkligheter, som i det praktiska livet näppeligen lär inträffa, att en förrättning, vilken verkligen avsett att vara och jämväl uppfattats såsom en vigsel, icke uppfyller förslagets minimifordringar.

Att vigsel ej skall anses ogilt på den grund, att vederbörlig lysning ej före-

gått, stadgas uttryckligen i förslaget. Visserligen föreligger i detta fall en möjlighet att äktenskapet kommit till stånd i strid mot något hinder, som skulle hava uppdagats, därest lagens föreskrifter iakttagits. Denna möjlighet i och för sig bör dock ej få inverka på vigselns giltighet. Och kommer efter vigseln hinder i dagen, lär frågan huruvida äktenskapet skall gå åter i allo böra bedömas enligt reglerna i 5 kap. Så som förslagets bestämmelser om äktenskapshinder och om återgång äro affattade, föreligger ingen anledning att på grund av utebliven eller felaktig lysning tillmäta ett hinder, som eljest ej skolat äga dirimerande natur, sådan egenskap. Det har ej ansetts erforderligt att genom uttryckligt stadgande framhålla, hurusom även försummelse att vederbörligen kungöra äktenskapsbetygs utfärdande saknar all betydelse i det hänseende, varom här är fråga.

Då i förslaget stadgas, att vigseln i förut berörda fall skall vara utan verkan, avses naturligtvis att det äktenskap, som till synes uppstått, är att anse såsom en nullitet; det ger sålunda i intet hänseende upphov till ett äktenskaps rättsverkningar, och detta förhållande kan såväl av parterna som av tredje man åberopas, även om ogiltigheten ej är genom dom fastslagen. Så snävt som de rättsligt betydelsefulla formfelen begränsas i 9 §, kan näppeligen bliva fråga om att annorledes bestämma deras rättsliga verkan.

5 KAP.

Om återgång av äktenskap.

Enligt kanonisk rätt kan ett äktenskap vara ogiltigt antingen på grund av formfel vid dess ingående eller emedan endera kontrahentens samtycke till förbindelsen, på grund av bristande rättslig handlingsförmåga, tvång, svek eller misstag, ej är för honom bindande, eller emedan äktenskapet är slutet i strid mot ett dirimerande äktenskapshinder. Ogiltigheten innebär principiellt att i rättsligt hänseende skall så anses som hade äktenskapet aldrig blivit slutet. Är förbindelsen formellt lagligen tillkommen, behandlas den dock som ett äktenskap, tills den genom dom förklarats ogiltig, och om endera eller båda kontrahenterna varit i god tro, räknas barnen även för framtiden såsom äkta och godtroende make tillgodonjuter i privaträttsligt hänseende enahanda förmåner, som om äktenskapet varit giltigt (*matrimonium putativum*). Den på förhandenvaron av äktenskapshinder beroende ogiltigheten är stundom ovillkorlig, stundom åter betingad av att ena maken gör den gällande. Då ett fullbordat äktenskap enligt den katolska kyrkans uppfattning sedan gammalt anses äga sakramental karaktär och därför icke kan genom skillnad upplösas, har möjligheten att få äktenskapet hävt genom ogiltighetsförklaring i katolska länder spelat en ganska betydande roll, delvis förvisso i strid mot de kyrkliga grundsatsernas anda och mening.

I samma mån som den katolska kyrkan mistat sitt herravälde över äktenskapslagstiftningen och möjligheten att vinna äktenskapsskillnad vidgats, har väl läran om äktenskaps ogiltighet förlorat i praktisk betydelse, men även i den moderna lagstiftningen återfinnas överallt bestämmelser i detta ämne vid sidan av skillnadsreglerna.

De nya tyska och schweiziska civillagarna skilja i fråga om äktenskaps ogiltighet av materiella grunder — om den verkan formfel enligt dessa lagar medför

Allmän
översikt.
Den kano-
niska rätten.

Tysk och
schweizisk
rätt.

är förut talat — mellan »Nichtigkeit» och »Anfechtbarkeit». Nichtigkeit föreligger, då äktenskapets upprätthållande anses oförenligt med äktenskapets väsen, med allmän ordning och sedlighet, och det allmännas representant på den grund har att inskrida för att få ogiltighetsanledningen konstaterad och förbindelsen upphävd; vardera maken äger också behörighet att föra talan, så ock envar annan, vars rätt är av frågan beroende. Anledningarna till sådan publik ogiltighet äro tvegifte, viss nära förvantskap, bristande rättslig handlingsförmåga hos endera kontrahenten¹ och, enligt tysk rätt, den omständigheten att äktenskapet blivit ingånget i strid mot stadgat horshinder. Anfechtbarkeit betingas åter av hänsyn till enskilda intressen och är för handen, då äktenskapet kommit till stånd på grund av tvång, svek eller misstag eller utan samtycke av föräldrar eller förmyndare, där sådant erfordras. Talerätt tillkommer här vederbörande make eller den, vars samtycke till förbindelsen skolat inhämtas. Bortsett från vad sålunda är stadgat om talerätten, gälla till stor del samma regler om Nichtigkeit och Anfechtbarkeit. I båda fallen är alltså äktenskapet under sitt fortbestånd att anse såsom giltigt, och en dom å ogiltighet har samma verkan, vare sig anledningen är av publik eller privat natur. Beträffande domens verkan föreligga emellertid väsentliga olikheter mellan tysk och schweizisk rätt. Enligt den tyska lagen medför domen i ena som i andra fallet principiellt att äktenskapet skall betraktas såsom från början ogiltigt; domen icke blott betager äktenskapet alla rättsverkningar för framtiden, utan den äger tillbakaverkande kraft, så att redan grundade rättsförhållanden bliva att bedöma såsom hade äktenskapet aldrig kommit till stånd. Förmögenhetsgemenskap och underhållsplikt makarna emellan anses, t. ex., icke hava uppstått. Från denna grundsats göras emellertid ganska vittgående undantag. Vad förhållandet till tredje man beträffar, kan ogiltigheten göras gällande till förringande av hans rätt mot makarna på grund av rättshandling eller dom allenast om vid rättshandlingens företagande eller målets anhängiggörande äktenskapet redan var förklarad ogiltigt eller tredje man hade sig bekant att ogiltighet förelåg. Var ena maken vid äktenskapets ingående i ond tro, men den andre ej, skall, om denne

¹ Enligt schweizisk rätt föreligger Nichtigkeit alltid vid endera kontrahentens sinnessjukdom, oavsett om sjukdomen innebär förlust av den rättsliga handlingsförmågan; var denna av en blott tillfällig anledning utelämnad, är åter äktenskapet allenast anfechtbar.

senare det begär, det förmögenhetsrättsliga förhållandet makarna emellan så bedömas, som om äktenskapet vid tiden för ogiltighetsförklaringen blivit upplöst genom skillnad och hans make förklarats därtill vållande; på detta sätt kan den oskyldige maken vinna ej blott förmåner vid bodelningen, utan även rätt till underhåll för framtiden. Vidare förtjänar anmärkas, att barnen anses såsom äkta, så snart någondera maken varit i god tro vid äktenskapets ingående. Helt annorlunda gestalta sig förhållandena enligt den schweiziska lagen. Huvudregeln är här att ogiltighetsförklaringen ej verkar tillbaka (*ex tunc*), utan allenast för framtiden (*ex nunc*). Äktenskapet anses, även sedan till återgång blivit dömt, såsom hade det dittills varit giltigt; det upphör blott att existera för tiden därefter. Domen inverkar sålunda icke på den rätt, som tredje man redan kan hava genom avtal eller annorledes förvärvat, detta oberoende av huruvida han därvid handlat i god tro eller icke. Barnen anses städse såsom äkta. I avseende å föräldrarnas ställning till dessa ävensom beträffande bodelningen och makes rätt till skadestånd och underhåll gälla samma regler som vid äktenskapsskillnad. Därvid är dock att märka, att jämväl vid äktenskapsskillnad bodelningen så verkställas, att var och en av makarna får återtaga vad han infört. — Även sedan ett äktenskap blivit upplöst genom makes död eller genom skillnad, kan fråga uppstå om dess ogiltighet. Ett publikt ogiltighetsskäl kan enligt tysk rätt även i dessa fall städse göras gällande och detta, i motsats till vad händelsen är under äktenskapets bestånd, ej blott i den form att ogiltighetsdom utverkas, utan även oberoende av sådan dom. Däremot kan en ogiltighetsanledning av privat natur i allmänhet alls icke åberopas efter äktenskapets upplösning. Dock kan den taleberättigade maken, då äktenskapet blivit upplöst genom andra makes död, göra ogiltigheten gällande medelst anmälan till vederbörande Nachlassgericht, och då talan blivit väckt före äktenskapets upplösning genom dödsfall eller skillnad, lär ogiltigheten kunna av envar åberopas, även om den ej blivit fastställd genom dom. Enligt den schweiziska lagen äger den omständigheten att äktenskapet upplöses, såvitt angår ogiltighet av publik natur, ingen annan betydelse än att offentlig myndighets talerätt bortfaller; däremot torde en privat ogiltighetsanledning icke vidare kunna åberopas. — Slutligen må tilläggas att båda lagarna innehålla åtskilliga stadganden, enligt vilka ett äktenskap, behäftat med sådana fel som här äro i fråga, kan vinna full rättslig giltighet.

*Dansk och
norsk rätt.*

Enligt dansk och norsk rätt kan ett äktenskap vara att anse såsom en nullitet ej blott på grund av formfel vid dess ingående utan även av vissa materiella skäl, nämligen om äktenskap slutits i absolut förbudna led eller av någon som redan var förenad i äktenskap med annan. Regeln att äktenskapet i dessa fall oberoende av dom skall anses såsom vore det ej ingånget är dock enligt dansk rätt underkastad en väsentlig inskränkning. Har ena maken gjort sig skyldig till bigami, skall enligt uttryckligt stadgande den andre icke lida någon skada på ära eller gods, om och så länge han är i god tro. Denna bestämmelse, som analogiskt tillämpas då äktenskap slutits i förbudna led, torde berättiga den godtroende maken att, såvitt detta utan kränkning av den tidigare makens rätt låter sig göra, försättas i samma läge som om äktenskapet varit giltigt och upphäfts först då han vid erhållen kännedom om rätta förhållandet bröt samlivet. Är det hustrun, torde hon äga rätt att behålla mannens namn och stånd; barnen av förbindelsen äro äkta. Den norska lagen innehåller en likalydande regel, vilken dock numera är delvis modifierad till sin innebörd.¹ Vid sidan av dessa nullitetsanledningar känna såväl dansk som norsk rätt s. k. relativa ogiltighetsgrunder, vilka berättiga ena maken att utverka dom på äktenskapets ogiltighet (omstötelse). Sådan dom medför i princip att äktenskapet betraktas såsom från början ogiltigt. Efter dansk rätt torde dock undantag gälla i vissa hänseenden, såsom beträffande barnens börd, och det lär stå den taleberättigade fritt att i stället för ogiltighetsförklaring påyrka äktenskapsskillnad. Relativ ogiltighet föreligger enligt dansk rätt, då ena maken vid äktenskapets ingående på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet, tillfällig sinnesförvirring eller annan sådan anledning saknade rättslig handlingsförmåga, vidare då ena maken vid nämnda tidpunkt den andra ovetande var impotent eller behäftad med viss sjukdom och sannolikt även i vissa andra fall av svek och misstag samt vid grövre former av tvång. Enligt norsk rätt äro ej alla dessa omständigheter ogiltighetsgrunder. Därest ena maken vid vigseln saknat rättslig handlingsförmåga, handlat under inflytande av våldsamt tvång eller misstagit sig beträffande medkontrahentens identitet, anses han väl äga på-

¹ Enligt 1854 års arvslag äro sålunda barnen att anse såsom oäkta utan hänsyn till föräldrarnas goda eller onda tro. Anmärkningsvärt är emellertid att enligt år 1909 framlagda förslag till ändringar i arvslagen barnen i ett ogiltigt äktenskap skulle vara äkta, även om båda föräldrarna varit i ond tro.

kalla ogiltighetsdom, men däremot är han enligt 3 § i den nya skilsmässolagen den 20 augusti 1909 allenast berättigad att vinna äktenskapsskillnad, om andra maken honom ovetande vid äktenskapets ingående var eller hade varit sinnessjuk,¹ var behäftad med viss annan sjukdom eller impotens eller »var havande av annan än maken». Emellertid hava dessa omständigheter icke kunnat till sin verkan helt likställas med övriga skillnadsgrunder. Den, som vinner skillnad enligt den nämnda 3 §, är sålunda tillerkänd rätt att påkalla sådan delning av boet, att vardera maken »forlods» erhåller, vad han infört i boet vid äktenskapets ingående eller genom arv eller testamente förvärvat under dess bestånd; räcker boet ej till, sker avkortning proportionsvis. Vidare kan det i dessa fall aldrig åläggas den make, som vinner skillnad, att bidra till andra makens framtida underhåll. De ifrågavarande skillnadsanledningarna intaga sålunda i själva verket en mellanställning mellan de allmänt vedertagna skillnadsskälerna och de typiska relativa ogiltighetsgrunderna.

Angående övriga europeiska rättssystemers ställning till frågan må allenast nämnas att medan man flerstädes, såsom i England, Frankrike, Österrike, Ungern och Ryssland, mera konsekvent fasthåller grundsatsen om äktenskapets ogiltighet allt ifrån dess ingående, man på andra håll, såsom i Nederländerna, Italien och Spanien, uppställer så betydande undantag från denna princip, särskilt för fall av god tro hos bägge makarna eller den ene av dem, att man närmar sig att tillerkänna äktenskapet samma verkningar som ett giltigt äktenskap.

I vissa av våra gamla lagar ävensom i andra medeltida källor möta spår av den samtida kanoniska uppfattningen angående äktenskaps ogiltighet. I vad mån denna uppfattning verkligen behärskat rättslivet i vårt land under den katolska tiden är emellertid icke möjligt att avgöra med ledning av dessa sparsamma upplysningar. Även från de tvenne första århundradena efter reformationens införande äro underrättelserna i detta ämne synnerligen knapphändiga. Av intresse är följande bestämmelse i skillnadskapitlet av 1572 års kyrkoordning: »Allestäds

*Svensk rätts-
utveckling
och gällande
rätt.*

¹ Då, enligt norsk rättsuppfattning, envar sinnessjuk saknar rättslig handlingsförmåga och den som är i saknad därav ej kan med laga verkan sluta äktenskapsavtal, är ovisst, vilken betydelse skall tilläggas skilsmässolagens regel om sinnessjukdom vid vigseln såsom skillnadsskäl. Enligt lagens motiv får detta stadgande självständig betydelse allenast om äktenskapet blivit ingånget under ett ljus mellanrum — ett inom psykiatrien synnerligen omtvistat begrepp.

där äktenskap är olovliga och olagliga bundet, räknas det för ogillt och för intet.» Kyrkolagens stadganden erbjuda ganska ringa ledning vid bedömandet av hithörande spörsmål.¹ Belysande äro däremot vissa uttalanden av *Nehrman* i hans år 1729 utgivna Inledning til then svenska iurisprudentiam civilem. »Man kan ej rätteligen förstå — heter det — för vilka orsaker äktenskapsskillnad eller divortium tillättes, med mindre man skiljer detta från declaratione nullitatis eller då äktenskapet för olagligt varder förklarad: ty därmed upphäves många svårigheter. I det förra fallet har äktenskapet varit lagligt och kraftigt, men varder nu upphävit och åtskilt. Vid den senare händelsen visas, att äktenskapet aldrig varit lagligt, fast eller stadigt, och behöver därför ej heller någon skillnad.» En förbindelse av sistnämnda slag medförde icke ett äktenskaps rättsverkningar för dem, som däri blivit förenade; då nullitetsförklaring meddelats, ägde vardera parten återtaga vad han i boet infört, men ej tillgodonjuta giftorätt eller annan sådan förmån. Såsom fall då äktenskapet skulle »förklaras nullum» eller, som han jämväl uttryckte saken, »såsom olagligt återgå» nämnde *Nehrman* under åberopande av vissa bestämmelser i kyrkolagen tvegifte, impotens, som förelegat redan vid äktenskapets ingående, samt tvång, bedrägeri och misstag angående brudens jungfrudom.

De regler, 1734 års lag innehåller i ämnet, äro till sin innebörd delvis ganska oklara. En grundläggande bestämmelse återfinnes i 2 kap. 12 § giftermålsbalken. Vid sidan av ett stadgande om vigsel, förrättad av den som ej är präst, föreskrives här, att om präst viger dem, som äktenskap ej bygga må, vigseln skall vara ogill. Härmed torde allenast vara åsyftade sådana fall, då äktenskapet blivit ingånget i strid mot de i 2 kap. stadgade hindren på grund av förvantskap, bristande samtycke i visst fall samt horsbrott, förövat med den person, som den brottslige sedermera äktat.² Att ogiltighet även i vissa andra händelser skall anses föreligga är emellertid otvivelaktigt. Sålunda stadgas i 13 kap. 2 § att jämväl överträdelse av det i denna paragraf uppställda s. k. absoluta horshindret gör äktenskapet ogiltigt; 5 kap. 3 § och 13 kap. 6 § utgå från att ett äktenskap, slutet under ett tidigare äktenskaps bestånd, såsom regel icke blir giltigt. Å andra sidan

¹ Se särskilt 15 kap. 3 § och 16 kap. 2 § n:r 1, 3 och 4, så ock 7, 9 och 10 §§.

² Se dock K. Maj:ts utslag den 24 oktober 1837, den 8 maj 1849 och den 20 december 1850 (*Backman*, Ny Lagsamling VII s. 4).

är tydligt att ej varje äktenskapshinder äger upplösande verkan, sålunda t. ex. icke sorgetid och bristande avvitring. Att äktenskap i vissa fall kan gå åter, då vid dess ingående svek övats eller misstag förelegat, ses av 4 kap. 6 § och 13 kap. 7 och 8 §§. Viss ledning beträffande lagens ståndpunkt i ämnet står även att vinna av reglerna om återgång av trolovning; vad i 4 kap. 1 § säges om trolovnings ogiltighet på grund av tvång är helt visst att tillämpa även beträffande äktenskap, helst som i 1 kap. 5 § stadgas att ingen må till giftermål tvingas.¹

Den rättsliga innebörden därav att äktenskapet på sådana grunder som de nu anförda går om intet är för flertalet fall ej närmare angiven i lagen. Redan dennas vacklande terminologi bär vittne om att lagstiftaren ej nått fram till någon klar och konsekvent ståndpunkt i denna fråga. Rubrikerna till 4 och 13 kap. tala allenast om skillnad, ehuru vissa av dessa kapitels stadganden avse återgång, och i 13 kap. 7 § användes ordet skillnad i en dylik vidsträckt betydelse. I 4 kap. 4 § säges tvärtom fästning gå åter, fastän fråga är om skillnad i detta ords egentliga mening. Eljest användes dock uttrycket att en förbindelse skall gå åter i samma betydelse som det flerstädes förekommande stadgandet att den skall vara ogill. I denna bemärkelse säges ock på ett ställe att giftet brytes.²

För vissa speciella fall innehåller lagen från varandra delvis avvikande regler om rättsverkningarna av äktenskaps återgång. »Varder kvinna efter vigseln tillvunnen att annan henne före fästningen lägrat haver», och går äktenskapet på den grund åter, äger mannen återtaga vad han med sig i boet infört, njuter ersättning för sina kostnader för fästning och bröllop och har rätt både till de gåvor han fått och till dem han skänkt.³ Ehuru beträffande hustrun intet stadgande givits, lärers meningen vara att hon äger samma rätt som mannen att uttaga införd egendom. Till sådan egendom lärers även vara att hänföra vad make under äktenskapet erhållit genom arv, gåva eller testamente. Det under äktenskapet eljest förvärvade torde vara att dela enligt allmänna äktenskapsrättsliga regler. Har någon blivit be-

¹ Jfr ock 15 kap. 17, 19 och 21 §§ strafflagen.

² 5 kap. 3 § giftermålsbalken. I lagen den 8 juli 1904 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap talas omväxlande om att äktenskap går åter och att äktenskap förklaras ogillt, och i 15 kap. 19 och 21 §§ strafflagen användes beteckningen återgång av giftermål; jfr nedan s. 314.

³ 13 kap. 7 § giftermålsbalken. Upplöses äktenskapet på grund av otrohet under trolovningstiden, träda enligt samma lagrum de i kapitlets 1 § stadgade reglerna om hor i tillämpning. Se ock Förarbetena I s. 239—240.

dragen till äktenskap därigenom att andra maken förteगत att han var impotent eller led av obotlig smittosam sjukdom, njuter vid äktenskapets återgång den brottslige ej giftorätt i boet och är skyldig ersätta all skada. Innebörden av stadgandet om förlust av giftorätt är ej fullt klar; sannolikt är dock bestämmelsen så att förstå, att den brottslige ej kan på äktenskapet grunda någon rätt, utan allenast får uttaga vad från hans sida införts.¹ Om någon efter tillåtelse till omgifte, vunnen enligt 13 kap. 6 § giftermålsbalken, ingått nytt äktenskap men detta brytes på grund av förra makens återkomst, äger den, som måste vika, taga »allt det åter utur boet, som han, eller hon, där haver infört, så ock sin del i det, som de under äktenskapet med egna slöjder avlat. Är det hustru, som vika måste; tage ock därtill morgongåva sin».² Då här stadgas, att make äger taga »sin del» i den under äktenskapet intjänade egendomen, är det ovisst, huruvida härmed skall förstås giftorättsandel i sådan egendom eller den del, varmed maken kan hava bidragit till förvärvet; det förra antogs av *Nehrman*, det senare äger stöd av lagens förarbeten.³ Vad lagen med avseende närmast å den, som måste vika, stadgar om rätt till införd och under äktenskapet förvärvad egendom lärer vara att tillämpa även beträffande den omgifte; stadgandets avfattning torde bero på att denne tänkts i allmänhet komma att sitta kvar i boet tillsammans med den hemkomne maken. De senast anförda reglerna torde jämväl äga tillämpning vid återgång av äktenskap, som annorledes än efter vunnen tillåtelse till omgifte blivit i god tro ingånget i strid mot tidigare förbindelse. Vad som i övriga av lagen ej särskilt behandlade återgångsfall skall anses gälla i nu berörda hänseenden är däremot mera ovisst. Av förbindelsens betecknande såsom ogill lärer väl i princip följa, att vardera maken vid äkten-

¹ 13 kap. 8 § giftermålsbalken. I flera av lagkommissionens tidigare förslag innehöll motsvarande lagrum en uttrycklig hänvisning till vad som stadgades om förlust av rätt i boet vid hor och förlöpande. Häremot erinrade Svea hovrätt, »om icke det skulle falla för svårt, att den, som i detta mål sine fel förtiger, skall därför hava förverkat något av sin inbragte egendom i boet, och om icke i stället för de orden: have förverkat samma rätt i boet som här i 1 § förmålt är, kunde sättas: då have den samma ingen rätt till sin makas egendom, utan vare allt som ogjort och betale den andra all skada och omkostnad etc.» Antagligen var det denna anmärkning, som sedermera föranledde lagrummets omredigering.

² 5 kap. 3 § giftermålsbalken.

³ Förarbetena III s. 103. Enligt 1692 och 1694 årens förslag till giftermålsbalk ägde make uttaga vad han »med sine enskilte slöjder tillverkat», enligt 1713 års förslag det han gitte fulltyga »med egnom slöjdom där vunnit hava».

skapets återgång äger uttaga vad han i boet infört, och även beträffande rätten till vad som under äktenskapet förvärvats ligger närmast till hands att i allmänhet tillämpa vad i 5 kap. 3 § giftermålsbalken är för visst fall stadgat. Tvivelaktigt är emellertid, vilket avseende som skall fästas vid den omständigheten, att ena maken handlat i ond tro vid äktenskapets ingående och alltså kan anses bära skulden till att äktenskapet, trots återgångsskålet, kommit till stånd. Med hänsyn dels till de anförda stadgandena i 13 kap. 7 och 8 §§, dels till vad som enligt 3 kap. 6 § gäller om trolovnings återgång torde det vara befogat att anse den oskyldiga maken äga rätt till skadestånd.

Barn av sådan förbindelse, varom här är fråga, äro i allmänhet att anse såsom äkta. Motsatsen torde gälla endast om äktenskapet går åter på den grund att det är ingånget i förbudna led eller under tidigare äktenskaps bestånd och ond tro kan läggas hustrun till last.¹ Sedan ett äktenskap gått åter, torde hustrun icke vidare hava rätt att bära mannens namn och följa hans stånd;² hon förlorar troligen även den svenska medborgarerätt, hon genom sitt gifte kan hava förvärvat. Beträffande förhållandet till tredje man länder återgången ej till förfång för den rätt han kan hava vunnit mot makarna, medan äktenskapet ännu formellt bestod, i varje fall icke om han varit i god tro.³ För att äktenskapet må betagas rättsverkningar i förhållande till tredje man är sålunda av nöden att till återgång dömes. Antagligen kan ej heller i andra hänseenden den rättsliga brist, som vidlåder äktenskapet, göras gällande under dettas formella bestånd.⁴ Sedan äktenskapet blivit upplöst genom makes död, kunna däremot åtminstone vissa återgångsskäl åberopas utan att detta först måste genom dom förklaras ogillt,⁵ och möjligen gäller detsamma, då skillnad i äktenskapet ägt rum.

Den tudelning av återgångsbegreppet i Nichtigkeit och Anfechtbarkeit, som göres i de tyska och schweiziska lagarna, saknar väl motsvarighet i den svenska rätten, men även här har man att skilja mellan återgång i ett publikt intresse,

¹ 5 kap. 2 § giftermålsbalken, 8 kap. 3—5 och 8 §§ ärvdabalken; K. Maj:ts dom den 1 mars 1907 (N. J. A. s. 82). Såsom av detta rättsfall framgår, är dock frågan föremål för delade meningar.

² Jfr beträffande äktenskapsskillnad förordningen ang. antagande av släktnamn den 5 december 1901 § 1 och K. Maj:ts utslag den 2 mars 1911 (N. J. A. s. 96).

³ K. Maj:ts dom den 23 januari 1854 (Schmidt J. A. XXVII s. 161).

⁴ Jfr emellertid N. J. A. 1907 s. 579 (ett justitieråds avvikande mening).

⁵ K. Maj:ts dom den 1 mars 1907 (N. J. A. s. 82).

då allmän åklagare, åtminstone så länge förbindelsen ej blivit annorledes upplöst, har rätt och plikt att inskrida, och återgång i endera kontrahentens intresse, då talan allenast kan föras av honom eller av annan å hans vägnar. Publikt dirimerande äro t. ex. hindren på grund av förvantskap och bestående äktenskap, medan tvång, svek och misstag äro återgångsskäl av privat natur.

Lagkommitténs och äldre lagberedningens förslag.

I lagkommitténs och äldre lagberedningens förslag ägnas ganska utförliga bestämmelser åt frågan om »återgång av giftermål», vilket institut här konsekvent hålles isär från »skillnad i äktenskap». Genom att i förra fallet tala om giftermål, i det senare om äktenskap torde man hava avsett att utmärka, att återgången beror på det äktenskapsstiftande avtalets ogiltighet, på att själva den rättsliga grunden för äktenskapet brister, medan skillnad däremot betingas därav att de faktiska förutsättningarna för det en gång lägligen uppkomna rättsförhållandets fortbestånd icke längre äro för handen. Återgången uppfattades sålunda icke som en upplösning av ett rättsförhållande, utan som ett konstaterande av dess ogiltighet från begynnelsen.¹ Ett giftermål skulle enligt förslagen gå åter eller, såsom det i motiven jämväl heter, dess nullitet uppkomma dels då det slutits i strid mot dirimerande äktenskapshinder, dels då någon blivit tvungen till giftermål eller visst slags svek eller misstag förelegat, dels då vid äktenskapets ingående sådana formaliteter blivit åsidosatta, vilkas iakttagande enligt förslagen utgjorde en förutsättning för giftermålets laga verkan. Härav framgår att den skillnad, som i modern rätt göres mellan nullitet och återgång, var främmande för förslagen; dessa ägna över huvud ingen uppmärksamhet åt frågan, huruvida och i vilken omfattning giftermålets ogiltighet kan åberopas, fastän återgångsdom ej fallit. Däremot har naturligtvis motsättningen mellan publika och privata återgångsskäl kommit till uttryck.

Lagkommitténs regler huru med boet skall förhållas, då giftermål återgår, äro olika för olika fall. Endast beträffande återgång för det mannen eller kvinnan tidigare övat lägersmål eller är behäftad med vederstyggliga lyten stadgades att vardera skulle äga återtaga vad som vid giftermålet i boet införts eller efteråt förvärvats genom arv, gåva eller testamente och för vad därav ej finnes i

¹ För denna uppfattning betecknande är att i förslagen konsekvent undvikits att benämna kontrahenterna makar; i stället talas om »de gifta» eller om »mannen och kvinnan». Den ingångna förbindelsen kallas ej heller någonstädes äktenskap.

behåll hava rätt till ersättning enligt förslaget allmänna regler om bodelning; vad sedermera kunde finnas kvar i boet skulle tillfalla den oskyldige såsom ett billigt skadestånd för hans lidande. I övriga fall skulle åter bodelning ske med iakttagande av de allmänna stadgandena därom, dock att, där ena maken varit i god tro, men den andre ej, den förre skulle såsom ersättning för sitt lidande tillgodonjuta all den egendom, som efter lag skolat vara samfälld. Äldre lagberedningen ansåg det för förstnämnda fall stadgade delningssättet »vara i sig självt riktigt, enär, då giftermål återgår, verkligt äktenskap ej ägt rum, och följaktligen giftorätt, såsom en följd av äktenskap, icke heller kunnat uppkomma», men fann en sådan delning omöjlig att verkställa i de flesta fall, då giftermål går åter först efter längre tids förlopp. De grunder, lagkommittén föreslagit för bestämmande av den oskyldiga makens ersättningsrätt, ansågos ej kunna i allmänhet antagas såsom en rättvis påföljd, enär det helt och hållet berodde på varje bos särskilda beskaffenhet och således på något alldeles tillfälligt, vad skadestånd den förfördelade parten på sådant sätt erhöle. Med hänsyn härtill föreslogos följande regler i ämnet. Där om återgång blivit stämt inom år och dag efter vigseln, skulle angående rätt till återtagande av viss egendom och till ersättning för vad därav ej funnes i behåll städse gälla vad lagkommittén för vissa fall föreslagit. Däremot skulle de allmänna bodelningsreglerna alltid tillämpas, såframt yrkande om återgång först senare blivit väckt. I ena som i andra händelsen skulle, där den ene bar skulden till det skedda, den andre njuta det skadestånd, som kunde prövas skäligt. I båda förslagen stadgades, att återgång ej skulle lända till förfång för tredje man, som på god tro något med makarna slutit, medan giftermålet varade, samt att barn, som sammanavlats innan förbindelsen gått åter, skulle vara äkta, såframt åtminstone den ene av föräldrarna varit i god tro.

Av det sagda framgår, att den teori, som lagkommittén och äldre lagberedningen uppställde och i sin terminologi med stor konsekvens genomförde, att nämligen ett äktenskap, som gått åter, i rättsligt avseende skulle anses såsom hade det aldrig existerat, icke kunde upprätthållas vid utformandet av de särskilda reglerna i ämnet. Hänsynen till förhållandena, sådana de gestalta sig i det verkliga livet, gjorde det nödvändigt att i ganska stor utsträckning låta ett fullgiltigt äktenskaps rättsverkningar inträda.

Beredningens förslag. Återgångs-anledningarna.

Den redogörelse, som nu lämnats för olika rättssystemers regler i detta ämne, visar att de vid äktenskapets ingående föreliggande omständigheter som medföra att detta häves, ehuru det är i laga form ingånget, äro av två väsentligt olika slag.

Ett äktenskap kan till en början gå åter, emedan det samtycke make avgivit till dess ingående icke är av beskaffenhet att vara för honom bindande. Frågan när äktenskapsavtalet skall anses behäftat med sådana brister, som betaga det dess laga verkan, kan ej lämnas att lösas enligt de regler, som gälla avtal i allmänhet; med hänsyn till äktenskapsavtalets stora vikt och den säregna naturen hos det rättsförhållande, det avser att grunda, äro här särskilda stadganden av nöden. I de moderna främmande lagarna finnas också, vid sidan av de allmänna avtalsreglerna, vilka närmast avse förmögenhetsrättsliga förhållanden, bestämmelser om bristande rättslig handlingsförmåga, tvång, svek och misstag såsom anledningar till äktenskaps återgång. I vårt land, där de grundläggande reglerna om förutsättningarna för en viljeförklarings bindande verkan ännu ej äro i lag fastslagna, är det så mycket mera angeläget att de brister, som inverka på äktenskapsavtalets giltighet, bliva klart bestämda. Beredningen har därför i förslaget upptagit uttömmande föreskrifter om äktenskaps återgång på grund av bristande rättslig handlingsförmåga, tvång, svek och misstag.

Vid sidan av de nu nämnda anledningarna, vilka måste uppställas därför att äktenskapet för sin tillkomst förutsätter kontrahenternas ömsesidiga samtycke, står en annan grupp av återgångsskäl. Huruvida ett äktenskap skall komma till stånd eller icke är ej kontrahenternas ensak att bestämma; jämlikt stadgandena om äktenskapshindren gälla här även andra betingelser än att parterna äga förmåga att med bindande verkan sluta äktenskapsavtal. Vissa bland dessa betingelser har det ansetts vara så angeläget att i rättstillämpningen upprätthålla, att äktenskap, ingångna i strid mot dem, förklarats skola hävas. Dessa s. k. dirimerande hinder hava tidigare utgjort ett betydande antal. Men liksom de moderna lagstiftningarna upphävt åtskilliga hinder eller inskränkt deras räckvidd, kan även spåras en allmän tendens att begränsa möjligheten att vinna återgång för de hinder, som fortfarande gälla. Detta har främst sin förklaring i en förändrad etisk uppfattning, som medfört en omvärdering av vissa hinders betydelse och tillägger ökad vikt åt de humanitära hänsyn, vilka tala emot att

ett bestående äktenskap upprives i strid mot makarnas vilja. Beredningen har också haft till en ledande grundsats att äktenskapshindren i så ringa utsträckning som möjligt böra äga dirimerande verkan.

Bland de i förslaget upptagna hindren komma här framför allt i betraktande förbuden mot äktenskaps ingående i rätt upp- och nedstigande släktskap eller svägerlag, mellan syskon eller av den som redan är gift; dessa hinder äro enligt förslaget publikt dirimerande, det sistnämnda dock allenast under förutsättning att talan om återgång väckes, innan det tidigare äktenskapet blivit upplöst. Sjukdomshindren hava i det hela ej tillagts större betydelse i förevarande hänseende än som följer av de förut berörda principerna om verkan av bristande rättslig handlingsförmåga och misstag vid äktenskaps ingående; endast så till vida gäller något annat som make, vilken vid vigseln led av sinnessjukdom eller sinnesslöhet, äger få äktenskapet hävt, även om han därvid besatt civilrättslig kapacitet, något som undantagsvis kan vara händelsen. Bristande äktenskapsålder, felande samtycke av giftoman, åsidosättande av förbudet mot äktenskap mellan ett syskon och det andras avkomling eller underlåtenhet att iakttaga föreskrifterna om väntetid föranleder i intet fall äktenskaps återgång.

Beträffande den rättsliga betydelsen därav att ett äktenskap af dylik anledning häves är först att avgöra, huruvida detta skall medföra att äktenskapet principiellt sett anses såsom från början ogillt, eller om hävandet skall betraktas såsom en upplösning av äktenskapet med verkan huvudsakligen för framtiden. Först. nämnda ståndpunkt överensstämmer närmare med vad som i motsvarande fall gäller å förmögenhetsrättens område, en omständighet som i sin mån lärer hava bidragit till att lagstiftningen i de flesta länder med större eller mindre stränghet fasthållit vid densamma. Den rättsliga situation, som här är i fråga, är emellertid av helt annan art än den, som uppkommer genom ett förmögenhetsrättsligt avtal. Då, såsom här förutsättes, ett i formellt hänseende giltigt äktenskap kommit till stånd, hava kontrahenterna under längre eller kortare tid betraktats såsom äkta makar, och i de flesta fall har åtminstone endera av dem saknat kännedom om att äktenskapet var behäftat med någon brist i rättsligt hänseende. Man har sålunda allmänt utgått ifrån att giftermålet medförde sedvanliga rättsverkningar, och den mångfald rättsförhållanden, som grundlagts medan äktenskapet bestod, hava gemenligen tillkommit under nämnda förutsättning. Det skulle leda till synner-

Rättsverkningarna av äktenskaps återgång.

ligen obilliga konsekvenser, om efter äktenskapets hävande vid det rättsliga bedömandet skulle bortses ifrån att äktenskapet existerat, detta så mycket mera som här icke blott gäller ekonomiska intressen utan även sådana av ideell natur. Såväl humanitetens som rättssäkerhetens fordringar bliva otvivelaktigt bäst tillgodosedda, därest förhållandena, sådana de gestaltat sig under äktenskapets fortvaro, i minsta möjliga omfattning upprivas genom dess hävande. Endast om så sker, kommer lagen i överensstämmelse med det verkliga livets krav. Det system, som bygger på regeln om äktenskapets ogiltighet från första början, fullföljer den uppgiften att, då vigsel ägt rum under här avsedda omständigheter, så att säga göra det skedda ogjort. Genom att på detta sätt sluta ögonen till för de faktiska förhållandena vinner emellertid lagstiftaren föga för det angivna syftet, och de fördelar, som möjligen uppnås, äro av övervägande teoretisk art och äga ringa vikt i jämförelse med de förut påvisade praktiska betänkligheterna. Visserligen är det angeläget att ej den, som i ond tro ingår en förbindelse av förevarande natur, må kunna genom giftermålet tillskansa sig fördelar, men denna synpunkt kan lika väl vinna beaktande, fastän äktenskapet i princip tillägges sedvanliga rättsverkningar.

Det förut sagda äger sin tillämplighet vare sig, såsom i Tyskland, ogiltigheten måste genom dom fastslås eller, såsom i Danmark och Norge för vissa fall är händelsen, äktenskapet anses såsom en nullitet ipso jure. Denna regel att ogiltigheten kan oberoende av dom göras gällande utav envar har i det norska förslaget bibehållits för det fall att ett äktenskap blivit ingånget i indispensabla förbudna led eller av den, som redan var gift. Vad som dikterat denna ståndpunkt är framför allt den uppfattningen, att det vore något för rättsmedvetandet sårande, om ett äktenskap, ingånget i strid mot något av dessa hinder, enligt lag skulle räknas såsom giltigt, tills det blivit genom dom annullerat. Detta må väl innebära en viss sanning. Men emot denna lösning av frågan yppa sig, förutom de skäl som förut anförts mot ogiltighetsteorien över huvud, även vissa andra invändningar. Principen, som är främmande för de nyaste rättssystemen, kan stundom tänkas i tillämpningen föra därhän att en bestående förbindelse mellan man och kvinna, vilken i lagens former sanktionerats såsom ett äktenskap, bedömes än såsom giltigt äktenskap, än såsom lös könsförbindelse; särskilt kan frågan huruvida nullitet föreligger på grund av naturlig släktskap mellan kontrahen-

terna bliva olika besvarad av olika myndigheter. Detta är emellertid icke förenligt med skyldig hänsyn till äktenskapets helgd, till makarnas och deras närmastes intressen och till kravet på reda, klarhet och stadga beträffande detta för samfundslivet grundläggande rättsförhållande.¹ Av det norska förslagets ståndpunkt är det vidare en oundgänglig konsekvens att spörsmålet om äktenskapets ogiltighet kan bringas under domstols prövning av en var, som har något om än så obetydligt intresse av att få rätta förhållandet konstaterat. En så vidsträckt möjlighet att angripa ett bestående äktenskap kan emellertid lätt föranleda missbruk. Den grundsatsen synes därför böra upprätthållas att frågan, huruvida en förbindelse, som slutits genom laga vigsel, är ett giltigt äktenskap eller icke, städse skall avgöras en gång för alla, med bindande verkan för och mot alla.

De förut berörda rättssystem, vilka i princip hylla ogiltighetsteorien, erbjuda lika många exempel på vilken vansklighet, ja olöslig uppgift det är att konsekvent upprätthålla denna grundsats. Lagstiftningen har i allt större utsträckning nödgats giva vika inför omöjligheten att stryka ett streck över alla de rättsverkningar, till vilka äktenskapet under sin fortvaro givit upphov. Mest betydande i detta hänseende är den schweiziska lagen, där talet om äktenskapets ogiltighet knappast är mera än ett tomt ord. Men under sådana förhållanden synes det vara riktigast att helt övergiva denna uppfattning. En riktig utgångspunkt för frågans lösning vinner man enligt beredningens förmenande, om man icke betraktar återgångsdomen såsom en förklaring att den rättsliga grunden för äktenskapet är bristfällig och att följaktligen intet giltigt rättsförhållande uppstått, utan antager att, så snart formellt giltig vigsel ägt rum, ett verkligt äktenskap föreligger och i återgången ser en upplösning därav. Detta betraktelsesätt lär ock bäst överensstämma med den hos oss redan härskande rättsåskådningen. Visserligen giva den gällande rättens bestämmelser om återgångs rättsverkningar i mycket uttryck åt ogiltighetsteorien, vilken också tidigare varit i vårt land

¹ Om såsom huvudregel uppställs, att ett äktenskap, ingånget medan endera parten var bunden av ett tidigare gifte, skall anses ipso iure ogiltigt, kunna ganska stötande konsekvenser föranledas av det i alla tre förslagen mötande undantagsstadgandet att det senare äktenskapet vinner full giltighet, såframt det tidigare upphör, innan talan blivit väckt i syfte att få ogiltigheten en gång för alla fastslagen. Det kan nämligen då tänkas inträffa att ett äktenskap enligt lag blir att anse såsom giltigt, oaktat dess egenskap av tvegifte med framgång gjorts gällande i rättegångsväg, låt vara ej genom sådan talan som nyss sades.

antagen, men numera lär återgång allmänt fattas såsom en med äktenskapskillnad sidoordnad form av äktenskaps upplösning och rättsförhållandets hävande för framtiden anses vara den förnämligaste effekten även av återgångsskälet.¹

Vad nu sagts kunde möjligen synas konsekvent leda därtill att man, med tillgodogörande av det uppslag för ämnets legislativa behandling, som innehålles i den norska skilsmässolagen, sammanförde de fall, om vilka här är fråga, med skillnadsinstitutet till en i sina huvuddrag enhetlig reglering. Detta är dock beträffande återgång på grund av publikt dirimerande hinder redan med hänsyn till den nedärvda rättsåskådningen icke möjligt. En distinktion mellan äktenskapsskillnad och vad vi kalla återgång göres överallt i den främmande rätten och förutsattes i 1902 års Haagkonvention, även om denna icke påbjuder en sådan. Det är ock i internationellt-rättsligt hänseende av betydelse att denna distinktion upprätthålles; medan skillnadsanledningarna enligt internationellt-privaträttsliga regler i allmänhet bedömas efter lagen i mannens hemland vid tiden för äktenskapets upplösning, prövas frågan om äktenskapets återgång efter vardera makens nationella lag vid tiden för vigseln. Om av nu anförda skäl begreppen återgång och skillnad icke lämpligen kunna förenas till ett enda, återstår att se till, huruvida icke, såsom i den norska lagstiftningen skett, gränserna för det senare institutet böra utvidgas på bekostnad av det förra. Ett sådant tillvägagångssätt vore tydligen berättigat allenast under förutsättning att i vissa fall, då enligt den gällande rättens principer äktenskapet borde gå åter, rättsverkningarna för framtiden skulle bestämmas i närmare anslutning till reglerna om äktenskapsskillnad i egentlig mening än till stadgandena beträffande återgång i allmänhet. På skäl, som beredningen i det följande skall angiva, bör emellertid detta icke bliva händelsen, utan böra tvärt om alla återgångsfall ställas på samma linje, och under sådana förhållanden saknas varje anledning att här följa den gällande norska lagstiftningens exempel. Dess ståndpunkt är också uppgiven i det norska förslaget och har ej heller i det danska vunnit efterföljd.

¹Såsom ett uttryck för denna uppfattning må anföras följande anmärkning av högsta domstolen vid granskningen av lagkommitténs förslag till giftermålsbalk 6 kap. 12 §: »Vid lagförslaget så väl i denna § som i 9 § av nästföregående kapitel, om återgång av giftermål, gjordes den anmärkning att, när vigsel skett av präst och ett verkligt äktenskap således ägde rum, borde, vid upplösningen därav, konsistorium hädanefter, såsom hittills övligt varit, skiljobrev meddela.»

Av den angivna uppfattningen utav återgångens natur följer ingalunda att dess rättsverkningar måste bliva i allo desamma som äktenskapsskillnadens. Återgångs- och skillnadsskälens olika beskaffenhet och deras egenskap att hänföra sig, de förra till omständigheterna vid äktenskapets tillkomst, de senare till förhållandena under dess bestånd, måste vinna tillbörligt beaktande. Men denna olikhet behöver ej och bör ej leda till ett generellt upphävande av ett återgången äktenskaps rättsverkningar, utan dessa böra hållas vid makt, till den del ej berättigade intressen därigenom skulle trädas för nära.

Den tanke, vilken sålunda lagts till grund för behandlingen av detta institut, bör naturligtvis komma till synes redan genom den beteckning, som i lagspråket användes därå. Beredningen har ansett detta bäst ske därigenom att de i gällande rätt stundom förekommande på ogiltighetsteorien tydande uttrycken »återgång av giftermål» och »äktenskaps ogiltighet» undvikas och i stället konsekvent användes beteckningen »återgång av äktenskap», vilken, såsom nämnts, redan för närvarande hos oss lärers fattas såsom avseende en form av äktenskaps upplösning; att på förmögenhetsrättens område talas om avtals återgång i annan bemärkelse lärers ej böra tilläggas avgörande vikt.

Så som beredningen fattar innebörden av att ett äktenskap går åter, ter det sig naturligast att vid utformningen av reglerna om återgångs rättsverkningar i största möjliga utsträckning hänvisa till vad som stadgas om äktenskapsskillnad. Härigenom lärers ock följdriktighet vid handläggningen av de sparsamt förekommande återgångsfallen bäst befordras. I förslaget har därför upptagits en bestämmelse av innehåll att i fråga om verkan av återgång i allmänhet skall gälla vad förslaget stadgar om äktenskapsskillnad. Från denna huvudregel göras emellertid ganska vittgående undantag. Det viktigaste av dessa angår bodelningen, som av skäl, dem beredningen i det följande skall närmare utveckla, ansetts böra verkställas med iakttagande av att den egendom, en var av makarna vid vigseln infört i boet eller efteråt förvärvat genom arv, gåva eller testamente, städse räknas, såsom hade den varit den makes enskilda. Även beträffande makes rätt till skadestånd innefattar 5 kap. vissa avvikelser från vad i 6 kap. stadgas om äktenskapsskillnad, någon underhållsskyldighet föreligger här icke efter äktenskapets upplösning, och slutligen har för vissa fall av äktenskaps återgång mannen till-

erkänts befogenhet att få hustrun fränkänd rätten att bära hans namn, ett stadgande som saknar motsvarighet i 6 kap.

Liksom i främmande modern lagstiftning har till särskild behandling upptagits frågan om och i vilken utsträckning reglerna om äktenskaps återgång kunna bringas i tillämpning, sedan äktenskapet blivit upplöst genom äktenskapsskillnad eller dödsfall.

De nu i sina huvuddrag angivna reglerna om återgångs rättsverkningar äro avsedda att vinna tillämpning, vare sig återgångsskälet är av publik eller privat natur. Måhända kunde invändas, att de vore mindre väl anpassade för den förra händelsen, d. v. s. då äktenskap slutits i indispenbara förbudna led eller av någon som redan var gift; det kunde anses stötande att en dylik förbindelses rättsverkningar i samma utsträckning som eljest få bestå, sedan till återgång blivit dömt. Att beredningen det oaktat ej ansett någon särställning böra inrymmas åt dessa fall beror framför allt därpå att de skäl, vilka i det föregående åberopats till stöd för återgångens behandling såsom en form af äktenskaps upplösning, här ofta göra sig gällande med särskild styrka. Det kan nämligen ganska lätt inträffa, att ett äktenskap blivit i god tro ingånget och länge bestått, innan förvantskapen mellan kontrahenterna eller fortvaron av enderas tidigare, såsom upplöst ansedda äktenskap uppdagas. Icke heller får det förbises, huru mycket lagreglerna i detta föga praktiska ämne vinna i koncentration och lättfattlighet, om en tudelning av återgångsinstitutet undvikes, motsvarande den som gjorts i det norska förslaget och vissa främmande lagar.

1 §.

Publikt dirimerande äktenskapshinder (2 kap. 7, 9 och 10 §§). I denna paragraf behandlas de fall, då allmän åklagare är pliktig att yrka återgång av äktenskap; med andra ord, det angives här vilka äktenskapshinder äga publikt dirimerande verkan. Sådan verkan tillkommer enligt förslaget dels de indispenbara släktskapshindren, d. v. s. släktskap i rätt upp- och nedstigande led samt mellan syskon (2 kap. 7 §), dels rätt upp- och nedstigande svågerlag (2 kap. 9 §), dels ock bestående äktenskap (2 kap. 10 §).

Regeln att ett äktenskap, som slutits i nyssnämnda förbjudna led, skall genom offentlig myndighets ingripande bringas att upphöra är ovillkorlig. Härutinnan

överensstämmer förslaget med såväl svensk gällande rätt som nyare utländsk lagstiftning.

Däremot medger förslaget att ett äktenskap, ingånget medan någon av kontrahenterna var i äktenskap förenad med annan, kan i visst fall få bestå. Att sålunda undantag äger rum från föreskriften om det senare äktenskapets återgång har även sin motsvarighet både i vår gällande rätt och i främmande lagar, men undantagsbestämmelsens räckvidd är i skilda rättssystem ganska växlande. Villkoren enligt gällande lag för att ett äktenskap, slutet av den som redan är gift, må få äga bestånd innefattas i senare delen av 13 kap. 6 § giftermålsbalken. Den gemensamma förutsättningen för bestämmelserna i detta lagrumms båda delar är att mannen i lovligt ärende reser utrikes och sedan blir länge borta utan att låta hustrun veta var han vistas. I förra delen av paragrafen behandlas det fall att hustrun får kunskap om hans vistelseort; hon kan i sådan händelse, om vissa närmare anvgivna villkor äro uppfyllda, utverka sig äktenskapsskillnad vid rätten och skiljebrev av domkapitlet. Den senare delen åter inledes med orden »nu är ej vån att få veta, om den bortreste lever eller var han sig uppehåller», och ger domaren befogenhet att, efter förloppet av sex år eller, om goda skäl därtill äro, kortare tid och sedan mannen blivit efterlyst, »annat äktenskap tillstådja». Rättens beslut innebär i detta fall blott en tillåtelse för den hemmavarande maken att träda i nytt gifte, ej en upplösning av äktenskapet. Lagstiftaren har funnit ett beslut om upplösning icke berättigat, enär någon skuld hos den bortreste ej bevisligen föreligger, och ej heller lämpligt, då rättens åtgärd delvis bygger på antagandet att den bortreste avlidit och att äktenskapet sålunda redan är genom döden upplöst.¹ Därest nu hustrun begagnat sig av sådan tillåtelse och antagandet om mannens död sedermera befinnes vara oriktigt, föreligger en rättskollision mellan de båda äktenskapen. Om dennas lösning innehåller lagrummet följande: »Kommer den förre sedan hem igen, och visar laga förfall med fulla skäl, och att han ej kunnat giva kunskap om sig; träde då han till sin hustru, och den senare vike, där dem ej annorledes åsämjer; och den ledige have våld, att gifta sig med en annan.» Den om-

¹ Jfr *Nehrman*, Föreläsningar över giftermålsbalken s. 199: Infinner han sig ej inom 6 år ifrån den tid, då man hade sista efterrättelsen att han levde, må domaren tillåta den hemmavarande träda i annat äktenskap, ty då är anledning att tro det han döder är; och därför brukas här intet skiljebrev som i förra händelsen.

ständigheten allena, att förre mannen ännu levde vid det senare äktenskapets ingående, rubbar följaktligen icke dettas bestånd. Ej heller hans hemkomst föranleder med nödvändighet att det senare äktenskapet skall hävas. Det allmänna vidtager ej någon åtgärd för dess upplösning. I första hand är det överlåtet åt den hemkomne att göra sina anspråk på hustrun gällande, och de tre makarna kunna sig emellan uppgöra, vilketdera äktenskapet skall fortbestå. Någon särskild form för dylik uppgörelse är ej föreskriven.

Av skäl, som angivas vid 6 kap. 6 §, har förslaget ej upptagit institutet tillåtelse till omgifte. Naturligtvis kunna dock även enligt förslaget förhållandena så gestalta sig, att ett strängt genomförande av regeln om återgång av äktenskap, slutet av den som redan var gift, blir i hög grad obilligt. Så är fallet, därest ena maken, efter det den andre förklarats skola anses för död, ingått nytt äktenskap och det sedermera, kanske först efter många års förlopp, befinnes att den dödförklarade väl nu ej längre lever, men dock var vid liv när det senare äktenskapet slöts. En liknande situation kan uppstå, när eljest oriktigt antagits, t. ex. på grund av en felaktig dödsattest eller en här i riket ej gällande utländsk dom å skillnad eller återgång, att det tidigare äktenskapet blivit upplöst. Och även där det nya äktenskapet möjliggjorts genom att den omgifte fördolt sitt tidigare gifte, kan en återgång på grund av ifrågavarande äktenskapshinder stundom innebära en onödig hårdhet.

Beredningen, som för alla dessa sällsynta fall velat giva en enhetlig bestämmelse, har ansett det lämpligen böra i allmänhet gälla att återgång ej äger rum, därest det tidigare äktenskapet redan är upplöst. När detta ej längre består, är en återgång ej påkallad i förra makens intresse, och ur samhällets synpunkt skulle en tvångsupplösning av äktenskapet vara utan värde, då ju makarna vore oförhindrade att omedelbart låta ånyo sammanviga sig. Ej ens för det fall, att båda makarna vid äktenskapets ingående voro i ond tro, skall därför till återgång dömas, och för frågan om det senare äktenskapets bestånd skall det vara utan betydelse, om det är genom dödsfall eller genom skillnad eller återgång, som det förra äktenskapet upphört. Har emellertid talan om återgång av det senare äktenskapet blivit väckt, vore det säkerligen ofta för rättskänslan i hög grad stötande, om det tidigare äktenskapets först därefter inträffade upplösning skulle komma återgångsprocessen att avstanna. Bestämmelsen i förslaget att återgång ej äger

rum, därest det tidigare äktenskapet är upplöst, har därför förknippats med det förbehåll att talan om återgång ej blivit väckt.

Har den omgifte hemlighållit sitt tidigare äktenskap och hans make i senare giftet således varit i god tro, äger denne, oavsett nyss annärkta bestämmelse, vinna återgång av äktenskapet enligt reglerna i 3 § 4. Det är i sådant fall ej äktenskapshindret i och för sig, utan andra makens bedrägeri, som utgör grunden för hans talan. Denna blir därför ock underkastad föreskrifterna i 3 § om preskription.

Till jämförelse med förslaget's ståndpunkt i förevarande hänseende må nämnas att — fränsett förhållandena när make förklarats död eller försvunnen — ett äktenskap, slutet av den som redan är gift, städse är enligt tysk och fransk rätt ogiltigt, så framt det tidigare äktenskapet självt är giltigt. Närmare förslaget står den schweiziska civillagen. Enligt denna är »Nichtigerklärung» av det senare äktenskapet utesluten, därest den omgiftes senare make var i god tro vid vigseln och det förra äktenskapet sedermera upphört.

Flerstädes har lagstiftaren låtit sig angeläget vara att den, vars make förklarats för död eller försvunnen, må kunna ånyo ingå äktenskap utan att äventyra att det senare äktenskapet, därest förra maken finnes vara vid liv, måste vika för det äldre. De stadganden i 13 kap. 6 § giftermålsbalken, för vilka nyss redogjorts, tjäna i sin mån detta syfte. De torde nämligen kunna tillämpas även där den dödförklarades make trätt i nytt gifte med stöd av förklaringen, utan att särskild tillåtelse att ingå annat äktenskap meddelats. I Tyskland överensstämmer lagstiftningen härutinnan tämligen nära med vår gällande rätt. Enligt den tyska civillagen äger den dödförklarades make ingå nytt äktenskap med stöd av dödförklaringen allena. Denna innefattar dock ej en upplösning av det tidigare äktenskapet, och den möjlighet föreligger alltså, att det äldre äktenskapet består när det senare ingås. Till ordnande av förhållandena stadgar därför lagen att det tidigare äktenskapet blir upplöst genom det senare giftermålet, under förutsättning dock att ej båda kontrahenterna därvid hade sig bekant att den försvunne levde vid dödförklaringen. Om emellertid den dödförklarade finnes vara vid liv, kan vardera maken i det nya äktenskapet vinna återgång därav, så framt han ej vid äktenskapets ingående visste att den dödförklarade då levde. Sker återgång, torde av den tyska lagens allmänna principer om verkan av återgång följa att det

äldre äktenskapet omedelbart vinner full rättslig styrka, utan ny vigsel eller där-
emot svarande publicitetsåtgärd. Även enligt finsk rätt (lag den 23 april 1901)
äger den, vars make blivit för död förklarad, att utan särskild tillåtelse ånyo träda
i gifte. Har han ingått nytt äktenskap och finnes den dödförklarade sedermera
vara vid liv, skall äktenskapet gå åter, där den omgifte yrkar det och med sin
förra make inför domstol åsämjes att återupptaga äktenskapet med honom. Slut-
ligen må erinras om den lösning frågan erhållit i den schweiziska lagen. Denna
ställer till den hemmavarande makens förfogande, att användas efter det andra
maken förklarats »verschollen», en särskild med äktenskapsskillnad närmast jäm-
förlig form för äktenskapets definitiva upplösning, och den fordrar att äktenska-
pet skall vara sålunda upplöst, innan den hemmavarande må träda i nytt gifte.
Huvudsakligen samma regel gäller i Danmark och Norge. Då nu förslaget, på sätt
vid 2 kap. 10 § utvecklats, ej anslutit sig till det schweiziska systemet utan bygger
på samma uppfattning av dödförklaringens betydelse som den tyska och finska rätten,
kunde det ifrågasättas, huruvida ej förslaget också borde upptaga särskilda bestä-
melse ägnade att trygga det med stöd av dödförklaringen slutna äktenskapets
bestånd.

Att överlämna åt makarnes val, huruvida det förra eller det senare äktenska-
pet skall gälla, vore dock ej tillfredsställande. Evad avgörandet ankomme främst
på den dödförklarade själv (svensk rätt), på den omgifte (finsk rätt) eller på var-
dera maken i senare äktenskapet (tysk rätt), ligger den faran nära att valet kom-
mer att träffas av hänsyn, som från samhällets synpunkt ej äga tillbörligt värde.
Redan lagkommittén fann ock en dylik valrätt icke lämpligen böra bibehållas.
Mera välgrundad vore onekligen en regel av innehåll att det nya giftermålet med-
förde det tidigare äktenskapets upplösning, utan möjlighet till dess återupplivande.
Ej heller en sådan regel har dock beredningen upptagit. Det har ej ansetts nö-
digt att, vid sidan av äktenskaps upplösning genom dödsfall, återgång eller skill-
nad, ställa ytterligare en särskild upplösningsform för det visserligen tänkbara
men knappast i verkligheten förekommande fall, att den hemmavarande maken
med stöd av dödförklaringen trätt i nytt äktenskap och den dödförklarade seder-
mera befunnes vara vid liv. Man lär desto hellre kunna bortse från en sådan
möjlighet som, enligt förslaget, den hemmavarande maken skall kunna vinna verk-
lig äktenskapsskillnad under de förhållanden, vilka nu, jämlikt 13 kap. 6 § gifter-

målsbalken, berättiga honom att erhålla allenast en tillåtelse till omgifte. Olämpligt vore ock — vad emellertid vid en regel om det förra äktenskapets upplösning genom den nya vigseln icke synes kunna undvikas — att göra upplösningen beroende av, att åtminstone ena maken i senare äktenskapet ingått detsamma i god tro. Huruvida ett äktenskap, som den dödförklarade slutit under sin bortovaro, finge äga bestånd, kunde sålunda ankomma på det ovissa och för nämnda fråga skäligen främmande spörsmålet, om den hemmavarande makens nya make varit i god tro eller ej. Att anspråken på reda och klarhet i statusfrågor icke skulle härigenom bliva vederbörligen tillgodosedda lär vara tydligt. I nu förevarande fråga avse de danska och norska förslagen ej ändring i gällande rätt.

Med avseende å bestämmelserna i sista stycket av denna paragraf må anmärkas, hurusom åklagaren är pliktig att yrka äktenskapets återgång, även om båda makarna varit i god tro och således ansvar för äktenskapets ingående ej kan ådömas dem. Enligt danska förslaget lider regeln om åklagarens åtalsplikt den inskränkning, att justitieministeriet kan besluta uppskov med sådant åtal, särskilt när anledning finnes därtill att det senare äktenskapet inom kortare tid skall genom skillnad upplösas.

2 §.

Jämlikt 2 kap. 5 § må den, som är sinnessjuk eller sinnesslö, ej träda i äkten-
skap. Har detta förbud blivit åsidosatt, komma de i förevarande paragraf
givna återgångsregler i tillämpning. *Sinnessjuk-
dom och
sinnesslöhet
(2 kap. 5 §).*

Om återgång av äktenskap för ena makens sinnessjukdom eller sinnesslöhet innehåller gällande lag intet uttryckligt stadgande. I 13 kap. 8 § giftermålsbalken föreskrives emellertid att återgång äger rum, därest någon, som drages med obotlig smittosam sjukdom, förtiger det och svikligen förleder annan till giftermål med sig; och att detta lagbud kan vara att tillämpa även vid ena makens sinnessjukdom eller sinnesslöhet synes framgå av en jämförelse med de om återgång av fästning givna bestämmelser i 4 kap. 2 § giftermålsbalken. Återgång jämlikt 13 kap. 8 § giftermålsbalken kan ej yrkas av annan än den sjukas medkontrahent. Därest såsom i regeln är händelsen, den sinnessjuka eller sinnesslöe saknat rättslig handlingsförmåga vid vigseln, lär dock han kunna på denna grund vinna

återgång. Talerätt torde däremot ej ens under nyssnämnda förutsättning tillkomma allmänna åklagaren.

I de nya tyska och schweiziska lagarna är ifrågavarande ämne underkastat regler, väsentligen avvikande från vår gällande rätt. Bortsett från de sällsynta undantagsfall att sinnessjukdomen eller sinnesslöheten ej uteslutit rättslig handlingsförmåga, överensstämna de nämnda lagarna däruti att ett äktenskap är »nichtig», så framt ena maken vid vigseln var sinnessjuk eller sinnesslö. Rätt att yrka äktenskapets ogiltighet tillkommer således ej blott denna make; vederbörande myndighet kan ock föra talan därom, och andra maken har sådan talerätt även om han vid vigseln hade sig makens tillstånd bekant.¹ Enligt tysk rätt blir dock äktenskapet att anse såsom från början giltigt, om den make, som vid vigseln var civilrättsligt inkapabel, godkänner det efter vunnen rättskapacitet, och enligt den schweiziska lagen må, sedan det psykopatologiska tillståndet upphört, blott makarna själva föra talan om »Nichtigerklärung». Sistnämnda lags nu angivna regler gälla även för de undantagsfall, då den sinnessjuka eller sinnesslöe ägt rättslig handlingsförmåga; liksom sinnessjukdom² enligt den schweiziska lagen städse utgör äktenskapshinder, så är ock hindrets upplösande verkan för alla fall densamma. Enligt den tyska lagen lär däremot ena makens sinnessjukdom eller sinnesslöhet i nyss nämnda undantagsfall ej inverka på äktenskapets giltighet i vidare mån än att andra maken kan vinna återgång enligt det allmänna stadgandet om misstag rörande makes personliga egenskaper (§ 1333).

Det norska förslaget ansluter sig närmare till förutnämnda främmande lagar än fallet är med de svenska och danska. Den omständigheten, att ena maken vid vigseln var »sindssyk», skall väl även enligt det norska förslaget blott giva anledning till äktenskapets »omstøtelse», ej göra det ogiltigt; men omstøtelse skall kunna yrkas av åklagaremyndigheten, om den »av hensyn til den sindssykes tarv eller iøvrig finder dette paakrævet.» Beredningen har däremot, i överensstämmelse med vår gällande rätt och även med det danska förslaget, ansett att allenast makarna böra i nu ifrågavarande fall äga föra talan om återgång. Att en sinnessjuk eller sinnesslö lever i äktenskap kan tydligen ej i och för sig anses stridande mot god ordning och sedlighet. Ej heller av omtanken för den sinnes-

¹ Även tredje man kan föra talan om äktenskapets ogiltighet.

² Om detta begrepps omfattning enligt den schweiziska lagen, jfr ovan s. 171.

sjuke eller sinnesslöe synes det påkallat att talerätt förbehålles det allmänna; måhända har han genom giftermålet vunnit en bättre vård än eljest skulle ägnats honom. Vål bleve den sinnessjuka makens intressen uppenbarligen ej i erforderlig grad tillgodosedda, om utövningen av hans rätt att vinna återgång finge ankomma på den ovissa händelsen att han tillfrisknar och själv kan utföra sin talan; och sinnesslöheten fortvarar alltjämt. Men det synes ej nödigt eller lämpligt att av hänsyn härtill utsträcka talerätten vidare än som skett genom det föreslagna stadgandet i 7 kap. 3 §, enligt vilket förmyndaren för den, som är sinnessjuk eller sinnesslö, skall äga att väcka talan om återgång enligt nu förevarande paragraf. Förmyndaren torde få anses äga de bästa förutsättningar att bedöma den grannliga frågan, om äktenskapet är till myndlingens gagn eller icke — ett bedömande, som i varje fall ej gärna kunde hos oss anförtros åt allmänna åklagaren.¹

Även om den sinnessjuka eller sinnesslöa maken icke, såsom i regeln är händelsen, måste anses hava varit i saknad av rättslig handlingsförmåga, kan det med skäl befaras det han låtit bestämma sig till äktenskapets ingående av sådana hänsyn, att han icke bör bliva bunden av giftermålet. Förslaget giver därför den som, ehuru behäftad med sinnessjukdom eller sinnesslöhet, ingått äktenskap, befogenhet att i varje fall, oavsett huruvida han vid vigseln saknat rättslig handlingsförmåga eller ej, vinna återgång av äktenskapet. Härutinnan, liksom i uppställandet av sinnessjukdom i och för sig såsom äktenskapshinder, ansluter sig alltså förslaget till den schweiziska civillagen.

Med förslagets ståndpunkt att ej tillerkänna allmänna åklagaren talerätt överensstämmer att den sinnessjuke eller sinnesslöes make icke äger vinna återgång, därest han vid vigseln hade sig andra makens tillstånd bekant. Då en återgång icke kan anses i samhällets intresse erforderlig, vore det tydligen i hög grad stötande, liksom det kunde leda till lättsinnigt ingående av äktenskap, om maken i nyss nämnda fall ägde att omedelbart efter giftermålet lösgöra sig från sitt äktenskap. Har han ingått detta i trots av att andra makens sjukliga tillstånd var honom känt, bör han icke kunna på grund av samma tillstånd vinna upplösning av äktenskapet, med mindre förutsättningarna för skillnad enligt 6 kap. 13 § äro för handen. Om däremot maken saknat sådan kännedom, bör, såsom ock fakulteten

¹ Jfr ang. beredande av förmyndarevård för sinnessjuk k. stadgan ang. sinnessjuka §§ 36 och 58.

ansett,¹ återgång på hans talan äga rum, och detta oavsett om sinnessjukdomen är obotlig eller ej. Har emellertid sjukdomen efter äktenskapets ingående verkligen blivit hotad, skall dock, i överensstämmelse med vad i 3 § är stadgat med avseende å fallandesot, könssjukdom och spetälska, den sjukes medkontrahent icke vidare kunna väcka talan om återgång.² Att det norska förslaget, liksom 1909 års norska lag, saknar denna begränsning av talerätten, förklaras av samma förslags regel att även sinnessjukdom, överstånden före vigseln, kan medföra återgång, en regel som saknar motsvarighet i de svenska och danska förslagen.

Frågan, huruvida äktenskapets rättsliga grund är säker eller ej, bör icke få hållas svävande. Särskilt när, såsom ej sällan inträffar, ena maken är utan all skuld därtill att äktenskapet blivit ingånget i trots av en omständighet, som ger andra maken rätt att vinna återgång, synes förstnämnda make äga ett berättigat intresse att snart få avgjort, om återgång kommer att yrkas. Förslaget bygger därför i fråga om de privata återgångsanledningarna på den grundsats, att den taleberättigade maken bör framställa sitt yrkande om återgång inom viss kort betänketid, som i överensstämmelse med vad flerstädes gäller blivit satt till sex månader.³ I de fall, som förevarande paragraf avser, är denna tid att räkna för den sinnessjuka från det hans sjukdom blev botad och för andra maken från det han fick kunskap om sjukdomen eller sinnesslöheten. Av flera skäl har beredningen ock funnit lämpligt att beträffande de privata återgångsanledningarna stadga en absolut tidsfrist, tre år från vigseln, efter vars förlopp talan om återgång ej må i något fall upptagas. De för återgång egendomliga rättsverkningarna äro av den art, att deras genomförande försvåras och ställer sig obilligare ju längre äktenskapet varat; och förebringandet av den utredning om förhållandena vid vigseln, som en

¹ När fakulteten uttalar, att sjukdom eller lyte hos ena kontrahenten bör utgöra återgångsgrund, avses, enligt vad fakulteten uti inledningen till sitt yttrande framhåller, städse blott andra kontrahentens rätt att vinna upplösning av äktenskapet, därest han vid vigseln saknade kännedom om sjukdomen eller lytet.

² Jfr svenska läkaresällskapets förhandlingar den 18 okt. 1910 s. 315—316.

³ Gällande lag innehåller ej någon preskriptionsbestämmelse för återgångstalan. Vid de i 13 kap. 7 § giftermålsbalken avsedda fallen har dock den beträffande skillnad för horsbrott bestämda tiden av sex månader ansetts böra iakttagas; se K. Maj:ts utslag den 28 aug. 1829 och den 1 juli 1856. Lagkommittén och äldre lagberedningen föreslogo för visst fall sex månader, för andra tre månader. Högsta domstolens pluralitet anmärkte vid granskning av lagkommitténs förslag att sistnämnda tid borde, »till förekommande av ett vare sig till försoning eller skillnad möjligen förhastat beslut», förlängas till sex månader.

tillämpning av de privata återgångsorsakerna förutsätter, blir efter hand både vanskligare och pinsammare. Åberopandet efter längre tids förlopp av en återgångsanledning skulle ock säkerligen ofta vara för maken blott en förevändning att snabbt frigöra sig från ett äktenskapligt band, som i själva verket av helt andra grunder blivit honom tryckande. I den schweiziska lagen och 1909 års norska lag om äktenskaps upplösning är såsom absolut frist för talans anställande bestämd en tid av fem år från vigseln, alltså längre än den, som antagits i de nu föreliggande, i denna punkt överensstämmande förslagen. Det har anmärkts¹ att vissa fall av sinnessjukdom kunna hava ett sådant förlopp, att den sjukes make ej ens under den sålunda bestämda längre tiden av fem år kommer till insikt om hans tillstånd. Beredningen har emellertid ej funnit skäl att i nu förevarande paragraf stadga en annan tidsgräns för talans anställande än beträffande övriga återgångsfall. Naturligtvis har dock för den sinnessjukes eller sinnesslöes egen talerätt icke någon absolut gräns kunnat givas.

I förslaget nämnes intet om betydelsen för talerätten av en förlikning eller förlåtelse. Det har ansetts överflödigt att uttala sig härom, då enligt allmänna rättsgrunder make kan genom förlikning med bindande verkan uppgiva sin talerätt och sålunda utan avbidan av preskriptionstidens utgång bereda andra maken trygghet om äktenskapets fortbestånd. Samma grundsats har tillämpats beträffande talan om äktenskaps upplösning genom skillnad.²

3 §.

Då förslaget ej i något fall tillägger ena makens sinnessjukdom eller sinnesslöhet vid äktenskapets ingående betydelsen av publik återgångsgrund, kan den omständigheten, att ena maken av tillfällig orsak var i saknad av rättslig handlingsförmåga vid vigseln, desto mindre få giva åklagaren anledning att ingripa. Andra maken synes ej heller äga något berättigat intresse att på grund av nämnda omständighet få äktenskapet upplöst, ej ens för det fall att densamma vid vigseln undgått hans uppmärksamhet. I motsats till tysk rätt, enligt vilken äktenskapet är »nichtig»

*Tillfällig
sinnesför-
virring
o. dyl.*

¹ Svenska läkaresällskapets förhandlingar den 18 okt. 1910 s. 316.

² Jfr nedan vid 6 kap. 8 §. Om förlikning talas i 4 kap. 6 § giftermålsbalken, om förlåtelse och förlikning i 13 kap. 7 §, där ock hänvisas till bestämmelserna om hor. I fråga om återgång för bedrägeri nämndes i lagkommitténs förslag av år 1815 både förlikning och preskription, men i 1826 års förslag, liksom i äldre lagberedningens, blott preskription.

även vid ena makens blott tillfälliga inkapacitet, men i överensstämmelse med den schweiziska civillagen innehåller alltså förslaget, att om ena maken vid vigseln befann sig i tillfällig sinnesförvirring eller annat sådant tillstånd, som utesluter rättslig handlingsförmåga, återgång kan vinnas av honom allena.

De omtöckningar utav medvetandet, som här avses, äro somnambula eller hypnotiska tillstånd, högre grad av berusning,¹ febertillstånd o. s. v. I stället för att söka uttrycka dessa tillståndens gemensamma psykologiska karaktär, så vitt den är för avtalskapaciteten av betydelse — ett försök, som på vetenskapens nuvarande ståndpunkt icke torde kunna utfalla fullt tillfredsställande — har beredningen föredragit att omedelbart ange deras juridiska verkan.

2 och 3. Stadgandet om de anledningar till återgång av äktenskap, som nämnas under 2
Misstag. i förevarande paragraf, saknar motsvarighet i gällande lag. Ehuru av föga praktisk betydelse böra de emellertid ej utelämnas, när, såsom förslaget avser, återgångs-orsakerna skola uttömmande angivas.

Det fall, som åsyftas med förslagets regel att någon av misstag blifvit vigd vid annan än sin trolovade, inbegripes under vad den tyska lagen anger så, att ena maken vid vigseln misstagit sig »in der Person des anderen Ehegatten», i den schweiziska så, att ena maken av misstag låtit sig viga i det att han »die Trauung mit der angetrauten Person nicht gewollt hat». Dessa stadganden i främmande rätt, till sin innebörd omtvistade, torde emellertid vara så att förstå att därmed avses även ett misstag, som så att säga faller utom själva vigselakten. Som ett exempel från deras tillämpningsområde har sålunda kunnat anföras, att någon trolovat och gift sig med annan i den oriktiga föreställningen att denne vore en kär barndomsvän. Till förebyggande av en dylik vidsträckt utläggning, som, där svikligt förfarande ej kan läggas ena maken till last, tydligen kan låta honom alltför tungt drabbas av den andres misstag, har förslaget fått sin mera snäva avfattning. Såsom exempel på fall, då stadgandet kan komma i tillämpning, må anföras att en förväxling mellan kontrahenter ägt rum, när flera par blifvit samtidigt vigda.

Den omständigheten att någon av misstag låtit sig viga utan att vilja ingå äktenskap, omfattar båda de i tyska lagen var för sig nämnda fallen, att maken

¹ Jfr 4 kap. 7 § giftermålsbalken: »vilken som drucken sig fäster — — — vare ej skyldig det löfte hålla».

vid vigseln ej visste att fråga var om äktenskaps ingående och att han väl hade kännedom därom, men ej ville avgiva samtycke till giftermålet. Den schweiziska lagen inbegriper dem båda under uttrycket att maken icke velat »die Trauhandlung». Såsom exempel på ifrågavarande fall må nämnas, att någon i ett främmande land, vars språk och former för äktenskaps ingående ej varit honom tillräckligt kända, kommit att inför giftermålsförrättaren avgiva sitt ja utan att inse betydelsen därav.

I fråga om återgång på grund av misstag innehålla de tyska och schweiziska lagarna, förutom redan angivna bestämmelser, även andra stadganden av synnerlig räckvidd. Enligt den tyska lagen må sålunda make vinna återgång av äktenskapet, om han misstagit sig angående personliga egenskaper hos andra maken, som vid kännedom om rätta förhållandet och vid förständig värdering av äktenskapets väsen skulle hava avhållit honom från äktenskapets ingående. Och den schweiziska lagen upptager såsom återgångsorsak att ena maken ingått äktenskapet till följd av en villfarelse angående egenskaper hos den andre, vilka äro av den betydelse att man icke skäligen kan fordra av honom äktenskaplig sammanlevnad »utan deras förhandenvaro». Nu berörda stadganden med avseende å makes egenskaper lära tolkas så, att återgång kan vinnas på grund av bristande kännedom om, t. ex., havandeskap hos kvinnan, svårare sjukdom eller lyte, varje-handa karaktärsegenskaper, nationalitet, trosbekännelse.

Även rörande återgång på grund av svek innehålla nämnda båda lagar på liknande sätt avfattade bestämmelser, för vilka i annat sammanhang skall närmare redogöras.

Mot dessa allmänt hållna stadganden svara i vår rätt lagbud, som tillåta återgång blott i vissa skarpt avgränsade fall. Återgång på grund av misstag eller svek är nämligen medgiven allenast, om endera maken haft lägersmål med annan under trolovningen eller kvinnan blivit lägrad av annan före trolovningen (13 kap. 7 § giftermålsbalken), om endera är vanför till äktenskap eller behäftad med obotlig smittosam sjukdom (13 kap. 8 §), och om mannen bedragit kvinnan till äktenskapet därigenom att han givit sig ut till namn eller stånd för annan än den han är (4 kap. 6 §). Vad lagen åsyftat med obotlig smittosam sjukdom i 13 kap. 8 § giftermålsbalken belyses av den närmare bestämning, som i 4 kap. 2 § samma balk gives uttrycket »sjukdom, den smittosam och obotlig är».

Medan beredningen i fråga om återgång för ena makens svikliga förfarande

ansett en mera allmänt hållen regel kunna lämpligen upptagas, har beredningen däremot, på samma gång som möjligheten till återgång för ett blott misstag om makes personliga förhållanden utvidgats, i avseende å sättet för angivandet av de härutinnan betydelsefulla omständigheterna följt gällande lags föredöme. De fakta, vilka lagstiftaren tillmäter sådan vikt att en villfarelse angående dem ger ena maken rätt att vinna återgång, oberoende av all skuld hos den andre, böra i rättssäkerhetens intresse av lagen noggrannt fastställas. Har, såsom enligt förslaget är fallet, en sådan omständighet upptagits redan bland äktenskapshindren, blir dess uttryckliga omnämnande bland återgångsorsakerna än mer påkallat och skall säkerligen i sin mån bidraga att göra själva hindersbestämmelsen verksam.

De omständigheter, vilka sålunda skola komma i betraktande i fråga om ena makens rätt att vinna återgång på grund av misstag beträffande den andres personliga förhållanden, äro enligt förslaget, förutom andra makens sinnessjukdom eller sinnesslöhet varom är talat vid 2 §, vissa ytterligare sjukdomar ävensom impotens hos denne.

Motion 1908 om återgång för sjukdom. Frågan om återgång på grund av ena makens sjukdom var vid 1908 års riksdag föremål för överbägende. I en inom andra kammaren väckt motion¹ hemställdes om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning, vilka smittosamma och ärftliga sjukdomar borde utgöra skäl till återgång av äktenskap. Motionen avstyrktes av lagutskottet, som i sitt utlåtande anmärkte, bland annat, att enligt gällande rätt återgång syntes kunna vinnas, om någon av kontrahenterna vid vigseln var behäftad med fallandesot, och att uttrycket »obotlig smittosam sjukdom» i 13 kap. 8 § giftermålsbalken syntes kunna tolkas så, som angives i 4 kap. 2 § samma balk. I reservation mot utskottets hemställan yrkades emellertid att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om överbägende, i vad mån även andra svårare sjukdomar än fallandesot, ådragna före eller efter ett äktenskaps avslutande, kunde utgöra giltig anledning för äktenskapets upplösning. Första kammaren biföll utskottets hemställan, varemot andra kammaren biträdde reservationen.

De former av fallandesot och könssjukdom, vilka jämlikt 2 kap. 6 § utgöra äktenskapshinder, nämnas ock främst i den uppräknings av sjukdomar, som nu förevarande paragraf innehåller.

Fallandesot. Fakulteten har ansett att fallandesot, som icke är betingad av yttre orsaker, bör

¹ Av herr E. O. V. Wavrinsky, motionen nr 31.

utgöra återgångsgrund. Härför talade, jämte de rashygieniska skäl vilka av fakulteten åberopats för sjukdomens uppställande såsom äktenskapshinder, även andra grunder som på det närmaste berörde den friska makens rätt och intressen. Så gott som alla epileptiker av det nu avsedda slaget lede nämligen av karaktärsanomalier, vilka kunde göra ett äktenskapligt samliv med en sådan sjukling i allra högsta grad vanskligt. Regelbundet hotade den epileptiska demensen, och mycket ofta förekomme anfall av sinnessjukdom, tillstånd, som båda satte den sjuke ur stånd att fylla försörjningsplikt och plikt att sköta hem och barn.

Beredningen har följt vad fakulteten föreslagit, dock med den ändring att, av skäl för vilka vid kap 2 kap. 6 § redogjorts, den art av fallandesot, som av lagen beaktas, angives härröra av övervägande inre orsaker. Enligt det norska förslaget skall, i överensstämmelse med 1909 års lag och vad från norsk sida föreslås i fråga om hinder mot äktenskap, varje art av epilepsi utgöra återgångsanledning, medan det danska förslaget tillerkänner sådan betydelse allenast åt epilepsi »med jävnliga anfald».

Att könssjukdom i smittosamt skede bör utgöra återgångsanledning lär knappast vara föremål för delade meningar. Såväl reglementeringskommittén som fakulteten hava funnit ett stadgande därom böra meddelas, även om sjukdomen ej uppställdes såsom äktenskapshinder. Det danska retslægeraadets och den norska medicinaldirektörens uttalanden gå i samma riktning, och ett dylikt stadgande finnes redan upptaget i 1909 års norska lag. Å andra sidan torde giltiga skäl ej föreligga att låta återgång för könssjukdom inträda i de fall, där sjukdomen vid äktenskapets ingående ej längre befann sig i smittosamt skede. Väl innebure, yttrar fakulteten i denna fråga, en även skenbart lindrig och till och med för lång tid sedan genomgången syfilis för framtiden ännu så stor hälsorisk, att ett sådant faktum alltid *borde* vara känt för den andra kontrahenten vid ingående av äktenskapsavtalet, men man måste dock i sådana fall få räkna med möjligheten av fullständigt återställande från sjukdomen. Dessutom syntes man icke för närvarande få förutsätta tillräcklig insikt om risken och knappast heller tillräcklig karaktärsstyrka hos vederbörande kontrahent att förmå honom till bekännelse av en förut genomgången könssjukdom, som han trodde vara fullständigt läkt. För en begränsning till det smittosamma sjukdomsstadiet talade ock, att av de veneriska sjukdomarna det huvudsakligen vore syfilis, som efter passerandet av nämnda stadium erbjöde framtida risk,

Könssjukdom.

och att ju lämpligast vore att så vitt möjligt sammanfatta alla de veneriska sjukdomarna under gemensamma lagbestämmelser.

Spetälska. I enlighet med vad fakulteten förordat har spetälska hos ena maken givits samma betydelse för den andres rätt att vinna återgång, som tillkommer de ifrågavarande formerna av fallandesot och könssjukdom. Till stöd för förslaget härutinnan vill beredningen åberopa fakultetens uttalande att den i allmänhet obotliga och ofta i mycket fränstötande former fortskridande sjukdomen mången gång medför så svåra konsekvenser för den, vilken ingått äktenskap med en spetälsk utan vetskap om hans sjukdom, att äktenskapet kan bliva alldeles outhärdligt. I 1909 års norska lag är uttryckligen stadgat att ena maken äger vinna upplösning av äktenskapet, om den andre, honom ovetande, vid äktenskapets ingående led av spetälska, och medicinaldirektören har tillstyrkt att denna bestämmelse upprätthålles. Retslægeraadet har däremot ansett att rätten till återgång för spetälska borde inskränkas till sådana fall, då det efter sakkunnigas omdöme vore förbundet med fara att fortsätta samlivet.

Att nu nämnda tre sjukdomar kunna utgöra anledning till återgång även i de sällsynta undantagsfall, då den sjuke ej heller själv avvetat sitt tillstånd, innefattar ett övergivande av den ståndpunkt, 1734 års lag intagit i 13 kap. 8 § giftermålsbalken. För återgång på grund av ena makens sjukdom förutsättes nämligen i sagda lagrum svikligt förtigande därav. Den större stränghet mot den sjuke, förslaget sålunda innebär, torde emellertid vara fullt försvarad av hänsyn till andra makens intresse.¹ Att åter en överträdelse av de i 2 kap. 6 § uppställda sjukdomshindren icke borde få av åklagaren åberopas till grund för äktenskapets upplösning, har beredningen funnit vara utom all tvekan. Enligt lagkommitténs och äldre lagberedningens förslag skulle dock äktenskapshindren verklig fallandesot och ärftligen smittande sjukdom äga publikt dirimerande verkan.²

Förutgången sinnessjukdom, partiella själsdefekter. Enligt 1909 års norska lag äger make vinna upplösning av äktenskapet, om, honom ovetande, andra maken före äktenskapets ingående lidit av sinnessjukdom. Fakulteten synes hava avsett att en liknande bestämmelse, dock begränsad till

¹ Jfr och särskilt ang. könssjukdom fakultetens yttrande nedan s. 559.

² Ovisst torde vara huruvida allmän åklagare kan enligt gällande rätt utverka återgångsdom på grund av fallandesot hos ena maken. Lagkommitténs nyssnämnda förslag angavs ej såsom någon nyhet i den av Cassel och Norin utarbetade Tablå.

sådan sinnessjukdom som icke varit betingad av yttre orsaker, borde införas även i vår rätt, varemot medicinalstyrelsen avstyrkt att förutgången sinnessjukdom stadgas såsom återgångsgrund. I denna fråga har beredningen, liksom beträffande spörsmålet om förutgången sinnessjukdoms uppställande såsom äktenskapshinder, ansett sig böra följa medicinalstyrelsens åsikt. Härmed överensstämma ock retslægeraadets yttrande och det danska förslaget, medan de norska delegerade funnit sig icke böra frångå den ståndpunkt, lagstiftningen i Norge så nyligen intagit.

Även vissa av de mera partiella själsdefekter hos ena maken, vilka icke kunna i sträng mening hänföras till vare sig sinnessjukdom eller sinnesslöhet, har fakulteten ansett böra giva andra maken rätt till återgång. Med framhållande, bland annat, hurusom dessa psykiska abnormiteter i allmänhet innebure karaktärsanomalier, som förbittrade det äktenskapliga samlivet, och att särskilt den sexuella perversiteten vore inriktad på handlingar, vilka i första rummet verkade kränkande på detta, har fakulteten sålunda hemställt att svårare själslyte måtte, under samma förutsättningar som föreslagits beträffande dess upptagande bland äktenskapshindren, stadgas såsom återgångsanledning.

Ehuru de grunder, vilka föranlett beredningen att ej uppställa de åsyftade svårare själslytena såsom äktenskapshinder, icke göra sig med lika styrka gällande i nu förevarande fråga, har dock beredningen ansett övervägande skäl tala emot fakultetens förslag, som ju innebär att redan ena makens bristande kännedom om själslytet hos andra maken kan medföra återgång.

I inskränkt bemärkelse, säger fakulteten, innebär ordet impotens oförmåga till könsumgänge (*impotentia coeundi*), i vidsträcktare mening omfattar samma ord även oförmåga till *fruktbart* könsumgänge (*impotentia generandi et concipiendi*). *Impotens.*

Stadgandet i 13 kap. 8 § giftermålsbalken, att återgång äger rum där mannen eller kvinnan är av naturen vanför och till äktenskap alldeles obekvä, avser otvivelaktigt allenast oförmögenhet till könsumgänge. Fakulteten har ej heller velat tillstyrka, att stadgandet utsträcket till sterilitet som beror av annan orsak. Sådan sterilitet bleve, yttrar fakulteten, som återgångsgrund säkerligen av ringa betydelse, då det vid fortsatt könsumgänge mellan makarna endast undantagsvis kunde utrönas, på vilkendera av dem äktenskapets barnlöshet berodde. I allmänhet vore ock den sterila maken vid äktenskapets ingående själv omedveten om sin oförmåga att avla barn och handlade således i god tro. Och när det sexuella

umgänget mellan makarna vore oförhindrat, komme de väl i det långt övervägande antalet fall att småningom resignera inför hopplösheten att erhålla barn och icke ens ifrågasätta äktenskapets upplösning på denna grund. Under framhållande tillika att ej heller den egentliga impotensen borde medföra återgång, därest icke den måste anses vara obotlig, har fakulteten alltså föreslagit att såsom återgångsgrund upptages stadigvarande oförmögenhet till könsumgänge.

Beredningen har anslutit sig till fakultetens mening allenast med den formella ändring att, såsom äldre lagberedningen föreslog, den impotenta makens tillstånd betecknas så att han är obotligt vanför till äktenskap. Visserligen torde kunna förekomma fall av sterilitet med bibehållen förmåga till könsumgänge, där den sterila maken vid äktenskapets ingående varit fullt medveten om sitt tillstånd, såsom när mannen till följd av dröppel fått båda bitesticklarna eller sädessträngarna angripna eller när båda äggstockarna hos kvinnan borttagits genom operation.¹ Men ej ens i dylika fall synes steriliteten böra få åberopas såsom återgångsgrund. Den obotliga egentliga impotensen hos ena maken skall däremot giva den andre rätt att vinna återgång, så snart han vid vigseln var okunnig om rätta förhållandet, oavsett att kanske ej heller den impotente själv var medveten där-
om.²

*Annat lyte
eller kropps-
fel.*

Fakulteten har ock ansett det rimligt att även andra kroppsfel och lyten än sådana, som äro direkt hinderliga för könsumgänge, i vissa fall få gälla som skäl till äktenskaps återgång. Dock borde endast sådana komma i fråga, vilka vore obotliga och måste anses ägnade att permanent framkalla avsky och vämjelse hos maken samt sålunda förhindra den för könsumgänge med den lytte nödiga sexuella retelsen. Detta vore visserligen en mycket subjektiv verkan av lytet, men denna effekts påstådda förefintlighet syntes dock kunna med tillräcklig sannolikhet bedömas på grund av lytets beskaffenhet. Emellertid syntes i de fall, där

¹ Jfr reglementeringskommitténs betänkande I s. 68 och svenska läkaresällskapets förhandlingar den 18 okt. 1910 s. 344.

² Härutinnan torde förslaget överensstämma med gällande rätt. Det i 13 kap 8 § uppställda villkoret av svikligt förledande lär nämligen vara att hänföra blott till obotlig smittosam sjukdom: jfr Förarbetena VI s. 12 samt 16 kap. 10 § kyrkolagen. Ej heller enligt lagkommitténs och äldre lagberedningens förslag var rätten till återgång för ena makens impotens beroende av skuld hos honom.

frågan om sexuell aversion på grund av felet kunde anses i någon mån tvistig, i tillämpningen böra fordras att en ej för kort tid av äktenskapet förflutit, utan att den påstådda motviljan mot maken kunnat övervinnas, samt naturligtvis även att äktenskapet förblivit ofruktsamt. Såsom återgångsgrund syntes alltså kunna upptagas: vidriga och obotliga kroppsfel och lyten hos den ena maken av den beskaffenhet att de måste anses väcka oövervinnelig motvilja hos den andre.

Då av fakultetens yttrande synes framgå, att andra lyten eller kroppsfel hos make än sådana, som göra honom impotent, endast under synnerligen inskränkande förbehåll böra erhålla verkan av återgångsskäl, har beredningen icke ansett nödigt att därom upptaga någon bestämmelse i förslaget.

Om ena kontrahenten övat svek mot den andre, medgiver vår gällande rätt återgång i vidsträcktare omfattning, än när hos ena kontrahenten förelegat ett blott misstag, vari den andre ej haft någon del. Samma ståndpunkt intaga vissa nyare främmande lagar. Har ena maken blivit av den andre eller med dennes vetskap svikligen förledd till äktenskapets ingående, är det sålunda enligt tysk rätt ej endast en villfarelse om dennes person eller personliga egenskaper som kommer i betraktande; den bedragne kan vinna återgång, oavsett vilka omständigheter sveket rört sig om, under förbehåll blott att dessa omständigheter vid kännedom om rätta förhållandet och vid förståndig värdering av äktenskapets väsen skulle hava avhållit honom från äktenskapets ingående. Uttryckligen är dock stadgat att återgång ej må äga rum på grund av ett vilseledande angående förmögenhetsförhållanden. Enligt den schweiziska lagen kan ena maken vinna återgång, om han blivit av den andre eller med dennes vetskap svikligen vilseledd angående hans »Ehrenhaftigkeit» och till följd därav ingått äktenskapet, eller om en sjukdom, som innebär synnerlig fara för hans egen eller efterkommandes hälsa, blivit honom fördold.¹

Beredningen har ansett att, när svikligt förfarande ligger ena maken till last, den andres rätt att vinna återgång icke skäligen bör vara så begränsad som enligt vår gällande lag, men dock sökt åt bestämmelserna i ämnet, intagna i 4 av före-

4. *Svek.*

¹ En annan ståndpunkt intager den franska code civil. Villfarelse hos ena maken, den må bero på den andres svikliga förfarande eller ej, tillerkännes enligt nämnda lag ej verkan i annat fall än när den rörer dennes person, vilket uttryck tolkas såsom avseende hans »identité physique ou civile». Den franska rättsuppfattningen plägar karaktäriseras genom en gammal sats: »en mariage, il trompe qui peut.»

varande paragraf, giva en sådan avfattning att deras tillämpningsområde ej må bliva alltför vidsträckt.

Den grundläggande förutsättningen för återgång jämlikt nu ifrågavarande bestämmelser är, att maken blivit bedragen till äktenskapet. Det måste alltså utredas att den villfarelse, vari han svävat, verkat avgörande för hans beslut att ingå äktenskapet. Någon särskild bevisning härom kan dock naturligtvis ej alltid vara behöfelig; den omständighet, som varit maken fördold, kan vara så betydelsefull, att det är uppenbart det han icke skulle ingått äktenskapet, om sanningen kommit i dagen. Vidare fordras att villfarelsen kan tillräknas andra maken, att denne kan sägas hava vilselett den bedragne. Det vore dock ej försvarligt att, såsom gällande lag i 4 kap. 6 § giftermålsbalken, blott uppmärksamma de fall, då villfarelsen avsiktligt framkallats av andra maken själv. Om denne insett att medkontrahenten icke skulle slutit äktenskapsavtalet, därest han känt rätta förhållandet, måste han anses hava varit pliktig att upplysa medkontrahenten därom. Har han underlåtit detta och sålunda begagnat sig av den andres villfarelse för vinnande av äktenskapets fullbordan, föreligger å hans sida ett svikligt förtigande, som icke bör bedömas mildare än en falsk uppgift. Om åter bedrägeriet övats av tredje man, t. ex. en giftermålsbyrå, utan att den bedragnes med kontrahent därom haft någon kännedom, vore det obilligt mot denne att giva den bedragne rätt till återgång.¹

Såsom föremål för den bedragnes villfarelse rörande andra maken nämnes främst »vem denne är», utan att härtill anknutits någon närmare bestämning. Att, såsom skett i 4 kap. 6 § giftermålsbalken, taga hänsyn blott till namn och stånd vore allt för snävt. I regeln kommer villfarelsen att röra sig om vad man kallat den sociala identiteten, om vederbörandes familj, samhällsställning och dylikt, medan oriktiga föreställningar om personliga egenskaper eller förmögenhetsförhållanden icke komma i betraktande. Den anledning för ena maken att vinna återgång, vilken i främmande lagar betecknas såsom villfarelse om den andres person, är sålunda i för-

¹ Lagkommittén upptog såsom återgångsskäl att man eller kvinna blivit bedragen till giftermål »av någon, som givit sig ut till namn eller stånd för annan än den han är»; äldre lagberedningen ändrade de citerade orden till »med någon, som var utgiven för annan än den han eller hon verkligen var», enär bestämmelsen borde avse även det fall att bedrägeriet blivit tillstållt av en tredje person utan att den, som det anginge, däri bevisligen haft del. Efter denna ändring förutsattes alltså, i motsats till vad nu föreslås, ej någon som helst skuld hos den bedragnes medkontrahent.

slaget upptagen, men med den viktiga begränsning att villfarelsen skall bero av dennes svikliga förfarande.¹

Förslaget medger emellertid även att ena makens villfarelse angående en omständighet, som hänför sig till den andres tidigare liv utan att vara för honom individualiserande, må, när svek övats, medföra återgång. För återgång i detta fall har dock ej ansetts tillräckligt att villfarelsen kan sägas hava varit bestämmande för den återgångsyrkande makens beslut att ingå äktenskapet. Såsom ytterligare förutsättning har uppställts att den ifrågavarande omständigheten också skäligen bort avhålla honom från äktenskapets ingående. Vid den objektiva värdering, som sålunda skall äga rum, måste dock hänsyn tagas till rådande sed inom den krets av befolkningen han tillhör, liksom naturligtvis stadgandets innebörd kommer att röna inflytande av olika tiders växlande etiska uppfattningar. Som exempel på en omständighet av nu ifrågavarande art kan anföras, vad lagkommittén och äldre lagberedningen särskilt nämnde, att make före vigseln begått visst grövre brott. De i 13 kap. 7 § giftermålsbalken omförmälta fakta — lägersmål med annan, av kvinnan före vigseln, av mannen under trolovningstiden — torde ej alltid kunna tillmätas avgörande vikt enligt nu förevarande bestämmelse. Däremot läser denna berättiga till återgång, när kvinna fördolt för mannen att hon vid vigseln var havande genom annan än honom.² Att ena makens förmögenhetsförhållanden icke kunna inbegripas under omständigheter rörande hans tidigare liv är tydligt.

»Ej må någon till giftermål tvingas», heter det i 1 kap. 5 § giftermålsbalken. **5. Tvång.** Att äktenskaps återgång kan bliva följdén av att tvång övats är däremot ej uttryckligen stadgat, men förutsättes i strafflagens särskilda bestämmelse om ansvar för tvång till giftermål (15 kap. 21 §).

I nyare främmande lagar finnes tvång till giftermål upptaget bland återgångsorsakerna, dock under ganska växlande närmare villkor. Den tyska lagen ger sålunda den make rätt till återgångstalan, som rättsstridigt genom hot förmåtts till äktenskapets ingående. Enligt den schweiziska lagen skall återgång ske på talan av make, som samtyckt till äktenskapet allenast till följd av hot med en

¹ Jfr äldre lagberedningens förslag till 5 kap. 5 § (anmärkt i föreg. not) och 9 § (»falsk uppgift om den andras person»).

² I 1909 års norska lag och den ungerska äktenskapslagen beaktas kvinnans havandeskap genom annan än mannen i reglerna om äktenskaps upplösning på grund av en blott villfarelse.

överhängande och ansenlig fara för hans eller någon honom närstående persons liv, hälsa eller ära; och den ungerska äktenskapslagen anger såsom orsak till återgång att äktenskapet slutits till följd av en genom hot framkallad, välgrundad fruktan.

Det norska förslaget har, i överensstämmelse med nyssnämnda främmande lagar, uttryckligen angivit beskaffenheten av det tvång, som berättigar till återgång av äktenskap. Förutsättningen för makes rätt att vinna återgång är enligt detta förslag att han, »er blit tvunget til at indgaa egteskapet ved retsstridig adfærd, som var skikket til at medføre alvorlig frygt». Beredningen har däremot, i likhet med lagkommittén och äldre lagberedningen, ansett särskilda bestämmelser om tvångets art överflödiga och sålunda i förslaget stadgat allenast att återgång äger rum på yrkandet av make, som blivit tvungen till äktenskapet. I sakens natur ligger att på utredningen om tvångets styrka måste i nu ifrågavarande fall ställas mer än vanligt stränga fordringar. Det närmare bedömandet av vad härutinnan bör krävas torde med full trygghet kunna överlämnas åt doktrinen och rättstillämpningen. Med beredningens förslag överensstämmer den danska texten.

Förlust av talerätt. Beträffande preskriptionsbestämmelserna i nu förevarande paragraf må hänvisas till vad vid 2 § anförts.

I nära överensstämmelse med vad 1909 års norska lag innehåller har det ansetts lämpligen böra stadgas, att talan om återgång ej må väckas för könssjukdom, sedan den upphört att vara smittosam, eller för fallandesot eller spetälska, sedan sjukdomen blivit botad. På sätt reglementeringskommittén förordat har dock, så vitt könssjukdomen angår, ett undantag gjorts för det fall att smittoöverförelse ägt rum.

Äktenskaps-hinder utan upplösande verkan. Då förslaget ej erkänner andra orsaker till äktenskaps återgång än de i 1—3 §§ nämnda, komma de flesta av äktenskapshindren att sakna dirimerande verkan. Dylig verkan skall sålunda ej i något fall tillkomma hindret för man under tjuguet år, för kvinna under aderton år att träda i äktenskap utan Konungens

tillstånd. Huruvida motsvarande hinder i gällande rätt ej heller är av upplösande natur, är föremål för olika meningar;¹ enighet torde dock råda därom att återgång icke äger rum, om talan väckes först sedan den underåriga uppnått laga ålder. Till stöd för förslaget ståndpunkt kan beredningen åberopa, vad redan lagkommittén anförde, att, då hindret av sig självt genom blotta tiden försvinner, det vore ej allenast utan allt ändamål utan ock ledande till skadliga följder, om äktenskapet skulle tillintetgöras endast för hindrets tillvaro vid giftermålets ingående. Härtill bör nu läggas att betänkligheterna mot att göra hindret upplösande naturligtvis ökas i den mån äktenskapsåldern höjes. Det är sålunda väl förklarligt att i England, med dess låga åldersgränser av fjorton och tolv år, hindret tillägges upplösande verkan, medan så ej är fallet i Tyskland och Schweiz.

Enligt 1734 års lags mening lär bristande samtycke av giftoman, vilket jämlikt 3 kap. 1 § giftermålsbalken kan medföra återgång av trolovning, icke äga samma betydelse i fråga om det fullbordade äktenskapet; huruvida gällande rätt på denna punkt genom praxis fått ett annat innehåll lär kunna omtvistas.² Av huvudsakligen samma grunder, som nyss anförts beträffande hindret felande äktenskapsålder, har beredningen ansett att återgång ej bör äga rum för det den, som är under tjuguet år och ej förut varit gift, ingått äktenskap utan vederbörligt samtycke. Ej heller har det syntts påkallat att tillägga dirimerande verkan åt det i förslaget upptagna allmänna förbudet för omyndigförklarad att gifta sig utan tillstånd av förmyndaren.

En viktig skiljaktighet från gällande rätt innefattas däri att överträdelse av det hinder, förslaget uppställer mot giftermål mellan ett syskon och det andras avkomling, icke må föranleda äktenskapets återgång. Förslagets ståndpunkt härutinnan är en naturlig följd därav att hindret gjorts dispensabelt.³

¹ Inom doktrinen har hindret i allmänhet ansetts vara upplösande. Något rättsfall, där K. Maj:t dömt till återgång för hindret, torde ej finnas. Om ansvar för präst, som trots hindret förrättat vigsel, och om tillämpligheten å sådant fall av 2 kap. 12 § giftermålsbalken, se K. Maj:ts utslag den 24 okt. 1837, den 13 okt. 1846 och den 8 maj 1849 (*Backman*, Ny lagsamling VII s. 4) samt lagutskottets utlåtande n:r 16 vid riksdagen 1844—1845. Att lagkommitténs förslag av år 1826, härutinnan avvikande från 1815 års förslag, icke tillerkände hindret upplösande verkan, är icke i den av *Cassel* och *Norin* utarbetade Tablå anmärkt såsom skiljaktighet från gällande rätt.

² Jfr K. Maj:ts domar den 9 juli 1810 och den 18 april 1851 (*Backman*, Ny Lagsamling I s. 40 och II s. 3).

³ Enligt fransk rätt är detta hinder, ehuru dispensabelt, likväl dirimerande. Detsamma gäller enligt ungersk rätt, såframt ej dispens mellankommit innan till återgång blivit dömt eller äktenskapet

Att upplösande verkan ej tillagts det särskilda hindret mot kvinnas omgifte innan viss väntetid gått till ända överensstämmar med gällande rätt.

4 §.

*Rättsverk-
ningarna av
äktenskaps
återgång.
Huvud-
regeln.*

Såsom förut framhållits, har beredningen, i anslutning till den hos oss härskande rättsåskådningen, utgått från den uppfattningen att äktenskaps återgång bör betraktas såsom en form av äktenskaps upplösning. Denna mening har kommit till uttryck, förutom genom institutets benämning, även genom förslagets avfattning i övrigt; sålunda talas i 2 kap. 10 § och 5 kap. 1 § om äktenskaps upplösning i en betydelse, som omfattar jämväl återgång.

Av förslagets principiella ståndpunkt följer att ett återgångsskäl i allmänhet utövar sin laga verkan endast i och med äktenskapets upplösning genom återgångsdom; därförutan kunna de med återgång förknippade rättsverkningarna ej göras gällande. I 1 § framhålles uttryckligen att, om ett äktenskap blivit ingånget i indispenbara förbudna led eller medan endera kontrahenten var gift — omständigheter, vilka enligt det norska förslaget ipso iure medföra äktenskapets nullitet — påföljden skall bliva att till återgång dömes. Och då i 4 § talas om verkan av återgång, lär av den sammanställning med äktenskapsskillnad, som här sker, tydligt framgå att återgångsdom antages föreligga. Endast om äktenskapet blivit annorledes upplöst, kan oberoende av sådan dom ett återgångsskäl åberopas, i den utsträckning 9 § angiver.

Enligt förslaget gäller såsom huvudregel att i fråga om återgångs rättsverkningar vad om äktenskapsskillnad är föreskrivet skall äga motsvarande tillämpning. Detta innebär till en början, att återgångsdomen i allmänhet ej skall äga tillbakaverkande kraft. Det skall icke, såsom enligt vissa främmande lagar, anses som hade äktenskapet aldrig varit giltigt och sålunda icke grundat svågerskap eller utgjort äktenskapshinder, icke medfört ändring i hustruns rättsställning i personligt hänseende, underhållsplikt makarna emellan, rätt för barnen att anses såsom äkta, o. s. v. Och förslaget tillägger i regel ej heller domen tillbaka-
verkande kraft i den mera begränsade omfattning, att den fränkänner rättsför-

blivit upplöst genom död eller skillnad; jfr ock lagkommitténs och äldre lagberedningens förslag 5 kap 2 §.

hållanden, till vilka äktenskapet under sitt fortbestånd givit upphov, laga verkan för framtiden; liksom förhållandet är efter äktenskapsskillnad, består det genom giftermålet grundlagda svågerskapet, barnen förbliva äkta, tredje man lider ingen rubbning i den rätt, han mot makarna förvärvat. Likställigheten i avseende å rättsverkningar mellan återgång och skillnad sträcker sig emellertid än längre: även den omgestaltning av rättsförhållandena för framtiden, som är en nödvändig följd därav att äktenskapet upphör att existera, skall, där annat ej uttryckligen sägs, vidtagas med tillämpning av 6 kap:s regler. Särskilt må framhållas, att dessa skola tillämpas, då bestämmelser träffas angående barnens vård och underhåll, så ock då fråga uppstår om rätt för makarna att genom överenskommelse på förhand ordna sina mellanhavanden eller om möjlighet att vinna ändring i sådant avtal, vare sig på den grund att detta från början varit obilligt eller emedan förhållandena sedermera blivit väsentligen ändrade.

De allmänna grunder, som föranlett uppställandet av den från gällande rätt i åtskilligt avvikande regeln i 4 §, hava i sin huvuddrag angivits i det föregående. Angående de resultat, till vilka beredningens konstruktion av återgångsinstitutet nu visats leda i vissa särskilda hänseenden, må följande tilläggas.

Någon tvekan läser ej kunna råda därom att ett äktenskaps upplösning på grund av återgångsskäl av privat natur ej bör inverka på barnens rätt att anses såsom äkta; frågan om barnens börd kan ej göras beroende av den tillfälliga omständigheten, huruvida målsäganden begagnar sin talerätt eller icke. Något annorlunda ställer sig visserligen frågan i de i 1 § avsedda fallen, då det åligger allmänna åklagaren att ingripa. Ej heller här kan dock sättas ifråga att i strid mot vad för närvarande torde gälla fränkänna barnen äkta börd, därest modern varit i god tro. Och även då detta icke varit händelsen, synas övertygande skäl tala för att barnen anses såsom äkta. Klarhet och reda i statusförhållandena är ett viktigt önskemål, och det synes därför olämpligt att i detta avseende tillmäta avgörande vikt åt en så oviss och svårutredd omständighet som moderns onda eller goda tro vid en kanske längesedan förfluten tidpunkt. Med hänsyn till barnens egna intressen bör det också undvikas att de, efter att under längre eller kortare tid hava åtnjutit äkta barns rätt, plötsligt berövas denna ställning på grund av omständigheter, för vilka de ej bära skulden. En dylik rättsförlust kunde ofta vara så mycket mera

obillig och ägnad att förbittra barnets liv, som de återgångsanledningar, om vilka här är fråga, mången gång först efter lång tid komma i dagen.

Skulle ogiltighetsteorien tillämpas, såvitt angår tredje mans rätt, komme detta stundom att lända till hans nackdel, stundom åter till hans fördel. Så skulle, t. ex., å ena sidan egendom, som hustrun infört i boet, icke enligt äktenskapsrättsliga regler svara för de gäldsförbindelser mannen ingått, men å andra sidan kunde hennes gäldsförbindelser göras gällande även i annan egendom än den, som stått under hennes förvaltning. Det kan ej sättas i fråga att i vårt land uppställa dylika regler för det fall att tredje man handlat i god tro. Däremot kunde möjligen en annan mening göra sig gällande beträffande ondetroendes rätt; det kunde av omtanke om hustruns intressen, där hon saknat inblick i förhållandena, synas påkallat att lagstiftningen genom bestämmelser i nyssnämnda riktning lade hinder i vägen för att mannen i svikligt samförstånd med tredje man undan-skaffade eller med gäld belastade hennes egendom. Det möter emellertid synnerliga betänkligheter att här göra en rättshandlings laga verkan beroende av tredje mans onda eller goda tro, varmed icke kunde förstås annat än hans vetskap eller okunnighet om återgångsskålet. Även om tredje man haft sig detta bekant, har han nämligen därför icke med någon säkerhet vetat att äktenskapet skulle komma att gå åter. Dels betingas ju återgången i många fall av makes yrkande, dels måste det ofta te sig ovisst, huruvida talan därom må bliva bifallen. Att ställa tredje mans rätt i beroende av dessa ovissa omständigheter skulle alltför mycket strida mot kravet på trygghet i den rättsliga samfärdseln och kunde även för-anleda ovillighet att inlåta sig i avtal med makarna. Så länge äktenskapet formellt består, bör därför tredje man kunna utgå ifrån att det, såvitt angår hans rätt, medför sedvanliga rättsverkningar. Till skydd emot att egendom förfares under äktenskapets täckmantel äger make samma medel som i allmänhet stå till buds, då det gäller att skydda egendom mot andra makens åtgöranden.

5 §.

Bodelning vid återgång. Vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad äger vardera maken ut-bekomma vad av boets egendom enligt äktenskapsrättsliga regler tillkommer honom. Har äktenskapet tillfört den ene ekonomiska fördelar på den andres be-

kostnad, bliva dessa sålunda bestående för framtiden, såvitt annat ej föranledes av stadgandena om skadeståndsplikt och underhållsskyldighet. Att utan vidare överföra denna sakernas ordning på återgångsinstitutet vore emellertid icke riktigt. Därest ena maken vid äktenskapets ingående förtegit ett upplösande äktenskaps hinder, som var honom bekant, eller annorledes bedragit den andre till giftermålet, vore ej rimligt, om den förre vid äktenskapets återgång skulle tillerkännas rätt att taga del i den förmögenhet, den senare kan hava infört i boet. Utsikten att vinna dylika fördelar kunde även innebära en lockelse att sluta förbindelser av detta slag, vilken det måste vara lagstiftaren angeläget att ej tillskapa. Det riktiga läret vara att i anslutning till den gällande rätten fränkänna vardera maken befogenhet att vid bodelningen tillgodoräkna sig giftorätt i sådan egendom, som andra maken vid vigseln infört i boet eller efteråt förvärvat genom arv, gåva eller testamente. Enligt förevarande paragraf skall vid bodelningen så anses som hade denna egendom varit den makes enskilda, vilken infört densamma. Genom detta stadgande uteslutas sådana spekulationsmöjligheter som nyss antyddes, och det läret även bäst överensstämma med den hos oss härskande uppfattningen att ej tillerkänna med återgångsskäl behäftade äktenskap den rättsverkan, varom här är fråga. Visserligen kan en rättsregel av nämnda innehåll lända till nackdel för make, som varit i god tro vid äktenskapets ingående, och detta kan synas särskilt hårt för sådana fall, då andra maken handlat svikligt; men dels skulle det alltför mycket komplicera bestämmelserna i detta ämne, om en undantagsregel här skulle uppställas, dels synes ekonomisk utjämning till förmån för den oskyldiga parten lämpligast ske i skadeståndets form, varigenom största möjliga utrymme vinnes för hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet.

Det är att märka, att denna paragraf ingalunda innebär ett fullständigt uteslutande av giftorätt makarna emellan. Beträffande annan under äktenskapet förvärvat egendom än den, som ena maken bekommit genom arv, gåva eller testamente, äger huvudregeln i 4 § tillämplighet; vissa av de skäl, som förut anförts till stöd för att i allmänhet upprätthålla äktenskapets rättsverkningar, göra sig med särskild styrka gällande, då fråga är om sådan egendoms rättsliga natur. Till den del egendom, vilken make vid vigseln infört eller efteråt förvärvat genom arv, gåva eller testamente, från början varit den makens enskilda, medför

ej heller vad här stadgas någon avvikelse från vad enligt 4 § i allmänhet gäller. Men annorlunda förhåller det sig, såvitt egendomen i följd av lag eller förord ingått i samfällda boet. Sådan egendom skall, i motsats till vad händelsen varit om 4 § skolat tillämpas, anses såsom hade den varit den makes enskilda, vilken infört eller förvärvat densamma. Likaledes kommer, därest enligt äktenskapsförord egendom, som införts av ena maken, skall bliva den andres enskilda, förordet att förlora sin verkan och det anses, som om egendomen varit den förre enskilt tillhörig. Finnes sådan egendom i behåll vid skiftet, skall den följaktligen tilläggas den make, som infört den, såsom annan hans enskilda egendom. Det samma gäller gods, som bevisligen trätt i egendomens ställe. Avkastningen hänföres, liksom i allmänhet avkastning av enskild egendom, till den samfällda.

Vid tillämpning av reglerna om makes vederlagsfordran uppstå emellertid svårigheter, vilka påkalla modifikationer i den här uppställda grundsatsen beträffande bodelning vid återgång. Det skulle alltför mycket strida mot den uppfattning av återgångens rättsliga natur, som ligger till grund för förslaget, om icke de åtgärder med avseende å boets egendom, vilka make under äktenskapets bestånd vidtagit, i allmänhet finge bedömas med det dåvarande rättsläget såsom utgångspunkt. Har ena maken förfogat över egendom, vilken den andre infört i boet såsom samfäll, och därvid ej vetat att äktenskapet var behäftat med återgångsskäl, vore det i många fall alltför hårt, om förhållandet, sedan äktenskapet gått åter, i vederlagshänseende bleve så att betrakta, som hade han med vett och vilja förfogat över den andres enskilda egendom. Det kan nämligen mycket väl hända att han låtit sitt handlingssätt bestämmas av uppfattningen angående den ifrågavarande egendomens natur. Mannen har, t. ex., i tro att han ägde giftorätt i hustruns förmögenhet gjort sådana utgifter som avses i 11 kap. 8 § giftermålsbalken och vilka han skulle hava besparat sig, om han haft anledning betrakta förmögenheten såsom hustruns enskilda. Har den, som infört egendomen, själv använt den till förbättring å andra makens enskilda egendom, vore det ej heller billigt att för händelse av äktenskapets återgång städse ålägga denne senare att giva vederlag såsom för enskild egendom. Liknande förhållanden kunna uppstå vid likvidation i anledning av gälds betalning. Visserligen kunna omständigheterna i det särskilda fallet te sig väsentligen olika, men helst som alltför detaljerade regler här ej äro på sin plats, har beredningen ansett riktigast

att skyldigheten till vederlags utgivande i allmänhet bestämmes med hänsyn till egendomsförhållandena sådana de tedde sig under äktenskapets bestånd, icke sådana de skola anses sedan äktenskapet gått åter. Detta bör dock ej gälla undantagslöst. Syftet med den här givna bodelningsregeln kunde alltför lätt förfelas, om även make, vilken äger vetskap om återgångsskälet, skulle anses befogad att under äktenskapets bestånd betrakta och behandla den egendom, andra maken infört, såsom samfällid eller kanske rent av som sin enskilda. Han erhöle därigenom vidsträckt möjlighet att i sitt intresse vidtaga dispositioner till kränkning av andra makens rätt. Med hänsyn härtill har till den nyssnämnda likvidationsregeln fogats en restriktion för det fall att make haft sig återgångsskälet bekant; vid besvarandet av frågan huruvida likvidationsfordran föreligger till följd av åtgärd, som av honom vidtagits, skall så anses som hade den egendom, andra maken vid vigseln infört i boet eller efteråt förvärvat genom arv, gåva eller testamente, varit dennes enskilda. Har, t. ex., mannen med kännedom om återgångsskälet gjort gäld, som i 11 kap. 3 § giftermålsbalken avses, och av hustrun införd samfällid egendom gått i betalning därför, skall hennes rätt till vederlag bedömas enligt 9 eller 10 § samma kap., i intet fall enligt 8 §.

Den som påstår, att den här uppställda särskilda bodelningsregeln skall tillämpas, har naturligtvis att styrka förutsättningarna därför. Detta kan mången gång vara förenat med stora svårigheter, helst som under äktenskapets bestånd anledning ofta saknas att hålla den egendom, varom här är fråga, avskild från annan boets egendom eller försäkra sig om bevisning angående dess beskaffenhet, då den i boet infördes, och angående de åtgärder, som sedermera vidtagits med densamma. Lagrummet kan på den grund i större eller mindre utsträckning förlora sin praktiska betydelse. I allmänhet blir dock detta händelsen allenast om återgången inträffar först efter längre tids förlopp, men då kunna ju också skäl för ett utsträckt tillämpande av huvudregeln i 4 § ofta anses vara för handen.

Har boskillnad ägt rum under äktenskapet, uppstår frågan huruvida den därvid skedda regleringen av makarnas inbördes rättsförhållanden skall rubbas, såvitt detta är nödvändigt för att 5 § må vinna tillämpning. Förslaget innehåller icke något uttryckligt stadgande härom, men lagrummets generella avfattning lärer med tillräcklig tydlighet giva vid handen, att det är avsett att

gälla även i detta fall. Genomförandet av denna grundsats kan väl i praktiken möta vissa svårigheter, men skulle den icke upprätthållas, kunde boskilleinstitutionsnadsinstitutet missbrukas i syfte att beröva make de fördelar, denna paragraf avser att tillförsäkra.

Det undantag från 4 §, som här uppställs, angår allenast fördelningen av boets behållning makarna emellan. Ordalydelsen lär med all erforderlig klarhet giva uttryck åt förslaget mening att borgenärernas rätt alls icke beröres av vad här stadgas; då fråga är om gälds betalning, skall beträffande egendomens natur av enskild eller samfäld i allo så anses, som om äktenskapet blivit upplöst genom skillnad.

Med förevarande paragraf överensstämma till sin allmänna syftning motsvarande lagrum i de danska och norska förslagen. De olikheter, som föreligga, sammanhänga med skiljaktigheterna mellan de skandinaviska lagstiftningarnas allmänna regler om äktenskaps förmögenhetsrättsliga verkningar och delning av makars bo.

Särskilda regler beträffande återgång för händer enl. 2 kap. 9 §? Om den som redan är gift ingår nytt äktenskap, är han enligt förslaget samtidigt förenad i äktenskap med tvenne, tills återgång äger rum eller endera förbindelsen eljest upplöses. Härvid kunna, om förmögenhetsgemenskap, helt eller till någon del, bestått i båda äktenskapen, svårigheter uppkomma, då fråga blir vilken rätt make äger i ena eller andra boet eller, från annan synpunkt sett, vilka tillgångar och skulder höra till vart och ett av dessa. Med hänsyn härtill har beredningen haft under omprövning, huruvida en regel borde i förslaget upptagas till ledning i dylika fall, men ansett tanken på ett sådant stadgande böra uppgivas. Ehuru vanskligheter av nyss antydda art, åtminstone vid bestämmandet av borgenärens rättsställning, kunna möta ej blott enligt gällande rätt, utan även enligt främmande lagstiftning, hava ingenstädes särskilda stadganden i anledning därav meddelats. Att i lag giva en lösning, som på en gång är till verklig ledning vid rättstillämpningen och gör rättvisa åt alla de växlande omständigheter, vilka i det särskilda fallet kunna förtjäna beaktande, låter sig ej heller göra utan att lagtexten alltför mycket belastas. Under sådana förhållanden

har det ansetts riktigast att lämna denna föga praktiska fråga att lösas av den juridiska vetenskapen och rättstillämpningen.

6 §.

Vid återgång, liksom vid äktenskapsskillnad, bör, då makarnas inbördes rättigheter och skyldigheter skola bestämmas, skuldfrågan komma i betraktande. Så har också skett i främmande modern lagstiftning. Därvid har man, såsom framgår av den förut givna översikten, gått tillväga på olika sätt. I den schweiziska civillagen löses även denna fråga vad återgången beträffar genom en hänvisning till vad som gäller om skillnad. Härav följer att, om ena maken ensam bär skulden, den andre är berättigad till skälig ersättning för den skada av ekonomisk natur, som förorsakas av att äktenskapet går åter; innefattar återgångsskålet för den oskyldiga parten en svår kränkning i personligt hänseende, kan domaren även tillerkänna honom en penningssumma såsom »Genugtuung». Jämväl beträffande underhållsskyldigheten är skuldfrågan i viss mån av betydelse; ena maken kan nämligen, under förutsättning att han är utan skuld och att han till följd av återgången råkar i stort behov av understöd, få sig tillerkänd rätt att av den andre för framtiden utbekomma ett efter dennes ekonomiska förhållanden avpassat underhållsbidrag. Den tyska civillagen tillmäter skuldsynpunkten betydelse så tillvida som den, där ena parten mot bättre vetande ingått det ogiltiga äktenskapet men den andre handlat i god tro, tillerkänner den sistnämnde rätt att välja mellan att få de förmögenhetsrättsliga verkningarna bedömda enligt de för ogiltighet eller de för skillnad gällande reglerna; väljes den senare utvägen, kan maken vinna rätt till underhållsbidrag. Slutligen må erinras, hurusom lagkommittén ville tillerkänna den oskyldige rätt till all den egendom, som enligt lag skolat vara samfälld, medan däremot äldre lagberedningen, som ansåg detta vara att göra den oskyldiges ersättningsrätt beroende av en rent tillfällig omständighet, föreslog att han skulle njuta skadestånd efter ty som skäligt prövas. Även enligt gällande rätt utmättes skadestånd, då sådant ifrågakommer, efter domstolens fria skön.

Den anmärkning, som riktats mot lagkommitténs förslag, måste anses välgrundad, och i viss mån liknande erinringar kunna göras mot den tyska rättens bestämmelser i ämnet. Beredningen anser också att den oskyldiga partens intressen lämpligast tillgodoses genom regler, enligt vilka hänsyn må tagas till

Makes rätt till skadestånd och underhåll.

omständigheterna i det särskilda fallet. Härmed överensstämma i princip de danska och norska förslagen.

Rätten till skadestånd är enligt 6 kap. betingad av att äktenskapsskillnad sker på grund av ena makens förhållande, varigenom han groft kränkt den andre. Detta allmänna uttryckssätt, som valts med hänsyn till skillnadsanledningarnas natur, passar ej i fråga om återgång. Här kunna och böra de fall, då skadeståndsrätt inträder, angivas genom en uttömmande uppräkningslista, såsom i förslaget skett. Den hänvisning till 6 kap:s regler, som 4 § innehåller, gör sålunda här ej tillfyllest, utan särskilda bestämmelser i ämnet måste givas. Dessa innefattas i följande paragraf.

Skadeståndsrätten omfattar enligt det norska förslaget såväl vid »ugyldighet» som vid »omstøtelse» dels ersättning för den förmögenhetsförlust, den oskyldiga parten lidit till följd av äktenskapet, dels sådan ersättning för förlust i framtida förvärv, som rätten med hänsyn till den ådagalagda skulden och omständigheterna i övrigt finner billig; i stället för sistnämnda ersättning kan rätten tillerkänna maken underhållsbidrag att utgå enligt samma regler som vid äktenskapsskillnad. Rätten kan därjämte ålägga den skyldige att utgiva en efter billighet avpassad penningssumma såsom »opreisning» för den vållade »tort» och annan skada av icke ekonomisk art. Av särskilt intresse är att, medan samma förslag för fall av äktenskapsskillnad såsom föremål för ersättning i första rummet nämner förmögenhetsförlust, som maken må hava lidit *genom upplösningen*, det här först talas om sådan förlust *till följd av äktenskapet*. Denna avvikelse sammanhänger därmed att det norska förslaget i mycket står kvar på ogiltighets-teoriens ståndpunkt.¹

De svenska och danska förslagen innehålla ej sådana detaljerade anvisningar angående skadeståndsrättens innebörd som det norska. I beredningens förslag talas sålunda om »skadestånd efter ty med avseende å makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter prövas skäligt.» Denna avfattning överensstämmer fullkomligt med vad 6 kap. 20 § innehåller angående skadestånd vid äktenskapsskillnad, och så som återgångens rättsliga natur i förslaget fattas, blir

¹ Ersättningsreglerna äro avfattade i nära överensstämmelse med vad som enligt promulgationslagen till 1902 års norska strafflag gäller om skadestånd på grund av brottslig gärning. Påföljden i skadeståndshänseende blir följaktligen här densamma, vare sig straffrättsligt ansvar tillika inträder eller icke.

även innebörden av de båda stadgandena i mycket densamma. Vad beredningen vid nämnda lagrum yttrar är därför även ägnat att belysa stadgandets betydelse i nu förevarande sammanhang. Då emellertid såväl anledningarna till upplösningen som dennas rättsverkningar här i vissa hänseenden äro av annan beskaffenhet än vid skillnad, kunna naturligtvis motsvarande olikheter uppstå med avseende å den skada som skall ersättas. Sålunda kan, såsom förut blivit nämnt, tillämpningen av den särskilda bodelningsregeln i 5 § lända till den godtroende partens nackdel, och detta förhållande skall då tagas i betraktande, när skadeståndet utmätas.

Liksom händelsen är enligt nyssnämnda paragraf i 6 kap., må skadestånd, som här avses, sättas att utgå på en gång eller å särskilda tider.

Det är i hög grad önskligt att de tvistefrågor makarna emellan, som kunna uppstå i anledning av äktenskapets upplösning, så snart som möjligt och i ett sammanhang bringas till avgörande. Förslaget stadgar på den grund såsom regel att anspråk på skadestånd skall vid talans förlust väckas i målet angående äktenskapets upplösning. I vissa undantagsfall måste dock denna regel vika för andra hänsyn. Det har förut nämnts att makarna vid återgång liksom vid äktenskapsskillnad kunna genom avtal ordna sina inbördes angelägenheter, så ock att make under vissa förutsättningar kan vinna ändring i sådant avtal. Enligt förevarande paragraf kan nu anspråk på skadestånd väckas i mål om klander av ett avtal, som reglerar makarnas mellanhavande i något annat hänseende, t. ex. beträffande bodelningen. En dylik möjlighet måste på den grund stå öppen, att maken kanske just med hänsyn till de förmåner det klandrade avtalet tillförsäkrat honom underlåtit att i återgångsmålet äska skadestånd eller fått sin därom väckta talan avslagen. Naturligtvis äger make i anledning av dylikt klander jämväl väcka talan om ändring beträffande skadestånd, som redan blivit honom tillerkänt genom avtal eller dom. Vad förevarande lagrum innehåller om tid för talans anställande överensstämmer med 6 kap.:s regler i ämnet.

7 §.

Beredningen har redan vid 6 § nämnt, att enligt schweizisk och tysk rätt make stundom är skyldig att, även sedan äktenskapet förklarats ogiltigt, bi-
 draga till andra makens underhåll. Den norska skilsmässolagen öppnar också
 Efter återgång ej försörjnings-
 skyldighet mellan ma-
 kar.

möjlighet för make, som vunnit skillnad på någon av de grunder, vilka svara mot vissa av förslaget återgångsskäl, att få sig tillerkänt underhåll för framtiden. Medan enligt tysk rätt skyldighet att utgiva underhåll endast kan åläggas make, som handlat i ond tro, kan enligt de norska och schweiziska lagarna underhåll utdömas, även om skuld ej förelegat; den schweiziska lagen likställer i förevarande hänseende rent av återgång och skillnad. I det stora flertalet främmande länder upphör emellertid underhållsskyldigheten i och med äktenskapets återgång.

I förslaget 6 kap. givas, vid sidan av skadestandsreglerna, bestämmelser jämväl om underhållsskyldighet. Finnes make efter äktenskapsskillnad bliva i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll, kan rätten ålägga andra maken att utgöra sådant bidrag, såframt ej den förre huvudsakligen bär skulden till skillnaden; förutsättningarna äro alltså här helt andra än beträffande skadeståndsskyldigheten. Nu förevarande paragraf innehåller däremot att makar efter äktenskapets återgång över huvud ej äro pliktiga försörja varandra. För de fall då enligt 6 § skadestånd skall utgå, läser denna olikhet från vad som gäller beträffande skillnad knappast få någon praktisk betydelse; bliver den skyldiga maken i behov av underhåll, torde detta, i den utsträckning andra makens tillgångar och omständigheterna i övrigt det medgiva, varda avhjälp genom skadeståndet, som ju, där så prövas lämpligt, kan fastställas att utgå periodiskt. Och under andra förutsättningar än dem, som betinga skadeståndsskyldighet, torde ett äktenskap, som går åter, ej böra lämna efter sig några rättsverkningar av den art varom här är fråga. En upplösning enligt 2 eller 3 § följer i allmänhet helt kort tid efter äktenskapets ingående, och det måste anses obilligt att därvid ålägga den, som i god tro ingått äktenskapet, att för framtiden draga försorg om en make, med vilken han blivit förenad under sådana omständigheter som i nämnda lagrum avses. Ett helt kortvarigt äktenskap är ej heller, i samma grad som ett under längre tid bestående, ägnat att inverka på makens personliga och ekonomiska förhållanden och sålunda, särskilt vad hustrun angår, framkalla ett behov av underhåll. Har åter äktenskap blivit ingånget i indispensabla förbudna led eller av någon som redan var gift, kan väl lättare inträffa att återgång äger rum först sedan längre tid förflutit, men i dessa fall skulle det förvisso enligt den allmänna meningen anses innebära något stötande, om underhållsskyldigheten finge bestå, ehuru förbindelsens rättsvidrighet blivit konstaterad.

8 §.

Då äktenskap blivit genom skillnad upplöst, äger enligt gällande rätt hustrun efter eget val antingen behålla mannens släktnamn eller återtaga det, som före äktenskapet tillkom henne.¹ Härutinnan avser förslaget icke någon ändring. Däremot stadgas i förevarande paragraf, att om äktenskap går åter jämlikt 1 § och mannen var i god tro men hustrun ej, eller om mannen vinner återgång jämlikt 2 § första stycket eller 3 § och den omständighet, som föranledde återgången, vid vigseln var känd för hustrun, han skall äga i målet om återgång påfordra att hustrun fränkännas befogenhet att bära hans namn. Det vore nämligen icke med rättvisa och billighet överensstämmande, om hon skulle anses hava vunnit en ovillkorlig rätt till detta, oaktat förhållandena vid äktenskapets ingående gestaltat sig på nyssnämnda sätt. Att i större utsträckning än nu sagts här avvika från den ledande grundsatsen om likställighet mellan återgång och skillnad har icke ansetts påkallat. Har hustrun varit utan skuld till att äktenskapet kommit till stånd eller äro båda makarna ansvariga därför, äger alltså enligt förslaget hustrun rätt att avgöra, vilket släktnamn hon skall bära, sedan äktenskapet gått åter.

Hustru kan i vissa fall fränkännas rätt att bära mannens namn.

Det danska förslaget och, såvitt angår äktenskaps omstötelse, jämväl det norska, intaga i denna fråga samma ståndpunkt som det svenska. Enligt tysk och schweizisk rätt förlorar däremot hustrun genom ogiltighetsdom städse rätten att bära mannens namn.

9 §.

Vad i 4—8 §§ säges har närmast avseende på det normala fallet att ett återgångsskäl göres gällande, medan äktenskapet ännu består. Då återgång enligt förslaget fattas såsom en form av äktenskaps upplösning, förlorar också den omständigheten att ett äktenskap är behäftat med återgångsskäl det väsentliga av sin betydelse, om make dör eller skillnad vinnes. Frågan gäller därefter endast, huruvida reglerna om återgångs rättsverkningar skola kunna bringas i tillämpning, till den del de avvika från vad som gäller, då äktenskap upplöses i annan ordning. Möjlighet därtill synes ej böra stå öppen, sedan makar blivit i äktenskapet skilda. Både före och under en skillnadsprocess har vardera maken all

Verkan av återgångsskäl vid äktenskaps upplösning genom dödsfall eller skillnad.

¹ Förordningen angående antagande av släktnamn den 5 december 1901 § 1.

anledning att noga överväga, vad han kan hava att lägga den andre till last och vilka anspråk han i sammanhang med äktenskapets upplösning kan och bör ställa på denne i ekonomiskt hänseende. Det innefattar därför ingen obillighet, om skillnadsdomen får verka som en slutlig reglering av makarnas mellanhavanden; sedan skillnadsproceduren nått till slut, bör den omständigheten att ett återgångsskäl uppdagas icke få föranleda till att dessa ömtåliga frågor rivs upp och parternas intimaste förhållanden än en gång underkastas offentlig myndighets prövning. Annorlunda ställer det sig, om äktenskapet blivit upplöst genom döden. Det kan då lätt inträffa att återgångstalan uteblivit, emedan återgångsskälet icke varit bekant eller emedan nödigt rådrum för talans anställande saknats. Här bör det därför stå öppet för de efterlevande att göra återgångsskälet gällande, åtminstone i vissa hänseenden.

Den efterlevande maken bör, om han vid dödsfallet ännu ägde vinna återgång, fortfarande vara berättigad såväl att påkalla boets delning enligt 5 § som att kräva skadestånd enligt 6 §. Bodelningsregeln i 5 § bör även kunna bringas i tillämpning av annan bodelägare. Härvid bör dock såsom förutsättning gälla ej blott att den avlidne intill sin död var taleberättigad utan även att han, såvitt fråga är om återgång enligt 2 eller 3 §, därom förde talan eller intill nämnda tidpunkt var därifrån förhindrad till följd av sinnessjukdom eller sinnesslöhet eller emedan han befann sig i sinnesförvirring eller annat sådant tillstånd, som utesluter rättslig handlingsförmåga. Har maken underlåtit att yrka återgång, oaktat han ägt rättskapacitet, kan ju detta hava berott på en önskan att låta äktenskapet bliva bestående trots återgångsskälet, vilken, då maken varit ensam taleberättigad, bör efter hans död respekteras. Vad härnäst angår skadeståndsrätten, så är den till sitt väsentliga innehåll av den personliga natur, att den ej bör övergå till arvingarna, såframt den icke vid dödsfallet redan blivit genom dom fastslagen. Något annat kunde ifrågasättas allenast till den del nämnda rätt avser en utjämning av de för arvingarna ofördelaktiga verkningar, vartill en av den efterlevande maken påkallad tillämpning av 5 § kan leda, men det har ej synts nödigt eller lämpligt att ytterligare inveckla reglerna i ämnet genom ett stadgande för detta föga praktiska fall. Rätten att få hustrun frånkänd befogenhet att bära mannens namn är också enligt förslaget förbehållen honom ensam och övergår ej på arvingarna.

Det kan lätt inträffa att mellan ett flertal bodelägare olika meningar uppstå, huruvida yrkande skall väckas om boets delning enligt de beträffande återgång gällande reglerna. Vissa skäl tala onekligen för att tillämpningen av dessa göres beroende av en enhällig önskan därom; bodelägares ovillighet emot att göra återgångsskålet gällande kan vara förestavad av pietetskänsla för den avlidnes minne eller andra bevekelsegrunder, vilka förtjäna lagstiftarens stöd. Anledningen kan emellertid även ligga däri att bodelägarna hava motsatta ekonomiska intressen, så att det för somliga är fördelaktigast att bodelningen sker i vanlig ordning, för andra däremot att återgångsreglerna vinna tillämpning. Efterlämnar den avlidne, t. ex., barn dels från det äktenskap, varom fråga är, dels från tidigare gifte och består boet till övervägande del av egendom, som han infört, är det till förmån för de förra att boet delas enligt vanliga regler, för de senare att det delas enligt 5 §; har åter större delen av egendomen införts av den efterlevande maken, blir förhållandet det motsatta. I dylika fall lär det riktiga vara att deras mening blir bestämmande, vilka önska att 5 § vinner tillämpning. Med hänsyn härtill och då en enhetlig regel lär böra givas, har i förslaget en var av de intresserade tillerkänts rätt att göra återgångsskålet gällande.

Den befogenhet, som här tillerkännes efterlevande make och annan bodelägare, står öppen allenast tills förhållandena blivit ordnade genom bodelning. Emot möjligheten att även därefter åberopa återgångsanledningen tala i viss mån liknande skäl som de för fall av äktenskapets upplösning genom skillnad redan anförda.

Då enligt förslaget återgång innefattar en upplösning av ett bestående äktenskap, kan efter makes död fråga ej längre bliva om återgångsdom i verklig mening. Otänkbart vore däremot icke att utövan det av de rättigheter, som i förevarande paragraf avses, gjordes beroende av dom, varigenom med verkan för och mot alla blivit avgjort att äktenskapet var behäftat med återgångsskäl. En regel av detta innehåll har emellertid ej synt påkallad; de skäl, vilka för det fall att återgångsanledningen göres gällande under äktenskapets bestånd anförts såsom stöd för en fordran på återgångsdom, äga här icke tillämpning.

I denna paragraf har slutligen upptagits den bestämmelsen, att om ett äktenskap, som bort gå åter för det i 2 kap. 9 § omförmälda hinder, upplöses genom den omgiftes död, den rätt till ersättning, pension eller annan ekonomisk förmån,

som är tillagd efterlevande make, skall i tvivelaktiga fall anses tillkomma maken i första giftet. En dylik regel är nödvändig till förebyggande av den konflikt, som eljest, på grund av stadgandet i 4 §, kunde uppstå, därest såväl maken i det förra som maken i det senare giftet levde efter.

Då i denna paragraf talas om äktenskap, som bort gå åter, förutsättes naturligtvis att återgångsskäl förelåg ännu vid dödsfallet. Har äktenskap blivit ingånget av någon, som redan var gift, men den tidigare förbindelsen sedermera upplösts och återgångsanledningen sålunda bortfallit, bliva de här givna bestämmelserna ej tillämpliga. I detta fall äger alltså den omgiftes make i senare äktenskapet rätt till förmån av nyss omförmälda beskaffenhet.

6 KAP.

Om separation och äktenskapsskillnad.

Den individualism, som var utmärkande för den romerska privaträtten, medförde att det under kejsartiden i allmänt bruk komna fria äktenskapet, som ingicks genom ett formlöst avtal, jämväl kunde fritt upplösas. Sådan upplösning kunde komma till stånd antingen genom överenskommelse mellan makarna (*divortium*) eller genom uppsägning av den ene (*repudium*). På huvudsakligen samma ståndpunkt stodo både den mosaiska och den äldre germanska rätten, om ock enligt dessa rättssystem behörighet att ensidigt uppsäga äktenskapet var förbehållen mannen. I den senare germanska rätten tillades dock även hustrun en sådan behörighet.

Anledningar till äktenskapsskillnad i främmande rätt.
Allmän översikt.

I skarp motsats häremot hävdade den romersk-katolska kyrkan redan tidigt på religiösa grunder äktenskapets ouplöslighet, och så småningom förbands därmed läran om äktenskapet såsom ett sakrament. Kyrkan tillät sålunda icke äktenskapsskillnad men medgav ett upphävande av sammanlevnaden (*separatio quoad thorum et mensam*), antingen för beständigt eller för viss tid. Oaktat separationen ansågos makarna fortfarande bundna i äktenskap vid varandra, varför ingen av dem kunde ingå nytt äktenskap, så länge den andre levde. Det förtjänar emellertid uppmärksammas, att kyrkan i rätt avsevärd omfattning lät äktenskap återgå. Sin uppfattning hävdade kyrkan därigenom att hon gjorde anspråk på att ensam få övertaga både lagstiftning och lagskipning på ifrågakvarande område. Även om hon icke förmådde helt förverkliga detta syftemål, lära dock hennes grundsatser i fråga om äktenskapets bestånd i allmänhet blivit under medeltiden härskande, och den ståndpunkt hon därutinnan intagit vidhåller hon alltjämt.

Fullt samma stränghet i uppfattningen har icke gjort sig gällande inom den grekisk-katolska kyrkan. Denna kyrka tillåter äktenskapsskillnad, dock endast i ringa omfattning och efter prövning av kyrklig myndighet.

Reformationen medförde väsentlig ändring i uppfattningen. Reformatörerna ansågo äktenskapsskillnad enligt nya testamentet vara tillåten, ehuru endast i vissa skarpt begränsade fall, då den ena maken grovt förbrutit sig mot den andre, framför allt vid äktenskapsbrott och övergivande. De hävdade dessutom, att lagstiftningen och lagskipningen angående äktenskap tillhörde staten och icke kyrkan. Denna princip kom dock icke omedelbart att bliva helt gällande. Vissa delar av äktenskapslagstiftningen upptogs fortfarande ganska allmänt i de kyrkliga rättskällorna och grundade sig väsentligen på religiösa principer. De kyrkliga myndigheterna utövade ock länge domsrätt i förevarande frågor. Det är först rätt långt fram i tiden, som lagstiftning och lagskipning på detta område kommit att bliva rent borgerliga. Det blev emellertid i de protestantiska länderna ganska vanligt att regenterna, med tillämpning av dem i allmänhet tillkommande dispensmyndighet, beviljade skillnad i äktenskap. På det sättet tillkommo nya skillnadsgrunder. I samma riktning verkade ock den filosofiska uppfattning, som behärskade 1700-talet. Den tidens s. k. naturrättslärare ville helt likställa äktenskapet med andra civila kontrakt och följaktligen låta dess upplösning bero på kontrahenternas fria förfogande. Denna uppfattning vann insteg även i katolska länder. De märkligaste resultaten inom lagstiftningen frambragte den i Frankrike och Preussen. I bägge dessa länder tillkommo i slutet av 1700-talet nya lagar, som i vidsträckt omfattning medgävo äktenskapsskillnad, bland annat även på grund av överenskommelse mellan makarna.

Under 1800-talet återgick man i viss mån till en strängare uppfattning; äktenskapsskillnad blev svårare att erhålla. Så avskaffades institutet helt och hållet i Frankrike efter restaurationen, och när det åter infördes i slutet av 1800-talet, upptogs icke skillnad efter överenskommelse. Jämväl den nya tyska civillagen försvårade erhållandet av äktenskapsskillnad, särskilt i jämförelse med vad som förut gällde i Preussen. På senaste tiden har emellertid åter en tendens framkommit att mildra de stränga bestämmelserna. Denna tendens har tagit sig uttryck i de nya norska och portugisiska lagarna om äktenskapsskillnad, vilka bägge, bland annat, tillåta skillnad efter överenskommelse mellan makarna, samt

i den schweiziska civillagen. Ehuru sälunda rätt stora skiljaktigheter förefinnas mellan de moderna lagstiftningarna på ifrågavarande område, kan det dock sägas att dessa allmänt bygga sina regler på rent borgerlig grund, avpassa dem efter det borgerliga samhällets behov.¹ Undantag härutinnan äro dock lagstiftningarna i Italien och Spanien ävensom i Österrike, vad angår dess katolska undersåtar, vilka lagstiftningar fortfarande i överensstämmelse med den katolska läran icke medgiva äktenskapsskillnad.

Såsom skäl till äktenskapsskillnad ifrågakomma enligt nu gällande lagar i främsta rummet åtskilliga omständigheter, som innebära att den ena maken grovt förgått sig mot den andre. Dit höra hor, övergivande, stämpling mot makes liv, grov misshandel å make m. m. Med dessa likställas ofta vissa fall, då den ena maken låtit komma sig till last något, som väl ej är riktat mot den andre men ändock är av den beskaffenhet, att denne anses skäligen ej böra vara förpliktad fortsätta äktenskapet. Dit hör i främsta rummet straffdom. Men i somliga länder har rätt till skillnad medgivits, även då någon skuld alls icke föreligger, såsom då det tillåtes den, vars make blivit sinnessjuk, att vinna skillnad. Nu angivna omständigheter, vilka bestå i bestämda tämligen lätt påvisbara yttre fakta, äro vanligen absoluta skillnadsanledningar, d. v. s. de medföra skillnad, utan att särskild utredning behöver förebringas om deras inverkan på förhållandet emellan makarna.

Vid sidan härav kan skillnad enligt vissa länders lagstiftningar erhållas, när i det speciella fallet upplysning vinnes därom att förhållandet emellan makarna blivit sådant, att en fortsättning av den äktenskapliga sammanlevnaden skäligen icke kan fordras. Även i fråga om möjlighet att erhålla skillnad på en dylik relativ skillnadsgrund spelar vanligen den omständigheten att ena maken är skuld till missförhållandet inom äktenskapet en roll, antingen så att skillnad icke beviljas annat än under förutsättning av sådan skuld å ena sidan och då naturligtvis endast på yrkande av den andre, eller så att skillnad väl i allmänhet kan erhållas av vilkendera maken som helst men att, om endera bär skulden

¹ En utveckling av skillnaden emellan en sådan uppfattning och den äldre, som ville bygga den allmänna lagstiftningen i detta ämne väsentligen på religiösa grunder, återfinnes i vårt lagutskotts betänkande nr 19 vid 1859—1860 årens riksdag.

till missförhållandet, denne i regeln ej kan mot den andres bestridande erhålla skillnad.

Slutligen finnas även exempel på att skillnad utan vidare undersökning från det offentligas sida medgives, när makarna förena sig därom.

Jämte skillnad känna de flesta lagstiftningar även separation eller upphävande tills vidare eller för viss tid av sammanlevnaden. I flera länder gäller den regeln att, då absolut skillnadsgrund ej föreligger, skillnad i allmänhet ej erhålles, utan att sådan separation föregått.

England.

Beträffande den speciella utformningen i de särskilda länderna av de omfördälda grundsatserna intager den engelska lagstiftningen den strängaste ståndpunkten. Denna lagstiftning erkänner icke någon annan skillnadsgrund än äktenskapsbrott. Är det mannen, som är den brottslige, blir ej ens sådant brott skillnadsanledning, med mindre det tillika innefattar blodskam, tvegifte, våldtäkt, otukt mot naturen eller när till äktenskapsbrottet kommer antingen egenvilligt övergivande eller sådan misshandel mot hustrun, att den skulle berättigat henne till separation.

Enligt engelsk rätt äger en var av makarna påkalla separation, om den andre begått äktenskapsbrott, misshandlat sin make, övergivit honom, gjort försök till onaturlig otukt eller är vanedrinkare. Därutöver har hustrun tillerkänts rätt att vid vissa mannens förseelser vinna separation, utan att mannen fått motsvarande rätt emot hustrun.

Separationen medför rätt för hustrun att råda över sig och den egendom hon förvärvar efter separationen. Den upphör, om makarna återupptaga sammanlevnaden eller endera begår äktenskapsbrott.¹

Frankrike.

I Frankrike hava i förevarande hänseende ganska olika principer gjort sig gällande. Det var under den stora revolutionen genom en lag av år 1792, som skillnadsinstitutet infördes. Enligt denna lag var det synnerligen lätt att erhålla skillnad. Såsom skillnadsanledningar erkändes bland annat både stridighet i

¹ I ett den 2 november 1912 avgivet kommittébetänkande föreslås betydligt utvidgande av skillnadsgrunderna; de skulle utgöra äktenskapsbrott (däri inbegripet även onaturlig otukt med annan och otukt med djur), egenvilligt övergivande i minst tre år, våldsam behandling av make, obotlig sjuksjukdom efter fem års internering, dryckenskap, som, efter det makarna tre år varit separerade, visat sig obotlig, samt fängelsestraff, vartill dödsstraff förvandlats. Båda makarna äro i förslaget likställda i fråga om rätt till äktenskapsskillnad.

lynne och överenskommelse mellan makarna. I code civil (1804) skärptes bestämmelserna betydligt. Anledningarna till skillnad blevo endast äktenskapsbrott av ena maken, våldsam behandling (*excès, sévices*) eller grova förolämpningar (*injures graves*) av ena maken mot den andra, den ena makens dömande till svårare straff samt överenskommelse mellan makarna. Skillnad enligt överenskommelse var dock beroende av stränga villkor och förenad med synnerligen besvärliga formaliteter. Därom gällde nämligen, att skillnad kunde erhållas allenast under förutsättning, att mannen redan uppnått tjugufem år och hustrun tjuguetta samt den senare ej överskridit fyrtiofem år, att äktenskapet bestått i minst två år men ej längre än tjugu, att makarna till skillnaden erhållit bifall av de anhöriga, vilkas samtycke fordrades till ingående av äktenskap, att deras förmögenhetsförhållanden förut på visst sätt ordnats och slutligen att deras gemensamma ansökan, alltjämt medgiven av deras anhöriga, upprepats tre gånger nämligen under de fjorton första dagarna av fjärde, sjunde och tionde månaden av det år, som skulle förflyta från första ansökningen, tills skillnad meddelades. Efter restaurationen upphävdes år 1816 all rätt till äktenskapsskillnad och erkändes blott en separation. Först genom en lag av år 1884 återinfördes den förra, men denna lag upptog icke rätten till skillnad efter överenskommelse utan allenast de övriga av code civil erkända skillnadsanledningarna, dock med några smärre jämkningar. Den franska lagen står sålunda nu på samma principiella ståndpunkt som den engelska; skillnad medgives allenast på grund av någon omständighet, som kan tillräknas den ena maken såsom skuld, och talerätt tillkommer följaktligen blott den andre. I tillämpningen har man emellertid gått synnerligen vitt, i det särskilt under skillnadsanledningen »grova förolämpningar» innefattas omständigheter av den mest växlande beskaffenhet, vilka ingalunda alltid kunna anses innebära en svårare förseelse. Makar, som äro ense om skillnad, hava därför lätt att med åberopande av denna anledning få sitt äktenskap upplöst.

Härförutom medgives separation, vilken vinnes på samma grunder som skillnad och liksom denna medför den gemensamma förmögenhetens upplösning och för hustrun full rättslig handlingsfrihet. Den består, så länge båda makarna leva, om den ej av dem häves; dock äger en var av dem efter tre års förlopp att utan vidare få den förvandlad i definitiv skillnad.

Bland de länder, där den franska code civil blev gällande, står Belgien i före- *Belgien.*

varande fråga väsentligen kvar på den ståndpunkt, som denna lag i dess första lydelse intog. Skillnad efter öfverenskommelse kan således här vinnas, ehuru endast under förut angivna villkor och formaliteter.

*Nederlän-
derna.*

Den nederländska civillagen av 1838 upptager såsom anledningar till skillnad äktenskapsbrott, egenvilligt övergivande, ena makens dömande till svårare straff samt svårare misshandel av ena maken mot den andre. Separation kan vinnas — förutom av samma anledningar som skillnad — när ena maken gjort sig skyldig till svår behandling av den andre samt när bägge makarna äro ense om separationen. Efter fem års separation kunna makarna erhålla äktenskapsskillnad. På denna väg är det således möjligt att vinna skillnad efter överenskommelse.

Tyska riket. Såsom förut nämnts, blev i Preussen i slutet av 1700-talet skillnad i ganska vidsträckt omfattning medgiven. I das allgemeine Landrecht av år 1794 upptogs ett stort antal skillnadsanledningar, däribland oöfvervinnelig motvilja hos ena maken mot den andre samt överenskommelse mellan makarna. Nya regler i ämnet, gemensamma för alla tyska stater, hava givits i den år 1896 antagna tyska civillagen. Utmärkande för dessa är att erhållandet av äktenskapsskillnad försvårats.

Såsom regel gäller att skillnad kan vinnas, allenast om något felaktigt förhållande ligger den ena maken till last och blott på talan av den andre. Såsom absoluta skillnadsgrunder, vilka utan vidare undersökning om deras inverkan på förhållandet inom äktenskapet berättiga till skillnad, upptagas de omständigheter att ena maken begått äktenskapsbrott eller förövat tvegifte eller otukt mot naturen eller står den andra efter livet eller egenvilligt övergivit honom. Bestämmelsen om de relativa skillnadsgrunderna innehåller att, om ena maken genom svår kränkning av de genom äktenskapet grundlagda plikter eller genom ärelöst eller osedligt förhållande har vållat sådant missförhållande inom äktenskapet (tiefe Zerüttung des ehelichen Verhältnisses), att man skäligen icke kan av andra maken fordra äktenskapets fortsättande, denne kan erhålla äktenskapsskillnad. För skillnad på sådan grund fordras således i varje speciellt fall bevisning om den inverkan å makarnas förhållande, som angivna förfarandet haft.

Från den grundsatsen att skillnad förutsätter skuld hos ena maken har lagen blott i ett fall avvikit, i det att den under vissa villkor medgivit make att erhålla skillnad, då andra maken råkat i sinnessjukdom.

Under den kamp, som under det nya tyska rikets första år fördes mot den katolska kyrkan, utmönstrade rikslagstiftningen år 1875 den förut i de olika ländernas lagar upptagna rätten till separation. Såsom ett medgivande åt rikets katolska trosbekännare återinfördes den i den nu gällande civillagen. Av samma grunder, som gälla för erhållande av äktenskapsskillnad, kan make vinna separation. Är separation begärd, äger emellertid den make, mot hvilken talan föres, påkalla att i stället skillnad skall ådömas, om överhuvud den förda talan finnes grundad. Separationen, vilken medför samma verkningar i avseende å förmögenhet och barnens ställning som skillnaden och består för obestämd framtid, skall, så snart endera maken framställer yrkande därom, övergå i skillnad.

Av intresse är att, oaktat bestämmelserna om skillnad på grund av egenvilligt övergivande innehålla starka garantier mot simulation, det dock lär vara ganska vanligt att makar, som äro överens om skilsmässa, åvägabringa sådan under förebärande av dylikt övergivande.

I Österrike gälla om äktenskapsskillnad de regler, som innefattas i den borgerliga lagen av 1811. Enligt dessa äro romerska katoliker uteslutna från rätt att vinna skillnad, och för judarna gälla särskilda regler. För rikets övriga medborgare upptagas såsom skillnadsgrunder *dels* åtskilliga omständigheter, som innebära skuld hos ena maken, nämligen hor, viss straffdom, egenvilligt övergivande, handlingar, som innefatta att den ena maken stått den andra efter liv eller hälsa, samt upprepad svår misshandel av ena maken å den andra, *dels* ock oövervinnelig motvilja, på grund varav båda makarna önska äktenskapets upplösning. I regel skall i sist nämnda fall först dömas till separation på bestämd tid.

Österrike.

Separation på obestämd tid, vilken står öppen även för katolikerna, gives antingen på begäran av båda makarna eller efter yrkande av den ene av dem. Äro makarna ense om separationen och om därmed förenade villkor beträffande förmögenhet och underhåll, erhålles separation utan vidare undersökning från det offentliga sida. Efter yrkande av ene maken gives separation, när viktig grund därtill föreligger. Separerade makar kunna när som helst återtaga sammanlevnaden; men anmälan därom skall göras hos rätten.

Ungern har år 1894 erhållit en lag om äktenskap, som giver ena maken rätt till äktenskapsskillnad, då den andra maken begått hor, otukt mot naturen eller tvegifte, övergivit sin make, stått honom efter livet, grovt misshandlat honom

Ungern.

eller blivit dömd till visst svårare straff. Därjämte har make rätt till skillnad, där den andre annorledes än förut är sagt uppsåtligen svårt kränkt sina genom äktenskapet grundade förpliktelser, förlätt eller sökt förläda till makarnas familj hörande barn till straffbar gärning eller till osedligt liv, oförbätterligt förer en osedlig vandel eller blivit dömd till visst straff, samt till följd härav det äktenskapliga förhållandet blivit så ödelagt, att det blivit olidligt för maken att fortsätta sammanlevnaden.

Där ej övergivande åberopas, skall försök först göras att genom separation förmå makarna att förlikas, dock att sådant försök kan underlåtas, när fråga ej är om skillnad på den grund att det äktenskapliga förhållandet blivit ödelagt samt försoning makarna emellan över huvud ej är att förvänta. Separation ådömes på en tid av minst sex månader och får ej utan bägge parternas begäran bestämmas till längre tid än tolv månader.

Härförutom känner den ungerska lagen en annan mera självständig form av separation. I alla de fall, där äktenskapsskillnad enligt lagen kan inträda, har make rätt att i stället för skillnad påkalla separation. Till sina verkningar är denna likställd med skillnad, naturligtvis med det undantag att äktenskapsbandet består. Om makar, som sålunda blivit separerade, återupptaga sammanlevnaden och därom göra anmälan till domstolen, upphöra verkningarna av separationen. Eljest varar den tills vidare; men så snart två år förflutit från det den meddelades, kan en var av makarna på grund av separationen yrka slutlig skillnad.

Schweiz. Den år 1907 för Schweiz utfärdade nya civillagen upptager åtskilliga skillnadsanledningar, som utvisa skuld hos ena maken, nämligen hor, stämpling mot makens liv, svår misshandel eller ärekränkning mot maken, övergivande, vanhedrande brott samt så ärelös vandel, att man icke av andra maken kan fordra sammanlevnadens fortsättande. Men därjämte medges skillnad, ej blott då ena maken fallit i sinnessjukdom, utan även när sådant missförhållande inom äktenskapet (tiefe Zerrüttung) inträtt att en fortsättning av sammanlevnaden icke kan av makarna fordras. I sist nämnda fall kan skillnad sökas av en var av makarna, dock med den inskränkning att, om den ene övervägande bär skulden till missförhållandet, endast den andre har sådan rätt.

Även schweiziska lagen känner bredvid den egentliga äktenskapsskillnaden

en separation, vilken senare gives på enahanda grunder som den förra. Angående användandet av de olika formerna gälla dessa regler. Yrkas separation, kan domen ej gå ut på skillnad. Men om make yrkar skillnad, kan domaren efter eget beprövande döma antingen därtill eller ock till separation, det senare dock allenast om utsikt till makarnas återförening är förhanden. Separation gives antingen på viss tid, ett till tre år, eller för obestämd tid. I förra fallet upphör den med den bestämda tidens utgång med rätt för en var av makarna att, om ej återförening skett, påkalla definitiv skillnad. Vid separation på obestämd tid kan efter tre års förlopp vardera maken begära skillnad eller separationens hävande. Sökes i dessa fall skillnad blott av ena maken, avvisas han, om han uteslutande har skulden och den andra maken icke vägrar återförening.

Separationens verkan i avseende å makarnas förmögenhet beror på domarens prövning, med rätt dock för en var av makarna att påkalla upphävande av förmögenhetsgemenskapen.

I Portugal har efter den nyligen genomförda revolutionen möjlighet till äktenskapsskillnad införts genom en lag av 1910. Skillnadsanledningar äro hor, vissa grövre brott, svår behandling, långvarig frånvaro, sinnessjukdom, faktisk separation efter överenskommelse under tio år, obotlig smittosam sjukdom eller sjukdom som vittnar om sexuella förvillelser, samt den omständigheten att ena maken är hemfallen åt spel. Dessutom medger lagen skillnad enligt överenskommelse mellan makarna. För att erhålla sådan skilsmässa skola makarna vara minst tjugufem år gamla och hava varit gifta minst två år. Villkor är även att överenskommelse träffats om vård och underhåll av barnen. Skillnad erhålles i detta fall icke omedelbart, utan först ådömes en provisorisk skillnad på ett år. Framhärda de efter årets utgång i sitt beslut, gives skillnad. I de fall, då skillnad kan erhållas, kan i stället dömas till separation, varvid den oskyldiga maken har valrätt. Efter fem års separation äger en var av makarna få den förvandlad till skillnad.

Portugal.

I förenämnda länder är det alltid domstol, som behandlar frågor om äktenskapsskillnad. Annat är förhållandet i de skandinaviska länderna. Här kan skillnad meddelas dels av domstol, dels ock av Konungen eller annan administrativ myndighet.

Danmark.

Vid 5 kap. har omförmälts hurusom i Danmark vid vissa s. k. relativa ogiltighetsgrunder den taleberättigade antages äga att i stället för ogiltighet påkalla skillnad. I övrigt kan domstol giva make skillnad i äktenskap, om den andra maken gjort sig skyldig till horsbrott, tvegifte eller övergivande, varit försvunnen längre tid eller blivit dömd till fängelse på livstid. I alla dessa fall utom vid längre tids bortovaro förutsättes således skuld hos ena maken.

Härförutom kan på grund av den Konungen tillkommande allmänna befogenheten att meddela bevilling såväl äktenskapsskillnad som separation erhållas i administrativ väg. Genom särskilda bestämmelser har Konungen uppdragit åt justitsministeriet och overøvrigheden att under vissa förutsättningar meddela bevilling i sådant hänseende. Men där dessa förutsättningar ej äro tillstädes, finnes alltid möjlighet att genom Konungens eget beslut erhålla bevillingen i fråga. Genom beslut av justitsministeriet eller overøvrigheden erhålla makar alltid separation, då de förena sig om separationen och om villkoren därför. På begäran av ena maken gives av dessa myndigheter separation, då den andre gjort sig skyldig till sådant förhållande, att det skäligen icke kan fordras av den förre att han fortsätter sammanlevnaden. Definitiv skillnad kan av sagda myndigheter beviljas, när sådan skillnadsgrund föreligger, som kan föranleda dom å skillnad, samt därjämte när ena maken blivit dömd till visst straff eller blivit sinnessjuk, när makarna enligt bevilling eller överenskommelse inför förlikningskommissionen eller overøvrigheden varit separerade tre år eller när makarna utan sådant beslut faktiskt levat åtskilda sex år. Om bägge makarna efter tre års separation eller sex års faktisk skillnad, förena sig om skilsmässa, erhålles alltid sådan. Efter tre års separation kan skillnad givas även mot bestridande av ena maken, men skilsmässa efter faktisk skillnad gives icke, utan att makarna äro ense därom. För utövningen av Konungens egen bevillingsmyndighet kunna fasta regler icke angivas. Det kan dock sägas, att i denna ordning ej sällan separation efter yrkande allenast av ena maken gives på grund av mindre förseelser än som eljest vanligen fordras och skillnad gives efter kortare separationstid än den ordinära.

Jämväl i Danmark spelar sålunda skuldsynpunkten en ganska stor roll men är ingalunda alltid avgörande. Särskild uppmärksamhet förtjänar det att, under det enligt de flesta främmande länders lagar den omständigheten att makar äro ense om äktenskapsskillnad icke har någon betydelse, sådan enighet enligt dansk

praxis ofta är bestämmande. Vid enighet makarna emellan kunna de alltid erhålla skillnad utan att angiva någon närmare skillnadsorsak, ehuru de hava att vänta en avsevärd tid, varunder de skola leva åtskilda. De flesta äktenskaps-skillnader i Danmark tillkomma numera efter separation eller faktisk skillnad och på grund av överenskommelse mellan makarna.¹

Separation, som medför förmögenhetsgemenskapens hävande och i övrigt till sina verkningar kommer skillnaden nära, är icke begränsad till viss tid, men makarna kunna när som helst genom sammanflyttning häva den.

I Norge hava villkoren för skilsmässa nyligen reglerats, nämligen genom en lag av 1909. Norge.

Enligt denna lag är make berättigad att vid domstol påkalla skillnad på grund av vissa omständigheter, som enligt förevarande förslag betraktas såsom återgångsanledningar. I avseende därå hänvisas till vad vid 5 kap. yttrats. Därjämte äger make genom dom vinna skillnad, om andra maken gjort sig skyldig till brott av vissa angivna slag, främst en mängd arter av sedlighetsbrott, samt vidare misshandel å make och barn m. m., om han dömts till visst straff samt om han under viss tid undandragit sig sammanlevnaden.

I administrativ ordning beviljad skillnad föregås vanligen av viss tids separation eller av faktisk skillnad. Jämväl separation eller, som den i lagen kallas, upphävande av den äktenskapliga sammanlevnaden gives i administrativ ordning. När bägge makarna äro ense om att häva sammanlevnaden, äro de berättigade att, efter förutgången medlingsförsök, erhålla bevilling härtill av överövrigheten. Konungen *kan* vidare efter begäran av ena maken meddela bevilling till separation, när andra maken varaktigt eller upprepade gånger försummar sin underhållsskyldighet eller eljest gör sig skyldig till grov eller varaktig kränkning av de i äktenskapet grundade plikter eller är hemfallen åt missbruk av alkohol eller andra rusgivande medel eller för ett förargelseväckande liv eller upprepade gånger dömts till straff, som medfört förlust av statsborgerliga rättigheter, samt när emellan makarna uppstått sådan »unenighet eller uoverensstemmelse», att med hänsyn såväl till maken som till barnen icke skäligen kan fordras, att sammanlevnaden skall fortsättas.

¹ Se tabellen, bilaga 7.

Om makar levat separerade ett år och bägge begära äktenskapsskillnad, äro de berättigade att erhålla Konungens bevilling därtill. Efter två års separation är vardera maken berättigad erhålla sådan bevilling. Utan föregående separation kan Konungen på ena makens begäran giva bevilling till skillnad, när makarna dessförinnan levat faktiskt skilda i tre år och icke därefter återupptagit sammanlefnaden. Genom bevilling av Konungen skall slutligen äktenskapet efter ena makens begäran upplösas, när den andra maken sedan tre år lider av sinnessjukdom utan att hopp finnes om hans återställande till hälsan.

Den norska lagens principiella ståndpunkt är sålunda den, att skuld hos ena maken i vissa fall har avgörande betydelse, men skillnad kan erhållas, förutom vid sinnessjukdom, även då utan skuld å någondera sidan mellan makarna uppstått svårare söndring. Huruvida vid söndring mellan makarna den omständigheten att ena maken må vara vållande därtill skall hindra att på hans ansökan separation såsom inledning till skillnad kommer till stånd, därom uttalar sig lagen icke; avgörandet är överlämnat åt praxis. Stor betydelse har det i Norge likasom i Danmark att makarna äro ense om skillnad.

I Norge meddelades redan under den äldre lagstiftningen ett stort antal skilsmässor på grund av faktisk skillnad eller separation; sedan den nya lagen trädde i kraft, återopas sådan grund i det övervägande flertalet fall.¹

Svensk rätt. Vad angår den svenska rättens ställning till frågan om möjlighet att vinna äktenskapsskillnad, synes under den äldsta tiden skillnad hava varit ganska vanlig och åstadkommits genom uppsägelse inför vittnen eller å tinget. Efter kristendomens införande sökte kyrkan att göra sin förut omförmälta stränga ståndpunkt gällande även här i landet. I en skrivelse av påven Alexander III år 1161 utvecklades sålunda, hurusom enligt Guds sons bud och den apostoliska läran mannen icke skulle skiljas från sin hustru annat än för hor samt att, om han av sådan orsak övergäve henne och under hennes livstid toge en annan till hustru, han skulle anses såsom horkarl. Därför skulle det ingen tillåtelse vara att taga en annan till äkta, så länge den hustru eller man levde, vilken man, om också för

¹ Se tabellen, bilaga 8.

hors skull övergivit. Säsom huvudsaklig anledning till skillnad nämnes ock i landskapslagarna horsbrott. Därjämte förekommer dock även egenvilligt övergivande. Huruvida kyrkan lyckades genomföra sitt krav att skillnaden även i dessa fall blott skulle innebära en upplösning av sammanlevnaden och följaktligen även den oskyldige vara förhindrad att ingå nytt äktenskap, så länge den andre levde, lär ej med bestämdhet kunna sägas, men det är troligt att denna grundsats iaktogs, åtminstone under medeltidens senare del.

Reformationen åter medförde erkännande av en verklig äktenskapsskillnad. Men säsom anledning till skillnad betraktades allenast hor och övergivande. Härom upptogs stadganden såväl i 1572 års kyrkoordning som i 1686 års kyrkolag. Till skillnad dömdes av domkapitlet, men enligt kyrkolagen skulle dessförinnan världslig domstol rannsaka samt ådöma världsliga straff och påföljder. Jämte sådan definitiv skillnad upptog kyrkolagen en skillnad på viss tid »till umgänge, säng, bord och hemvist». Sådan skillnad utgjorde ett led i ett förfarande, som redan förut varit i användning men som först genom kyrkolagen fick laga hemul. Detta förfarande, som ägde rum, när hat, vrede och bitterhet uppkommit mellan makar, inleddes från det allmännas sida och hade närmast karaktären av en bestraffning med syfte att förmå makarna till försoning; den däri ingående skillnaden på viss tid avsåg icke att vare sig ersätta eller förbereda en verklig äktenskapsskillnad.¹

Så småningom uppkom den praxis, att Konungen, när viktiga grunder till äktenskapsskillnad förelågo, dispensvis meddelade sådan skillnad, och skedde detta jämväl då nyss berörda förfarande i avseende å oeniga makar ägt rum utan att försoning åstadkommits.²

Huvudsakligen samma ståndpunkt som kyrkolagen intager 1734 års lag. Skill-1734 års lag. Nadsgrunderna äro endast två, hor och övergivande, varjämte vid längre tids

¹ Leden i detta förfarande voro: varning av kyrkoherde och av domkapitel, fängelse eller annat straff ådömt av domstol, skillnad till umgänge, säng, bord och hemvist på någon tid, ålagd av domkapitlet, sakens pålysande i kyrkan samt bannlysning.

² Se K. brev den 7 okt. 1724, *Abrahamsson*, Sveriges rikets landslag s. 793, (livstids frihetsstraff), den 2 dec. 1724, *Abrahamsson*, s. 793, (våldsam framfart) och vanärande straff) den 9 dec. 1724, *Abrahamsson*, s. 793, den 16 okt. 1735, *Flintberg*, Lagfarenhets-Bibliotek II s. 164 (oenighet, efter det skillnad till säng och säte ägt rum), K. brev den 5 okt. 1722, *Flintberg* II s. 153-154, (på båda makarnas önskan, sedan mannen i god tro gått i nytt gifte och däri avlat barn).

bortovaro av ena maken, utan att upplysning kan vinnas huruvida han lever eller var han uppehåller sig, den andra kan erhålla tillåtelse till omgifte med rätt för den bortreste att, om han återkommer och kan visa laga förfall, träda till sin make. Principen är sålunda, att för äktenskapsskillnad fordras grov förseelse å ena makens sida. Fråga om äktenskapsskillnad prövas nu av domstol; domkapitlet har väl fortfarande att utfärda skiljebrev men är därvid bundet av domstolens beslut.

Vad angick förfarandet med oeniga makar upptog 1734 års lag i 14 kap. 1 § giftermålsbalken bestämmelser dels om straff av böter, två gånger, om makarna ej efter varning kunde sämjas, dels ock om skillnad till säng och säte, som skulle inträda, om de ej låte sig rättas av straffet och som nu skulle ådömas av domstol. Därjämte förekom i 14 kap. 2 § giftermålsbalken en särskild straffbestämmelse för det fall att make skilde sig själv från sin make till säng och säte av hat och illvilja och hölle sig i landet uppe från hem och make eller dreve maken ur hus och bo och nyttjade där bägges egendom; men för detta fall nämnes ej om skillnad till säng och säte. I övrigt skulle kyrkolagens bestämmelser gälla. Någon ändrad karaktär fick således icke skillnad till säng och säte.

Under förarbetena till 1734 års lag hade det ifrågasatts, att såsom skillnadsgrund skulle upptagas jämväl viss straffdom, men det ansågs lämpligare att sådana mål kunde efter omständigheterna refereras till Konungen.¹ Det förutsattes sålunda att Konungen fortfarande skulle kunna dispensvis meddela tillstånd till äktenskapsskillnad. Den förut omförmälda praxis i detta hänseende blev också efter den nya lagens antagande vidmakthållen och än vidare utvecklad.² Då därvid alltjämt

¹ Se Förarbetena III sid. 277.

² Se K. brev den 23 sept. 1790, *Flintberg* II s. 148, (landsflykt), K. brev den 21 okt. 1745, *Flintberg* II s. 147, (stämpling mot makes liv), K. brev den 11 dec. 1745, *Juseen*, Samling af K. M:ts Bref, s. 157, den 11 aug. 1773 och K. res. den 27 mars 1795, *Flintberg* II s. 148, (livstids frihetsstraff), K. brev den 27 april 1759 och den 14 nov. 1794, *Flintberg* II s. 158, (obotlig sinnessjukdom), K. res. den 4 juli 1794, *Flintberg* II s. 148, (dom till ärans förlust), K. brev den 4 juni 1750, den 17 nov. 1757, den 6 mars 1761, den 10 aug. 1784 och K. res. den 3 maj 1797, *Flintberg* II s. 147—149, (grovt eller vanfrenjdande brott), K. brev den 10 dec. 1745, *Flintberg* II s. 164, den 10 febr. 1786, *ibid.* s. 148, den 27 nov. 1778, *ibid.* s. 166, den 30 sept. 1761, den 21 juni 1782, den 26 okt. 1790 och den 8 aug. 1791, *ibid.* s. 165—167, (dryckenskap, slöseri, våldsamt sinnelag), K. brev den 30 maj 1759 och den 18 jan. 1774, *Flintberg* II s. 165—166, (oenighet, efter det skillnad till säng och säte ägt rum), K. brev den 28 april 1749, den 19 mars 1755, den 20 juli 1773, den 15 sept. 1773 och den 21 juli 1777,

medgavs äktenskapsskillnad även efter det makar för oenighet varit skilda till säng och säte, fick denna senare skillnad ofta karaktären av en förberedelse till äktenskapsskillnad.¹

Den nyss angivna praxis fick lagens sanktion genom förordningen av den 27 april 1810 om äktenskapsskillnader. Denna förordning gjorde ej någon förändring i bestämmelserna angående skillnad på de i 1734 års lag upptagna grunder. Men den utvidgade möjligheten till äktenskapsskillnad vida utöver vad lagens stadganden innehålla. Skillnad kan enligt förordningen erhållas dels genom beslut av domstol och dels genom medgivande av Konungen.

Förordningen den 27 april 1810.

Domstol kan på talan av ena maken ådöma skillnad, om den andre blivit dömd till livstids fängelse eller landsflykt eller blivit vid domstol förvunnen att hava stämplat eller anställt försåt mot makens liv eller fallit i galenskap, som varat i tre år och ej lämnar utsikt till den sjukas varaktiga återställande.

De fall, då äktenskapsskillnad må hos Konungen sökas, äro ej i förordningen bestämt begränsade. Den allmänna regeln är, att skillnad må sökas, när annan anledning därtill är än de förut nämnda. Den uppräknade av vissa särskilda anledningar, som författningen innehåller, avser ej att vara uttömmande, blott att giva exempel. Skillnad kan alltså beviljas även i andra fall än de i förordningen särskilt angivna. Å andra sidan är även i de uppräknade fallen överlämnat åt Konungens bedömande, huruvida skillnad lämpligen bör meddelas eller ej. Emellertid har praxis i det stora hela nära anslutit sig till förordningen suppräknade.

Bland de särskilda skillnadsanledningarna nämner förordningen först vissa arter av straffdom eller, såsom det heter, att andra maken blivit genom laga kraft vunnen dom känd skyldig till livets eller ärans förlust, om han ock genom nåd fått forskoning från dödsstraffet eller äran återskänkt, eller att han blivit förvunnen till annat grovt eller verkligt vanfräjdande brott eller dömd till fästningsstraff på bestämda år.

Flintberg II s. 164—168, K. res. den 23 sept. 1747, den 9 maj 1753 och den 9 juni 1780, Flintberg II s. 164, 158—159 och 166, (oenighet, utan att skillnad till säng och säte föregått, ena makens bortflyttning), K. brev den 13 sept. och 24 nov. 1775, Flintberg II s. 28—29 och 30 (mannen hade i god tro trätt i nytt gifte). — Reglerna i 1734 års lag, enligt dess ursprungliga lydelse, gälla ännu i Finland, där även skillnad på grund av dispens förekommer.

¹ Därvid kommo ock de förut omnämnda kyrkliga straffen (pålysning och bannlysning) att bortfalla.

De övriga anledningarna till skillnad äro, att andra maken beträdes med slöseri, dryckenskap och våldsamt sinnelag, samt att en sådan stridighet i lynne och tänkesätt hos bägge makarna sig yppar, som under beständiga tillfällen till utbrott slutligen övergår till avsky och hat. Dessa sista anledningar skilja sig från de förut omnämnda därutinnan att de i allmänhet icke omedelbart medföra äktenskapsskillnad. Det skall beträffande dem företes behöriga bevis om att vissa varningsgrader genomgåts, därvid i fråga om oenighet mellan makar hänvisas till de nyss omförmälda stadgandena i 14 kap. 1 § giftermålsbalken och kyrkolagen.

I förordningen av 1810 vidhålles icke längre den stränga skuldsynpunkt, som är utmärkande för lagen i dess ursprungliga lydelse. De flesta av skillnadsanledningarna äro visserligen fortfarande av den beskaffenhet, att de förutsätta skuld hos ena maken; men sådant är ej förhållandet vid sinnessjukdom hos ena maken och behöver åtminstone icke vara det vid den skillnadsanledning, som betecknats såsom stridighet i lynne och tänkesätt. Likaledes kan Konungen utöver de i förordningen särskilt angivna fall meddela skillnad, utan hänsyn därtill om skuld finnes hos ena maken.

Förordningen den 20 november 1860.

Sedermera har förfarandet vid oenighet mellan makar undergått jämkning genom förordningen den 20 november 1860 angående ändrad lydelse av 14 kap. 1 och 2 §§ giftermålsbalken. Enligt den nya lydelsen av 14 kap. 1 § skola, där hat och bitterhet mellan makar uppkommit och det antingen av endera anmäles hos prästen eller eljest blir honom kunnigt, makarna av kyrkoherden varnas. Om de ändock ej sämjas, skola de ytterligare varnas inför kyrkorådet. Och om de ej heller därav låta sig rätta, skall rätten döma till skillnad på ett år till säng och säte, varvid, om så anses nödigt, förbud må meddelas makarna vid vite av fängelse att under tiden besöka varandra. Enahanda förfaringssätt skall enligt 2 § iakttagas, om den ena maken själv av hat eller illvilja skiljer sig till säng och säte från den andre eller driver denne ur hus och bo. De nya bestämmelserna innehålla sålunda huvudsakligen endast vissa modifikationer i förfarandet. Det förutsättes fortfarande att prästen kan ex officio ingripa, men därjämte omnämnes även anmälan av någon av makarna. Utan sådan anmälan lärers numera sällan någon åtgärd vidtagas.

Rättsverkningarna av

När makar skiljas till säng och säte, medför detta icke att den emellan ma-

karna rådande egendomssamfälligheten brytes. Därför har rätten i varje särskilt fall att meddela bestämmelser huru med förvaltningen av boet skall förhållas och i vad mån den ene må vara pliktig giva den andre underhållsbidrag. Likaledes skola meddelas bestämmelser om barnens vård och bidrag till deras underhåll.

Vid äktenskapsskillnad däremot upphör egendomssamfälligheten. En var av makarna uttager sin enskilda egendom, och den gemensamma egendomen delas mellan dem, efter som de haft giftorätt däri. Denna regel har dock vissa viktiga undantag. Vid hor förverkar den brottsliga maken hälften av sin giftorätt till den andre. Vid egenvilligt övergivande tager den hemmavarande hela det gemensamma boet med rätt därjämte att nyttja den andres enskilda gods. Detsamma skall tillämpas vid stämpling eller försåt mot makes liv. Någon skyldighet för den ena maken att efter skilsmässa giva bidrag till den andres underhåll finnes icke, utom då skillnad sker på grund av makes galenskap. Den, som vunnit skillnad, är då pliktig att understödja den sjuke i mån av tillgång och behov. Om vården av barnen och bidrag till deras underhåll har rätten vid äktenskapsskillnad att meddela bestämmelse, likasom vid skillnad till säng och säte. När skillnad gives av Kungl. Maj:t, kan således icke i samband därmed givas någon bestämmelse i detta hänseende utan måste sådan fråga, i händelse av tvist emellan makarna, upptagas vid domstol.

skillnad till säng och säte och äktenskapsskillnad.

Till närmare upplysning angående antalet äktenskapsskillnader hänvisas till de tabeller, vilka såsom bilagor äro fogade vid detta betänkande.

Av dessa tabeller framgår, att antalet skilsmässor sedan lång tid tillbaka befunnit sig i ständigt stigande. Det utgjorde under perioden 1851—1860 i medeltal allenast 120 men hade under perioden 1901—1910 stigit till 474. Och under den sista perioden hade ägt rum en stegring från 405 år 1900 till 609 år 1910. Skilsmässornas ökning har ock gått hastigare än befolkningens tillväxt. Antalet skilsmässor på 100,000 av medelfolkmängden utgjorde 3,3 under åren 1851—1860, 7,9 år 1900 och 11,1 år 1910. Jämväl i förhållande till antalet ingångna äktenskap är ökningen avsevärd. Mot 1,000 ingångna äktenskap svarade 12,9 skilsmässor år 1900 men 18,4 år 1910. Att märka är jämväl att antalet skils-

Statistiska uppgifter angående äktenskapsskillnader.

mässor i förhållande till folkmängden är vida större i städerna än på landsbygden. Antalet på 100,000 invånare var år 1910 på landsbygden 5·4 och i städerna 29·2. Särskilt talrika äro äktenskapsskillnaderna i de största städerna.

Om antalet skillnader i vårt land under senare tider väsentligen stigit, visar dock en jämförelse med förhållandet i andra länder en synnerligen förmånlig ställning. Över allt har på senare tider antalet skilsmässor betydligt ökats och de flesta europeiska länder, som tillåta skilsmässa för sina undersåtar utan hänsyn till religionen, visa större antal skilsmässor i förhållande till invånareantalet än Sverige. År 1910 förekom på 100,000 invånare följande antal skilsmässor: i Finland 6, Sverige 11, Bayern 13, Würtemberg 13, Nederländerna 14, Belgien 15, Norge 16, Hessen 16; Baden 20, Preussen 23, Tyska riket 23, Danmark 27, Frankrike 33, Ungern 33, Sachsen 34, Schweiz 41, Rumänien 41.¹ Med avseende å den låga äktenskapsfrekvensen i Sverige är dock ställningen i själva verket något mindre förmånlig än nu angivna siffror visa.

Bland skilsmäsoorsakerna står främst egenvilligt övergivande, som föranledde skilsmässa i 2,224 fall under 1901—1910, därav i 184 fall under år 1901 men 294 år 1910. Därefter mest betydande är den grupp, som sammanföres under benämningen slöseri, dryckenskap, våldsamt sinnelag samt stridighet i lynne och tänkesätt med ett antal fall av 1,722 under 1901—1910, därav 105 år 1901 och 214 år 1910. Vidare ha under perioden 1901—1910 förekommit äktenskapsbrott (hor) i 481 fall, därav 41 år 1901 och 53 år 1910, straffdom i 156 fall, därav 16 år 1901 och 20 år 1910 samt galenskap i 132 fall, därav 8 år 1901 och 27 år 1910. Övriga anledningar äro sällan förekommande.

Det stora antalet fall av äktenskapsskillnad på grund av egenvilligt övergivande, beror på, att denna form i stor omfattning användes för att åvägbringa skillnad, när makarna äro ense därom. Man begagnar sig därvid av lagens uraktlåtenhet att stadga viss tid för bortovaron, för det fall att den bortreste kan anträffas med stämning. »Saken tillgår sålunda», säger lagutskottet vid 1879 års riksdag, »att ena maken t. ex. mannen reser till närmast

¹ För England med Wales föreligga icke senare uppgifter om verkliga äktenskapsskillnader än för år 1906. Dessa visa, såsom på grund av innehållet i lagstiftningen kunnat väntas, synnerligt låga tal. Men däremot förekommer i dessa länder ofta separation. Sammanlagda antalet separationer och äktenskapsskillnader är, som tabellen visar, ganska stort.

belägna utrikes ort, vanligen Köpenhamn, varpå andra maken å honom utverkar stämning om skilsmässa på den grund att han av ondska och motvilja övergivit henne och farit utrikes i uppsåt att ej mera bliva och bo med henne. Sedan stämningen delgivits den andra maken erkänner denne vid domstolen genom vederbör- ligen befullmäktigat ombud det omstämda förhållandet, varefter domstolen utan vidare dömer till skillnad i äktenskapet. Med nutidens lätta kommunikationer är allt undanstökat på några veckor». I själva verket kan man antaga att bakom så gott som alla skillnader på grund av egenvilligt övergivande ligger ett avtal mellan makarna om skillnad och att således övergivande i lagens me- ning allenast simuleras.

En annan väg att vinna skilsmässa, då makar äro ense därom, är den som betecknas såsom skillnad på grund av stridighet i lynne och tänkesätt. Om makarna genomgått föreskrivna varningar och de bägge medgiva skillnad till säng och säte, brukar numera i allmänhet sådan skillnad utan vidare undersök- ning meddelas. Och efter det makar ett år varit skilda till säng och säte, er- hålla de i regeln äktenskapsskillnad, om de äro ense därom. Skillnad i denna form meddelas dock i många fall, då överenskommelse icke spelar någon roll.

Krav på ändring i bestämmelserna om äktenskapsskillnad hava sedan lång tid tillbaka från olika håll framkommit och även varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet.

*Tidigare
ändrings-
förslag.*

I sådant hänseende äro till en början att anmärka de av lagkommittén och äldre lagberedningen avgivna förslag. I nära anslutning till vad förut gällde innehöllo dessa förslag, att den ena maken kunde omedelbart erhålla skillnad, när den andre blivit förvunnen om stämpling mot sin makes liv, begått hor, bli- vit dömd till visst straff, övergivit maken eller blivit vansinnig. Vad särskilt angick egenvilligt övergivande voro bestämmelserna så avfattade, att skillnad icke kunde erhållas förr än två år efter avresan förflutit. Förslagen upptogo därjämte vissa fall, då äktenskapsskillnad icke omedelbart kunde erhållas utan en skillnad till säng och säte skulle föregå. Sålunda gav lagkommittén ena maken rätt att vinna skillnad till säng och säte på ett till två år, om

*Lagkommit-
tén och
lagbered-
ningen.*

hat och bitterhet rådde mellan makarna samt den ene vore skuld därtill genom ofta upprepade utbrott av våldsamt sinnelag eller annat hårt bemötande, så att våda vore för den oskyldiges liv eller välfärd, därest sammanlevnaden fortföre. Enligt lagberedningen kunde ena maken erhålla skillnad till säng och säte på ett till två år, *dels* om den andre förövat våld eller brukat annan hård medfart mot honom eller eljest svårligen förolämpat honom, samt brottsligheten vore så grov eller härrört av sådan orsak att en fortfarande sammanlevnad kunde medföra fara för den oskyldiges liv eller hälsa, *dels* ock, då hat och bitterhet emellan makar uppkommit, utan att någondera förbrutit sig mot den andra så som nyss sagts men dock den ene genom hårt sinnelag, svårt bemötande eller länge fortsatt oordning i levnadssätt förorsakat vedervilja hos den andre. I bägge fallen kunde den oskyldige, sedan tiden för skillnaden till säng och säte gått till ända utan att förlikning kommit till stånd, erhålla äktenskapskillnad. Men härjämte upptogo båda förslagen en skillnad på grund av ansökan av bägge makarna. Det heter därom att, om makar ville skiljas för dem emellan uppkommen vedervilja, utan att någondera beskyllde den andre för vållande därtill, skulle de bägge personligen inställa sig för rätten och förklara sin gemensamma och allvarliga åstundan vara att skiljas. Rätten skulle underrätta kyrkoherden, som hade att tillse huru de sammanlevde och genom föreställningar söka förmå dem till sämja. Om de ändå fullföljde sin föresats och efter sex månader åter komme till rätten, skulle de förvisas till kyrkoherden att varnas, inför några församlingsbor enligt lagkommittén, inför kyrkorådet enligt lagberedningen, samt i närvaro tillika av makarnas föräldrar eller fränder. Om de efter ytterligare sex månader inställde sig inför rätten, skulle de erhålla skillnad till säng och säte på två år. Hade de ej under den tiden eller sedan sammanflyttat, skulle på makarnas fortsatta yrkande äktenskapskillnad beviljas dem, därest de ej heller då kunde vid rätten förlikas. Skillnad i nu angiven ordning skulle icke få sökas, där ej mannen fyllt tjugufem och kvinnan tjuguet år samt äktenskapet bestått i minst två år.

Skillnadsfrågor skulle enligt dessa förslag behandlas av domstol, allenast med det undantag att i vissa av de fall, då skillnad kunde erhållas på grund av straffdom, prövningen tillhörde Konungen.

Lagkommittén bibehöll för vissa fall såsom påföljd av skillnad förverkande av

giftorätten eller del därav, men lagberedningen ersatte sådant förverkande med skyldighet att gälda skadestånd.

Efter det vid riksdagarna flera gånger förevarit frågor om ändring i olika hänseenden i lagstiftningen om äktenskapsskillnad, upptog 1879 års riksdag frågan om en revision av lagstiftningen i ämnet i dess helhet. I skrivelse den 17 maj 1879 erinrade riksdagen, hurusom stadgandet i 13 kap. 4 § giftermålsbalken om skillnad på grund av egenvilligt övergivande särskilt på senare tider lämnat makar, som önskade skilsmässa, en lätthet att åstadkomma sådan, den lagstiftaren med sin tids förhållanden säkerligen varken åsyftat eller ens anat. Antalet av de på grund av egenvilligt övergivande upplösta äktenskapen ökades ock i en grad, som vore oroväckande. Riksdagen hade därför ansett, att den lagstiftande makten icke längre borde i överksamhet åse det missbruk lagens stadganden sålunda företett. Därjämte framställdes anmärkning beträffande ett par detaljestämmelser i 13 kap. giftermålsbalken. Till de sålunda anförda delar, i vilka gällande stadganden om äktenskapsskillnad tarvade en förändring, ansåg riksdagen kunna läggas flerfaldiga andra; och hemställde riksdagen förty, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om en fullständig revision av dessa stadganden.

*Riksdagens
skrivelse
1879*

Vidare avlät kyrkomötet den 8 oktober 1888 en skrivelse, däri kyrkomötet, med uttalande av den åsikten att äktenskap ej borde upplösas utan giltiga skäl och allenast på grund av båda makarnas samtycke, anhöll att lagstiftningen angående äktenskapsskillnad måtte underkastas revision i syfte att förebygga det äktenskap må utan fullt giltiga skäl upplösas. Jämväl kyrkomötet avsåg huvudsakligen undanröjande av det förut omförmälda missbruket av bestämmelserna i 13 kap. 4 § giftermålsbalken.

*Kyrkomötets
skrivelse
1888.*

Riksdagens och kyrkomötets framställningar överlämnades till den av Kungl. Maj:t den 21 november 1890 förordnade kyrkolagskommittén. I sitt år 1892 avgivna betänkande framhöll denna kommitté, att en fullständig revision av förevarande stadganden väl vore behöflig, men med hänsyn till den omfattning en sådan revision skulle taga, ansåg sig kommittén böra inskränka sin granskning till några särskilda punkter, däri rättelse borde och kunde med det snaraste ske. Kommitténs förslag avsåg därför endast ändring i 13 kap. 1—6 §§ i giftermålsbalken. Den viktigaste ändringen avsåg det omförmälda stadgandet i 13 kap. 4 § giftermålsbalken. Till förekommande av det överhandtagande missbruket av detta

*Kyrkolags-
kommitténs
betänkande
1892.*

stadgande föreslogs skärpning av förutsättningarna för erhållande av skillnad på grund av egenvilligt övergivande, därvid i huvudsak lagkommitténs och lagberedningens förslag i ämnet följdes.

*Kungl. proposition
1898.*

Vid förslaget granskning i högsta domstolen anmärktes, att de föreslagna ändringarna icke borde vidtagas annat än i sammanhang med en mera omfattande revision av hela äktenskapslagstiftningen. På grund av vad sålunda anmärkts och då tiden ej syntes vara kommen för en grundligare omarbetning av giftermålsbalken, ansåg Kungl. Maj:t att man för tillfället borde inskränka sig till en sådan lagändring, som omedelbarligen erfordrades för avhjälpan av det genom erfarenheten bestyrkta missförhållandet att den nuvarande avfattningen av 13 kap. 4 § giftermålsbalken lämnade rum för en med äktenskapets helgd oförenlig tillämpning. I överensstämmelse härmed framlades i proposition till 1898 års riksdag förslag till sådan förändrad avfattning av nämnda lagrum, att egenvilligt övergivande icke skulle utgöra giltig anledning till skillnad i äktenskapet förr än den förlupne varit borta minst ett år. Lagutskottet avstyrkte emellertid detta förslag. Till stöd därför framhölls att den gällande lagstiftningen angående skillnad i äktenskap och trolovning vore behäftad med åtskilliga andra, framträdande brister, vilka måhända med fog kunde betecknas såsom i sin mån bidragande orsaker till den otillfredsställande lagtillämpning, som i fråga om stadgandet i 13 kap. 4 § giftermålsbalken gjort sig gällande. Det syntes vid sådant förhållande ej lämpligt, att underkasta allenast en av bestämmelserna rörande skillnad i äktenskap ändring, utan borde åtminstone alla dithörande stadganden undergå samtidig revision. Eljest förrycktes lätt det inre sambandet mellan lagens olika bestämmelser, och dessutom kunde en dylik partiell ändring komma att verka undanskjutande på den erforderliga mera omfattande revisionen. I enlighet härmed blev förslaget av riksdagen avslaget.

*Riksdagens
skrivelse
1899.*

I anledning av den kungl. propositionen till 1898 års riksdag hade vid samma riksdag väckts motion att riksdagen skulle göra ny framställning om revision av lagstiftningen om äktenskapskillnad i dess helhet. Denna motion avslogs emellertid av riksdagen på förslag av lagutskottet, som ansåg att redan ett avslag av propositionen skulle giva Kungl. Maj:t anledning att upptaga frågan i hela dess vidd. Då emellertid av ett yttrande av chefen för justitiedepartementet vid behandlingen av 1898 års proposition syntes framgå att någon vidare åtgärd icke var att från

Kungl. Maj:ts sida vänta utan ny framställning från riksdagen, beslöts vid 1899 års riksdag att ånyo begära en allmän revision av stadgandena om skillnad i äktenskap. I den skrivelse, som därom avläts den 10 maj 1899, framhölls huru som behovet av en sådan revision vore känt och vitsordat samt synnerligen angeläget; men något närmare yttrande angående den riktning, i vilken en revision borde gå, innehöll skrivelsen icke. Över denna skrivelse hördes samtliga domkapitlen och Stockholms stads konsistorium, vilka uti avgivna yttranden tillstyrkte riksdagens hemställan med framhållande av behovet av en lagstiftning i förevarande hänseende, som bättre än den gällande bjöde garanti för iakttagande av äktenskapets helgd.

Frågan upptogs därefter ånyo av kyrkomötet, som i skrivelse den 6 oktober 1903 hemställde, att den av riksdagen begärda granskningen av gällande bestämmelser om skillnad i äktenskap måtte så snart ske kunde verkställas samt att förslag om ny lagstiftning härutinnan måtte avgivas i syfte att upprätthålla äktenskapets sedligt-religiösa helgd och förebygga det äktenskap utan fullt giltiga skäl upplöstes.

*Kyrkomö-
tets skrivelse
1903.*

I en skrivelse av den 8 oktober 1907 har justitieombudsmannen fäst Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på vissa förhållanden i förevarande hänseende. Efter att hava redogjort för den föregående behandlingen av frågan om ny lagstiftning angående äktenskapsskillnad framhöll vidare justitieombudsmannen, att under de tjuguåtta år, som förflutit, sedan riksdagen först framställde begäran om revision av stadgandena angående skillnad i äktenskap, behovet av en sådan revision visat sig allt mera trängande. Antalet av de på grund av egenvilligt övergivande upplösta äktenskapen hade i synnerligen avsevärd grad ökats. Och till väsentlig del hade dessa äktenskap upplösts på grund av en tolkning av stadgandet i 13 kap. 4 § giftermålsbalken, som 1734 års lagstiftare uppenbarligen icke kunnat avse. Denna domstolspraxis, varigenom med stöd av bestämmelserna i sagda lagrum om egenvilligt övergivande utväg lämnats särskilt för sådana makar, som i ekonomiskt avseende vore gynnsamt lottade, att på ett särdeles lättvindigt och med äktenskapets helgd ej överensstämmande sätt upplösa sin förbindelse, hade säkerligen i avsevärd mån sin grund i de synnerligen otidsenliga bestämmelser angående äktenskapsskillnad på grund av oenighet, som meddelats i förordningen den 27 april 1810, jämförda med 14 kap. giftermålsbalken.

*Justitieom-
budsman-
nens skrivel-
se 1907.*

Påverkade av det allmänna rättsmedvetandet hade domstolarne funnit det mot bjudande att tvinga makar att underkasta sig den där föreskrivna proceduren, som med sina antikverade former vore av beskaffenhet att kunna för dem verka sårande eller kränkande samt onödigtvis försvårade vinnandet av en enligt lagens mening fullt berättigad skillnad. Särskild anledning att i ämnet vända sig till Kungl. Maj:t hade justitieombudsmannen fått därav att han under sin ämbetsutövning funnit att stadgandena i 14 kap. 1 § giftermålsbalken, vilka på grund av sin avfattning uppenbarligen kunde lämna rum för en godtycklig tolkning, av vissa kyrkliga myndigheter blivit tillämpade på ett sätt, som föranledde uppskov med den skillnad till säng och säte föregående proceduren och därför försvårade begagnandet av den enda utväg till äktenskapsskillnad, vilken i allmänhet stode mindre bemedlade till buds. Det anmärkta förfarandet bestod däri, att i vissa fall varning inför kyrkorådet icke, oaktat därom framställd begäran, företagits omedelbart efter det varning av kyrkoherden ägt rum utan först sedan någon tid efter sådan varning förflutit. Med hänsyn till lagens otydlighet hade justitieombudsmannen icke ansett sig kunna beivra det ifrågakomna förfarandet, men det vore av beskaffenhet att ytterligare ådagalägga behovet av en snar revision av lagens bestämmelser om äktenskapsskillnad. För en sådan revision kunde även åberopas ett annat tungt vägande skäl. Om en ny lag om äktenskaps avslutande utfärdades, enligt vilken äktenskap inför borgerlig myndighet skulle stå öppen för alla, så komme tydligen antalet av sålunda ingångna äktenskap att högst väsentligt ökas. Och i samma mån skärptes ytterligare den redan förefintliga, avsevärda oegentligheten, att äktenskap, till vars avslutande kyrklig myndighet icke medverkat, ej kunde upplösas utan sådan myndighets ingripande, så framt ej vederbörande kontrahenter vore i tillfälle att söka tillämpning av bestämmelser, som allenast genom uppenbar vantolkning kunde uti ifrågarande avseende åberopas.

Justitieombudsmannens skrivelse 1909.

Den 3 november 1909 har justitieombudsmannen till Kungl. Maj:t avlätit en ny skrivelse i ämnet, närmast föranledd av det sätt, varpå en kyrkoherde tillämpat föreskrifterna om varning av kyrkoherden vid oenighet mellan makar. I det av justitieombudsmannen åberopade fallet hade en man, som på hustruns begäran kallats till inställelse inför kyrkoherden för att mottaga varning, upprepade gånger underlåtit att hörsamma kallelsen, och kyrkoherden hade vid sådant för-

hållande förklarar sig icke kunna kalla makarna till inställelse inför kyrkorådet. Enligt justitieombudsmannens uppfattning borde kallelse till varnings mottagande, i händelse av den enes eller andres underlåtenhet att ställa sig kallelsen till efterrättelse, kunna betraktas såsom lagligen undfungen varning, då eljest den ena maken skulle genom sin tredska kunna hindra att varning komme till stånd och förty även hindra skillnad i äktenskapet.¹ Justitieombudsmannen ansåge sålunda kyrkoherden i förevarande fall icke hava handlat riktigt. I åtskilliga andra fall hade justitieombudsmannen även varit i tillfälle att konstatera hurusom ifrågavarande bestämmelser av prästerskapet tillämpats på ett sätt, som obehörigen försvårade vinnandet av en i lagens mening fullt berättigad skilsmässa. I alla de fall, som sålunda kommit till justitieombudsmannens kännedom, hade vederbörande kyrkoherdar uppenbarligen handlat i bästa avsikt. De hade till stöd för sitt förfarande åberopat, att deras ämbetsplikt ålade dem, icke att befordra utan tvärt om att söka förebygga skilsmässa. Härvid syntes de emellertid hava förbisett, att deras medverkan vore nödvändig för upplösning av äktenskap i den ordning, varom här vore fråga, liksom även att det från sedlig synpunkt icke kunde vara önskvärt att söka upprätthålla ett ohållbart äktenskap. Förglömmas borde ej heller, att den uppfattning, som uti ifrågavarande hänseende från prästerskapets sida gjort sig gällande, måste anses hava i viss mån bidragit till den praxis, enligt vilken vid sidan om lagen makar kunnat lika lättvindigt som lättsinnigt upplösa sin äktenskapsförbindelse på grund av förment egenvilligt övergivande. Likasom det tydligen vore av största vikt att sistberörda förhållande, vilket ju vore oförenligt med äktenskapets helgd, bleve rättat, syntes det vara ej mindre angeläget, att den i förordningen den 27 april 1810 stadgade proceduren bleve utbytt mot en mera tidsenlig anordning. I händelse nämnda procedur, vilken enligt justitieombudsmannens mening vore av beskaffenhet att med sina olika varningsgrader kunna verka sårande eller kränkande för vederbörande makar, ändock skulle anses böra i huvudsak bibehållas, vore det i allt fall uppenbarligen nödvändigt att förebygga en sådan tolkning som den, för vilken justitieombudsmannen i skrivelsen lämnat redogörelse och enligt vilken den ena maken icke mot den andres vilja kunde tilltvinga sig skillnad i äktenskapet.

¹ Härom se K. Maj:ts utslag den 20 jan. 1911 (reg:rtms årsbok s. 18).

Sammanfattning av anmärkningarna mot den gällande lagstiftningen.

De yrkanden på ändring i gällande lagstiftning om äktenskapsskillnad, som enligt den nu lämnade redogörelsen framkommit, giva tydligen vid handen, att denna lagstiftning ganska allmänt anses vara i behov av en genomgripande omarbetning. Främst ha anmärkningarna riktats mot stadgandet om skillnad på grund av egenvilligt övergivande och särskilt mot den tillämpning detta stadgande fått. Det är uppenbart, att denna tillämpning icke är överensstämmande med lagens anda och mening utan innebär ett kringgående av lagen, som är synnerligen stötande och i hög grad ägnat att undergräva aktningen för lag i allmänhet. Att ett äktenskap skall kunna så lättvindigt upplösas är ock alldeles stridande mot den omsorg om äktenskapets helgd, som eljest utmärker lagstiftningen. Men även föreskrifterna angående det fall, att skillnad önskas på grund av oenighet mellan makar hava visat sig otillfredsställande, ehuru ur annan synpunkt. Det är det förberedande förfarandet, särskilt varningarna inför kyrkoherden och kyrkorådet, som givit anledning till klander. Så som detta förfarande nu är anordnat, uppfattas det ofta av makarna såsom något för dem kränkande. Enligt vad av justitieombudsmannens framställningar inhämtas, lämnar lagens avfattning jämväl rum för en tillämpning, som är ägnad att försvåra användningen av denna form för vinnande av äktenskapsskillnad. Erfarenheten visar ock, att denna i övervägande grad användes av de mindre bemedlade, som ej ha tillfälle att begagna sig av den mera kostsamma formen egenvilligt övergivande. Motviljan mot behandlingssättet ökas, då sålunda de sämre lottade på grund av sin ekonomiska ställning tvingas att underkasta sig detsamma, under det de som befinna sig i en bättre ekonomisk ställning hava tillfälle att genom att förebära egenvilligt övergivande vinna skillnad med vida mindre omgång och obehag. Såsom förut visats, äga de allra flesta äktenskapsskillnader rum med åberopande antingen av egenvilligt övergivande eller av oenighet mellan makarna. Det är sålunda lagstiftningen om dessa former av skillnad, som ur praktisk synpunkt har mest att betyda. Men även beträffande skillnadsanledningarna i övrigt hava många anmärkingar framkommit. Vad angår sättet för skillnadsfrågornas behandling har den omständigheten, att de i stor omfattning äro hänvisade till handläggning av regeringsmyndigheten, bland annat visat sig medföra svåra praktiska olägenheter, då den utesluter möjligheten att i sammanhang med frågan om själva skillnaden avgöra åtskilliga därmed i samband stående frågor,

särskilt om barnens vård och bidrag till deras underhåll. Skillnadens verkningar beträffande makarnas ekonomiska mellanhavande är, såsom förut angivits, ganska olika för olika fall. Vad som är stadgat om förlust av rättigheten till förmögenheten eller viss del därav vid skillnad på grund av somliga anledningar verkar synnerligen ojämnt. Och särskilt med avseende på den tillämpning stadgandet om egenvilligt övergivande fått, blir föreskriften om förlust av alla rättigheter i boet såsom följd av sådant övergivande i hög grad obillig. Den iakttages i allmänhet icke heller, utan makarna överenskomma om fördelning på annat sätt av förmögenheten. Då emellertid lagen icke erkänner avtal mellan makar, medan äktenskapet består, måste en sådan överenskommelse klädas i andra former, vilket innebär att lagen även i denna del kringgås. I många fall har det emellertid visat sig, att dylika överenskommelser icke kunnat äga bestånd, då ena maken efter skillnaden icke velat stå vid sina dessförinnan gjorda utfästelser. Med undantag för det fall att skillnad skett på grund av ena makens sinnessjukdom finnes ej bestämmelse om skyldighet för make att efter skillnad bidraga till den andres underhåll. Sålunda kan en hustru, som är mindre arbetsför, genom skillnaden rent av bliva ställd utan existensmedel, under det att mannen genom sitt arbete har god utkomst. Detta har föranlett att i dylika fall ansökan om äktenskapsskillnad av mannen på grund av oenighet ej sällan vägras, ehuru oenighet uppenbarligen föreligger. Även bestämmelserna om barnens vård och bidrag till deras underhåll hava visat sig ofullständiga och i många hänseenden otillfredsställande.

Med avseende å den stora betydelse upprätthållandet av äktenskapets helgd har för samhället, måste staten tydligtvis söka tillse, att äktenskapsskillnad icke onödigtvis kommer till stånd. Att härvid finna den rätta vägen är förenat med synnerliga svårigheter. Också har frågan inom de olika lagstiftningarna blivit löst på vitt skilda sätt. Då man går att lagstifta i denna fråga, må man emellertid väl vakta sig för att tilltro lagstiftningen allt för stor makt. Uppenbarligen inverkar det i viss mån på antalet skilsmässor, om lagstiftningen bereder lätt tillgång till skillnad eller ej. Men härvid äro även många andra omständigheter av betydelse, framför allt hela uppfattningen inom folket av äktenskapet

Beredningens yttrande.
Allmänna grunder för lagstiftningen om äktenskapsskillnad.

och dess förpliktelser; och dessa faktorer kunna vara så starka, att de skrankor lagen uppställer faktiskt icke bliva så verksamma som avsett varit. I sådant hänseende må erinras, att Frankrike och Tyskland stå långt framför oss i det relativa antalet skilsmässor, oaktat deras lagar äro vida strängare än vår. Dessamma kan sägas om vårt grannland Danmark, där skilsmässa utan grövre förseelse eller annan absolut skillnadsgrund i allmänhet ej erhålles förr än efter tre års separation eller än längre faktisk skillnad. Norge åter lämnar ett bevis på huru en ny lagstiftning, som underlättar skilsmässa, kan medföra ökat antal sådana. Därvid är dock att märka att många av de skilsmässor, som beviljats de första åren efter det den nya lagen trädde i kraft, innebära ett lagligt reglerande av ett förut bestående faktiskt förhållande.

Den ståndpunkt, som de protestantiska ländernas lagstiftning intog, då äktenskapsskillnad började i dessa länder medgivas, och som innebar att skillnad kunde vinnas allenast när ena maken grovt förgått sig mot den andre, vidhålles ännu principiellt av lagstiftningarna inom flera av de stora kulturländerna, om ock enligt dessa lagstiftningar området av de förseelser, som skola kunna föranleda skillnad, mestadels väsentligen utvidgats och jämväl ett eller annat undantag från principen gjorts. Onekligt är också att grov förseelse av ena maken mot den andre i hög grad förtjänar beaktande, när det gäller att avgöra huruvida anledning till äktenskapsskillnad kan anses förefinnas. En dylik förseelse kan antagas i regeln väsentligen rubba förutsättningarna för den äktenskapliga sammanlevnaden. Den make, mot vilken förseelsen blivit begången, bör därför skäligen kunna göra anspråk på att icke vidare behöva fortsätta denna sammanlevnad. Jämte ena makens förseelse mot den andre kunna emellertid i ena makens person inträffa vissa andra omständigheter, som äro ägnade att frambringa enahanda verkan å äktenskapet. En sådan omständighet, som står förutnämnda förseelser nära och liksom dessa förutsätter skuld hos maken, är hans dömande till svårare straff; en annan, vilken däremot icke är att tillräkna maken, föreligger då han råkar i sinnessjukdom. Men även oberoende av dylika särskilda omständigheter kan emellan makar uppstå en söndring av det djup och den omfattning, att en fortsättning av sammanlevnaden, sådan den bör i ett äktenskap gestalta sig, skäligen icke är att förvänta. En sådan söndring kan uppkomma så väl genom vållande av ena maken som utan att någondera övervägande har

skulden därtill. Vid alla dessa fall, lika väl som vid ena makens förseelser mot den andre, synes möjlighet böra förefinnas att bryta det äktenskapliga bandet. Det kan i allmänhet icke vare sig ur det allmännas synpunkt eller med hänsyn till makarna vara önskligt, att ett äktenskap trots sådana omständigheter med tvång sammanhålles. Staten kan endast framtvinga upprätthållandet av det yttre bandet; ett samliv, som realiserar äktenskapets sedliga innehåll, kan där-
emot icke med yttre medel genomföras. En restriktion måste dock göras för det fall, att den ena maken helt eller övervägande bär skulden till den gestaltning äktenskapet fått. Om även den sålunda skyldige finge en ovillkorlig rätt till äktenskapsskillnad, skulle det leda till, att en var erhöle befogenhet att genom sina pliktstridiga åtgöranden genomdriva en upplösning av sitt äktenskap. Detta skulle innebära en orättvisa mot den andra maken samt verka i hög grad slappande på uppfattningen av de förpliktelser äktenskapet medför och av fastheten i det band äktenskapet är avsett att utgöra. I regeln bör därför, om den ene förgått sig mot den andre eller eljest varit vållande till söndringen, allenast den andre vara berättigad erhålla äktenskapsskillnad. I vissa fall komme dock en dylik regel att verka för hårt. Det bör därför öppnas möjlighet för den myndighet, som har att pröva frågor om äktenskapsskillnad, att, när särskilda omständigheter det påkalla, medgiva skillnad på grund av söndring emellan makarna jämväl på yrkande av den make, som får anses vara huvudsakligen vållande till söndringen.

De grundsatser, som beredningen sålunda funnit böra tillämpas, kunna i stort sett anses redan nu vara hos oss antagna, likasom de i det väsentliga kommit till uttryck i de nya schweiziska och norska lagarna samt i dansk i praxis.

Med den nu angivna utgångspunkten för lagstiftningen i ämnet skulle det kunna ifrågasättas att inskränka bestämmelserna om rätten att erhålla skillnad till en allmän regel av det innehåll, att skillnad skulle kunna vinnas, när förhållandet emellan makarna av ena eller andra anledningen blivit sådant, att äktenskapet icke kan anses förtjäna att vidare upprätthållas, allenast med den begränsning, som påkallas av att den som vållat missförhållandet i allmänhet icke bör kunna mot den andres vilja erhålla skillnad. En sådan avfattning skulle innefatta en betydlig förenkling i formellt hänseende. Därav skulle dock följa, att även vid förut berörda yttre fakta, som kunna antagas i allmänhet medföra ett svårare

störande av förhållandet emellan makarna, särskild bevisning om deras verkan å äktenskapet skulle krävas. En sådan fordran synes emellertid med avseende å naturen av dessa fakta icke böra uppställas; det skulle ock medföra avsevärda olägenheter, då det möter svårigheter att åstadkomma en dylik bevisning. Enligt beredningens förslag skall äktenskapsskillnad därför kunna erhållas ej blott på den generella grunden att äktenskapet visas vara ohållbart, utan jämväl i följd av åtskilliga speciella omständigheter, som kunna antagas skola medföra sådan verkan. Såsom speciella skillnadsanledningar hava i väsentlig överensstämmelse med nu gällande lagstiftning upptagits egenvilligt övergivande, längre tids bortovaro, hor, stämpling mot makes liv, grov misshandel mot make eller barn, viss straffdom samt sinnessjukdom. Nya sådana anledningar äro makes omgifte, annan straffbar otukt än hor samt makes utsättande för smitta av könssjukdom. En mellanställning mellan den generella och de speciella skillnadsanledningarna intaga de omständigheterna att ena maken mera allmänt överträtt sina plikter mot make och barn eller hemfallit åt missbruk av rusgivande medel eller för ett lastbart liv. På grund av dessa omständigheters mera svävande natur skola de enligt förslaget väl kunna medföra skillnad utan särskild utredning om deras inverkan på äktenskapet, men det skall stå den prövande myndigheten fritt att, där särskilda omständigheter det föranleda, avvisa på sådan grund framställt yrkande.

Skillnad, då makarna äro ense därom. Vad nu är sagts har närmast avseende å det fall, att ena maken vill emot den andres bestridande genomföra en äktenskapsskillnad. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt frågan om betydelsen därav att skillnad önskas av bägge makarna.

I allmänhet gäller enligt den utländska rätten, att äktenskap icke kan upplösas allenast på den grund att makarna äro ense därom. I överensstämmelse härmed skall enligt den schweiziska lagen, jämväl för det fall att skillnad sökes på grund av »Zerrüttung», den allmänna bestämmelsen om domarens skyldighet att skaffa sig övertygelse om sanningen av den uppgivna skillnadsanledningen tillämpas. Parternas förklaring att deras äktenskap icke längre är hållbart är icke tillräcklig. Tidigare har dock inom ganska vidsträckt område funnits möjlighet till äktenskapsskillnad på grund av makarnas överenskommelse. Det var fallet både enligt das allgemeine Landrecht i Preussen och en-

ligt den franska code civil i dess ursprungliga lydelse; men dessa bestämmelser äro nu upphävida både i Frankrike och Preussen. Äktenskapsskillnad på grund av makarnas överenskommelse är dock icke heller i den nu gällande rätten okänd. De ursprungliga franska reglerna gälla fortfarande i Belgien. Möjlighet att erhålla äktenskapsskillnad på den grund att bägge makarna äro ense därom finnes ock i Nederländerna, i Österrike för dess icke katolska undersåtar samt i Portugal. Jämväl den nya norska skilsmässolagen medgiver makar, som äro ense om skillnad, att erhålla sådan utan någon undersökning om förhållandet dem emellan, ehuru skillnaden måste föregås av förlikningsförsök och viss tids separation. Samma ordning praktiseras i Danmark på grund av den bevillingsmakt, som utövas av administrationen. Från de franska och preussiska lagarna hade tydligen lagkommittén och äldre lagberedningen hämtat sina förslag om skillnad på grund av makarna emellan uppkommen vedervilja. Enligt dessa förslag skulle det avgörande för skillnadens beviljande vara allenast makarnas samfällt uttalade förklaring att de för angivna orsaken ville skiljas, ehuru denna förklaring likasom enligt de främmande mönstren var förbunden med en omständlig procedur, till vilken bland annat hörde förklaringens upprepande efter vissa mellantider, förlikningsförsök och varning samt viss tids skillnad till säng och säte. Emot lagkommitténs förslag i denna del framställdes icke anmärkning vid förslaget granskning i högsta domstolen.

Även där lagstiftningen icke godkänner skillnad på grund av överenskommelse mellan makarna, förekommer den dock faktiskt i ej obetydlig utsträckning. Enligt den praxis, som hos oss sedan lång tid tillbaka rått, kunna makar, som äro ense om skillnad, erhålla sådan utan vidare undersökning av den prövande myndigheten, antingen under förebärande av egenvilligt övergivande eller med återopande av oenighet mellan makarna. I Tyskland använder man sig såsom hos oss av formen egenvilligt övergivande för att erhålla en skilsmässa, som i själva verket grundar sig på makarnas överenskommelse. På samma sätt begagnas i Frankrike bestämmelsen om *injures graves* såsom skillnadsanledning. Det går så mycket lättare att simulera sådan, som praxis i dylikt hänseende godtager även mycket obetydliga förseelser av ena maken mot den andra.

Den omständigheten att man i skilda länder, däribland hos oss i stor omfattning, sett sig föranledd att med en tillämpning av lagen, som innebär ett kring-

gående av densamma, giva skillnad, när bägge makarna äro ense därom, pekar därhän att här verkligen föreligger ett behov, för vars legitima tillfredsställande utväg bör öppnas. Förut har erinrats att det i allmänhet är ändamålslost att sammanhålla det yttre äktenskapsbandet mellan makarna, sedan förhållandet dem emellan blivit sådant, att en god äktenskaplig sammanlevnad icke vidare kan förväntas. Särskilt betänkligt måste det vara, om bägge makarna själva funnit äktenskapet icke längre vara hållbart och för den skull önska skilsmässa. Medgiver man makar att skiljas, när de bägge förklara sig icke kunna fortsätta sammanlevnaden, behöver detta i själva verket ej innebära något annat, än att man låter deras förklarande i berörda hänseende gälla såsom vittnesbörd därom att äktenskapet är ohållbart. Man eftergiver den bevisning därom, som måste fordras, när den ene på sådan grund begär äktenskapsskillnad och den andre vill fasthålla äktenskapsbandet. För ett sådant eftergivande synas avgörande skäl föreligga. Omständigheterna äro väsentligen olika mot när fråga är om skillnad på grund av någon av de s. k. absoluta skillnadsgrunderna. Dessa grunder bestå i enstaka fakta, som äro lätta att konstatera. Att man beträffande dem ej nöjer sig med makarnas vitsordande utan fordrar jämväl annan bevisning är helt naturligt. Helt annat är det, när fråga är om skillnad på den grund att förhållandet i allmänhet mellan makarna blivit sådant, att äktenskapet icke bör upprätthållas. Ingen kan känna förhållandet dem emellan bättre än makarna själva. I den omständigheten att de bägge funnit äktenskapet ohållbart ligger därför en synnerligen stark presumtion att så är fallet, helst äktenskapsskillnaden med avseende å sina verkningar är en så allvarsam sak, att makarna redan däri hava en kraftig uppfordran att ej utan giltig anledning tillgripa den. Det synes vara så mycket lämpligare att låta bero vid denna presumtion och icke därutöver fordra en särskild bevisning om söndringen, som det är ganska vanskligt att erhålla tillförlitlig utredning i sådant hänseende. Helt naturligt skulle domaren därför endast i sällsynta undantagsfall våga att underkänna makarnas egen uppfattning att äktenskapet icke bör fortsättas. Tvånget för makarna att i varje fall framlägga en utredning om deras inbördes förhållande innebär ock ofta en stor hårdhet mot dem. Det måste i de flesta fall vara förenat med det största obehag för makarna att deras inbördes liv sålunda skall för andra framläggas och göras till föremål för bedömande. En rätt att, då makarna äro ense därom,

erhålla skillnad kan slutligen vid sådan den ena makens förseelse, som skulle berättiga den andra att erhålla skillnad, lämna makarna tillfälle att få äktenskapet upplöst utan att behöva i ljuset framdraga förseelsen. Detta kan ofta vara av det största intresse även för den förfördelade.

På nu angivna grunder har beredningen ansett det böra givas makar, som äro ense om skillnad, rätt att vinna sådan, utan att från det allmännas sida någon undersökning om förhållandet dem emellan skall företagas.

Denna ståndpunkt innefattar dock icke med nödvändighet att äktenskapet skall utan vidare omedelbart upplösas, så snart bägge makarna yrka därpå. Ett sådant medgivande skulle medföra allvarlig fara för att skillnad mången gång begäres i förhastande, av lättsinne eller nyckfullhet. Synnerlig anledning härtill giver vår nuvarande praxis med skillnad efter överenskommelse under förebärande av egenvilligt övergivande. Vad som anmärkts mot denna praxis är också i själva verket icke så mycket att den lämnar tillfälle för makar att efter överenskommelse få äktenskapet upplöst, utan att skillnad kan erhållas nästan omedelbart efter det fråga därom uppkommit. Det finnes ingen garanti mot att makarna i förhastande åvägbringa skilsmässa. Om man nu legaliserar äktenskapsskillnad efter överenskommelse, måste man söka skaffa säkerhet för att sådan skillnad icke kommer till stånd, annat än då makarna efter allvarligt och moget övervägande funnit sig icke kunna med fördel fortsätta sammanlevnaden. Frågan är så svår, att makarna lätt kunna misstaga sig vid bedömandet av situationen. Särskilt medför det bestående samlivet mellan makarna ett avsevärt hinder mot ett objektivt och lidelsefritt övervägande av den viktiga frågan. Åtgärder mot förhastande äro emellertid även erforderliga såväl när skillnad sökes på en sådan mera obestämd anledning som den, att emellan makarna uppkommit svårare söndring, som då den åberopade skillnadsgrunden tillhör de omständigheter, vilka, på sätt förut är nämnt, intaga en mellanställning mellan den generella och de speciella grunderna.

Vad nu angår de särskilda anordningar, som böra vidtagas i syfte att i de angivna fallen söka förekomma skilsmässa av förhastande, synas de nu föreskrivna varningarna inför kyrkoherden och kyrkorådet, vilka ofta kännas förödmjukande för makarna och givit anledning jämväl till andra allvarliga anmärkningar, icke böra bibehållas. Ett ingripande från en utomstående person i syfte att söka

*Medlings-
försök och
separation.*

åstadkomma utjämning av uppkomna skiljaktigheter synes dock icke böra helt uteslutas. Ett sådant ingripande, företaget med förstånd och takt av någon, för vilken makarna kunna hava förtroende, läser allt emellanåt kunna verka till avlägsnande av uppkomna missförstånd, sammanförande av de söndrade sinnena, bättreande av anmärkta felaktigheter. Beredningen har därför ansett att innan frågan om den separation, som enligt vad strax skall sägas i förevarande fall skall utgöra inledningen till skilsmässan, kommer till saklig behandling, ett försök bör göras till medling mellan makarna. Stadgande härom återfinnes bland de i 7 kap. upptagna processuella bestämmelserna.

Det mest verksamma medlet i förevarande avseende synes emellertid vara ett sådant provisoriskt upphävande av sammanlevnaden mellan makarna, som innefattas i vår skillnad till säng och säte. Om makarna sålunda nödgas någon ej allt för kort tid leva var för sig, få de det bästa tillfälle att i lugn överväga saken ävensom att förvärva en viss erfarenhet av huru livet kan komma att efter skilsmässan gestalta sig för dem. Det är att antaga att i åtskilliga fall en sådan anordning kan komma att föranleda en återförening mellan makarna. Den omständigheten att skillnad icke kan erhållas genast är ock i och för sig ägnad att mången gång förekomma att anstalt till skilsmässa över huvud taget göres. Beredningen har alltså i sitt förslag upptagit en provisorisk skillnad under namn av separation, som i nu ifrågavarande fall skall föregå den slutliga skillnaden, dock med det undantag att omedelbar skilsmässa skall kunna givas, då ena maken är förfallen till missbruk av rusgivande medel ävensom när vid söndring sammanlevnaden redan varit hävd en längre tid. Makarnas överenskommelse och övriga hithörande omständigheter äro således i allmänhet närmast blott separations- ej skillnadsanledningar. Men separation skall ej i andra fall än dessa vara ett villkor för skillnads erhållande. Beredningen har icke heller funnit skäl acceptera det schweiziska systemet, enligt vilket varje skillnadsanledning kan medföra omedelbar skillnad men det står domstolen fritt att då skillnad begäres, evad anledningen därtill är, i stället ådöma separation, om utsikt till återförening mellan makarna finnes. Ett sådant system skulle förefalla oss främmande och måhända kunna föranleda en praxis, som allt för mycket underlättade erhållandet av skilsmässa.

Skillnad till säng och säte meddelas för närvarande städse på viss tid, ett år.

Detta har visat sig medföra avsevärda olägenheter. I samband med skillnaden till säng och säte måste meddelas bestämmelser om vården av barnen och om underhållsbidrag av ena maken till den andra eller till barnen, vilka bestämmelser ej kunna avse längre tid än den, under vilken skillnaden varar. Om emellertid makarna jämväl efter skillnadstidens utgång leva skilda, vilket ofta torde inträffa, finnas för tiden därefter icke några regler i berörda hänseende. Härav kunna svåra förvecklingar uppstå. Särskilt må påpekas att, om hustrun och barnen, såsom ofta är fallet, äro för sitt uppehälle beroende av mannens arbetsförtjänst, de lätt kunna bliva för en avsevärd tid ställda utan existensmedel. Med avseende härå har beredningen ansett separationen icke böra vara till tiden begränsad, makarna obetaget att genom sammanflyttning när som helst upphäva densamma.

Separationen skall, enligt vad nu utvecklats, väsentligen tjäna det ändamål att giva makarna tillfälle att lugnt överväga, huruvida en ifrågasatt skilsmässa verkligen bör komma till stånd. Intet hindrar emellertid att den kommer till användning utan att syftet är att vinna äktenskapsskillnad. Sålunda kan den begagnas för att bereda ena maken, särskilt hustrun, skydd mot den andre och rätt till erhållande av understöd av denne. Den karaktär av förberedelse till en definitiv skillnad, som separationen i de flesta fall har, medför dock att densamma måste efter viss tids förlopp kunna övergå till sådan skillnad. På skäl, som längre fram anföras, skall en var av makarna vara berättigad påkalla skilsmässa, sedan de ett år varit separerade.

*Skillnad
efter separation.*

Skillnad kan i alla de tre nordiska länderna erhållas dels vid domstol dels genom beslut av Konungen eller annan administrativ myndighet, medan det eljest överallt är regeln att skillnadsfrågor tillhöra domstols avgörande. Den omständigheten att prövningen sålunda i vissa fall tillkommer administrativ myndighet har haft en väsentlig inverkan jämväl på de materiella bestämmelserna. Det har förut erinrats, att de svenska reglerna om skillnad enligt Konungens medgivande äro så avfattade, att de överlämna frågan till Konungens gottfinnande. Frågan om skillnad är i de fall, som av Konungen avgöras, till sin karaktär en nådesak. Detsamma är förhållandet i Danmark och Norge för de fall, som behandlas administrativt; dock att enligt den nya norska skilsmässolagen Konungen i vissa fall är pliktig giva skillnad.

Skillnadsfrågor prövas av domstol.

Hos oss har flera gånger förslag framställts därom att de skillnadsfrågor, som nu behandlas administrativt, skulle i större eller mindre omfattning överflyttas till domstolarna.¹ Principiellt sett synes ock den nu gällande ordningen icke vara tillfredsställande. Här gäller i själva verket att avgöra över privata rättigheter och förpliktelser, och ett sådant avgörande bör icke ske i form av nåd, bör icke tillkomma regeringsmakten utan efter objektiva grunder företagas av domstolarna. Den nuvarande ordningen är så mycket olämpligare, som i följd av den politiska utvecklingen avgörandet tillkommer efter politiska förhållanden växlande regeringar och följaktligen kan förväntas på olika tider utfalla efter olika principer. Såsom skäl för ett administrativt avgörande åberopas att prövningen icke kan vara bunden av stränga regler. Och visserligen äro skillnadsfrågorna av den natur, att en viss frihet bör tillkomma den prövande myndigheten; men ingalunda behöver denna prövning vara så obunden av bestämda regler som nu är fallet. Det möter icke större svårighet att så avfatta bestämmelserna, att nödig rättssäkerhet kan förenas med erforderlig frihet för domstolarna; och anledning är ej för handen att icke våra domstolar skulle kunna på fullt tillfredsställande sätt fylla den uppgift, som sålunda skulle givas dem. Att beakta är ju ock, att det redan nu tillhör domstol att pröva om skillnad till säng och säte skall givas. En dylik provisorisk skillnad, separation, blir enligt förslaget fortfarande obligatorisk vid vissa skillnadsanledningar, och i praxis komma helt säkert äktenskapsskillnaderna i de allra flesta fall att inledas med en separation; det vore ett stort steg tillbaka, om behandlingen därav skulle förläggas till administrativ myndighet. Ur rent praktisk synpunkt vinnas genom skillnadsmålen förläggande till domstol avsevärda fördelar. Den för en omsorgsfull prövning av dessa ofta svåra och grannliga frågor nödiga utredningen blir vida lättare att åstadkomma. Mest beaktansvärt i nu ifrågakomna hänseende är dock den möjlighet, som vinnes till en ändamålsenligare ordning vad angår meddelande av bestämmelser om makarnas ekonomiska mellanhavande och om barnens

¹ Enligt lagkommitténs och äldre lagberedningens förslag skulle i de allra flesta fall fråga om skillnad bedömas av domstol. Detsamma föreslogs av lagutskottet vid 1859—1860 årens riksdag (betänkande n:r 19). Vid riksdagen 1862—1863 föreslog lagutskottet sådan ändring i gällande bestämmelser, att fråga om äktenskapsskillnad på grund av oenighet mellan makar skulle prövas av domstol (utlåtande n:r 48). Även lagutskottet vid 1908 års riksdag ansåg den nuvarande administrativa behandlingen av skillnadsfrågor mindre tillfredsställande (utlåtande n:r 9).

vård. Då sådana bestämmelser nu icke alls kunna givas i de skillnadsmål, som avgöras administrativt, blir förhållandet ofta, att det, när skillnaden kommer till stånd, är alldeles obestämt och föremål för tvist mellan parterna vad i dessa hänseenden skall gälla. Att därav lätt skola uppkomma svåra förvecklingar och obehag är uppenbart. Hänvisas alla skillnadsfrågor till domstolarna, beredes möjlighet att bestämmelser i nämnda ämnen i samband med skillnadens meddelande komma till avgörande eller åtminstone provisoriskt ordnas. Mot skillnadsmålens hänvisande till domstol har åberopats, att ett sådant behandlingssätt medför större offentlighet ävensom att möjligheten till överklagande av domstolens beslut kan föranleda tidsutdräkt. Dessa olägenheter kunna emellertid genom processuella anordningar undanröjas eller i väsentlig mån minskas. Vid 7 kap. skall närmare redogöras för vad i detta hänseende kan åtgöras. Förbises bör slutligen icke heller, att enligt Haagkonventionen, som jämväl av Sverige biträts, full internationell giltighet endast tillerkännes en äktenskapsskillnad, som beviljats av domstol.

I förevarande hänseende skiljer sig beredningens förslag från de danska och norska förslagen, vilka bägge bibehållit den nu gällande principen att skillnad kan erhållas dels vid domstol och dels å administrativ väg. Det danska förslaget in-skränker dock administrationens rätt att behandla skillnadsfrågor till några få fall, då någon tvist i allmänhet ej kan väntas förekomma, varemot det norska förslaget föreskriver administrativt förfarande i nästan samma omfattning som den nu gällande norska lagen. Denna olikhet i fråga om behandlingssättet har haft en viss inverkan på avfattningen av de materiella reglerna.

Beträffande så väl separationens som äktenskapsskillnadens rättsverkningar föreslår beredningen ganska genomgripande ändringar. Redogörelse därför lämnas lämpligen vid de särskilda bestämmelserna.

Rättsverkningar av separation och äktenskapsskillnad.

1 §.

Såsom i inledningen till detta kapitel närmare angivits, skall i vissa fall äktenskapsskillnad ej kunna erhållas utan att viss tids separation föregått; och har beredningen funnit lämpligt att främst upptaga bestämmelserna om separation.

Separation, då makarna äro ense därom.

I enlighet med de allmänna grunder, för vilka förut redogjorts, har här upp-

ställt den regeln att makar, som finna sig icke kunna fortsätta den äktenskapliga sammanlevnaden, skola äga att, när de äro ense därom, erhålla dom å separation.

Av stadgandets lydelse framgår, att bedömandet huruvida makarna kunna fortsätta sammanlevnaden tillkommer endast dem själva. Rätten har blott att taga hänsyn till, huruvida makarna äro ense om att erhålla separation, men äger icke ingå på någon prövning hurudant förhållandet dem emellan är. Enighet mellan makarna om separationen är uppenbarligen för handen, så väl då bägge makarna samfällt söka separation, som då den ene gjort framställning därom och den andre medger separationen.

Enligt stadgande i 7 kap. skall separation icke beviljas utan att dessförinnan försök till medling mellan makarna företagits.

De danska och norska förslagen förlägga prövningen av frågan om erhållande av separation i förevarande fall till administrativ myndighet. Det danska förslaget innehåller tillika den skiljaktigheten att separation icke erhålles, med mindre makarna äro ense jämväl beträffande vad som för separationstiden skall gälla om underhållsbidrag av ena maken till den andre, om föräldramyndigheten över barnen samt om fördelningen emellan makarna av plikten att underhålla barnen.

2 §.

*Separation
på yrkande
av ena
maken.*

De nu gällande i 1810 års förordning upptagna regler, som närmast motsvara denna paragraf, innehålla, att skillnad efter förut genomgångna varningar kan erhållas, om ena maken beträdes med slöseri, dryckenskap och våldsamt sinnelag samt när en sådan stridighet i lynne och tänkesätt hos makarna sig yppar, som under beständiga tillfällen till utbrott slutligen övergår till avsky och hat. Såsom varningsgrader angivas: för slöseri makens sättande under förmyndare¹ och för dryckenskap hans fällande till straff för fylleri.² Skillnad anses emellertid kunna

¹ Exempel på skillnad i sådant fall se K. Maj:ts utslag den 9 juni 1837 (*Backman*, Ny Lagsamling, suppl. s. 5) och den 9 aug. 1851 (*Schmidt J. A.* XXIV s. 574; i bägge fallen hade make för slöseri och dryckenskap satts under förmyndare). Ansökan afslagen, då hustrun, emot vilken ansökningen var riktad, ej kunnat anträffas för ansökningens delgivning, K. res. den 18 juli 1912 (*N. J. A.* s. 376).

² Exempel på skillnad av sådan grund se K. Maj:ts utslag den 28 juni 1837 (*Backman*, Ny Lagsamling, suppl. s. 5; mannen, som var präst, var för dryckenskap och oordentligt uppförande dömd

för dryckenskap beviljas utan att straff varit ådömt; och särskilt på senare tider har skillnad sålunda ofta beviljats.¹ För slöseri eller dryckenskap kan således äktenskapsskillnad erhållas, utan att skillnad till säng och säte föregått. Ofta lärer dock särskilt ena makens hemfallande till dryckenskap föranleda skillnad till säng och säte. Beträffande våldsamt sinnelag nämnes i författningen ingen särskild varningsgrad. Ofta ådömes emellertid på denna grund skillnad till säng och säte; och i vissa fall har äktenskapsskillnad för våldsamt sinnelag ansetts icke böra medgivas, utan att makarna varit skilda till säng och säte.² I andra fall åter har äktenskapsskillnad omedelbart givits, när make dömts till ansvar för misshandel, särskilt när det varit misshandel mot make.³

I fråga om stridighet i lynne och tänkesätt hänvisar 1810 års förordning till stadgandet i 14 kap. 1 § giftermålsbalken om skillnad till säng och säte vid hat och bitterhet mellan makarna. Sådan skillnad kan emellertid numera erhållas jämväl vid det i 14 kap. 2 § giftermålsbalken upptagna fall, då ena maken lämnar det gemensamma hemmet utan att resa utrikes eller driver andra maken ur hemmet. Dessa stadganden om skillnad på grund av oenighet emellan makar hava i praxis en ganska vidsträckt tillämpning. De komma till användning i alla de fall, då över huvud taget förhållandet emellan makarna blivit i väsentlig grad rubbat.⁴ Vid sådan söndring blir följaktligen äktenskapsskillnad i allmänhet icke meddelad, utan att varningar inför kyrkoherde och kyrkoråd samt skill-

prästämberet förlustig) samt ett flertal beslut under senare åren, t. ex. K. Maj:ts utslag den 18 mars, den 29 april 1910, resolutioner den 21 juli 1911, den 19 jan., den 19 april, den 1 nov., den 15 nov. 1912.

¹ Se K. Maj:ts utslag den 22 jan. 1850 (*Backman*, Ny Lagsamling VII s. 10, Schmidt J. A. XXII s. 445), den 25 mars 1860 (Schmidt J. A. XXXIII s. 514; även misshandel å maken); den 3 nov. 1906 (N. J. A. s. 445), den 18 febr., den 15 april (även våldsamt sinnelag), den 11 nov., den 9 dec., den 30 dec. 1910, resolutioner den 3 febr. (även omyndig förklarad), den 17 mars, den 6 juni (även tvångsarbete m. m.), den 12 aug., den 22 sept., den 29 sept., den 22 dec. 1911, den 9 febr., den 3 maj, den 24 maj, den 21 juni (sinnessjukdom föranledd av alkoholmissbruk) och den 6 sept. 1912, det sista fallet refererat i N. J. A. s. 386.

² Se K. Maj:ts utslag d. 10 juni 1898 (N. J. A. s. 230).

³ Se K. Maj:ts utslag den 23 mars 1860 (Schmidt J. A. XXXIII s. 514; även dryckenskap); den 25 febr., den 18 juni, den 1 juli, den 4 nov. 1910; resolutioner den 17 mars, den 8 maj, den 17 nov. och den 15 dec. 1911, den 12 juli 1912.

⁴ Se K. Maj:ts utslag den 9 nov. 1881 (N. J. A. s. 467), den 14 februari 1896 (N. J. A. not B n:r 132), den 29 april 1901 (N. J. A. s. 197), den 27 maj 1904 (N. J. A. s. 202), den 26 juli 1910 (N. J. A. not B n:r 79) samt de 398 not 2 anmärkta fall.

nad till säng och säte föregått.¹ Undantag göres dock, när särskild anledning därtill förekommer, såsom när ena maken är borta, så att han ej kan anträffas med stämning om skillnad till säng och säte.²

Vad angår betydelsen av skuld hos ena eller andra maken, så förutsätta uppenbarligen de omständigheter, att ena maken beträdes med slöseri, dryckenskap eller våldsamt sinnelag, skuld hos honom. På grund av sådana anledningar kan skillnad endast vinnas av andra maken. Beträffande åter oenighet mellan makar är det ej fullt klart, vilken betydelse den omständigheten att ena maken är vållande till oenigheten skall hava. Väl måste bestämmelserna vara att tillämpa så väl när den make, mot vilken yrkandet framställes, ensam eller övervägande har skulden till oenigheten, som när övervägande skuld därtill icke kan anses vila å någon av makarna. Tveksamt är däremot huruvida den make, som själv är vållande, kan mot den andres bestridande erhålla skillnad till säng och säte.³ Beträffande skuldens inflytande på själva den slutliga äktenskaps-skillnaden kan därom intet bestämt sägas, då det står i Konungens skön att giva eller vägra skillnad. Emellertid torde i åtskilliga fall ansökan om äktenskaps-skillnad hava avslagits, om den som sökt skillnaden varit vållande till brytningen inom äktenskapet; särskilt lärer det hava inträffat, då den andra maken genom skillnaden skulle komma i en väsentligen försämrad ekonomisk ställning.⁴

**Första
stycket.**
*Separation
på grund av
förseelse av
ena maken.*

Vid avfattningen av det nya lagbudet har beredningen i första stycket upptagit vissa mera vanliga fall, då ena maken låtit komma sig till last förseelse av sådan mera obestämd art, att den icke ansetts böra medföra omedelbar skilsmässa.

¹ Se K. brev den 9 jan. 1812, den 15 juli 1818 (*Backman*, Ny Lagsamling I s. 49, 50), K. Maj:ts utslag den 27 juli 1851 (*Schmidt J. A.* XXIV s. 575), den 10 juni 1898 (N. J. A. s. 230) den 10 juni 1910. I ett fall avslogs ansökan, då makarna väl varit skilda till säng och säte men dessförinnan varningar ej ägt rum, K. Maj:ts res. den 27 nov. 1911 (N. J. A. s. 532).

² Se K. Maj:ts utslag den 10 aug. 1888 (N. J. A. s. 319), den 29 april 1904 (N. J. A. s. 166), res. den 24 maj 1912 (N. J. A. s. 284).

³ I ett fall dömdes på yrkande av ena maken och mot den andres bestridande till skillnad till säng och säte, oaktat den förre, enligt vad tillika i utslaget uttalades, måste anses vållande till oenigheten. Se K. Maj:ts utslag den 31 mars 1905 (N. J. A. s. 200). I ett par andra fall, då den, som själv övergivit hemmet, yrkat skillnad till säng och säte, ogillades yrkandet. Se K. Maj:ts utslag den 7 dec. 1833 (*Backman*, Ny Lagsamling, suppl. s. 5), den 12 aug. 1903 (N. J. A. s. 348).

⁴ Se K. Maj:ts utslag den 1 juli, den 21 oktober 1910, resolutioner den 17 mars, 28 april, 19 maj, 30 juni 1911.

Främst har därvid ställts den omständigheten, att make gör sig skyldig till grov försummelse av sin plikt att försörja andra maken eller barnen. En sådan försummelse är, då den antager ett större mått, i hög grad ägnad att inverka störande å förhållandet emellan makarna. Här är icke platsen att närmare redogöra för vad som enligt vår rätt gäller om makars skyldighet att försörja varandra och föräldrars skyldighet att försörja barnen. Det ligger dock i sakens natur, att det i främsta rummet tillkommer mannen att sörja för familjens underhåll.¹ Det är följaktligen särskilt mannen, som förevarande bestämmelse kommer att drabba. I de svenska och danska texterna har ifrågavarande förseelse betecknats såsom »grov försummelse» av underhållsplikten; i den norska texten heter det, att underhållsplikten »vedvarende eller gjentagende» skall hava försumrats. De olika uttrycken lära icke innebära någon olikhet i sakligt hänseende.

Försummelse av försörjningsplikt.

Försörjningsplikten är emellertid blott en av den mångfald förpliktelser, som äktenskapet ålägger en var av makarna mot den andre och mot barnen. Separation bör av ena maken kunna erhållas jämväl, när andra maken eljest i märklig mån överträder dessa sina plikter. Härunder är att hänföra ett stort och obestämbar antal förseelser. Dit kunna sålunda komma de i 1810 års förordning upptagna skillnadsorsakerna, att make beträdes med slöseri eller våldsamt sinnelag, det senare så vitt det yttrar sig genom handgripligheter mot maka eller barn. Nära sådana handgripligheter stå annan hård medfart och förolämpande yttranden mot dem. Såsom pliktöverträdelse måste det ock betraktas, om ena maken försummar vad som åligger honom i fråga om vården av hemmet och barnen. Många andra exempel skulle kunna anföras. Såsom allmän regel skall även i dessa fall gälla, att pliktöverträdelsen måste hava nått en viss, ej allt för obetydlig grad. Vid misshandel å make eller barn skall emellertid enligt 10 § skillnad kunna omedelbart erhållas, om misshandeln är att anse såsom grov.

Åsidosättande av plikter mot maka och barn.

En synnerligen vanlig orsak till att ett äktenskap blir för ena maken olidligt är, att den andre hemfaller till missbruk av berusningsmedel. »Det lider intet tvivel», säger Uppsala medicinska fakultet i sitt av medicinalstyrelsen biträdda utlåtande, »att den kroniska alkoholismen jämte dess akuta yttringar i ruset i följd av sin allmänna utbredning hos oss och på grund av sina följder spelar en långt större roll än någon annan sjukdom i fråga om ödeläggande av familjelivet

Missbruk av rusgivande medel.

¹ Jfr förordningen den 9 juni 1871 ang. fattigvården, § 3.

samt barnens fysiska och moraliska fördärvande.» Med missbruk av rusgivande medel följer i regeln hög grad av pliktförsummelse från den skyldiges sida, men sådant missbruk har dock, då det så ofta förekommer och dess verkningar äro så förödande för äktenskapet, ansetts böra särskilt här upptagas, liksom dryckenskap nu angives såsom särskild skillnadsgrund. Såsom fakulteten jämväl framhåller, bör stadgandet icke inskränkas till vad som i allmänhet inbegripes under dryckenskap eller missbruk av alkoholhaltiga drycker. Med dessa böra vara likställda varje art av rusgivande medel. Ett sådant medel, som, enligt vad fakulteten framhåller, icke är så ovanligt inom den bättre lottade klassen och som inom äktenskapet kan spela en lika fördärvlig roll som alkoholen, är morfin. Att i likhet med 1810 års förordning uppställa den fordran, att straff för fylleri bör vara ådömt, kan så mycket mindre ifrågakomma, som denna fordran icke i praxis upprätthålles. Emellertid bör uppenbarligen den omständigheten att en make vid ett eller annat tillfälle överlastat sig, icke medföra skillnad. Det måste, såsom fakulteten jämväl anser, förefinnas ett mera stadigvarande missbruk; detta har angivits därmed att maken skall vara hemfallen åt missbruk av rusgivande medel. För närvarande kan dryckenskap hos ena maken föranleda, att äktenskapet upplöses, utan att skillnad till säng och säte föregått, ehuru det, såsom förut nämnts, lärer vara vanligt att även i detta fall skillnad till säng och säte utverkas. Beredningen har trott det vara lämpligast att såsom regel låta missbruk av berusningsmedel till en början endast medföra separation. En tids upphävande av sammanlevnaden kan i vissa fall komma att verka såsom en sporre för drinkaren att avlägga sin last. Emellertid har det ansetts böra lämnas domstolen tillfälle att, när omständigheterna det särskilt påkalla, medgiva omedelbar äktenskapsskillnad. Stadgande därom återfinnes i 12 §.

Lastbart liv. Såsom anledning för ena maken att erhålla separation har slutligen upptagits den omständigheten att den andra maken för ett lastbart liv. Att detta förhållande i allmänhet bör göra det synnerligen svårt för den oskyldige maken att fortsätta sammanlevnaden ligger i öppen dag.

Förseelsen medför under vissa omständigheter ej separation. Så som ifrågavarande förseelser äro angivna, kan det antagas, att det därav skall i de flesta fall inom äktenskapet skapas ett sådant förhållande, att skälig anledning må finnas för ena maken att få sammanlevnaden hävd. Att göra regeln om rätt till separation av förevarande anledningar alldeles ovillkorlig har dock

icke ansetts tillrådligt. Det kan i följd av särskilda omständigheter hända, att en förseelse av sådan art, som här avses, i något fall icke är ägnad att inverka vidare störande på det äktenskapliga livet eller i allt fall icke bör grundlägga rätt för den skyldiges make att vinna separation. Så t. ex. kan det, om den som är hemfallen till dryckenskap blivit internerad på en vårdanstalt, vara lämpligt att avvakta resultatet av den kur han där får genomgå, innan separation medgives. Anledning att vägra separation kan ock vara, att den, som framställer påstående därom, själv givit anledning till den andres förseelse eller deltagit däri eller gjort sig skyldig till samma eller liknande förhållande. Stadgandet har därför fått en avfattning, som medgiver domstolen att vid sådana särskilda omständigheter avvisa yrkande om separation.

I andra stycket av förevarande paragraf behandlas det fall då den ena maken må kunna erhålla separation, utan att han vill lägga den andre till last sådant förhållande, som i första stycket är angivet. Förutsättning därför skall i enlighet med de allmänna grunderna vara att emellan makarna uppstått sådan söndring, att sammanlevnadens fortsättande skäligen icke kan fordras.¹ Såsom anledning till uppkomsten av dylik söndring har i första rummet från 1810 års förordning upptagits stridighet i lynne och tänkesätt, men då detta icke är uttömmande och det ej heller lär vara möjligt att fullständigt angiva de särskilda omständigheter, som kunna föranleda att den äktenskapliga sammanlevnaden skäligen icke bör mot den enes vilja upprätthållas, har med stridighet i lynne och tänkesätt likställts varje annan omständighet, som kan föranleda sådan påföljd. Under regeln komma både sådana fall, då ingendera maken kan anses hava övervägande skuld till söndringen, och sådana, då skulden övervägande ligger hos den ene. Med avseende härå har det måst göras en inskränkning i rätten att av förevarande anledning yrka separation. Det kan, såsom vid angivande av de allmänna grunderna är framhållet, icke vara riktigt att den, vilken själv genom sådan förseelse, som i första stycket omförmäles, eller genom annat sitt förhållande övervägande är anledning till att äktenskapet fått den angivna gestaltningen, skall få en ovillkorlig rätt att mot den andres vilja tilltvinga sig separation och med hänsyn till stadgandet i 3 § i följd därav även äktenskaps-

**Andra
stycket.**
*Separation
på grund
av söndring.*

¹ Jfr högsta domstolens utlåtande den 24 juli 1888 (N. J. A. s. 319).

skillnad. I enlighet härmed skall såsom regel gälla, att den make, som själv huvudsakligen bär skulden till missförhållandet inom äktenskapet, icke skall kunna erhålla separation, om den andre motsätter sig det. Emellanåt skulle dock detta i sin ordning kunna leda till obillighet, t. ex. om förhållandet emellan makarna uppenbarligen är allvarligt brutet, så att någon återförening varken är att vänta eller av den oskyldige maken önskas, men denne av ovilja mot andra maken eller dylikt motsätter sig en skillnad, som kanhända skulle möjliggöra för den andre att ingå ett nytt äktenskap, ägnat att bringa honom lycka. Därför har åt rätten lämnats möjlighet att medgiva av den skyldige maken sökt separation, om synnerliga skäl därtill äro.

I fråga om avfattningen av denna paragraf äro de svenska och danska texterna i allt väsentligt överensstämmande. Dock har den danska texten ej upptagit regeln i andra stycket att separation i undantagsfall skall kunna beviljas på begäran av make, som huvudsakligen bär skulden till söndringen. Den norska texten upptager i första stycket jämväl den omständigheten att ena maken upprepade gånger dömts till förlust af vissa statsborgerliga rättigheter, en omständighet, som enligt den svenska texten kan hemfalla under stadgandet i 11 §. Dessutom har den norska texten, som även beträffande förevarande fall bibehållit gällande lags bestämmelse att prövningsrätten tillhör Konungen, på grund därav formulerat stadgandena i fråga icke såsom en rätt för make att under angivna omständigheter få separation utan såsom ett förklarande att Konungen under dessa omständigheter kan medgiva separation. Det skall alltid ligga i Konungens skön, om separation skall erhållas. I följd därav har i första stycket icke upptagits någon bestämmelse om förseelsens inverkan i avseende å en fortsatt sammanlevnad. I andra stycket har ej heller uttryckligen utsagts, huruvida den make, som är övervägande skuld till missförhållandet, skall kunna erhålla separation.

3 §.

Skillnad efter ett års separation. För närvarande beror det på Konungens gottfinnande, huruvida skillnad till säng och säte skall åtföljas av definitiv skillnad. Enligt gällande praxis erhålla makar, som undfått stadgade varningar av kyrkoherde och inför kyrkoråd samt därefter enligt domstols beslut ett år varit skilda till säng och säte, alltid äkten-

skapsskillnad, om de båda äro ense därom. Även då ena maken bestrider av den andre sökt skillnad, brukar sådan medgivas, så vida ej särskilda omständigheter tala däremot. Därvid ifrågakommer särskilt att den sökande är vållande till oenigheten mellan makarna och den andre genom skillnaden skulle komma i svår ekonomisk ställning. En förutsättning för att den slutliga skillnaden beviljas är naturligtvis att oenigheten fortfarande består. Ett tecken därtill är att makarna icke åter upptagit sammanlevnaden. Enligt praxis är det dock icke uteslutet att skillnad kan erhållas, fastän makarna flyttat samman efter skillnadsårets utgång.¹

Att fortfarande låta frågan om den definitiva skillnaden vara helt och hållet beroende på ett fritt skön hos den prövande myndigheten kan icke gärna ifrågasättas. Förutsättningarna för att skillnad skall beviljas måste i lagen fastställas; och har beredningen ansett att, när makar levat separerade ett år och sammanlevnaden ej heller därefter upptagits, en var av dem skall hava ovillkorlig rätt att påkalla skillnad. Med separationen avses att få utrönt huruvida icke makarna vid närmare övervägande kunna åter komma till samförstånd. Men om de levat separerade en ej allt för kort tid utan att det goda förhållandet dem emellan återställts, bör hinder mot äktenskapets definitiva upplösning icke längre möta. Till bevis om att söndring fortfarande är rådande synes icke behöva fordras mera än att sammanlevnaden icke återupptagits och att ena maken påfordrar äktenskapets upplösning. Vad nu är sagt synes vara tillämpligt, så väl då makarna varit ense om separationen som då separationen tillkommit på den enes yrkande. Vad beträffar det senare fallet, skulle det väl kunna ifrågasättas att, om ena maken förgått sig så som i första stycket av 2 § sägs eller eljest varit vållande till söndringen, hans rätt att påkalla skillnad skulle vara mera inskränkt än den andres. Enligt 2 § kan emellertid den skyldige icke annat än i undantagsfall utverka sig separation. Men om ett sådant undantagsfall föreligger eller den oskyldige påkallat separation, synes anledning icke vara för handen, att denne skall kunna hålla den andra bunden längre tid, än som må anses erforderlig, för att klarhet skall vinnas om återförening må komma till stånd. I detta sammanhang

¹ Skillnadsansökan har dock avslagits i två fall, då efter skillnad till säng och säte makarna i flera år sammanbott och i det ena fallet makarna tillika avlat barn, K. Maj:ts utslag den 28 mars och den 16 oktober 1896 (N. J. A. s. 238, 401).

må ock erinras därom att enligt beredningens förslag make kan åläggas att efter skilsmässa bidra till andra makens underhåll. Det skäl mot beviljande av sökt skilsmässa, som nu ligger däri att ena maken genom skillnaden kan komma i en svår ekonomisk ställning, förefinnes i följd därav icke längre. Beredningen har sålunda icke funnit skäligt vare sig att helt utesluta den skyldige maken från rätten att i förevarande fall erhålla skilsmässa eller att beträffande honom stadga en längre väntetid. Den tid, under vilken separationen skall hava varat, har i anslutning till nu gällande praxis ansetts kunna bestämmas till ett år. Detta innebär en avsevärd förlängning för de fall, då nu skillnad efter överenskommelse vinnes under förebärande av egenvilligt övergivande; men en sådan förlängning synes vara påkallad. Att utsträcka tiden längre har däremot icke ansetts tillrädligt. Beredningen har därför icke kunnat ansluta sig till de norska och danska förslagen, enligt vilka skillnad väl skall efter ett års separation kunna erhållas, om makarna äro ense om skillnaden samt, enligt den danska texten, jämväl om ordnandet av sitt ekonomiska mellanhavande och barnens vård, men det eljest fordras två års separation. Mot en sådan regel möter dessutom den invändningen, att i följd av densamma även den skyldige maken erhåller tillfälle att godtyckligt förlänga den tid, som åtgår, för att den andre må bliva helt fri från honom.

De danska och norska texterna innefatta, förutom nämnda skiljaktighet i fråga om separationstiden, tillika den olikhet, att prövningen av frågan om skillnaden i detta fall är förlagd till administrativ myndighet.

4 §.

Skillnad på grund av sammanlevnadens upphävande utan separationsdom. Det förekommer helt naturligt allt emellanåt att, när ett äktenskap blir ohållbart, sammanlevnaden häves, utan att formligt beslut därom av myndighet utverkas. Om makar sålunda sedan en längre tid levat under sådana förhållanden, som man genom en separationsdom velat framkalla, vore det överflödigt att, när sedermera äktenskapets upplösning av en eller annan anledning ifrågasättes, låta dem ytterligare genomgå någon tids separation.

Hos oss är emellertid för närvarande ett års av domstol ålagd skillnad till säng och säte enligt regeln en förutsättning för att äktenskapsskillnad

på grund av oenighet mellan makar skall kunna erhållas. Den omständigheten att makarna faktiskt, på grund av överenskommelse eller utan sådan, levat skilda från varandra kan icke ersätta den lagbestämda skillnaden till säng och säte.¹

Enligt den norska lagen åter kan Konungen på begäran av den ena maken meddela tillstånd till äktenskapets upplösning, när makarna utan beslut om separation levat skilda i minst tre år och icke senare upptagit sammanlevnaden. Och i Danmark brukar äktenskapsskillnad givas, om makarna en längre tid — vanligen fordras sex år — levat skilda samt de äro ense om skillnaden och om villkoren för densamma. Sådan »faktisk adskillelse» förekommer i Norge och Danmark i ett stort antal fall såsom anledning till skilsmässa.

Närmast i anslutning till den norska lagen har förslaget upptagit den regeln, att en var av makarna skall vara berättigad att vinna äktenskapsskillnad, om sammanlevnaden utan dom å separation varit i följd av dem emellan uppkommen söndring hävd i minst tre år.

För att sådant hävande av sammanlevnaden skall anses föreligga är det icke nog, att makarna icke bott tillsammans. Om detta föranletts av tillfälliga orsaker, t. ex. därav att den ene för sitt arbete eller sina affärer vistats på en ort, dit den andre lämpligen icke kunnat medfölja, eller vårdats på en sjukanstalt eller för sin hälsa eller sitt nöje gjort en längre utrikes resa, föreligga uppenbarligen icke sådana förhållanden, som böra leda till äktenskapets upplösning. Förutsättningen måste vara, att en verklig brytning i den äktenskapliga gemenskapen inträtt. Det fordras därför, att sammanlevnaden skall vara hävd i följd av makarna emellan uppkommen söndring. Sådant hävande kan komma till stånd efter överenskommelse mellan makar, som finna sig icke längre kunna med fördel fortsätta sammanlevnaden. Det kan ock företagas av ena maken utan den andres samtycke. Ofta kan det inträffa att makar flytta ifrån varandra, utan att sammanlevnadens hävande i nu angiven bemärkelse är avsedd, men att sedermera sådana förhållanden inträffa, som karaktärisera ett dylikt hävande. Jämväl sådana fall höra hit. ¶

För att en säker slutsats om äktenskapets ohållbarhet skall kunna dragas av sammanlevnadens hävande utan formligt beslut av myndighet fordras, att sammanlevnaden varit bruten under en ej allt för kort tid. I överensstämmelse med den

¹ Se K. brev den 9 jan. 1812 (*Backman*, Ny Lagsamling I s. 49).

norska lagen har förslaget satt tiden till tre år. I de fall, då hävande i här avsedd bemärkelse icke föreligger, när makar flytta från varandra, men sådant förhållande som karaktäriserar hävandet sedermera inträder, böra de tre åren räknas från sist berörda tidpunkt.

Enligt regeln skulle en var av makarna kunna vinna äktenskapsskillnad, när nu angivna förutsättningar äro för handen. Härifrån har dock i följd av grundsatsen, att den, som själv vållat förstöringen av ett äktenskap, i allmänhet icke skall kunna mot den andres bestridande tilltvinga sig skillnad, måst göras samma inskränkning som i 2 § beträffande rätten att erhålla separation.

I den norska texten utsägs ej, att sammanlevnadens hävande skall hava föranletts av söndring mellan makarna, men någon olikhet i sak är ej avsedd. Enligt samma text tillkommer prövningsrätten i förevarande fall Konungen; och äger han att efter sitt skön avgöra huruvida skillnad skall beviljas eller ej.

5 §.

Egenvilligt övergivande. Egenvilligt övergivande var en av de omständigheter, som allra först erkändes såsom skillnadsorsaker; sådant övergivande förekommer ock alltjämt i de flesta lagstiftningar såsom en anledning till skillnad.

Vår nu gällande lag känner olika arter därav. Den grövsta arten behandlas i 13 kap. 4 § giftermålsbalken och föreligger, då ena maken övergiver och förlöper den andre av ondska och motvilja och far utrikes i uppsåt att ej mera bliva och bo med honom. Den hemmavarande äger i sådant fall efter stämning till domstol å den bortreste erhålla skillnad. Är hans vistelseort okänd, skall det lysas efter honom med föreläggande att återkomma inom ett år. Kommer han ej, dömes till skillnad. Här förutsättes det tydligen, att upplysning verkligen vunnits att den bortreste i avsikt att bryta sammanlevnaden begivit sig utrikes och nedsatt sig där. Att stadgandet redan tidigt missbrukats framgår emellertid av kungl. brevet den 4 februari 1818, varigenom med hänsyn till förekommet missbruk förklarades att lysning enligt ifrågavarande stadgande ej borde av domaren beviljas, utan att han förut vunnit säkerhet, att den tilltalade verkligen förlupit sin make samt, så vitt möjligt vore, undersökt om någon kände hans vistelseort, orsakerna till hans frånvaro och bägge makarnas samman-

levnad. Detta brev riktade sig sålunda mot att lysning efter make, vars vistelseort var okänd, skedde utan tillräcklig grund. Sådan lysning skall emellertid alltid innehålla föreläggande för den bortovarande att inom ett år återkomma. I följd därav måste, när den bortfarne efterlyses, minst ett år efter det lysningen ågått förflyta, innan skillnad kan erhållas. För det fall däremot att han kan anträffas med stämning, finnes i lagen icke något hinder att målet utsettes att förekomma inom helt kort tid, och därav är det man begagnat sig för att, när makar äro ense om att skiljas, utverka att skillnaden skyndsamt kommer till stånd. Såsom redan nämnts, kan detta förfaringsätt icke vara överensstämmande med lagens anda och mening. Det har ock flere gånger ogillats av högsta domstolen, men praktiseras icke desto mindre.¹ Om en mindre grov art av övergivande stadgas i förra delen av 13 kap. 6 § giftermålsbalken. Där förutsättes det att ena maken för sin kallelse skull, i krig, köpenskap eller annat nödigt ärende, rest utrikes. Dröjer han länge borta och låter ej den hemmavarande veta var han vistas men denne dock kan skaffa sig kännedom därom, äger han hos rätten utverka föreläggande för den bortovarande att inom viss tid återvända hem. Om han ej kommer inom den föresatta tiden och ej heller visar laga förfall samt vid undersökning, som domstolen har att företaga, den hemmavarandes uppförande finnes utan anmärkning, dömes till skillnad, dock ej med mindre ett år efter den utsatta inställelsedagen förflutit utan att han infunnit sig.² Ett övergivande innebära ock de fall, som avses i 14 kap. 2 § giftermålsbalken, eller att ena maken själv skiljer sig från den andre till säng och säte av hat eller illvilja och håller sig i landet uppe från hem och make eller driver andra maken ur hus och bo och nyttjar där bägges gods och egendom. I dessa händelser, där alltså den brottslige maken stannar i landet, dömes endast till skillnad till säng och säte.

¹ Angående tillämpning av detta stadgande se K. Maj:ts utslag den 8 nov. 1876 (N. J. A. s. 464), den 6 april 1881 (N. J. A. s. 231), den 5 sept. 1884 (N. J. A. s. 373), den 30 nov. 1886 (N. J. A. s. 485), den 21 sept. 1887 (N. J. A. s. 327), den 27 jan. 1890 (N. J. A. s. 30), den 4 sept. 1890 (N. J. A. s. 413), den 6 febr. 1893 (N. J. A. s. 28), den 27 febr. 1894 (N. J. A. s. 102), den 29 sept. 1899 (N. J. A. s. 385), den 12 mars 1901 (N. J. A. s. 137), den 11 juli 1902 (N. J. A. s. 262), den 10 jan. 1910 (N. J. A. s. 4).

² Se K. Maj:ts utslag den 30 december 1903 (N. J. A. s. 512).

Att make, som blivit övergiven av den andre, fortfarande bör hava rätt att vinna äktenskapsskillnad, har beredningen funnit uppenbart. Efter mönstret av vissa modärna lagstiftningar har beredningen emellertid i sitt förslag betydligt förenklat bestämmelserna i förevarande hänseende.

En nödvändig förutsättning för skillnad på grund av övergivande är för närvarande att den make, mot vilken talan riktas, varit utrikes. Stannar han inom landet, kan påföljden ej bliva mera än skillnad till säng och säte. Detta är lätt förklarligt; med avseende å den stora omgång, som vid tiden för lagens tillkomst var förenad med en utrikes resa, kunde en sådan utgöra ett gott tecken på, att den som rest verkligen avsåg en allvarsam brytning i det äktenskapliga förhållandet. Med våra dagars oerhört lättade kommunikationer har en resa utomlands icke mera samma innebörd. Det föreligger därför numera icke någon anledning att tillägga utrikes vistelse särskild betydelse. Det avgörande i objektivet avseende bör allenast vara, att ena maken under viss tid undandragit sig sammanlevnaden med den andre. Därunder faller, så väl att han lämnar makarnas gemensamma hemvist som att han, såsom i 14 kap. 2 § giftermålsbalken omtalas, driver den andre därifrån.

I subjektivt avseende fordrar förslaget att den make, som undandragit sig sammanlevnaden, skall hava gjort det egenvilligt och utan giltig orsak. Att den andra makens samtycke skall utesluta tillämpningen av stadgandena om övergivande är uppenbart. Men även om ena maken utan den andres samtycke brutit sammanlevnaden, synes talan på skillnad böra vara utesluten, då den förre haft giltig anledning därtill. Sådan giltig anledning föreligger, om make avlägsnar sig från hemmet, såsom det i 13 kap. 6 § giftermålsbalken heter, »för sin kallelse skull, i krig, köpenskap eller annat nödigt ärende». Men om han efter att hava avslutat det lovliga ärende, för vilket han lämnat sin make, fortfarande utan annan skälig anledning vägrar återvända, blir stadgandet tillämpligt. Giltig orsak för ena maken att undandraga sig sammanlevnaden kan ock givas av andra maken. Om denne genom dryckenskap, hård medfart eller annat sådant förhållande gör sammanlevnaden odräglig, så har den förre full anledning till densammes hävande.

Till förhindrande av en sådan tillämpning av förevarande stadgande, som vår praxis givit åt bestämmelserna om egenvilligt övergivande, måste det fordras, att

undandragandet fortfarande under en viss ej allt för kort tid. Denna tid är i förslaget satt till två år och skall för det fall att en bortovaro i lovligt ärende övergått i ett sådant undanhållande, som här avses, räknas från det bortovaron antog den senare karaktären.

Vad enligt denna paragraf utgör anledning till äktenskapsskillnad är i själva verket allenast en art av sådant hävande av sammanlevnaden, som avses i 4 §, en särskilt kvalificerad art därav. När kvalifikationerna förefinnas, kan i stället för 4 § användas denna paragraf och i följd därav skillnad erhållas något tidigare.

6 §.

Vid 5 kap. 1 § har redogjorts för stadgandet i senare delen av 13 kap. 6 § giftermålsbalken, enligt vilket, när ena maken är borta och man ej vet om han lever eller var han uppehåller sig, andra maken under vissa förutsättningar kan erhålla tillåtelse till omgifte, utan att därmed en verklig upplösning av det föregående äktenskapet kommer till stånd.

*Makes
bortovaro
utan att man
vet om han
lever.*

Om ena maken varit länge borta utan att låta höra av sig, synes onekligen, även om uppsåt hos honom att övergiva den andre ej kan visas, denne hava ett grundat anspråk på att få träda i nytt gifte. Hans intresse därutinnan kan ej anses vederbörligen tillgodosett allenast därigenom att han, om den försvunne förklaras skola anses för död, äger med stöd av dödförklaringen ingå annat äktenskap.¹ Dödförklaring må ej sökas av den försvunnes make, blott av dem, som i händelse av hans död skulle äga rätt till hans kvarlåtenskap. Det kan ej heller skäligen fordras att den hemmavarande skall förbliva bunden av det äldre äktenskapet, så lång tid efter det den försvunne veterligen var vid liv, som måste förflyta, innan dödförklaring må kunna erhållas. Därtill kommer att, om den dödförklarade befinnes vara vid liv, det senare äktenskapet skall gå åter. Att i överensstämmelse med den nuvarande lagen stanna vid en blott tillåtelse till omgifte, som lämnar möjlighet öppen till återupptagande av det tidigare äktenskapet, synes emellertid icke lämpligt. Den omständigheten, att det senare äktenskapets bestånd alltjämt skall vara beroende av att den försvunne maken ej återkommer, medför en osäkerhet, som måste ofördelaktigt inverka på förhållandena i det senare äktenskapet. Kommer den försvunne hem och vill åter-

¹ Jfr ovan vid 2 kap. 10 §.

taga sin make, måste i fråga om barnens vård och makarnas förmögenhetsförhållanden träffas en uppgörelse, som i de flesta fall är synnerligen vansklig. Och det förhållande, att ena maken under någon tid varit förenad i äktenskap med annan, kan bidra till att det återupptagna äktenskapet blir mindre lyckligt.

Av nu angivna grunder har beredningen ansett att vid sådan bortovaro, som nu är i fråga, den hemmavarande skall kunna erhålla en definitiv skillnad. Vad beträffar tiden, har den ansetts lämpligen kunna bestämmas så, att tre år skola hava förflutit. från det den försvunne veterligen var i livet.

7 §.

Makes omgifte. Om under ett äktenskaps bestånd den ena maken fått tillfälle att ingå ett nytt gifte, skall enligt stadgandet i 5 kap. 1 § det senare äktenskapet gå åter, där ej, när fråga därom uppstår, det förra äktenskapet redan är upplöst. Det förutsättes alltså, att det tidigare äktenskapet skall fortsättas. Enligt tysk och norsk rätt äger den omgiftes make i det första giftet påkalla skilsmässa, där omgiftet haft karaktären av straffbart tvegifte, d. v. s. där den omgifte varit i ond tro. Någon sådan bestämmelse finnes icke i vår lag. Därest den omgifte är i ond tro, betraktas emellertid äktenskapligt umgänge med den senare maken såsom hor och, då sådant umgänge får presumeras, kan i detta fall på grund av stadgandet om hor såsom skillnadsgrund den omgiftes make i det första giftet vanligen erhålla skillnad.¹

Beredningen har ansett den omständigheten att ena maken ingått nytt äktenskap böra giva den andre rätt till skillnad, vare sig det nya äktenskapet slutits i ond tro eller ej. Har den omgifte ingått det nya giftermålet med vetskap om det äldre äktenskaps bestånd, ligger däri en så djup kränkning av de äktenskapliga plikterna, att maken i det tidigare äktenskapet icke mot sin vilja längre bör vara bunden. Där åter den omgifte i god tro slutit den nya förbindelsen, är det mera tveksamt, om denna skall utgöra anledning till skillnad i det första äktenskapet. Någon kränkning å den omgiftes sida av hans äktenskapliga plikter föreligger i sådant fall icke. Det synes dock vara antagligt, att ett återupp-

¹ Se K. Maj:ts utslag den 6 juni 1884 (N. J. A. s. 331).

tagande av det första äktenskapet ofta skall vara förenat med synnerliga vanskligheter. Den omständigheten att ena maken under en mellantid varit förenad i äktenskap med en annan är, särskilt om det senare äktenskapet bestått en längre tid, ägnad att framkalla missämja och slitningar. Det har därför syntes lämpligast att även i detta fall låta det bero på den omgiftes make i första gifftet, om han vill återupptaga äktenskapet eller få detsamma upplöst.

Det kan icke vara lämpligt att den make, som enligt förevarande stadgande är berättigad till skilsmässa, skall kunna hålla sin talan därom öppen huru länge som helst. I överensstämmelse med vad i 5 kap. är för vissa fall stadgat angående makes rätt att anställa talan om återgång, har här för talans anställande bestämts en preskriptionstid av sex månader från det den taleberättigade fick veta den andres omgifte. Motsvarande preskriptionsbestämmelser finnas i de följande 8—11 §§.

8 §.

Make, som begår hor, gör sig därmed skyldig till en kränkning av sina förpliktelser, som är alldeles särskilt riktad emot äktenskapet såsom sedlig institution. Alla lagstiftningar, som över huvud medgiva äktenskapsskillnad, tillerkänna därför ock den, vars make förövat hor, rätt att erhålla skillnad. Denna ståndpunkt vidhålls även i förevarande förslag.

Vad med hor skall förstås bör bedömas i överensstämmelse med strafflagens stadgande om straff för sådan gärning. Strafflagen innehåller icke någon närmare förklaring över horsbegreppet, men att därtill fordras ett naturligt könsumgånge med annan än maken, torde väl vara säkert. Såsom hor kan därför icke anses, om gift person förövar otukt mot naturen med annan person eller otukt med djur, varför straff stadgas i 18 kap. 10 § strafflagen.¹ Att dessa brott äro av den beskaffenhet, att de böra medföra rätt för andra maken att erhålla skillnad, synes dock knappast kunna bestridas. Redan lagkommittén och äldre lagberedningen upptogo dem såsom skillnadsanledningar, ehuru endast under den förutsättning att straff blivit ådömt. Även i de nu gällande norska, tyska och ungerska lagarna äro dessa brott skillnadsanledningar. Utöver vad nu är sagt stadgas strafflagen i 15 kap. 12, 13 och

¹ Ang. tillämpning av detta lagrum se K. Maj:ts utslag den 14 okt. 1896 (N. J. A. s. 394), den 11 okt. 1901 (N. J. A. s. 440).

15 §§ samt 18 kap. 1—8 §§ straff å den, som övar otukt med annan i vissa angivna fall. Med otukt avses här givetvis i främsta rummet naturligt könsumgänge, och där sådant umgänge ägt rum, är gärningen, om den begås av gift person, att anse även såsom horsbrott. Men otukt torde i dessa fall hava något större omfattning,¹ vadan det kan hända att gift person gör sig skyldig till brott enligt något av de nämnda lagrummen utan att han tillika kan anses hava begått hor. Även för sådana fall torde rätt till skillnad böra tillkomma andra maken. På nu angivna grunder har med hor likställts den omständigheten att make övat annan straffbar otukt. Däremot ha övriga sedlighetsbrott icke ansetts i och för sig böra ifrågakomma såsom absolut skillnadsanledning. De kunna emellertid komma i betraktande dels såsom skillnadsanledning enligt 11 §, när ena maken dömts till straff för sådant brott, dels såsom separationsanledning enligt 2 §, om av sådant brott kommit söndring i äktenskapet.

Utän uttryckligt stadgande antages redan nu, att om den andra maken själv varit delaktig i eller samtyckt till horsbrottet, han icke är berättigad att påkalla äktenskapsskillnad. Beredningen har funnit denna grundsats fortfarande böra gälla. Genom deltagande i eller samtycke till gärningen tillkännagiver maken, att gärningen icke är ägnad att verka på honom därhän, att äktenskapet blir för honom olidligt. Grunden, varför ifrågavarande handlingar av ena maken i allmänhet skola medföra rätt för den andre att erhålla skillnad är således i detta fall ej förhanden. Därtill kommer att, om den ena makens deltagande i eller samtycke till den andras gärning av förevarande art icke skulle utesluta honom från rätt att påyrka skilsmässa, makar skulle kunna begagna sig av ifrågavarande stadgande för att snabbt erhålla en dem emellan överenskommen skilsmässa. Förslaget överensstämmer i förevarande avseende med vissa utländska lagar.

13 kap. 1 § giftermålsbalken innehåller, jämte en erinran därom att den oskyldiga maken kan förlåta den andre, tillika det stadgande att talerätt är utesluten, om makarna haft sänglag, sedan brottet blev den oskyldige kunnigt. Någon motsvarighet härtill förekommer icke i beredningens förslag. Av allmänna rättsgrundsats erföljer, att den oskyldiga maken kan genom förlikning med bindande

¹ Ang. fråga om otukt med annan förövat se K. Maj:ts utslag den 16 maj 1894 (N. J. A. s. 327), den 17 aug. 1897 (N. J. A. s. 447).

verkan avstå från sin rätt till talan om äktenskapets upplösning. Ett uttryckligt stadgande därom synes icke erforderligt. Bestämmelsen i 13 kap. 1 § giftermålsbalken innebär emellertid, att, om den oskyldige maken, sedan han fått veta den andres brott, haft sänglag med denne, han skall anses hava avstått från sin talan. Giltig anledning till upptagande av denna regel synes icke finnas. Det bör på grund av omständigheterna i varje särskilt fall bedömas, huruvida en bindande förlikning kommit till stånd. Regeln i fråga blev såsom olämplig utsluten redan av äldre lagberdningen. Den saknar ock motsvarighet i nyare utländsk rätt.

I överensstämmelse med vad enligt kungl. kungörelsen den 5 december 1798 nu gäller, har för åtalsrätten stadgats en preskriptionstid av sex månader från det den oskyldige fått kunskap om gärningen. Denna tid lämnas den oskyldige att betänka sig, huruvida han vill på horsbrottet grunda talan om äktenskapsskillnad. Därjämte har emellertid föreslagits en ovillkorlig preskriptionstid av tre år från det brottet begicks. Om talan inom denna tid icke väckts, skall alltså rätten därtill vara förfallen, även om den oskyldige först senare får kännedom om brottet. Har så lång tid efter förseelsen förflutit, synes nämligen densamma icke kunna väntas så inverka på förhållandet emellan makarna, att den ovillkorligen bör berättiga till skillnad.

Makes rätt att på grund av andra makens horsbrott vinna äktenskapsskillnad bortfaller enligt nu gällande lag, om han själv gjort sig skyldig till enahanda förseelse och förlikning i anledning därav ej träffats. En sådan regel synes icke förenlig med den allmänna grundsatsen att äktenskapsskillnad bör givas, när förhållandet inom äktenskapet blivit i väsentlig mån förstört. Den omständigheten att bägge begått hor tyder i hög grad på en sådan rubbning av det äktenskapliga förhållandet, att skilsmässa är synnerligen påkallad. I överensstämmelse med de äldre svenska lagförslagen¹ och de nyare utländska lagarna har beredningen förty icke upptagit något stadgande om kvitto i förevarande hänseende.

I 22:a punkten av k. förklaringen den 23 mars 1807 stadgas, att då någon, som är gift, begår blodskam, varå lagen i 59 kap. missgärningsbalken utsätter dödsstraff, men den brottslige får njuta förskoning till livet, äktenskapet alltid skall upp-

¹ Även i riksdagens skrivelse den 17 maj 1879 påyrkades utslutande av ifrågavarande bestämmelse.

lösas genom skiljebrev och den brottslige förvisas till sådan ort, där varken den oskyldige maken eller den person, med vilken blodskam är begången, uppehåller sig. Redan lagkommittén ansåg att, om straffet efteråt medgiver sammanlevnad mellan makarna, försoning, i detta likasom i andra fall av horsbrott, syntes både kunna och böra av lagen tillåtas. Sedermera har justitieombudsmannen i skrivelse av den 7 januari 1910, med uttalande att det kunde ifrågasättas huruvida förevarande stadgande kunde anses tillämpligt, sedan numera ifrågavarande brott icke är belagt med dödsstraff, emellertid, då en annan uppfattning så väl i teori som praxis gjort sig gällande, fäst Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på angelägenheten av stadgandets upphävande; och har till stöd därför anförts, att det icke kunde stå i överensstämmelse med nutida rättsuppfattning att, på sätt i särskilda av justitieombudsmannen angivna fall ägt rum, på yrkande av allmän åklagare mot den oskyldige makens bestridande dömdes till äktenskapskillnad. På de av lagkommittén och justitieombudsmannen anförda skäl har beredningen icke upptagit något stadgande motsvarande den ifrågavarande bestämmelsen i 1807 års förklaring.

I förevarande avseende förete de tre texterna vissa skiljaktigheter, delvis beroende på det olika innehållet i de tre ländernas strafflagar. Både den danska och den norska texten upptaga i denna paragraf såsom skillnadsanledning i främsta rummet äktenskapsbrott, varmed förstås detsamma som vi beteckna med hor. Enligt den danska texten skall samma verkan tillkomma annat osedligt förhållande, som kan jämföras med äktenskapsbrott. Den norska texten likställer med äktenskapsbrott annan straffbar »utugtig omgjængelse», varjämte i en särskild paragraf såsom skillnadsanledning upptagas dels yttermera några av norska strafflagens förbrytelser mot sedligheten dels ock vissa andra brott, när de begåtts i otuktigt syfte.

9 §.

Makes ut-
sättande för
smitta av
könssjuk-
dom. I det föregående har behandlats frågan om de smittosamma könssjukdomarnas betydelse dels såsom hinder mot ingående av äktenskap och dels såsom anledning till återgång av äktenskap. Det återstår att överväga i vad mån sådana sjukdomar böra innefatta skäl till äktenskapskillnad.

De främmande lagstiftningarna innehålla i allmänhet icke några särskilda bestämmelser i förevarande hänseende. Om make ådragit sig sjukdomen genom köns- *Utländsk lagstiftning.* umgänge utom äktenskapet, har han emellertid tillika begått horsbrott; på denna grund kan i regeln skillnad erhållas. Och om den sjuke med vetskap om sin sjukdom smittar sin make, är detta en omständighet, som enligt de allmänna bestämmelserna om skillnad i följd av överträdande av förpliktelserna i äktenskapet eller i följd av uppkommet missförhållande inom äktenskapet kan leda till skillnad, därvid det är likgiltigt huru den sjuke ådragit sig sjukdomen. En särskild bestämmelse i ämnet finnes i den norska lagen, som bland anledningarna för ena maken att vinna skillnad upptager jämväl den omständigheten, att andra maken gjort sig skyldig till straff för det han med vetskap eller förmodan om att lida av smittosam könssjukdom genom »legemlig omgjængelse» eller otuktigt förhållande smittat eller utsatt någon för smitta eller medverkat till att någon, som han vet eller förmodar lida av smittosam könssjukdom, genom sådant förhållande som nyss nämnts smittat eller utsatt annan för smitta. Det är enligt detta stadgande likgiltigt, om föremålet för brottet varit maken eller annan. Enligt portugiska lagen kan skillnad erhållas på grund av obotlig smittosam sjukdom eller sjukdom, som vittnar om sexuella förvillelser.

Vår lag innehåller icke något särskilt stadgande i ämnet. Har smittan ådragits *Svensk rätt.* genom horsbrott, är detta brott emellertid skillnadsanledning. Därjämte kan Konungen på grund av sin allmänna dispensrätt medgiva skillnad jämväl på nu ifrågavarande grund.¹

Den vid 5 kap. omförmälda,² av andra kammaren år 1908 beslutade skrivelsen *Riksdagen 1908.* innefattade begäran om utredning i vad mån ifrågavarande sjukdomar, ådragna före eller efter äktenskaps avslutande, borde utgöra giltig anledning för äktenskapets upplösning.

Reglementeringskommittén upptog i sitt betänkande till behandling frågan, huru *Reglementeringskommittén.* vida och under vilka förutsättningar under äktenskapet ådragen smittosam könssjukdom bör utgöra skäl för erhållande av äktenskapsskillnad och yttrade härom.

»Att en lagstiftning av detta slag icke kan ur allmän profylaktisk synpunkt tillmätas samma betydelse som ett stadgande att ifrågavarande sjukdomar skola ut-

¹ Jfr K. Maj:ts utslag den 10 aug. 1888 (N. J. A. s. 319).

² Se ovan sid. 334.

göra äktenskapshinder, torde vara uppenbart. Ådrager sig någondera av makarna under äktenskapet sådan sjukdom, torde detta i de allra flesta fall icke bliva för den andra maken bekant förrän smittan blivit till honom eller henne överförd. Att medgiva den smittade rätt att på denna särskilda grund påyrka äktenskapskillnad, sedan den olycka, man vill förebygga, redan inträffat, synes därför med hänsyn till ifrågavarande sjukdomars bekämpande, såvitt makarne angår, icke vara av något behov påkallat. Härmed är emellertid ingalunda sagt, att icke tillfälle bör finnas för make att i dylika fall erhålla skillnad i äktenskapet. Såväl ur synpunkten av makarnas samliv som med hänsyn till eventuella barn kan detta givetvis vara i hög grad önskvärt. Konsekvensen synes jämväl fordra, att därest smittosam könssjukdom uppställes såsom hinder för äktenskaps ingående, sådan sjukdom, ådragen under äktenskapet, även bör utgöra skäl för erhållande av äktenskapskillnad. Härvid synes emellertid kommittén en bestämd skillnad böra göras mellan å ena sidan sådana fall, där sjukdomen förvärvats genom könsumgänge eller eljest under övande av otukt, och å andra sidan sådana fall, där smitta ådragits på annat sätt (insont smitta). Vad de förra fallen angår — och dessa äro de utan jämförelse talrikaste — utgör ju sjukdomen i vanliga fall ett bevis för horsbrott från den sjukas sida, och sådant brott medför ju enligt gällande lag rätt för den andra maken att inom viss tid efter därom vunnen kännedom påyrka äktenskapets upplösning. Då emellertid för skillnads beviljande på sådan grund erfordras utredning om med vilken person horsbrottet blivit begånget,¹ men sådan utredning sällan torde kunna i de fall, varom här är fråga, förebringas, lärer denna utväg endast undantagsvis stå öppen för skillnads erhållande. Men att utreda, huruvida sjukdomen ådragits på insont sätt eller icke, torde också i och för sig ofta erbjuda stora svårigheter. Såsom önskligt måste i allt fall betecknas, att då sjukdomen förvärvats på sistnämnda sätt, tillfälle till äktenskapskillnad städse står öppen för den andra maken.

Annorlunda ställer sig däremot saken i fråga om de numera säkerligen sällsynta fall, där vederbörande ådragit sig sjukdomen på insont sätt. I dessa fall, där

¹ I avseende å detta fakultetens antagande må erinras, hurusom av K. Maj:ts utslag den 30 maj 1912, varigenom i mål om äktenskapskillnad på grund av horsbrott hustru ålagts att med ed betyga att hon icke under viss tid haft köttsligt umgänge med annan än mannen, synes framgå att möjligheten att vinna skillnad på grund av horsbrott icke enligt gällande rätt anses vara ovillkorligen beroende därav att det kan utredas, med vem horsbrottet blivit begånget. Se N. J. A. 1912 not. B nr 316.

sjukdomen icke står i samband med något trohetsbrott från den sjukes sida, bör densamma enligt kommitténs uppfattning icke i och för sig grundläggas någon rätt för den andre maken att påyrka äktenskapets upplösning. Sålunda ådragen sjukdom är att betrakta såsom en ren olyckshändelse och bör därför med hänsyn till äktenskapets bestånd icke i och för sig draga med sig andra konsekvenser än vilken annan svårare olyckshändelse som helst, som kan drabba en make. Att i dylika fall medgiva den andre maken obetingad rätt till äktenskapsskillnad, vore icke blott med hänsyn till den sjuke utan jämväl med avseende å makarnes barn synnerligen betänkligt och torde näppeligen stå i överensstämmelse med de etiska grunder, varpå äktenskapet vilar. De förpliktelser makarna åtagit sig gentemot varandra innebära ju icke minst skyldighet för dem att under olyckans dagar vara varandra till hjälp och bistånd.

Emellertid synes kommittén starka skäl tala för att, i huvudsaklig överensstämmelse med norsk lag, giva make rätt till skilsmässa, så snart den sjuke maken med vetskap eller misstanke om sin sjukdom genom könsumgänge utsatt den andra maken för fara att bliva smittad.»

I allt väsentligt samma ståndpunkt innehålles i Uppsala medicinska fakultets av medicinalstyrelsen biträdda utlåtande. I det vanliga fallet, då sjukdomen ådragits genom illegitimt könsumgänge eller annan otukt, borde enligt fakultetens mening givetvis den andra maken vara berättigad till skilsmässa. Om åter sjukdomen vore insont förvärvat, anser fakulteten densamma, trots lika farlighet, på grund av rättsliga skäl icke kunna i och för sig få återopas såsom skilsmässogrund. Fakulteten tänkte sig att make till den, som på insont sätt ådragit sig sjukdomen, först skulle enligt särskilda bestämmelser, som borde givas i administrativ väg, kunna påyrka åtgärder i syfte att den sjuke skulle underkastas effektiv behandling och hindras från att smitta sin make eller avla barn inom äktenskapet. Om den sjuke ej kunde förmås underkasta sig sådan behandling och han genom könsumgänge smittat sin make eller utsatt denne för smitta, skulle även den insont ådragna sjukdomen medföra rätt till äktenskapsskillnad.

*Uppsala
medicinska
fakultet och
medicinal-
styrelsen.*

Det danska retslægeraadet hänvisar i sitt uttalande därtill, att då make ådragit sig sjukdomen genom könsumgänge utom äktenskapet, redan denna omständighet giver andra maken rätt till skillnad. Har sjukdomen förvärvats på annat sätt, borde den blott medföra rätt till skillnad, när den föreligger i smittosam form.

*Medicinska
uttalanden
från Dan-
mark och
Norge.*

Något särskilt uttalande i denna fråga har icke nu i Norge förekommit från medicinskt sakkunnige, men sådana uttalanden avgåvos vid förarbetena till gällande skilsmässolag. I då avgivet yttrande förklarade sig medicinaldirektören icke kunna förorda, att venerisk sjukdom, förvärvad efter äktenskapets ingående, i och för sig skulle kunna åberopas som grund för äktenskapets upplösning. Antingen vore den förvärvad genom otrohet, och i sådant fall vore denna tillräcklig grund för andra maken att vinna skillnad. Eller ock hade make ådragit sig densamma utan eget förvällande och då borde den icke mera än annan smittosam sjukdom, uppkommen under äktenskapet, giva anledning till skillnad. Medicinska fakulteten ställde sig däremot på den ståndpunkt, att även i sista fallet skillnad borde kunna vinnas, där samlivet kunde medföra fara för andra makens och barnens hälsa.

Beredningens yttrande.

Såsom förut är framhållet, innebär den omständigheten att gift person ådragit sig smittosam könssjukdom uppenbarligen den största fara för att sjukdomen skall överföras å andra maken och i vissa fall även på barnen. Ur sanitär synpunkt skulle det därför väl kunna ifrågasättas att denna omständighet utan vidare gäve andra maken rätt till äktenskapsskillnad. Vid de visserligen ej särdeles talrika men dock emellanåt förekommande fall, då den sjuke maken icke genom eget förvällande ådragit sig sjukdomen, vore det dock allt för obilligt, om densamma skulle medföra en sådan påföljd. Sjukdomen är i detta fall att anse såsom en olycka, som drabbat den sjuke; en sådan händelse bör så mycket mindre medföra rätt för den andra maken att erhålla skillnad, som sjukdomen i allmänhet icke är obotlig. En regel åter, vilken medgav andra maken rätt till skillnad, då den sjuke ådragit sig sjukdomen genom könsumgänge utom äktenskapet eller annat otuktigt förhållande, skulle icke innebära något utöver vad som redan av 8 § följer, med mindre den avfattades så, att förekomsten av könssjukdom skulle innebära en presumtion om dylikt förhållande. Den som på insont sätt erhållit sjukdomen skulle enligt en sådan regel, för att kunna avvisa andra makens yrkande på skilsmässa, vara skyldig bevisa huru han ådragit sig sjukdomen. En dylik bevisning torde emellertid oftast möta sådana svårigheter, att regeln i själva verket komme att nära sammanfalla med en bestämmelse att sjukdomens blotta förekomst skulle vara skillnadsanledning och således på förut angiven grund vara för sträng mot den, som utan egen skuld erhållit sjukdomen. Däremot kan den

omständigheten att den sjuke smittar den andre eller utsätter honom för fara att bliva smittad med allt skäl uppställas såsom en skillnadsanledning. Det bör vara en plikt för en var, som är behäftad med sjukdom av förevarande art, att avhålla sig från åtgärder, som kunna överföra sjukdomen till annan. Reglementeringskommittén har ock föreslagit en bestämmelse om straff för den, som förser sig härutinnan. Om det är gift person, som utsätter sin make för att bliva smittad med könssjukdom, gör han sig därmed jämväl skyldig till en så svår kränkning av sina äktenskapliga plikter, att den andra maken med fullt fog synes kunna göra anspråk på skillnad i äktenskapet. På nu angivna grunder är beredningens förslag i förevarande hänseende byggt.

Huvudregeln är att make skall kunna vinna skillnad, om andra maken lider av könssjukdom i smittosamt skede och han med vetskap eller misstanke därom genom könsumgänge utsatt den förre för fara att bliva smittad. Angående vad med könssjukdom i smittosamt skede skall förstås hänvisas till den utredning som förut¹ därom lämnats. Huruvida sjukdomen förvärvats genom otuktsbrott eller tillkommit utan den sjukes vållande är enligt den avfattning, som givits åt stadgandet, alldeles likgiltigt. I likhet med vad reglementeringskommittén föreslagit såsom förutsättning för straff fordras det att den sjuke skall hava haft vetskap eller misstanke om sjukdomen. Det har ansetts böra vara nog att den sjuke finner sig hava anledning befara sjukdomens förekomst i smittosamt stadium. Skulle det fordras vetskap, komme regelns praktiska värde att betydligt minskas; och det är ej att uppställa för stora fordringar, om man gör anspråk på att make, som väl ej är fullt förvissad om att han är behäftad med smittosam könssjukdom men som har anledning antaga sådant, undviker att utsätta sin make för smittofaran. Vad angår själva gärningen har beredningen inskränkt stadgandet till det fall, att könsumgänge ägt rum. Härigenom torde man träffa de praktiskt sett vanligen förekommande fallen. Att, såsom reglementeringskommittén vad angår kriminaliseringen föreslagit, med könsumgänge likställa övande av annan otukt, har svårligen kunnat ifrågakomma, då här är fråga om förhållandet emellan makar. Och det synes för strängt att, i anslutning till vad reglementeringskommitténs straffbestämmelse innehåller, såsom skillnadsanledning upptaga det förfarande att make annorledes uppsåtligen eller genom grov vårdslös-

¹ Se ovan s. 177 och följande.

het utsatt sin make för smittofara av förevarande art. Att, på sätt fakulteten antytt, göra erhållande av skillnad beroende därav att den sjuke icke ställt sig till efterrättelse särskilda till förhindrande av sjukdomens överförande honom meddelade föreskrifter, synes däremot allt för efterlätet. Å andra sidan synes det icke böra fordras att andra maken blivit smittad. Det bör vara tillräckligt att han utsatts för fara att smittas.

Enligt 5 kap. 3 § har make rätt att påfordra äktenskaps återgång, om honom ovetande andra maken vid vigseln led av könssjukdom i smittosamt skede. På grund av detta stadgande lär det sällan förekomma att make skall vara i behov att använda nu ifrågavarande bestämmelse om äktenskapsskillnad, för den händelse maken redan vid äktenskapets ingående var behäftad med venerisk smitta. Det kan emellertid hända, att make avstått från sin rätt att påyrka återgång under förutsättning att ej bliva utsatt för åtgärd, som kunde medföra fara för smittans överförande, men att den sjuke sedermera under osant förklarande att han är återställd förskaffat sig könsumgänge med sin make. För sådana fall bör givetvis rätt till skillnad äga rum. Av sådan anledning har förevarande stadgande icke begränsats till de fall, att sjukdomen uppkommit under äktenskapet.

Med tillämpning av den grundsats, som gjort sig gällande i fråga om hur såsom skillnadsgrund, har det uttryckligen förklarats att rätt till skillnad icke äger rum, om andra maken med vetskap om faran låtit utsätta sig därför. Under angivna omständighet föreligger icke den kränkning, som skall utgöra grunden för rätten till skillnad. Likaledes i överensstämmelse med vad som gäller angående horsbrott har för rätt till talan bestämts en preskriptionstid av sex månader från det den andra maken fick veta att han blivit utsatt för smittofara. Rätt till talan har därjämte ansetts böra vara utesluten, om den sjuke tillfrisknat eller åtminstone sjukdomen upphört att vara smittosam och den andra maken icke blivit smittad. Någon fara ur sanitär synpunkt föreligger då icke längre och andra maken har icke lidit någon skada. Upptages en sådan regel, synes en absolut tidsgräns, sådan som den i 8 § uppställda, här icke gärna kunna få någon användning.

De tre texterna förete endast den skiljaktighet, att den norska texten karakteriserar gärningen såsom »legemlig omgjængelse», vilket torde hava en något mera omfattande betydelse än de i de svenska och danska texterna begagnade uttrycken könsumgänge och samleje.

10 §.

Redan tidigt medgav protestantisk rätt äktenskaps upplösning genom skillnad, där ena maken stämplat mot den andres liv. Hos oss synes man emellertid för sådant fall åtminstone till en början icke hava varit benägen att tillåta äktenskapsskillnad, utan begränsat sig till medgivande av blott en skillnad till säng och säte. Varken 1686 års kyrkolag eller 1734 års lag upptager sådan stämpling som skillnadsgrund; men då stämpling väl måste anses såsom bevis på hat och bitterhet, lär den hava kunnat föranleda skillnad till säng och säte. Stämpling var emellertid en av de anledningar, på grund av vilka Kungl. Majt, på sätt förut angivits, även efter antagandet av 1734 års lag dispensvis meddelade äktenskapsskillnad. Genom förordningen den 27 april 1810 blev det i lag fastslaget, att ena maken är berättigad vinna skillnad, när, såsom det heter, andra maken vid domstol blivit förvunnen att hava stämplat eller anställt försåt mot den förres liv. Såväl lagkommittén som äldre lagberedningen upptogo också i sina förslag denna skillnadsgrund, lagkommittén till och med i den ovillkorliga form, att äktenskapet i sådant fall skulle upplösas, evad den oskyldige maken det yrkade eller ej.

*Stämpling
mot makes
liv.*

Den skillnadsgrund, som sålunda sedan länge funnits i vår rätt och jämväl återfinnes i ett flertal främmande lagstiftningar, har ansetts böra bibehållas i förslaget. När ena maken stämplat mot den andres liv, äro förhållandena inom äktenskapet uppenbarligen sådana, att denne äger fullgiltig grund för en begäran om äktenskapsskillnad. Likasom enligt gällande rätt kan enligt förslaget stämpling anses föreligga, utan att gärningen fyller strafflagens fordringar på en viss hit hänförlig brottstyp.¹

En stämpling av ena maken mot den andres liv kan taga formen av misshandel. Därutöver kan misshandel, som ena maken förövar mot den andre, enligt nu gällande lag på olika vägar giva anledning till äktenskapsskillnad. Enligt 1810 års förordning kan make erhålla skillnad, om andra maken blivit dömd till visst straff, utan avseende å beskaffenheten av det brott, varför straffet ådömts. Denna bestämmelse kan naturligtvis tillämpas även i det fall att make ådömts straff för misshandel å andra maken. Sådan misshandel såsom ett bevis på hat och bitterhet emellan makar ger ock ofta anledning till skillnad till säng och säte och så-

*Grov
misshandel.*

¹ Se K. Maj:ts utslag den 3 juli 1853 (Schmidt J. A. XXIX s. 524).

ledes indirekt till äktenskapsskillnad. Men misshandel kan ock anses såsom ett tecken till våldsamt sinnelag, vilket jämväl utgör skillnadsskäl. Såsom förut nämnts, har i vissa fall den ståndpunkten hävdats att våldsamt sinnelag ej borde föranleda omedelbar äktenskapsskillnad utan att makarna först skulle skiljas till säng och säte. I många fall, särskilt på senare åren, har emellertid, då make dömts till ansvar för misshandel å andra maken, denna omedelbart erhållit skillnad för den förres våldsamma sinnelag. Stadgandet kan utan tvivel tillämpas även då make misshandlat barnen, ja även om våld utövats mot främmande person.

Beredningens förslag innebär icke någon väsentlig förändring härutinnan. Stadgandet i 11 § om skillnad på den grund att ena maken blivit dömd till svårare straff är att tillämpa jämväl då straffet ådömts för misshandel å make. Och sådan misshandel lär ofta vara att hänföra till svårare åsidosättande av plikterna mot make, vilket enligt 2 § utgör en anledning till separation. I stället för bestämmelsen om våldsamt sinnelag såsom skillnadsanledning har beredningen skäligt föreslå, att när ena maken gjort sig skyldig till grov misshandel, vare sig å andra maken eller å barnen, andra maken skall äga rätt att omedelbart vinna äktenskapsskillnad. Vad angår betydelsen av grov misshandel har beredningen icke avsett att direkt anknyta till strafflagens olika arter av misshandel; frågan blir i varje särskilt fall att bedöma efter omständigheterna.

Förslagen äro i förevarande hänseende i allt väsentligt med varandra överensstämmande. Skiljaktigheterna hänföra sig huvudsakligen till vad som jämte stämpling eller försåt mot makes liv skall upptagas som skillnadsanledning. Den danska textens misshandling torde avse huvudsakligen detsamma som den svenska textens grov misshandel. Den norska texten hänvisar till vissa bestämmelser i strafflagen.

11 §.

Ena maken ådömt straff. Enligt förordningen den 27 april 1810 kan viss straffdom, som drabbar ena maken, innefatta anledning för den andre att vinna äktenskapsskillnad. Bestämmelserna härom, vilka hänföra sig till den vid förordningens tillkomst gällande strafflagstiftningen, hava genom strafflagens tillkomst undergått vissa modifikation.

Förordningen stadgar i förevarande hänseende främst, att om ena maken blivit dömd på livstiden till fängelse eller landsflykt, andra maken äger rätt att vid domstol påkalla äktenskapsskillnad, så vida han ej själv varit vållande till eller delaktig i den dömdes brott. Frihetsstraff på livstiden ådömes numera endast i form av straffarbete. Stadgandet blir alltså att tillämpa vid dom å livstids straffarbete. Landsflyktsstraffet är numera avskaffat; bestämmelsen i vad den åsyftar sådant straff har sålunda förlorat all tillämplighet. Vidare äger enligt 1810 års förordning make att hos Konungen söka skillnad, när andra maken blivit genom laga kraft vunnen dom känd skyldig till livets eller ärans förlust, om han ock genom nåd fått förskoning från dödsstraffet eller äran återskänkt, samt när han blivit förvunnen till annat grovt eller verkligt vanfrejdande brott eller dömd till fästningsstraff på bestämda år. Såsom förut anmärkts, är emellertid Konungen icke bunden vid de i förordningen särskilt angivna fallen; han kan giva skillnad, när eljest anledning därtill finnes, sålunda även vid straffdom av annat innehåll än här säges. Vad angår de nu ifrågavarande fallen, så ådömes numera icke ärans förlust. Däremot åtföljas vissa brott av förlust av medborgerligt förtroende, vilken påföljd kan ådömas antingen för alltid eller på viss tid. Har make blivit dömd till förlust av medborgerligt förtroende, vare sig för alltid eller på viss tid, erhåller andra maken i regeln skillnad, dock ej om han själv dömts till enahanda förlust.¹ I övrigt är det ganska svårt att uppdraga några bestämda regler för vad som erfordras för att skillnad skall erhållas. Fästningsstraff motsvaras numera av straffarbete. Av ordalagen i förordningen skulle man vara benägen att sluta att det skulle fordras minst två års straffarbete. Därmed överensstämmer dock icke praxis. Skillnad har ofta givits vid straffarbete på kortare tid; sålunda även vid straffarbete på ett år.² Därvid har uppenbarligen även tagits i betraktande arten av det brott, för vilket straffet ådömts, vartill även anledning funnits däruti att grovt brott enligt förordningen skall utgöra skillnadsskäl. Vid stöld och dylika brott har sålunda skillnad beviljats, oaktat endast några månaders straffarbete ådömts och förlust av medborgerligt förtroende ej åtföljt brottet.³ Med straffarbete har i flera fall

¹ Se K. Maj:ts ntslag den 18 okt. 1870 (Naumanns tidskr. 1871 s. 231), den 14 febr. 1896 (N. J. A. s. 237).

² Se K. Maj:ts utslag den 14 maj 1910 (sedlighetsbrott).

³ Se K. Maj:ts utslag den 13 augusti 1910 (stöld, 5 månaders straffarbete), den 21 oktober 1910 (stöld 5 månaders straffarbete), resolutioner den 20 januari 1911 (stöld, 3 månaders straffarbete); den 15

likställts tvångsarbete.¹ Enligt förordningen bör, då skillnad för brott och undergången bestraffning sökes, vid ansökningen fogas utslaget med betyg om dess laga kraft samt straffets verkställande. Detta är dock icke så att förstå, som skulle skillnad meddelas först sedan straffet blivit verkställt; det är tvärt om vanligt att skillnad erhålles, så snart laga kraft vunnen straffdom föreligger. Å andra sidan är det ej hinder för ansökningens beviljande att straffet redan är uttjänat.²

Att ena maken ådömt straff medför rätt för den andra att erhålla skillnad kan ur olika synpunkter motiveras. Man har sålunda fäst sig vid det avbrott i den äktenskapliga sammanlevnaden, som ett frihetsstraff medför, och likställt detta avbrott med det, som äger rum vid egenvilligt övergivande. Den oskyldige maken har ansetts icke vara pliktig avvakta den andres frigivande utan böra erhålla tillfälle att grunda ett nytt hem. Detta betraktelsesätt kan dock ej föranleda till skillnad annat än vid frihetsstraff av längre varaktighet och ej heller sedan straffet redan uttjänats. Men straffdomen kan vara ägnad att även på annat än berörda rent yttre sätt inverka störande på det äktenskapliga förhållandet. Den sinnesbeskaffenhet hos den brottslige, som brottet visar, och de menliga följder i allmänna omdömet, som av domfällandet uppkomma, kunna vara sådana, att andra maken icke finner sig kunna fortsätta en äktenskaplig sammanlevnad med den brottslige. På denna grund kan en skillnad vara berättigad även vid jämförelsevis mindre strängt straff och utan hänsyn därtill att straffet är avtjänat.

Av sålunda anförda skäl har beredningen bibehållit viss straffdom såsom anledning till skillnad. Men med hänsyn till de särskilda omständigheter, som kunna vara av inflytande på frågan om skillnad bör beviljas, har beredningen ansett regeln böra så avfattas, att ovillkorlig rätt att vinna skillnad skall äga rum, när straffarbete i tre år eller svårare straff ådömts, men att i övrigt en viss diskretion när myndighet skall tillkomma domstolarna att pröva om skillnad bör meddelas

november 1912 (förskingring, 3 månaders straffarbete); men avslag meddelats den 17 mars 1911 (förfalskning under synnerligen förmildrande omständigheter, 4 månaders straffarbete), den 20 januari 1912 (bedrägeri, 3 månaders fängelse). Då dom för stöld till straffarbete och förlust av medborgerligt förtroende föregått äktenskapet, avslogs ansökan om skillnad. Se K. Maj:ts utslag den 4 september 1891 (N. J. A. s. 343).

¹ Se K. Maj:ts utslag den 14 febr. 1896 (N. J. A. s. 236); den 7 juni 1901 (N. J. A. s. 402) och den 18 november 1904 (N. J. A. s. 414).

² Se K. Maj:ts utslag den 31 mars 1882 (N. J. A. s. 112), den 3 febr. 1888 (N. J. A. s. 4).

eller ej. Att därvid lämna domstolarna samma fullständiga frihet, som nu tillkommer Konungen, har dock icke kunnat ifrågakomma. Skillnad skall sålunda icke kunna ådömas, med mindre maken dömts minst till straffarbete i sex månader eller ock fängelse eller tvångsarbete i ett år. Att särskilt upptaga förlust av medborgerligt förtroende har icke varit erforderligt, då sådan förlust icke kan ådömas, så vida ej den brottslige dömes till minst sex månaders straffarbete. Vad domstolens befogenhet angår, har det föreskrivits att domstolen skall med hänsyn till vad den dömdé låtit komma sig till last och övriga omständigheter pröva huruvida skillnad må ske. Bland de omständigheter, till vilka domstolen äger taga hänsyn, är sålunda jämväl andra makens förhållande. Därom är här likasom i 8 § uttryckligen stadgat att den, som varit delaktig i brottet eller samtyckt därtill, ej skall kunna påkalla skillnad. Men dessutom lämnar stadgandets avfattning tillfälle att avslå framställning om skillnad på den grund att den som söker själv gjort sig skyldig till en liknande förbrytelse som den, för vilken skillnad sökes.

Beträffande preskriptionsbestämmelsen gäller i allt väsentligt detsamma som i fråga om sådana bestämmelser i det föregående sagts.

I förevarande hänseende har det norska förslaget helt bibehållit gällande rättsståndpunkt, enligt vilken make har rätt till skillnad, när den andre dömts till frihetsstraff på minst tre år eller till s. k. obestämt straff enligt strafflagens § 65 eller ock upprepade gånger till straff för lösdriveri och domarna tillika innehålla bemyndigande till hans intagande i tvångsarbetsanstalt. Det danska förslaget åter har givit en ovillkorlig rätt till skillnad, när maken dömts till frihetsstraff i två år eller strängare straff, men också begränsat möjligheten att för straffdom erhålla skillnad till detta fall.

12 §.

På sätt vid 2 § framhållits, har beredningen ansett, att missbruk av rusgivande medel i regel endast bör medföra separation men att möjlighet dock bör finnas att, där omständigheterna påkalla äktenskapets omedelbara upplösning, erhålla skillnad utan föregående separation. Stadgande härom har intagits i förevarande paragraf.

Missbruk av rusgivande medel såsom anledning till omedelbar äktenskaps-skillnad.

Den danska texten saknar motsvarighet till denna paragraf. Den norska texten åter giver i likhet med den gällande norska lagen rätt till omedelbar

skillnad, när make upprepade gånger dömts till ansvar för dryckenskap och domarna tillika innehålla bemyndigande till hans insättande i tvångsarbets- eller kuranstalt.

13 §.

Sinnessjukdom.

Varken kyrkolagen eller 1734 års lag upptog sinnessjukdom hos ena maken såsom anledning till att den andre skulle erhålla skillnad. Med den dispensmyndighet, Kungl. Maj:t utövade under 1700-talet, medgav han emellertid, såsom förut nämnts, i flera fall skillnad, där ena maken längre tid för sinnessjukdom vårdats å anstalt. Först genom förordningen den 27 april 1810 blev ena makens rätt att för sådan sjukdom hos den andre vinna skillnad i lag fastslagen. Enligt denna förordning är ena maken berättigad att vid domstol erhålla skillnad, när den andre, som det heter, fallit i verklig galenskap, som efter säkra bevis oavbrutet fortfarit i fulla tre år och, enligt behörig läkares intygande, någon förhoppning icke är om den vansinniges återställande till hälsan. När skillnad i dessa fall sökes, åligger det enligt förordningen domaren att, sedan den vansinniges närmaste släktingar eller, då de ej finnas, förre förmyndare eller giftoman blivit hörda, noga undersöka makarnas förra sammanlevnad och, så vida ske kan, utleta om anledningen till galenskapen vore given eller påskyndad av den andres förhållande, i vilket fall skillnad ej må äga rum. I huvudsaklig överensstämmelse med denna regel upptogo även lagkommittén och äldre lagberedningen i sina förslag sinnessjukdom som skillnadsanledning.

Enligt gällande rätt är det alltså domstol, som för sinnessjukdom har att meddela skillnad. I vissa fall har emellertid även Konungen på grund av den honom enligt 1810 års förordning tillkommande allmänna befogenhet i skilsmäsofrågor ansett sig kunna bevilja skillnad, då visserligen icke sjukdomen varit sådan att den fyllt de fordringar, som angivits för att den som sinnessjukdom skulle vid domstol berättiga till skillnad, men i alla händelser varit att betrakta som sinnessjukdom eller stått denna nära och å den sjuke utövat en nedbrytande verkan.¹

¹ Se härom vid fall av epilepsi K. Maj:ts utslag den 3 augusti 1899 (N. J. A. s. 396), och resolution den 27 november 1911 (N. J. A. s. 530) samt vid progressiv paralys K. Maj:ts resolution den 17 februari 1911 (N. J. A. s. 51).

De främmande lagstiftningar, som medgiva äktenskapsskillnad, hava ingalunda allmänt erkänt sinnessjukdom som skillnadsskäl. I Frankrike saknas sålunda alltjämt denna skillnadsanledning, och förslag om dess införande hava där upprepade gånger avvisats. Ej heller engelsk, belgisk, nederländsk, österrikisk eller ungersk lag känner den. I den nya tyska civillagen upptogs den däremot, dock först efter betydligt motstånd och i starkt begränsad form. För makes sinnessjukdom medgiver lagen sålunda skillnad, när den under äktenskapet varat minst tre år och nått en sådan grad, att den andliga gemenskapen mellan makarna blivit hävd samt varje utsikt till återställande av denna gemenskap är utesluten. Liknande om ock ej fullt så sträng är den schweiziska lagens ståndpunkt. Enligt denna lag kan make vinna skillnad, om andra maken råkat i sådant tillstånd av sinnessjukdom, att man icke kan begära, att den förre fortsätter det äktenskapliga samlivet, samt sjukdomen efter tre års fortvaro av sakkunnige förklaras obotlig. Friare är den norska lagen. Där medgives skillnad på begäran av ena maken, när den andra enligt samstämmig förklaring av två sakkunniga läkare lider av sinnessjukdom, som varat i minst tre år utan att det finns skälig utsikt till den sjukes återställande till hälsan. Vad slutligen angår dansk rätt, finns intet uttryckligt lagstadgande, med stöd varav skillnad kan erhållas för makes sinnessjukdom, men i administrativ väg gives även i Danmark skillnad, när sjukdomen är obotlig eller det åtminstone icke är skäligt hopp om tillfrisknande.

Den hos oss gällande regeln i fråga finner Uppsala medicinska fakultet i sitt av medicinalstyrelsen biträdda yttrande i allmänhet avpassad även efter nuvarande förhållanden och uttalar sig i sitt yttrande blott för vissa modifikationer i densamma. Till denna mening har också beredningen i sitt förslag givit sin avslutning.

Den sjukdomsform, vilken av förordningen den 27 april 1810 upptogs som skillnadsskäl, betecknas där som »verklig galenskap». I enlighet med fakultetens hemställan har detta föråldrade uttryck i förslaget blivit utbytt mot »sinnessjukdom». Härmed avses liksom eljest i förslaget vad av läkarevetenskapen anses som egentlig sinnessjukdom. Närliggande sjukdomsformer komma således icke i betraktande. Vad särskilt angår epilepsi kan denna icke enligt förslaget i och för sig bliva skillnadsanledning. Fakulteten har funnit detta mindre nödigt.

Sjukdomen tager, enligt vad fakulteten upplyser, i de flesta fall sin början före äktenskapsåldern. Och i de få fall, där den uppenbarar sig först efter äktenskaps ingående, kan — helst som de senare börjande fallen i allmänhet synas vara mindre farliga för den sjukes psykiska hälsa än de tidigare — ett inväntande av andra, dock möjligen tillstötande förhållanden, vilka motivera äktenskapskillnad, såsom sinnessjukdom eller blödsinne, enligt fakultetens mening icke anses obilligt. Leder emellertid epilepsien till sinnessjukdom, bliver denna här liksom eljest oberoende av sättet för sin uppkomst skilsmässoskäl. Likaledes kan det inträffa, att epilepsien leder till svårare rubbningar i det inbördes förhållandet emellan makarna, så att på grund därav äktenskapsskillnad enligt de för sådant fall givna allmänna föreskrifterna kan erhållas.

Hos oss liksom i främmande lagstiftningar, som upptagit sinnessjukdom såsom skillnadsanledning, förutsättes att sjukdomen redan varat viss tid, och är tiden bestämd till tre år. En sådan bestämmelse anser fakulteten lämplig dels för att hindra, att ett enda övergående anfall skall föranleda skilsmässa, och dels med hänsyn därtill att efter den tidens förlopp en sakkunnig läkare i allmänhet kan anses hava prognosen klar för sig. Denna bestämmelse bibehåller också förslaget. Men i enlighet med fakultetens hemställan har beredningen uteslutit den nu gällande bestämmelsen att sjukdomen under de tre åren skall hava *oavbrutet* fortfarit, en bestämmelse som enligt fakultetens uttalande kan lägga hinder i vägen för skilsmässa från periodiskt sinnessjuk, oaktat en sådan kunde synas befogad. Enligt förslaget skall dock skillnad vara utesluten, om maken under någon tid av de senast förflutna tre åren varit att anse såsom helt fri från sjukdomen.

Det kan vara tvivelaktigt, om den uppställda treårsperioden bör helt infalla under äktenskapet. Med hänsyn till dess ovan angivna innebörd att utgöra ett påtagligt kännetecken å sjukdomens allvarliga karaktär vore det uppenbarligen tillräckligt att kunna åberopa tillvaron av den uppställda tidsperioden, även om en del därav skulle ligga före tidpunkten för äktenskapets ingående. Enligt den schweiziska lagen är detta också nog. Den tyska fordrar däremot uttryckligen att ifrågavarande tid skall hava förflutit under äktenskapet. Och därtill avsluter sig ock beredningens förslag. Den uppställda tidsfristen synes nämligen böra tjäna även ett annat ändamål än det ovan angivna, nämligen att bereda den friska maken tillfälle att vinna verklig erfarenhet om sjukdomens beskaffenhet

och dess inverkan på äktenskapet. Därtill behöves, att sjukdomen varat en icke allt för kort tid under äktenskapets bestånd.

Det bör emellertid givetvis ej vara nog med att sjukdomen fortfarit under den tid, som sålunda angivits. Det erfordras även upplysning angående utsikterna för framtiden. Är anledning för handen att den sjuke blir återställd till hälsan, bör skillnad icke på grund av sjukdomen givas. Gällande rätt innehåller i förvarande hänseende den bestämmelsen, att någon förhoppning icke skall vara om den vansinniges återställande till hälsan. Fakulteten finner häri ligga en väl stark skärpning av villkoret för skilsmässa, i det därigenom strängt taget äktenskapets upplösning skulle förhindras, därest blott en ringa om än så osannolik förhoppning icke kunde uteslutas. Med anledning härav och för att icke utesluta skilsmässa vid periodisk sinnessjukdom har fakulteten föreslagit att rätten till skillnad skall göras beroende av att skälig förhoppning icke är om den sinnessjukes varaktiga återställande till hälsan. Vad fakulteten sålunda förordad har beredningen ansett sig böra upptaga i sitt förslag.

I den tyska lagen uppställles såsom villkor för erhållande av skilsmässa på grund av sinnessjukdom, att den andliga gemenskapen mellan makarna skall vara upphävd, och enligt den schweiziska lagen skall sjukdomen vara av sådan art, att det icke bör fordras av den friske att han fortsätter sammanlevnaden. Emot lämpligheten av den tyska bestämmelsen erinrar fakulteten, att den endast sällan torde kunna strängt följas, då oftast något andligt samliv kan tänkas vara möjligt. Den hade också föranlett svårigheter i tolkningen av vad som egentligen därmed avsetts och kunde medföra olägenheten, att ett ohållbart äktenskap icke kunde genom överenskommelse upplösas, enär den ena maken vore sinnessjuk, men heller icke upplösas på grund av sinnessjukdomen, då denna icke nått sådan grad, att det äktenskapliga samlivet vore upphävt. Det schweiziska villkoret finner fakulteten alltför obestämt och tänjbart för att lämpligen kunna ingå i vår lag, varjämte fakulteten anser en sådan kvalificering av sinnessjukdomens grad icke vara behövlig, då det fordras treårig fortvaro och sannolik obotlighet hos sjukdomen. På dessa skäl har beredningen icke föreslagit något stadgande i nu angiven riktning. Den danska texten upptager emellertid, i enlighet med vad från danskt medicinskt håll föreslagits, en bestämmelse av huvudsakligen samma innehåll som den schweiziska lagen.

Det nu gällande förbudet mot skillnad, när anledningen till sjukdomen är given eller påskyndad av andra makens förhållande, har i enlighet med fakultetens hemställan uteslutits ur förslaget. Att bestämma den del, den ena maken kan hava haft i förorsakandet av utbrottet av den andres sinnessjukdom anser fakulteten på den psykiatriska vetenskapens nuvarande ståndpunkt alldeles omöjligt. Sådan bestämmelse finns ej heller i främmande lagar.

Liksom för närvarande måste sjukdomens karaktär inför domstolen konstateras genom utlåtande av sakkunnig. De närmare bestämmelser, som härom äro erforderliga, har beredningen ansett lämpligast böra i administrativ väg meddelas (se 7 kap. 12 §).

14—17 §§.

*Separations-
domens
rättsverk-
ningar.
Gällande
rätt.*

Bortsett från den grundläggande olikheten mellan separation och äktenskaps-skillnad att den förra icke såsom den senare innefattar en upplösning av äktenskapsbandet utan allenast ett hävande av sammanlevnaden, komma enligt den moderna lagstiftningen i allmänhet separationens rättsverkningar äktenskapsskillnadens synnerligen nära, där de ej rent av sammanfalla med dessa. Enligt svensk rätt förhåller det sig icke så beträffande verkningarna av skillnad till säng och säte. Sin förklaring har detta däri att på den tid, då reglerna i ämnet fingo det innehåll, de än i dag i allt väsentligt behålla, skillnad till säng och säte åtminstone i första hand var avsedd att fylla en helt annan uppgift än det moderna separationsinstitutet; den var närmast tänkt såsom ett slags bestraffning, av vederbörande prästerskap påkallad i syfte att förmå oeniga makar till försoning, och sålunda stående i kyrkodisciplinens tjänst. Sedan emellertid rättsutvecklingen fört det därhän att skillnad till säng och säte numera hos oss, lika väl som separationen mångenstädes i modern främmande rätt, äger karaktären av ett förberedande steg mot äktenskapsskillnad, te sig lagens stadganden om dess rättsverkningar i mycket otidsenliga och olämpliga.

Enligt 15 kap. giftermålsbalken skall under den tid makar äro skilda till säng och säte i regel endera maken vara berättigad att sitta med egendomen i boet kvar och, därest barn finnas, jämväl hava dessa hos sig. Är ena maken vållande

till oenigheten, tillhör denna rätt den andre,¹ men om vållande ligger båda till last, ankommer det på varderas fallenhet för uppgiften. Vid likställdhet även i sistnämnda hänsende skulle enligt 2 §:s ursprungliga lydelse mannen äga företräde, men har numera, efter den ändring detta lagrum undergått genom lagen den 24 juli 1903, domstolen att besluta i saken efter fri prövning av alla föreliggande omständigheter. Äro båda makarna olämpliga att vårda boet och barnen, skola gode män därtill utses.²

Till grund för 1734 års lags stadganden i detta ämne låg förvisso en önskan att såvitt möjligt hålla hemmet samlat även under skillnadsåret; för den make, som dömes att lämna allt i den andres händer — och där ena maken är ensam vållande skall detta drabba honom — uppstår härigenom också en så mycket kraftigare uppfordran till försoning. Särskilt är att märka att med rätten att kvarsitta i hemmet enligt lagens mening i allmänhet skall följa förvaltning av egendomen, men också skyldighet att därav till andra maken utgiva det underhåll, varav han kan prövas vara i behov. Enligt denna regel kan sålunda hustrun vinna förvaltningsrätt till boets egendom.³

Den anordning, vilken sålunda träffas, avser allenast skillnadstiden; då året gått till ända, återinträda av sig självt de förut rådande rättsförhållandena,⁴ och detsamma blir händelsen, om makarna dessförinnan förlikas och skillnadsdomens verkan sålunda upphör. Denna dom ger följaktligen ej i något hänseende upphov till någon definitiv förändring av makarnas inbördes rättigheter och skyldigheter.

Inför en nyare tids uppfattning måste det mången gång te sig såsom en alltför summarisk lösning av dessa ömtåliga spörsmål, att hem, barn och egendom

¹ Är detta hustrun och är hon ej fallen att ensam fylla uppgiften, skall domaren nämna «dem henne råda och hjälpa må»; se t. ex. K. Maj:ts utslag den 24 januari 1899 (N. J. A. not. B n:r 57) och den 12 januari 1905 (N. J. A. not. B n:r 20).

² Se t. ex. K. Maj:ts dom den 16 januari 1876 (N. J. A. not. A n:r 6) och utslag den 3 oktober 1898 (N. J. A. not. B n:r 513).

³ I lagkommitténs första, år 1815 avgivna förslag till giftermålsbalk, vilket i detta ämne väsentligen kvarstod på 1734 års lags ståndpunkt, stadgades uttryckligen att hustrun, då hon fick sitta i boet, skulle hava den förvaltningsrätt däröver, som i allmänhet tillkom mannen; dock skulle hon ej äga råda över fast egendom utan mannens bifall eller, där han det vägrade, rättens tillstånd.

⁴ En annan mening uttalades av *Nehrman*, som med avseende närmast å det fall att egendomen blivit satt under gode mäns vård förklarade att förordnandet därom skulle gälla, så länge osämjan mellan makarna varade.

odelat ställas under ena makens rådighet och att valet makarna emellan härvid träffas med hänsyn tagen i första hand allenast till vem som vållat oenigheten och utan allsidig prövning av omständigheterna i det särskilda fallet. Det är uppenbart att helt andra synpunkter göra sig gällande i fråga om barnens vård än beträffande egendomens förvaltning och att skäl även kunna föreligga att anförtro ett barn åt ena maken, ett annat åt den andre eller att företaga en liknande uppdelning med avseende å egendomen. En sträng tillämpning av 15 kap.s regler föranleder också ofta, särskilt då hustrun skall sitta i boet, en fullkomlig omkastning av förvaltningsförhållandena, till skada kanske för makarnas intressen och till osäkerhet inom rättslivet. Framförallt måste det anses ägnat ingiva betänkligheter att förändringen är av provisorisk karaktär och när som helst kan upphöra till följd av en förlikning, vilken lätt undgår tredje mans uppmärksamhet. Förhållandena under skillnadsåret gestalta sig också numera ofta åtskilligt annorlunda än meningen var vid tillkomsten av 1734 års lag. Stundom beror visserligen detta därpå att makarna uttryckligen överenskommit om en annan ordning och domstolen låtit därvid bero,¹ men ibland har det även sin grund i en av omständigheterna framtvingen friare tolkning av 15 kap.-s regler. Det har sålunda förekommit att domstolen vid meddelande av bestämmelser angående barnens vård och den därmed nära sammanhängande frågan om rätten att bo kvar i det gemensamma hemmet med bortseende från skuldsynpunkten i första hand tagit hänsyn till barnens intressen,² och icke så sällan har domstolen, även utan stöd av någon överenskommelse, fördelat barnen till vårdnad makarna emellan.³ Den år 1903

¹ Se t. ex. K. Maj:ts utslag den 13 januari 1898 (N. J. A. not. B n:r 15): då makarne måste anses bägge vara till skillnaden vållande och lika fallna att boet förese, skulle jämlikt 15 kap. 2 § giftermålsbalken mannen äga rätt att under skillnadsåret sitta med egendom i boet kvar, dock med rätt för hustrun att, på grund av mannens medgivande, ur boet uttaga vad henne enligt makarne emellan upp rättat äktenskapsförord enskilt tillhörde samt behålla och för egen räkning driva den handel, som av henne innehades; Göta hovrätts utslag den 25 november 1909 (N. J. A. 1910 not. B n:r 479): på sätt parterna överenskommit, skulle hustrun äga att under skillnadsåret sitta kvar å makarnes egendom F., med rätt dock för mannen att behålla den yttre förvaltningen av sagda egendom och skyldighet för honom att till hustrun utgiva ett månatligt underhåll av två tusen kronor; högsta domstolen avslög yrkandet om skillnad till säng och säte.

² K. Maj:ts utslag den 9 juni 1893 (N. J. A. not. B n:r 418): mannen berättigades att sitta kvar i boet, men med avseende å vad som blivit upplyst, särskilt beträffande frågan i vad mån hans tjänstgöring påkallade frånvaro från hemmet, tillerkändes hustrun rätt att hava barnen hos sig; jfr ock K. Maj:ts utslag den 3 december 1912 (N. J. A. not. B n:r 749).

³ K. Maj:ts utslag den 26 januari 1893 (N. J. A. not. B n:r 61).

vidtagna ändringen av 15 kap. 2 § giftermålshalken avsåg också att lagfästa domstolens rätt att under vissa förutsättningar fördela vårdnadsbefogenheten.¹ Utom såvitt angår rätten att kvarsitta i hemmet och nyttja där befintlig egendom, synes spörsmålet om förvaltningen under skillnadsåret av vad till boet hörer icke i det praktiska rättslivet hava föranlett synnerliga stridigheter. För många, kanske de flesta fall kan väl detta förklaras därav att makarna saknat andra tillgångar än sitt lösörebo och annan inkomst än enderas eller bådas lön, vilken naturligtvis även under skillnadsåret uppbäres av vederbörande make. Där emellertid andra tillgångar finnas, torde makarna i allmänhet förutsätta att därmed under skillnadsåret skall förhållas såsom förut och underlåta på den grund att ägna frågan någon vidare uppmärksamhet, då deras inbördes rättigheter och skyldigheter under skillnadsåret skola regleras. Och då domstolarna i dylika fall, i anslutning till lagens ord, förklara ena maken berättigad att »sitta i boet kvar» eller »sitta med egendomen i boet kvar», torde parterna ofta fatta detta såsom ett uttalande allenast beträffande rätten att förbliva i hemmet och vårda detta, oaktat nämnda uttryck i lagen hava en annan och mera vidsträckt innebörd.²

¹ Lagutskottet vid nämnda års riksdag anförde i utlåtande n:r 13 bl. a. följande: »Behovet av den föreslagna lagändringen torde ej heller böra underskattas på den grund, att omförmälda bestämmelse endast undantagsvis skulle komma i tillämpning. Visserligen kan, såsom lagutskottet vid 1902 års riksdag antagit, det synas, att så borde vara förhållandet, enär mannens företrädesrätt att förese boet och barnen ju är stadgad endast för det fall, att, då båda makarne äro till skillnaden vållande, de äro för uppdraget lika lämpliga, samt de fall väl torde vara ganska sällsynta, då icke en eller annan omständighet gör den ene eller andre maken mer lämplig i ifrågavarande avseende. Med stadgandets nuvarande lydelse kan det emellertid vara föremål för tvekan, om domaren äger ingå i prövning av alla omständigheter, som hava betydelse för frågans rätta bedömande, och särskilt huruvida det låter sig göra att tillerkänna den ena maken vården av ett barn och den andra vården av ett annat. Rättspraxis lärer hava att uppvisa icke så få tillfällen, då domare ansett sig vara på grund av berörda lagbud förpliktade att tillerkänna mannen vården om boet och alla barnen, ehuru vid en obunden prövning utgången säkerligen blivit en annan.» Se ock K. Maj:ts utslag den 7 april 1908 (N. J. A. not. B n:r 289).

² Ej sällan meddelas emellertid närmare förordnanden angående förvaltningsrätten; se K. Maj:ts dom den 22 oktober 1886 (N. J. A. not. A n:r 306): då parterna bägge vore vållande till skillnaden, men mannen måste anses bättre fallen till att förestå boet, berättigades han jämlikt 15 kap. 2 § att kvarsitta i och förvalta detta; K. Maj:ts utslag den 25 juli 1901 (N. J. A. not. B n:r 436): hustrun förklarades berättigad att sitta med egendomen i boet kvar och förestå makarnas handelsrörelse, i följd varav mannens yrkande om skyldighet för henne att till honom utlämna vissa sparbanksböcker icke förtjänade avseende; se ock K. Maj:ts utslag den 13 juni 1876 (N. J. A. not. B n:r 344); den 29 oktober 1889 (N. J. A. not. B n:r 723); den 6 oktober 1905 (N. J. A. not. B n:r 532) och den 7 april 1908 (N. J. A. not. B n:r 289).

Lagkommit-
tens och äldre
lagbered-
ningens
förslag.

Enligt lagkommitténs förslag till allmän civillag skulle, då på ena makens yrkande dömdes till skillnad till säng och säte, den andre vara »pliktig att utur deras gemensamma hemvist träda». Var det mannen, skulle rätten förordna god man att förvalta boet,¹ såframt ej hustrun medgav att mannen fick råda däröver. Hustrun skulle sålunda aldrig övertaga mannens förvaltningsbefogenhet. Barnen fick den oskyldiga maken behålla hos sig, varvid dock hustrun, om hon ej var fallen att ensam förese dem, skulle taga råd och hjälp av god man. För det fall att skillnaden ägde rum på båda makarnas ansökan meddelades inga bestämmelser huru med barnen, hemmet och egendomen i övrigt skulle förhållas, utan skulle detta få ankomma på avtal makarna emellan.² Enligt lagberedningens förslag ägde domstolen en friare bestämmanderätt i dessa frågor; den kunde, då omständigheterna därtill föranledde, bortse från att vållande låg endera parten till last, och där den ene ej var mer än den andre till skillnaden vållande, hade rätten städse att besluta efter ty som skäligt prövades.

Beredning-
ens yttrande.

Vägledt av de erfarenheter, som vunnits vid tillämpningen av nu gällande regler i detta ämne, har beredningen till särskild legislativ behandling upptagit vart och ett av de spörsmål, som i detta sammanhang kräva sin lösning. Frågan huru vid separation skall förhållas med boets egendom regleras i 14—18 §§, medan bestämmelser om makarnas inbördes underhållsskyldighet samt om barnens vård och underhåll äro upptagna i 21 § och 23—26 §§.

I motsats till vad nu gäller om skillnad till säng och säte innefattar separationen enligt förslaget en upplösning av den äktenskapliga sammanlevnaden icke på viss tid, ett år, utan tills vidare, och de förordnanden angående makarnas inbördes rättigheter och skyldigheter, som av separationen betingas, kunna följaktligen bliva länge bestående. På grund härav vinna de skäl ökad styrka, vilka ovan anförts emot en sådan provisorisk reglering av makarnas förmögenhetsförhållanden, som avses i 15 kap. giftermålsbalken. Det riktiga lärer alltså vara att stadga en ordning, som ej beröres därav att makarna ånyo flytta samman och separationen följaktligen upphör. Härvid erbjuder sig den utvägen att separationsdomen, bortsett från vad som följer av rätten för endera maken att kvarsitta i hem-

¹ Om sådant förordnande skulle kungörelse ske i allmänna tidningarna.

² Enligt förslaget kunde skillnad till säng och säte ej äga rum annat än på grund av båda makarnas ansökan eller enderas vållande.

met, fränkännes all direkt inverkan på förmögenhetsgemenskapen och egendomens förvaltning och på sin höjd tillägges naturen av boskillnadsskäl. En annan möjlighet är att, efter mönstret av flera främmande rättssystem, låta separationsdomen omedelbart medföra ett upphörande av förmögenhetsgemenskapen och sålunda, åtminstone i allt väsentligt, verka som en boskillnadsdom. Beredningen har valt den senare lösningen. Måhända kunde mot denna anmärkas att den genom att avskära ett av de band, som förena makarna, vore ägnad minska sannolikheten av en försoning dem emellan. Beredningen håller dock före att ett bibehållande av förmögenhetsgemenskapen under separationstiden icke kan väntas verka sammanhållande, utan snarare kan befaras giva anledning till meningsskiljaktigheter och split. För sin uppgift att såvitt möjligt förebygga en skilemäsas lärar sålunda separationen ingalunda bliva mindre lämpad, om den tillägges berörda verkan. Det lär emellertid få antagas att separationen, liksom för närvarande skillnaden till säng och säte, i det övervägande flertalet fall kommer att leda till äktenskapsskillnad, och där detta är händelsen, har det otvivelaktigt stora fördelar att förmögenhetsgemenskapen upplöses redan i sammanhang med separationen. Om boet redan skiftats, kunna både domstolen och parterna vida lättare överskåda den ekonomiska ställningen, då det gäller att vid den slutliga skillnaden ordna frågor om underhåll eller skadestånd, en omständighet så mycket betydelsefullare som den särskilt är ägnad att skydda den svagare partens intressen. Även i andra hänseenden måste det anses vara till makarnas fördel att deras ekonomiska mellanhavanden såvitt möjligt redan äro utredda, då äktenskapsskillnaden äger rum, och klarhet och reda i deras förhållande till tredje man befordras ock bäst därigenom att separationen förklaras städse skola föranleda att förmögenhetsgemenskapen upphör.

De bestämmelser i förslaget, där den nu angivna tanken närmare utföres, äro ämnade att inom kort ersättas av andra; sin slutliga avfattning kunna de få först i samband med den allmänna revision av reglerna om förmögenhetsförhållandena emellan äkta makar, vilken det åligger beredningen att företaga. Under sådana omständigheter har det ansetts lämpligast att här så nära som möjligt följa mönstret av de stadganden, vilka i hithörande frågor för närvarande gälla beträffande äktenskapsskillnad, och 14, 16 och 17 §§ hava därför avfattats i väsentlig överensstämmelse med 1—3 §§ i lagen den 1 juli 1898 om bodelning vid äkten-

skapsskillnad, så ock om frånskild hustrus ansvarighet för gäld i boet. Då separationen ej innefattar någon upplösning av själva äktenskapet, uppstå emellertid här även andra spörsmål än de, som i nyssnämnda stadganden avses. Medan det sålunda är självklart, att ingen gemensamhet i fråga om egendom eller gäld kan enligt äktenskapsrättsliga regler uppkomma, sedan makarna blivit i äktenskapet skilda, måste här, i anslutning till vad enligt boskillnadslagen gäller, uttryckligen föreskrivas att all egendom, som make efter vunnen separation genom arv, gåva, testamente eller annorledes förvärfvar, så ock all gäld, som han därefter gör, skall anses såsom hans enskilda. Likaså erfordras en bestämmelse, som tillerkänner hustrun rätt att efter dom å separation själv råda över sitt gods, naturligtvis med den inskränkning som följer av den i 14 § givna regeln, enligt vilken vardera maken i allmänhet tills skifte sker behåller förvaltningen av den egendom, varöver han vid tiden för separationen ägde råda. Stadganden i dessa avseenden hava upptagits i 15 §.

I detta sammanhang har beredningen haft under omprövning, huruvida föreskrifter borde meddelas angående separationsdomens inverkan på mannens målsmanskap över hustrun även i andra hänseenden än beträffande förmögenhetsförvaltningen. Att separationen, liksom nu skillnaden till säng och säte, måste föranleda att målsmanskapet härutinnan i det väsentliga blir vilande ligger i sakens natur. Det har emellertid syntts riktigtast att bestämmelser i detta ämne utarbetas först i samband med den på beredningens program stående frågan om upphävande eller revision av de grundläggande reglerna om målsmanskapet.

Den i 15 kap. giftermålsbalken behandlade frågan, vilkendera maken skall äga rätt att under skillnadstiden sitta kvar i det gemensamma hemmet, föreligger icke vidare, efter det boet blivit skiftat på sätt i förslaget stadgas. Till lösning av de stridigheter, vilka i detta hänseende kunna uppstå i avvaktan på att skifte sker, meddelas i 7 kap. 13 § en bestämmelse, avseende såväl separation som äktenskapsskillnad och återgång.

Även enligt de danska och norska förslagen skall separationen föranleda att förmögenhetsgemenskapen upphör. Att dessa förslag i denna del kunnat erhålla en vida mer kortfattad formulering än det svenska sammanhänger med olikheter i avseende å de grundläggande bestämmelserna om förmögenhetsförhållandena mellan makar och om bodelning.

18 §.

Det skifte av boet, som enligt förslaget blir en följd av separationen, kan stundom leda till konsekvenser, som äro synnerligen kännbara för makarna eller endera av dem. Det ligger i sakens natur att dylika påföljder av brytningen icke kunna genom lagstadganden helt förebyggas ens såvitt angår make, vilken kan anses utan all skuld till det skedda. I förevarande paragraf har emellertid upptagits en regel, avsedd att för vissa särskilt ömmande fall mildra verkningarna av egendomens delning. Till grund för denna bestämmelse ligger följande tankegång. Om boet är ringa, kan en tillämpning av vanliga bodelningsregler föranleda att make ställes utan tillgång på sådan egendom, som han oundgängligen behöver för sitt hushåll eller för utövningen av sitt yrke. Att något sådant drabbar make, som ser sin äktenskapliga lycka skövlad genom andra makens förvällande, har det syntts beredningen angeläget förebygga. Detta lär lämpligen kunna ske genom ett stadgande, som tillerkänner vederbörande make rätt att ur samfällda boet uttaga nödigt bohag ävensom arbetsredskap och andra lösören, som erfordras till fortsättande av hans näring, utan hänsyn till att den andres lott därigenom må lida inskränkning. En dylik avvikelse från de allmänna reglerna om bodelning måste emellertid ske med största försiktighet, och beredningen har därför inskränkt stadgandets tillämplighet till de uppenbara fall av försumlighet eller lastbarhet, som avses i 2 § första stycket. Make, som vinner separation enligt där givna regler, lär väl också nästan undantagslöst få sig tillerkänd rätten att vårda barnen och har sålunda så mycket större behov av egendomen i fråga, medan däremot andra maken ofta förer ett sådant levnadsätt att egendomen i hans hand vore till ringa eller ingen nytta. Oaktat nyssnämnda inskränkning i stadgandets tillämplighet, lär detta i stort sett komma att träffa de fall, som därmed åsyftas. Erfarenheten visar nämligen att skillnad inom de mindre bemedlade befolkningslagren i allmänhet vinnes på grund av sådana omständigheter som här avses.

Att den särskilda bodelningsregeln i 18 § icke skall lända till förfång för borgerens rätt till betalning ur boet har ansetts icke behöva uttryckligen utsägas.

*Särskilda
regler ang.
bodelning
vid separa-
tion, vunnen
jämlikt 2 §
första styck-
et.*

19 §.

Bodelning vid äkten- skapsskill- nad. Frånskild hustrus an- svar för gäld. Denna paragraf motsvarar till sitt innehåll vad i lagen den 1 juli 1898 stad- gas om bodelning vid äktenskapsskillnad och om frånskild hustrus ansvarighet för gäld i boet. Även de här avsedda frågorna kunna få sin slutliga lösning först i samband med den allmänna omarbetningen av reglerna om förmögenhets- förhållandena mellan makar.

20 §.

Frånskild makes rätt till skade- stånd. Enligt gällande lag förverkar stundom make, som vållar äktenskapsskillnad, i större eller mindre utsträckning sin rätt i boet. Den som gjort sig skyldig till egenvilligt övergivande eller till stämpling eller försåt mot sin makes liv går så- lunda förlustig all giftorätt, och den som begått horsbrott njuter sådan rätt alle- nast till hälften; är det hustrun, som är den skyldiga, går hon även miste om sin morgongåva.¹ Den förverkade egendomen tillfaller andra maken, som dock, därest skillnad vunnits för någon av först nämnda förseelser, vid omgifte är plik- tig utgiva den brottsliges giftorätt till deras gemensamma barn eller bröstarvingar. Vid egenvilligt övergivande äger ock den hemmavarande maken eller, om han träder i nytt gifte, barnen eller bröstarvingarna under den förlupnes bortovaro nyttja dennes enskilda egendom. Bestämmelserna om egendoms förverkande torde ursprungligen hava avsett att på en gång tillfoga den brottslige ett slags be- straffning och bereda den förorättade en ersättning, lämdande till hjälp särskilt vid bestridande av omkostnaderna för barnens vård och underhåll.²

Ett dylikt förverkande av giftorätt helt eller till hälften inträdde även enligt lagkommitténs förslag, då skillnad skedde för det ena maken förbrutit sig mot den andre. Den förverkade egendomen skulle städse med full äganderätt tillfalla den oskyldiga maken och utgöra ett skadestånd för det lidande, som vållats honom

¹ Detta sistnämnda är uttryckligen stadgat allenast beträffande hor, men torde gälla även i de båda andra fallen.

² Se Förarbetena I s. 125, 225, 236—239, 244, 268, 269, 311 och 317. Ännu i 1726 års förslag till giftermålsbalk stadgades enahanda påföljder beträffande hor och förlöpande; den förverkade egendomen skulle i båda fallen vid den oskyldiga makens omgifte övergå till barnen.

genom äktenskapets upplösning.¹ Men bestämmelserna i ämnet tänktes även skola tjäna att »avhålla makar från brott och förolämpanden mot varandra i avsikt att bereda äktenskapsskillnad». Äldre lagberedningen tillerkände i nyssnämnda fall den förorättade skäligt skadestånd och åberopade, till stöd för att ersättning borde i denna form utgå, de skäl som vid 5 kap. återgivits på tal om skadestånd i anledning av äktenskaps återgång. Enligt lagkommitténs förslag ägde rätten, om den oskyldiga maken icke vid bodelning enligt nu angivna regler erhöles vad till hans utkomst tarvades, tillägga honom fyllnad i årligt underhåll av den andres enskilda egendom eller inkomster, men lagberedningen upptog intet stadgande om skyldighet att vid sidan av skadestånd gälda underhåll, då skadeståndet enligt dess förslag skulle bestämmas på ett sätt, som medgav att skälig hänsyn togs till försörjningsbehovet.

I åtskilliga främmande rättssystem återfinnas stadganden om skyldighet för make, som vållat äktenskapsskillnad, att i vissa fall gälda skadestånd; så i schweizisk,² österrikisk och engelsk rätt. Den schweiziska lagen giver även bestämmelser om underhållsskyldighet mellan frånskilda.

Spörsmålet om en utjämning av den skada, som i ekonomiskt och ideellt hänseende kan drabba en make till följd av en utav andra maken vållad äktenskapsskillnad, kan förvisso ej lämnas att lösas enligt vår rätts allmänna grundsatser om skadestånd. Ej heller gör det tillfyllest att, såsom skett i åtskilliga främmande länder, bland dem Norge, vid den legislativa behandlingen af äktenskapsskillnadens rättsverkningar allenast så tillvida giva särskilda regler om vållandets betydelse, som frånskild makes rätt till framtida underhåll ställes i visst beroende av skuldfrågan. Denna bör visserligen vinna beaktande även då underhållsrätten regleras, men den ledande synpunkten blir dock där en annan; behovet att erhålla och förmågan att giva understöd bliva i första hand afgörande, varav följer dels att underhåll ofta uteblir, oaktat ett berättigat krav på ersättning för vållad skada måste anses föreligga, dels att den rätt, som kan

¹ På tal om gällande lags regler i 13 kap. 5 § giftermålsbalken yttrade lagkommittén bland annat: »Är mannen verklig skyldig hustrun skadestånd i detta fall, så kan ej hennes rättighet, att behålla vad henne en gång under en sådan egenskap blivit tillerkänt, förändras av den tillfälligheten, att hon sedan träder i nytt gifte.»

² Se härom ovan s. 315.

varda make tillerkänd, mången gång icke motsvarar vad som kan anses utgöra skäligen skadestånd. Ehuru beredningen i förslaget upptagit bestämmelser om underhållsskyldighet även för tiden efter äktenskapets upplösning genom skillnad, äro sålunda, vid sidan av dessa, särskilda skadestandsregler av nöden.

I överensstämmelse med vad för närvarande gäller om egendoms förverkande var enligt de äldre lagförslagen skadestandsrätten betingad därav att skillnad vunnits på någon av vissa angivna grunder, men skulle å andra sidan städse inträda i de sålunda bestämda fallen. Helt naturlig och riktig på en tid, då skillnad kunde vinnas allenast på ett fåtal konkret bestämda och snävt avgränsade skäl,¹ måste en dylik princip för reglerandet av skadestandsrättens inträde anses mindre tillfredsställande, om skillnadsanledningarna så angivas som i förslaget skett. Beredningen har därför trots avgörandet böra bero på en prövning av omständigheterna i det särskilda fallet. Härvid har emellertid ej ansetts riktigt att tillerkänna make rätt till skadestånd, så snart skulden till att äktenskapet slagit illa ut helt eller i övervägande grad ligger hos den andre. En skadestandsregel av sådan räckvidd kunde leda till att frågan, huruvida en möjlighet att vinna äktenskapsskillnad skall begagnas eller ej, i större utsträckning än oundgängligt är komme att ses ur de ekonomiska intressenas synpunkt; i det stora flertalet fall måste maken ställas i valet mellan å ena sidan äktenskapet med dess fördelar och olägenheter och å den andra äktenskapsskillnad utan andra ekonomiska rättsföljder än dem, som kunna föränledas av underhållsreglerna. Rätt till skadestånd bör sålunda allenast mera undantagsvis föreligga; den skall enligt förslaget inträda då skillnad skett på grund av ena makens förhållande, varigenom han grovt kränkt den andre. Under detta uttryckssätt torde vissa i förslaget upptagna skillnadsgrunder regelmässigt bliva att hänföra, men ytterst beror det dock städse på den uppfattning domstolen bildar sig med ledning av omständigheterna i skillnadsmålet.

Enligt förslagets mening skall beskaffenheten av de förhållanden, vilka omedelbart ligga till grund för skillnadsdomen, vara för skadestandsfrågan avgörande. Härav följer, att någon rätt till skadestånd aldrig föreligger, då skillnad jämlikt 3 § vinnas efter det makarna under ett år varit separerade. Vilka skäl

¹ Jfr ock vad ovan s. 352 sagts om skadestånd i anledning av äktenskaps återgång.

föranlett att separationen på sin tid meddelades saknar i detta hänseende all betydelse. Beredningen har haft under överbägande, huruvida icke domstolen borde äga att efter fri prövning utdöma skadestånd även i dylika fall, men funnit sig böra uppgiva denna tanke. Att efter förloppet av ett år eller mera företaga ett allsidigt och rättvist bedömande av skadestandsfrågan måste ofta möta stora svårigheter. Icke heller låter det sig lämpligen göra att redan i sammanhang med separationsdomen lösa detta spörsmål. Skadan kan ju ej mätas, innan det visar sig huruvida det verkligen kommer till äktenskapsskillnad, och även i andra hänseenden möta betänkligheter mot att dessförinnan upptaga frågan till bedömande. Beredningen har också ansett försiktigheten bjuda att skadestandsrätten begränsas till de fall, då skillnad medgives utan att separation ägt rum; förevarande paragraf medför, oaktat denna inskränkning, en avsevärd utvidgning av möjligheten att vinna ekonomisk gottgörelse. Erinras må även om de förmåner beträffande bodelningen, vilka i 18 § tillerkännas make, som vinner separation enligt 2 § första stycket. Där förhållandena äro mest ömmande, torde den förorättade parten genom att åberopa detta stadgande erhålla lika god hjälp, som genom en regel om rätt till skäligt skadestånd kunnat vinnas, och detta utan att behöva inlåta sig på en utredning, att och i vilken omfattning skada tillskyndas honom, ifall äktenskapet upplöses.

Beträffande innebörden av den skadelidandes rätt stadgar förslaget här liksom i 5 kap. 6 § att han skall njuta »skadestånd efter ty med avseende å makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter prövas skäligt». När domstolen efter fritt skön utmäter ersättningen, skall den situation, vari maken råkar genom en skilsmässa under föreliggande omständigheter, tagas i betraktande i hela sin vidd, och avseende skall fästas vid skada ej blott av ekonomisk utan även av ideell natur. Av betydelse äro sålunda skillnadsanledningens art och graden av skuld hos den vållande parten, skilsmässans inverkan på den ersättningsberättigades framtidsutsikter, makarnas levnadsvillkor och sociala ställning samt, särskilt då äktenskapet bestått allenast kortare tid, de förhållanden vari den oskyldiga maken levat före sitt giftermål och den utsträckning vari vardera infört egendom i boet. Då förslaget såsom en omständighet, vilken skall uppmärksammas, särskilt nämner makarnas förmögenhetsförhållanden, ligger däri bland annat en föreskrift att den förpliktades större eller mindre ekonomiska bärkraft skall beaktas, då

skadeståndets belopp fastställes. Såsom av det sagda framgår, giver lagrummet icke den förorättade maken anspråk på att städse få för framtiden tillgodonjuta enahanda villkor som under äktenskapet.

Med uttrycket makarnas förmögenhetsförhållanden åsyftas naturligtvis ej blott vardera makens tillgångar vid tiden för äktenskapets upplösning, utan även de inkomster, han har. Även en person, vilken saknar förmögenhet, kan sålunda enligt förslaget få sig ålagd en betydande ersättningsskyldighet. I dylika fall kan det emellertid erbjuda stora svårigheter att på en gång utgöra hela det belopp, som kan anses vara skäligt, och med hänsyn härtill har beredningen trott det böra i lagtexten uttryckligen framhållas att skadeståndet må sättas att utgå periodiskt. Att så sker kan ock vara i den berättigades intresse.

I avseende å paragrafens tredje stycke må hänvisas till vad förut yttrats om motsvarande bestämmelse i 5 kap. 6 §.

De danska och norska förslagen stå i förevarande ämne i det hela ganska nära det svenska. I den norska texten är dock skadeståndsrättens innebörd på ett mera detaljerat sätt angiven, varav möjligen kunna följa vissa avvikelser i tillämpningen, och enligt samma förslag kan ej, såsom enligt de båda övriga, skadeståndet fastställas att utgå i form av periodiska prestationer.

21 §.

*Underhålls-
skyldighet
mellan se-
parerade
makar.* Frågan om makarnas underhåll under skillnadsåret skall enligt föreskrifterna i 15 kap. giftermålsbalken regelmässigt ordnas så att make, vilken tillerkännes rätt att sitta i boet kvar, av dess egendom får bereda sig erforderlig försörjning, men också tillförbindes att till andra maken, om denne saknar utväg att själv ärligen sörja för sitt underhåll, utgiva bidrag till nödigt uppehälle efter ty boet tål och domaren prövar. I rättstillämpningen ställa sig dock förhållandena ofta annorlunda. Reglerna om skillnad till säng och säte vinna numera företrädesvis tillämpning inom de mindre bemedlade klasserna, och även om makarna äga förmögenhet, torde skillnadsdomen ofta icke medföra någon rubbning beträffande förvaltningen därav.¹ Det vanligaste är därför att mannen, vare sig det är han

¹ Se ovan s. 433.

eller hustrun som skall kvarsitte i boet, åläggas att till henne utgiva visst underhåll.¹ Över huvud torde den omständigheten att makar bliva skilda till säng och säte enligt gällande rätt knappast medföra annan förändring beträffande deras ömsesidiga försörjningsskyldighet än att make kan få sin rätt av domstol fastslagen, antingen i skillnadsmålet eller sedermera under skillnadstiden. Har så skett, kan utmätning vinnas i egendom under andra makens eller tredje mans förvaltning. Fordran på underhåll kan däremot ej föranleda makes försättande i konkurs² och får i allo stå tillbaka för den rätt, som tillkommer boets borgenärer.

Då separationen icke innebär en upplösning av äktenskapet, utan allenast ett hävande av sammanlevnaden, bör otvivelaktigt inbördes underhållsskyldighet i allmänhet åligga makar, som blivit separerade. I förevarande paragraf stadgas också såsom regel skyldighet för en var av dem att efter sin förmåga och den andres behov bidra till dennes tillbörliga underhåll. Hvad här säges angående måttet av understödspikten avser ej att innefatta någon avvikelse från de regler, som gälla under bestående samliv; bidraget skall sålunda, om den andres tillgångar det medgiva, ej stanna vid nödtorftig försörjning, utan, för att tala med den danska texten, omfatta ett efter understödstagarens levnadsförhållanden tillräckligt underhåll. I betraktande av separationens uppgift synes riktigast att denna ej medför större avknappning i någondera makens villkor än som kan föranledas därav att levnadskostnaderna ökas, då makarna ej hava gemensamt hushåll.

I 1909 års norska skilsmässolag givas olika regler beträffande mannens skyldighet att under separationstiden bidra till hustruns underhåll och beträffande hennes skyldighet att bidra till mannens; endast om mannen saknar förmögenhet och på grund av sjukdom eller annan sådan orsak må anses ur stånd att själv skaffa sig nödtorftigt uppehälle, medan hustrun genom enskild förmögenhet eller annorledes är tillförsäkrad en inkomst, som må anses mer än tillräcklig till hennes eget underhåll, kan det åläggas henne att gälda försörjningsbidrag till ho-

¹ Vanligen utdömes visst belopp per månad att förskottsvis gäldas. Ej sällan är domstolen i tillfälle att ordna frågan genom fastställelse av en makarna emellan träffad förlikning.

² K. Maj:ts utslag den 9 januari 1894 (N. J. A. s. 1). — Att den make tilldömda rätten ansetts icke kunna göras gällande efter skillnadstidens utgång, se K. Maj:ts utslag den 15 oktober 1895 (N. J. A. s. 439).

nom. Förevarande paragraf giver däremot, liksom de danska och norska texternas motsvarande bestämmelser och 24 § i gällande boskillnadslag, en enhetlig regel i avseende å båda makarna. Oaktat dessa sålunda i princip ställas lika, lärrer det föreslagna stadgandet i tillämpningen endast mycket sällan föranleda att mannen tillerkännes rätt att njuta underhåll. Av honom kan i de allra flesta fall fordras att han, om han saknar annan inkomst, genom eget arbete förskaffar sig sitt uppehälle, och något behov av understöd föreligger sålunda här endast undantagsvis, till följd av sjukdom eller dylikt. Men även då detta är händelsen, förutsättes för hustruns skyldighet att utgiva bidrag ytterligare att hon äger förmåga därtill. Härvid är att märka att hon blott i sällsynta fall kan förskaffa sig en arbetsinkomst, tillräcklig jämväl för mannens försörjning under separationstiden. Mången gång har hon av sitt äktenskap varit förhindrad att utbilda sig för något yrke eller medan hon varit gift förlorat sin yrkesskicklighet, och stundom måste hon på grund av sin sociala ställning anses fritagen från skyldighet att arbeta för mannens uppehälle. Det blir alltså företrädesvis då hustrun äger förmögenhet, som fråga kan bli om att ålägga henne understödspflicht. Beredningen har emellertid ansett möjlighet därtill böra stå öppen även i sådana mera sällsynta fall, då hon såsom löntagerska, konstnärinna, handelsidkarska eller dylikt åtnjuter avsevärd inkomst, och frågan har på den grund överlämnats att av domstolen lösas efter fri prövning. Då hustrun har förmögenhet, är härvid ej, såsom enligt den norska skilsmässolagen, nödvändigt att bidragen så bestämmas att de kunna till fullo utgå av dennas avkastning; om och i vad mån även kapitalet må tagas i anspråk ankommer jämväl på domstolen att avgöra, under beaktande särskilt av hustruns behov för framtiden.

Om förslaget i denna del knappast innefattar någon avvikelse från den gällande rätten, är detta däremot händelsen i ett annat hänseende. Både mannens och hustruns underhållsskyldighet är nämligen underkastad en ej oväsentlig inskränkning: där ena maken huvudsakligen bär skulden till separationen, må den andre ej förpliktas giva underhållsbidrag, med mindre synnerliga skäl därtill äro. Det har synts beredningen icke vara med rättvisa och billighet överensstämmande att den, som genom sin pliktförgätenhet, sitt lastbara leverne eller eljest genom sitt klandervärda uppförande bragt det därhän att den äktenskapliga sammanlevnaden icke längre kan fortsättas och som kanske just på grund av ett oordentligt lev-

nadssätt förlorat sin arbetsförmåga, skall äga den rätt som denna paragraf i allmänhet giver att efter äktenskapsskillnad utfå underhållsbidrag. Å andra sidan har det ej heller ansetts riktigt att helt och hållet utesluta lagrummets tillämplighet, så snart den behövande är den företrädesvis skyldige. Omständigheter kunna stundom föreligga, vilka ställa hans handlingssätt i en försonande dager — ungdom, sjuklighet och dylikt — och undantag kunna även av andra skäl vara påkallade; den make som vållat separationen har t. ex. infört egendom i boet, vilken genom andra makens förvaltning gått förlorad. Förslaget lägger det därför i domstolens hand att, då dylika särskilda skäl äro för handen, i den utsträckning den prövar billigt tillerkänna underhåll även åt make, som huvudsakligen bär skulden till separationen.

De här givna reglerna avse allenast makes rätt att direkt av andra maken vinna underhåll. Huruvida den modifikation av gällande rättsgrundsatser, förslaget innefattar, bör föranleda ändring i de stadganden, vilka gälla om makes skyldighet att emot det allmänna svara för sin makes försörjning, har beredningen ansett böra övervägas i sammanhang med det arbete på fattigvårdslagstiftningens revision, som för närvarande pågår.

De danska och norska förslagens regler öfverensstämma, så vitt angår underhållsskyldighetens omfattning, i sak väsentligen med det svenska. Beträffande underhållsfrågans handläggning föreligga däremot ej obetydliga avvikelser. Beredningens förslag innehåller intet uttryckligt stadgande i sistnämnda avseende, men dess mening är, såsom av en jämförelse med 25 § framgår, att ärendet hör under domstols prövning. Viss tid för talans anställande är ej stadgad, utan kan anspråk på underhåll liksom enligt gällande rätt väckas antingen i separationsmålet eller först sedan till separation blivit dömt. Den danska texten innebär däremot att underhållsfrågan skall regleras genom separationsbeslutet, såframt den ej helt eller delvis hänskjutes till avgörande av den administrativa myndighet, överövrigheden, som i allmänhet har att taga befattning med dylika spørsmål. Det norska förslaget överlämnar ärendets handläggning såsom regel helt och hållet till amtmannen; så till vida faller det dock under Konungens prövning, som make, vilken varit huvudsakligen vållande till separationen, går förlustig sin rätt till underhåll allenast under förutsättning att bestämmelse därom träffats i separationsbevillingen.

22 §.

Underhållsskyldighet mellan frän-skilda. Utländsk lagstiftning. Den tyska civillagen ålägger den, som vunnit skillnad på grund av andra makens sinnessjukdom, att sörja för den sjukes framtida underhåll. I övrigt är försörjningsplikten ställd i beroende av skuldfrågan; den, som förklarats ensam bära skulden till skillnaden, är pliktig att i mån av behov bidra till den andres ståndsmässiga underhåll, dock att hänsyn jämväl skall tagas till vad han behöver för eget, minderåriga ogifta barns och makes uppehälle. Fränskild hustru är såtillvida gynnsammare ställd än fränskild man, som vid utredning av hennes behov att erhålla försörjningsbidrag hänsyn i allmänhet ej skall tagas till hennes förmögenhet, utan blott till dennas avkastning, och möjligheten att förvärva inkomst genom arbete skall komma i betraktande allenast om det är vanligt att kvinnor, vilka leva i samma villkor som makarna, arbeta för sin utkomst. Träder den berättigade i nytt gifte, skall bidrag ej vidare utgå. Däremot upphör ej underhållsskyldigheten med den bidragspliktiges död, om också bidraget i detta fall kan nedsättas till ett belopp, motsvarande halva avkastningen av den avlidnes förmögenhet. Enligt fransk rätt kan domstolen, om den make, på vars talan till skillnad blivit dömt, prövas vara i behov av bidrag till sitt underhåll, ålägga andra maken att utgiva sådant bidrag med belopp ej överstigande tredjedelen av dennes inkomster. Då enligt den franska lagens mening make ej äger vinna skillnad annat än på grund av omständigheter, vilka kunna tillräknas andra maken såsom skuld, står denna lag sålunda i underhållsfrågan på samma principiella ståndpunkt som den tyska. Så till vida skiljer den sig däremot från denna, som dess bestämmelser i ämnet lämna större utrymme åt domarens fria prövning vid skadeståndets utmätande. Enahanda regler gälla i Belgien och Nederländerna, medan enligt ungersk rätt underhållsskyldighet kan åläggas mannen, icke hustrun, och endast om han förklarats ensam bära skulden till skilsmässan. Den schweiziska lagen stadgar att om make, vilken själv är utan skuld, genom skillnaden råkar i stort behov av bidrag till sitt underhåll, andra maken kan förpliktas utgiva ett mot sina förmögenhetsförhållanden svarande bidrag, och detta även om någon skuld till det skedda ej ligger honom till last.

Enligt dansk lag kan, då till äktenskapsskillnad dömes på grund av ena makens brott, denne förpliktas att till den andre utgiva underhåll; är hustrun den brotts-

liga, kan dock detta äga rum endast om särskilda skäl tala därför. Vid skilsmässa genom bevilling kan bidragsskyldighet åläggas mannen, om skillnadsanledningen är av honom begånget horsbrott, vars förhandenvaro konstaterats genom erkännande. I praxis är det ock ganska vanligt att, då mannen ej kan med stöd av lag förpliktas att sörja för hustrun, bevillings meddelande göres beroende av att han utfäster sig att utgiva visst bidrag till hennes uppehälle. Den norska skilsmässolagen stadgar att vid äktenskaps upplösning genom bevilling eller dom mannen kan förklaras skyldig utgiva bidrag till hustruns underhåll, så länge hon lever ogift. Då äktenskapet på mannens begäran upplöses av någon bland de anledningar, vilka i förslaget behandlas såsom återgångsskäl, kan dock försörjningsplikt icke åläggas honom; och endast om synnerliga skäl tala därför, kan detta ske, därest hustrun eljest uteslutande eller väsentligen bär skulden till skilsmässan. Angående hustruns underhållsskyldighet gälla här samma regler som vid separation.

I allmänhet upphör enligt gällande svensk rätt den lagstadgade underhållsskyldigheten makar emellan, då de varda i äktenskapet skilda. Så till vida gäller dock motsatsen, som jämlikt förordningen den 27 april 1810 make, vilken vunnit skillnad på grund av andra makens sinnessjukdom, ej därigenom blir befriad från sin plikt att, efter tillgång och behov, draga försorg om dennes förnödenheter. Vidare må här erinras, att bestämmelserna om förverkande av rätt i boet vid skillnad för vissa anledningar torde avse bland annat att trygga den oskyldiga makens framtida underhåll.

Gällande svensk rätt.

I lagkommitténs förslag stadgades att, om vid skillnad för någon bland de anledningar, vilka enligt förslaget medförde förverkande av giftorätt eller del därav,¹ den oskyldiga maken icke av den honom tillkommande egendomen njöte vad till hans utkomst tarvades, rätten ägde tillägga honom fyllnad i årligt underhåll av den andres enskilda egendom eller inkomster; och skulle detta underhåll utgå, så länge den oskyldige vore ogift, levde ärligen och saknade annan utväg till försörjning. En bestämmelse, motsvarande den nyssnämnda regeln om underhållsskyldighet efter skillnad på grund av ena makens sinnessjukdom, var även i förslaget upptagen. I övriga fall inträdde bidragsskyldighet allenast under förut-

Lagkommitténs och äldre lagberedningens förslag.

¹ Dessa anledningar voro: stämpling mot makes liv, hor, otukt mot naturen, egenvilligt övergivande samt våldsamt behandling eller annat förolämpande.

sättning av skuld hos den förpliktade. Mot dessa stadganden gjorde högsta domstolen blott den erinran att vid skillnad till följd av ena makens vansinne den i äktenskapet grundade förbindelsen till inbördes bistånd och uppoffringar borde inför lagen anses hava upphört; den sjukes behov av underhåll borde vara föremål för den frivilliga välgörenheten samt, när så erfordrades, för det allmännas omsorg. Då äldre lagberedningen ersatte bestämmelserna om giftorätts förverkande med regler om skadestånd efter ty i det särskilda fallet prövades skäligt, ansågos dessa lämna utrymme för nödig hänsyn till den oskyldiga makens behov av underhåll, och särskilda stadganden om försörjningsskyldighet upptogos därför allenast med avseende å skillnad för ena makens sinnessjukdom.

*Beredningens ytt-
rande.*

Att den gällande rättens bestämmelser i detta ämne ej göra tillfyllest, därom lärer blott en mening råda. Då underhållsskyldigheten i allmänhet upphör i och med äktenskapets upplösning, ställes mången gång den ekonomiskt svagare parten — vanligen är detta hustrun — utan erforderligt uppehälle. Och även då underhållsfrågan på överenskommelsens väg löses, måste den behövande ej sällan åtnöjas med sämre villkor än som stått att vinna, om en lagstadgad rätt till underhåll kunnat återopas. Lagstiftningens otillfredsställande skick har stundom rent av medfört att Konungen sett sig nödsakad avslå en i och för sig välgrundad skillnadsansökan av hänsyn till att ena maken genom äktenskapets upplösning komme att blottställas ekonomiskt. Det måste anses synnerligen angeläget att prövningen, huruvida skillnad må beviljas eller ej, frigöres från ett dylikt band.

Mest kännbar är denna brist i de fall, då skillnaden vållats och kanske även vunnits av den make, vilken underhållsskyldigheten billigtvis borde åligga. Att göra rätten till underhåll efter äktenskapsskillnad beroende på andra makens skuld vore emellertid icke välbetänkt, och i det undantagsfall, då enligt gällande lag försörjningsplikten fortfar, nämligen vid skillnad på grund av makes sinnessjukdom, saknar också skuldfrågan betydelse. Visserligen kunna här särskilt ömmande skäl vara för handen, men även eljest, då skuld ej kan i övervägande grad läggas någondera parten till last, kan det vara av rättvisa och billighet påkallat att ena maken tillerkännes rätt till underhåll av den andre. Oftast är det hustruns intressen det här gäller. Såsom beredningen vid näst föregående paragraf antytt, är hennes förvärvsförmåga, särskilt efter ett långvarigt äktenskap, ofta icke den-

samma som dessförinnan. I allmänhet har hon ägnat sin tid och sina krafter åt uppgifter i hemmet, vilka för mannen och familjen över huvud varit av största betydelse både i ideellt och ekonomiskt hänseende, men vilka ofta icke kvalificera henne för verksamhet i försörjningssyfte. Stundom har hon genom sitt giftermål blivit försatt i helt nya och förbättrade ekonomiska och sociala förhållanden och under äktenskapet vant sig vid ett annat levnadssätt än det hon tidigare fört; kanske har hennes ställning i samhället genom äktenskapet blivit sådan, att det icke utan skäl kunde kännas förödmjukande för henne, om hon såge sig tvungen att ägna sig åt förvärvsverksamhet. Det vore ofta allt för hårt, om hustrun efter skillmässan skulle se sig hänvisad att ensam bära dylika konsekvenser av äktenskapet. Äfven beträffande mannen kunna undantagsvis liknande synpunkter göra sig gällande. Och oavsett fall av denna beskaffenhet, då den fränskildes behov kan sägas vara i större eller mindre utsträckning förorsakat av äktenskapet, synes det vara något för rättskänslan sårande, att makarna skola genom skillnaden försättas i alltför olika ekonomiska villkor. Det sagda äger dock ej sin tillämpning, såframt make, som varit till skillnaden huvudsakligen vållande, skulle råka i behov av underhåll; den som tillfogat sin make ett så allvarligt lidande, som äktenskapsskillnaden innebär, kan ej rimligtvis hava anspråk på dennes ekonomiska bistånd för framtiden.

Av nu anförda skäl har beredningen i förevarande paragraf upptagit den bestämmelsen, att om ena maken finnes efter äktenskapsskillnaden bliva i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll, rätten äger ålägga andra maken utgöra sådant bidrag, efter ty med avseende å hans förmåga och övriga omständigheter prövas skäligt, dock att rätt till underhåll aldrig kan tillerkännas make, vilken huvudsakligen bär skulden till skillnaden. Det är sålunda, med sistnämnda undantag, gjort beroende på domstolens fria prövning i varje särskilt fall, såväl huruvida bidrag över huvud skall utgå, som till vilket belopp det skall bestämmas. Vid bedömande av dessa frågor har domstolen till en början att taga hänsyn till alla de förhållanden, vilka kunna lända till upplysning om vardera partens behov och förmåga, såsom förmögenhetsvillkor, yrkesskicklighet, hälsotillstånd, försörjningsplikt mot andra närstående, samhällsställning och så vidare. Avseende bör jämväl fästas vid, huru lång tid makarna varit gifta; vid äktenskap av längre varaktighet lär billigheten oftare kräva en utjämning av

parternas framtida levnadsvillkor än då skillnad äger rum jämförelsevis snart.¹ Slutligen bliva de omständigheter, som föranlett skillnaden, av största betydelse, även frånsatt vad lagrummet i detta hänseende uttryckligen stadgar; en avsevärd bidragsskyldighet bör lättare drabba den som vållat skillnaden än den som är utan skuld därtill, och graden och arten av skuld å ena eller andra sidan böra även komma i betraktande. Då skadestånd jämlikt 20 § ådömes, lärer väl detta i allmänhet bliva så bestämt, att den oskyldiga makens behov av underhåll därigenom tillfredsställes, i den mån den andres förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt det medgiva, och något utrymme för tillämpning av nu förevarande lagrum finnes då icke. Men skadestånd ifrågakommer enligt förslaget icke i de fall, vilka i praktiken torde bliva de vanligaste, nämligen vid skillnad efter förutgången separation, och vad nyss sades om skuldsynpunktens betydelse vid underhållsskyldighetens bestämmande får sålunda icke dess mindre ett vidsträckt tillämpningsområde.

Ehuru förslaget beträffande underhållsskyldighet efter äktenskapsskillnad ställer mannen och hustrun lika, ligger det, på sätt vid 21 § framhållits beträffande där avsedda fall, i sakens natur att tillämpningen av de här givna reglerna endast undantagsvis kan föranleda att underhållsskyldighet ålägges hustrun.

I vilken form understödet skall utgå tillkommer det jämväl domstolen att avgöra. Regelmässigt lär det böra bestämmas till visst belopp i penningar, att förskottsvis gäldas för månad, kvartal eller annan lämplig tidrymd.

De danska och norska förslagen torde, såvitt angår frågan när och i vilken utsträckning bidragsplikt skall inträda, knappast avse någon avvikelse från det svenska. Visserligen betonas i den danska texten uttryckligen att bidrag endast skall påläggas, då omständigheterna i särskild grad tala därför, och i den norska säges bidrag skola utgå allenast då så prövas billigt. Men liksom dessa båda uttryckssätt torde äga samma innebörd, är det även beredningens tanke att domstolen icke skall utan vägande skäl ålägga ena maken att efter äktenskapets upplösning vidkännas en sådan börda som den nu ifrågavarande. Ett uttryckligt stadgande härom har emellertid ansetts obehövt och snarast egnat att föranleda en alltför restriktiv lagtillämpning. De föreskrifter, vilka skola tjäna till ledning

¹ Jfr ovan s. 354.

vid bestämmande av bidragets storlek, äro i beredningens förslag något olika avfattade i denna och näst föregående paragraf, detta emedan man icke här såsom i fråga om separation kan falla tillbaka på vad i allmänhet gäller om försörjningsplikt mellan äkta makar. De danska och norska förslagen giva däremot i detta hänseende enhetliga regler om separation och skillnad.

Enligt alla tre förslagen bortfaller bidragsplikten, då den berättigade träder i nytt gifte och därmed vinner rätt till underhåll av sin nya make. Däremot stadgas ej uttryckligen att skyldigheten upphör med den förpliktades död, så att allenast vad för tiden intill dödsfallet belöper men då ännu ej guldits skall infrias av dödsboet. Att detta är meningen lär emellertid utan vidare följa av rättighetens natur att vara en verkan av själva äktenskapet, vilken fortbestår, oaktat detta blivit upplöst; en dylik rättighet kan ej rimligtvis fortvara längre än händelsen blivit, därest skillnad aldrig ägt rum. Av 25 § framgår slutligen att bidragsplikten även under andra omständigheter än de nu nämnda kan komma att upphöra.

Angående tid för talans anställande givas här motsvarande bestämmelser som i 20 § beträffande skadestånd; anspråk på underhåll skall väckas antingen i skillnadsålet eller i mål om klander av avtal som i 26 § omförmäles. Prövningen av underhållsfrågan tillkommer alltid i hela sin vidd domstol. Enligt det norska förslaget skall yrkande göras antingen i skillnadsärendet eller genom stämning inom sex månader efter det avtal av nyss antydda beskaffenhet satts ur kraft. På sådant yrkande fastslås emellertid allenast, huruvida bidrag skall utgå eller icke; frågan om bidragets storlek handlägges däremot av amtmanden. Den danska texten hänvisar i nu berörda hänseenden till vad som beträffande separation föreslås.

23 §.

Frågan huru efter separation eller skillnad i äktenskap skall förhållas med barnens vård är måhända det vanskligaste av alla de spörsmål, som i detta sammanhang kräva sin lösning. Det gäller här såväl föräldrarnas som barnens viktigaste livsintressen, och lätt nog inträffar det ej blott att de förras önskningsar i denna punkt gå i olika riktningar, utan även att den ordning av förhållandena, som med hänsyn till barnens bästa är att föredraga, är ägnad att djupt och kanske oförskyllt smärta den ena eller andra av föräldrarna.

*Barnens
vård.*

*Utländsk
lagstiftning.*

I de främmande lagstiftningar, som meddelat bestämmelser i detta ämne, har man slagit in på vitt skilda vägar. Beträffande skillnad, som ägt rum på annan grund än makes sinnessjukdom, gäller enligt den tyska civillagen följande regler. Har ena maken förklarats ensam bära skuld till skillnaden, skola barnen anförtros åt den andre, men om båda förklarats skyldiga, skall modern omhändertaga döttrarna samt söner under sex år, fadern däremot söner i högre ålder. Förmynderskapsdomstolen kan emellertid träffa härifrån avvikande bestämmelser, men endast om det av särskilda anledningar finnes påkallat i barnens intresse. Vidare är att märka dels att fadern förbliver laga ställföreträdare även för barn, om vilka modern har den personliga vårdnaden, dels att den av föräldrarna, som ej har ett barn i sin vård, är befogad att bibehålla förbindelsen med detta på sätt som kan av förmynderskapsdomstolen närmare regleras. Avtal i dessa ämnen äga enligt tysk rätt ej förbindande verkan. Den franska lagens stadganden vila på samma grundtanke som den tyska rättens; barnen skola anförtros åt den make, som vunnit skillnad, d. v. s. den oskyldige, såframt ej domstolen, på yrkande av familjen eller det allmännas representant, i barnens intresse förordnar att alla eller några bland dem skola anförtros åt andra maken eller åt tredje man. Den, som ej får vårdnadsrätten sig tillerkänd, är likväl befogad att vaka över deras omvårdnad och uppfostran. Ej heller här tillerkännes någon betydelse åt föräldrarnas avtal. Detta är däremot händelsen i den ungerska äktenskapslagen, enligt vilken sådant avtal skall gälla, såframt domstolen ej finner det uppenbarligen vara i barnens intresse att avvikelse därifrån äger rum. Där annat ej mellan föräldrarna överenskommits, skola barnen till sitt sjunde år förbliva i moderns vård och därefter omhändertagas av den oskyldiga parten; äro båda förklarade skyldiga, skola efter nämnda tid sönerna vårdas av fadern och döttrarna av modern. Även från dessa regler kan emellertid domstolen i barnens uppenbara intresse göra undantag. En helt annan ståndpunkt intager den schweiziska lagen. Den nämner intet om skuldens betydelse i förevarande fall, giver överhuvud inga bestämmelser till ledning vid frågans avgörande, utan lägger det helt och hållet i domarens hand att träffa de anstalter, vilka i det särskilda fallet finnas påkallade. Innan beslut i ärendet fattas, skola föräldrarna höras och, där så prövas nödigt, även den myndighet, som har att handlägga ärenden rörande förmynderskap. Den av föräldrarna, som ej får barnen i sin

vård, har alltid rätt till personligt umgänge med dessa. Med stöd av vissa uttalanden vid lagens tillkomst har inom doktrinen antagits att domaren i första hand skall taga hänsyn till barnens intressen och först i andra rummet till vilkendera av föräldrarna må anses hava de mera berättigade anspråken. Att domstolen ej är bunden av föräldrarnas avtal är uttryckligen stadgat. Med vad nyss sades om schweiziska lagens tolkning överensstämman i mycket den norska skillsmässolagens regler i ämnet. Vid bestämmande av hos vilkendera av makarna barnen skola vara, då separation eller skillnad äger rum, skall enligt denna lag hänsyn väsentligen tagas till barnens bästa. Dessa böra sålunda — heter det vidare —, särskilt då de äro små, såsom regel följa modern, såframt hon ej anses olämplig till att förestå deras uppfostran. Vid sidan härav skall hänsyn tagas till föräldrarnas önskningsar, och innan avgörande träffas, skall i regel vergeraadets uttalande inhämtas. En av föräldrarna slutet överenskommelse om barnens fördelning kan, på endera partens yrkande, åsidosättas av den beslutande myndigheten, amtmanden. I Danmark anses den, som vinner skillnad på grund av andra makens horsbrott, äga obetingad rätt till alla barnen; i övrigt saknas fasta regler, men man antager att i allmänhet barnen så vitt möjligt böra delas lika mellan makarna. Vanligen vinner frågan sin lösning genom överenskommelse makarna emellan.

Då skillnad äger rum på grund av horsbrott, skall enligt 13 kap. 3 § giftermålsbalken, där ej föräldrarna överenskomma, »vilkendera barnen när sig hava skall», den vara därtill närmast, som sig ej förbrutit. »Är den ej fallen till att förese barnen; då äger domaren skåda, vad heller den brottslige, eller någon annan dem till sig taga må.» För fall av skillnad på grund av förlöpande gåvos inga motsvarande regler, men avsikten var förvisso att vad beträffande hor stadgades även här skulle äga tillämpning.¹ Då sedermera genom förordningen den 27 april 1810 bestämmelser gåvos om skillnad av andra orsaker, meddelades ingen annan föreskrift i nu förevarande ämne än den i sakens natur liggande att den, som vunnit skillnad på grund av sin makes sinnessjukdom, icke därför skall

*Gällande
svensk rätt.*

¹ I flertalet av lagkommissionens förslag till giftermålsbalk voro rättsföljderna av skillnad på grund av hor och egenvilligt övergivande enhetligt reglerade. Då i 1731 års förslag en ändring härutinnan vidtogs, såvitt angick påföljderna i ekonomiskt hänseende, fick nu ifrågavarande lagrum, vilket i allt väsentligt behöll sin tidigare lydelse, en sådan plats att det blev hänförligt allenast till skillnad på grund av hor.

vara befriad från sin plikt att draga försorg om barnen. Då skillnad äger rum enligt denna förordning, bliva därför de grundsatser att tillämpa, som kommit till uttryck i 13 kap. 3 § och, med avseende närmast å skillnad till säng och säte, i de förut berörda reglerna uti 15 kap. 1 och 2 §§ giftermålsbalken. Även här har sålunda, där ena maken ensam eller huvudsakligen varit till skillnaden vållande, den andre företrädde, såframt han äger fallenhet att vårda barnen. I övrigt äger däremot domstolen efter fritt skön avgöra, huruvida barnen skola anförtros åt den ene eller andre av föräldrarna eller, där dessa ej äro för uppgiften lämpliga, sättas i tredje mans vård. Vid utövandet av denna valrätt torde hänsyn främst böra tagas till barnens bästa, och intet är härvid till hinder för att tillerkänna den ene av makarna vården av ett barn och den andra av ett annat.¹ Om makarna åsämjas, läser emellertid domstolen hava att rätta sig efter deras önskningsar.

Lagkommittén och äldre lagberedningen.

Lagkommitténs och äldre lagberedningens förslag i detta ämne vila på i stort sett samma principer som den gällande rätten.² Anmärkningsvärt är emellertid att frågan huruvida föräldrarnas avtal angående barnens vård skola äga bindande verkan alls icke beröres i förslagen.

Beredningens yttrande.

Beredningen har ansett en god lösning av nu förevarande spörsmål icke kunna vinnas genom uppställande av sådana schematiska regler som återfinnas i de tyska och ungerska lagarna. Här om någonsin äro bestämmelser av nöden, vilka smidigt anpassa sig efter de ständigt skiftande förhållandena i det verkliga livet. Endast genom att sätta sin lit till domstolarnas omdöme och takt kan lagstiftaren nå tillfredsställande resultat. Att härvid följa den schweiziska lagens föredöme och ställa rättstillämpningen utan varje vägledning synes emellertid desto mindre vara riktigt, som, efter vad den nyss lämnade översikten över olika

¹ Se rörande denna fråga lagutskottets utlåtande n:r 13 vid 1903 års riksdag och ovan s. 433 lagutskottet yttrade på tal om de fall, då fri prövningrätt tillkommer domstolen, bland annat: »Förutom makarnes personliga egenskaper höra barnens ålder och kön till de omständigheter, som i första hand böra läggas till grund för rättens bedömande av hithörande spörsmål. Utskottet har emellertid icke ansett behöfligt, att några dylika omständigheter till ledning för domarens omdöme särskilt omförmälas i lagen, då man härvid i allt fall icke torde kunna komma längre än till ett angivande av några exempel å de förhållanden, vilka vid avgörandet av en dylik fråga självklart komma under övervägande.» Se ock K. Maj:ts dom den 29 november 1911 (N. J. A. s. 533).

² Se dock angående äldre lagberedningens förslag, så vitt angår barnens vård vid skillnad till säng och säte ovan s. 434.

rättssystemens regler ådagalägger, skilda åskådningar kunna tagas till utgångspunkt för dessa frågors bedömande. En ledande princip måste därför komma till uttryck i lagen. Vid dennas bestämmande har beredningen ej varit i tvekan därom att i fall sådana som dessa barnens intressen främst böra tillgodoses; de hava otvivelaktigt de största anspråken på lagens skydd, och att deras framtid såvitt möjligt ej ödelägges är ett samhällsintresse av synnerlig vikt. Bortsett tills vidare från det fall att föräldrarna äro ense om en viss ordning, stadgar därför förslaget att rätten skall träffa sina bestämmelser efter ty med hänsyn främst till barnens bästa finnes skäligt. Där skuld i övervägande grad ligger ena maken till last, föranleder väl en tillämpning av denna grundsats mången gång att vårdnadsrätten tillerkännes den andre; så regelmässigt om skillnad ägt rum på grund av den förres pliktförgätenhet, dryckenskap, lastbara eller brottsliga leverne, förlöpande. Men om den skyldiga parten verkligen är bättre fallen att förese barnen, får enligt förslaget icke misskundsamhet med den oskyldiga maken föranleda till att barnens uppfostran äventyras genom att anförtros åt denne. Hans intressen få i regeln falla utslaget endast om lämpligheten å ömse sidor kan anses lika. Ej sällan ligger det i sakens egen natur, vilkendera maken vårdnadsrätten skall tillerkännas, såsom då skillnad äger rum på grund av bortovaro som i 6 § avses, långvarigt frihetsstraff eller sinnessjukdom.

Beredningen har ansett det böra i lagtexten antydast att barnen visserligen må kunna mellan makarna fördelas, men att hänsynen till ena maken ej må stå hindrande i vägen för att alla barnen lämnas åt den andre, då detta prövas vara det för dem fördelaktigaste; att syskonkretsen för framtiden hålles samlad kan mången gång befinnas synnerligen önskvärt.

Med den tanke, som sålunda ligger till grund för förslaget, vore det icke för enligt att tillerkänna föräldrarnas avtal angående barnens vård ovillkorligt vitsord. Men å andra sidan måste det också av flera skäl anses oriktigt att lämna deras önsknings utan allt avseende. De äga i allmänhet den bästa inblicken i alla de förhållanden, som äro av betydelse för frågans avgörande; och man kan därför såsom regel utgå ifrån att den ordning varom de enats även är till barnens fördel. Även om domstolen stundom må vara av den uppfattningen att vad föräldrarna överenskommit icke innefattar den allra bästa lösningen, vore det förvisso i allmänhet olyckligt, om detta skulle föranleda att avtalet fränkandes

laga verkan och däremot stridande bestämmelser meddelades. Oavsett att tvivel stundom komme att kvarstå, vilkendera uppfattningen vore den riktiga, domstolens eller föräldrarnas, kan ett dylikt beslut av rätten vara ägnat att kännas djupt kränkande för dessa, kanske även för barnen, och det kunde lätt inträffa att makarna i trots av domstolens förordnande ansåge sig moraliskt bundna av sitt ord och handlade därefter. Domstolens befogenhet att frångå makarnas önsningar är därför inskränkt till de fall, då dessa äro uppenbart stridande mot barnens bästa. Är detta händelsen, lär det verkliga förhållandet ofta vara att avtalet är uttryck allenast för ena makens vilja, medan den andre givit vika för påtryckning från hans sida, och även om ej så är, lärer nog den make, till vars förmån avtalet ändras, genom rättens beslut få blicken öppen för dettas uppenbara olämplighet och följaktligen ej tveka att handla i överensstämmelse med de givna föreskrifterna.

Då den utredning, som av parterna förebringas, ingalunda alltid kan antagas erbjuda domstolen tillräcklig ledning, har i förslaget stadgats att domstolen, när anledning därtill förekommer, skall inhämta yttrande från vederbörande barnavårdsnämnd, vilken myndighet lär vara i tillfälle införskaffa tillförlitliga upplysningar.

Det avgörande, som enligt förevarande paragraf skall träffas, avser, såsom det i förslaget heter, »vilken av makarna skall hava barnen i sin vård». Såsom av detta uttryck lär framgå, gäller det alltså närmast den personliga vårdnaden om barnen. Och den, som fått sig tillerkänd vårdnadsrätten beträffande visst barn, skall enligt förslaget hava denna rätt hel och odelad. Någon motsvarighet till de i vissa främmande lagar förekommande reglerna om befogenhet för andre maken till personligt umgänge med barnet eller till övervakande av dettas uppfostran återfinnes här icke. En splittring av bestämmanderätten över barnets vård och uppfostran kan lätt medföra slitningar och rivalitet mellan föräldrarna och därmed ödesdigra följder för barnet självt. Ansvar, men också bestämmanderätten bör därför tillkomma den ene ensam. Naturligtvis kan den vårdnadsberättigade, och bör han i allmänhet, på lämpligt sätt bereda den andre tillfälle att bibehålla förbindelsen med barnet, men han bör även hava i sin makt att förhindra det denne skaffar sig ett inflytande över barnet, som motverkar arbetet på dess uppfostran. Missbrukar han sin rätt härutinnan, är detta en omständighet som kom-

mer i betraktande, därest fråga jämlikt 25 § uppstår, huruvida vårdnadsrätten bör fränkännas honom.

Av 2 kap. 2 § framgår att den, som jämlikt nu förevarande regler erhåller vårdnadsrätten, även är barnets giftoman, och jämlikt den av beredningen föreslagna nya lydelsen av 20 kap. 3 § ärvdabalken skall han jämväl vara dess förmyndare. Det är emellertid att märka att det beslut angående vårdnaden, varom här är fråga, allenast innebär ett bestämmande angående företrädesrätten föräldrarna emellan. Är sålunda särskild förmyndare redan förordnad eller har barnet på grund av barnavårdsnämnds beslut blivit skilt från hemmet att för vård och uppfostran överlämnas åt annan, sker därutinnan ingen rubbning. Av lagrummets nyss angivna innebörd följer även att, om den vårdnadsberättigade maken dör eller blir oförmögen att handhava vårdnaden, andra maken inträder i hans rätt i nu förevarande hänseenden.

Då beträffande här avsedda frågor enahanda synpunkter göra sig gällande, vare sig separation eller äktenskapsskillnad äger rum, skola enligt förslaget, liksom i den främmande rätten allmänt är händelsen, enahanda regler gälla i båda dessa fall.

Motsvarande lagrum i det danska förslaget överensstämmer till sitt innehåll med det svenska stadgandet allenast med det undantag att grundsatsen om vårdnadsrättens odelbarhet där är uttryckligen fastslagen. Det norska förslaget skiljer sig åter från de båda andra i ett betydelsefullt hänseende. Medan enligt dessa vårdnadsfrågan städse skall regleras i sammanhang med separations eller skillnads meddelande, skall den enligt den norska texten bliva föremål för prövning allenast i händelse av tvist makarna emellan och då handläggas icke av den myndighet, som förordnat om separation eller skillnad, utan städse av amtmannen. I övrigt torde däremot, trots det norska förslagets i mycket skiljaktiga avfattning, någon saklig olikhet ej vara åsyftad.

24 §.

Det är en allmänt vedertagen grundsats att, även efter det separation eller äktenskapsskillnad ägt rum, båda makarna och ej blott den som fått barnen i sin vård äro skyldiga att sörja för deras underhåll. I vår gällande rätt har denna

*Barnens
underhåll.*

tanke kommit till uttryck i 13 kap. 3 § giftermålsbalken, där med avseende närmast å det fall att skillnad ägt rum för hor stadgas att, vare sig barnen anförtros åt någon av föräldrarna eller åt tredje man, till deras föda och uppfostran skall gå »så mycket av faderns och moderns gods, inkomster, lön, eller slöjder, som domaren skäligen prövar». ¹ Samma mening framgår av bestämmelserna i 15 kap. giftermålsbalken, och då i förordningen den 27 april 1810 talas om skyldighet för den, som vunnit skillnad på grund av sin makes sinnessjukdom, att alltjämt draga försorg om barnen, utan att någon motsvarande förpliktelse ålägges den sinnessjuka, så har detta förvisso sin förklaring däruti att lagstiftaren, såsom sammanhanget utvisar, haft för ögonen det fall att den sjuke ej ens äger tillgångar nog för sitt eget uppehälle.

I nu förevarande paragraf stadgas att, utan hänsyn till vem som skall hava barnen i sin vård, vardera maken är skyldig efter sin förmåga deltaga i underhållskostnaden. Beträffande sättet för denna skyldighets fullgörande uppstår däremot enligt sakens natur så tillvida en olikhet, som den make, vilken har barnet hos sig, får vidkännas sin andel i kostnaden genom att direkt sörja för dess vård och uppfostran, medan den andre i stället är pliktig att till vårdaren utgiva ett penningbidrag.

Angående arten av den vård och uppfostran, vartill barnet är berättigat, säges intet i förslaget; då meningen ej är att äktenskapsskillnaden härutinnan skall medföra någon förändring, har uttryckligt stadgande i ämnet ansetts icke vara erforderligt.

Yrkande att make måtte åläggas bidragsplikt kan enligt de svenska och norska förslagen när som helst väckas, enligt det förra vid domstol, enligt det senare hos amtmannen. Det danska förslaget stadgar däremot även i avseende härå att bestämmelse skall meddelas i separations- eller skillnadsbeslutet, därest ej frågan helt eller delvis hänskjutes till överörighedens senare avgörande. Beträffande underhållsskyldighetens omfattning och fördelning föreligger ingen avvikelse i sak, ehuru den danska texten till sin ordalydelse väsentligt skiljer sig från de båda övriga.

¹ Se ock beträffande skillnad på grund av förlöpande K. Maj:ts dom den 23 november 1900 (N. J. A. s. 451).

25 §.

Åtskilliga främmande lagar innehålla bestämmelser därom att de förordnanden med avseende å framtiden, som domstol eller annan myndighet givit i samband med separation eller äktenskapsskillnad, sedermera må kunna i större eller mindre utsträckning rubbas, därest väsentligt ändrade förhållanden påkalla det. Enligt den schweiziska lagen kan sålunda, om ena maken erhållit rätt till periodiskt utgående underhållsbidrag, på den förpliktades yrkande förordnas att detta skall nedsättas eller upphöra att utgå, såframt behovet avsevärt minskats eller icke längre föreligger eller om den underhållsskyldiges förmögenhetsförhållanden icke vidare svara emot det en gång fastställda beloppet. Även beträffande barnens vård och underhåll äger domstolen meddela nya bestämmelser, om det påyrkas av fadern eller modern eller av den myndighet, som har att handlägga förmynderskapsärenden, och förhållandena blivit ändrade till följd av faderns eller moderns giftermål, död eller avflyttning till främmande ort eller av andra orsaker. Att skyldighet att bidraga till hustruns underhåll fortfar allenast så länge behov därav föreligger stadgar även den franska rätten. I den ungerska äktenskapslagen föreskrives, att mannens bidragsplikt i vissa fall kan förhöjas samt att, om vad domstolen i skillnadsmålet förordnat angående barnens vård och underhåll befinnes icke längre motsvara deras intressen, avvikande föreskrifter må meddelas av den myndighet, som har att handlägga förmynderskapsärenden. Enligt den gällande norska rätten torde, om nya förhållanden inträda, ändring kunna vinnas i samtliga de hänseenden om vilka här är fråga.

I vårt land äro dessa spörsmål icke i lag reglerade, och ovisst är i vilken utsträckning möjlighet finnes att ernå ändring i vad rätten en gång bestämt. Förslaget öppnar emellertid en dylik möjlighet i alla de föreliggande fallen. Visserligen kan domstolen stundom taga med i räkningen omständigheter, vilka antagas komma att inträffa, och anpassa sitt beslut därefter, men uppenbart är att allt vad framtiden må bära i sitt sköte icke kan på denna väg vinna tillbörligt beaktande. De förordnanden domstolen meddelat måste därför stundom med tiden komma att te sig synnerligen obilliga, kanske ägnade att äventyra barnens eller endera makens välfärd. Å andra sidan få ej förbises de stora olägenheter som vore förenade med oftare förekommande rubbningar av rättens beslut i dessa

Förändringar beträffande bidragsplikt eller vårdnadsrätt. Utländsk lagstiftning.

Beredningens yttrande.

ämnen; angeläget är även att anledning till obefogade rättegångar icke gives. Men då förslaget såsom förutsättning för att nytt beslut må kunna meddelas stadgar att väsentligen ändrade förhållanden det påkalla, torde dylika påföljder icke vara att befara.

Även nu förevarande paragraf lämnar stort utrymme åt domarens fria prövning. Vid dennas utövande skola, då fråga är om underhållsbidrag, bland annat komma i betraktande avsevärd ökning eller minskning i förmögenhet eller inkomst samt sjukdom eller annan sådan omständighet, som inverkar på förvärvsförmågan eller föranleder särskilda kostnader. Härvid gör förslaget en betydelsefull skillnad mellan olika fall; medan underhåll till barn och till separerad make kan bli föremål för ändring såväl till den berättigades fördel som till hans nackdel och jämväl påläggas i strid emot en tidigare avslående dom, må enligt uttryckligt stadgande bidrag till frånskild make ej utdömas, såframt talan därom förut blivit ogillad, eller höjas utöver förut bestämt belopp.¹ Barnen hava, oberoende av huruvida äktenskapet består eller ej, anspråk på att få sina behov tillgodosedda och att därvid i viss utsträckning komma i åtnjutande av de förbättringar, som inträda i föräldrarnas villkor. En liknande rätt hava makarna emot varandra, så länge äktenskapet ännu består, och sålunda även under separationstiden. Men sedan de blivit skilda, gäller icke detta; frånskild make kan icke skäligen begära att bli delaktig i en senare inträdd förändring till det bättre i sin förra makes ekonomi, utan bör åtnöjas med den rätt emot honom, som betingas av makarnas villkor vid tiden för skilsmässan, och den ene bör icke vara skyldig att i form av förhöjd bidragsplikt vidkännas de motgångar, som efter nämnda tidpunkt kunna drabba den andre. För att frånskild make må kunna med större trygghet ordna för sin framtid är det även av betydelse att han vet sig säkerställd mot ytterligare utgifter för den förra makens räkning.

Ett överflyttande av vårdnadsrätten från den ene av föräldrarna till den andre är uppenbarligen en åtgärd, som ej utan synnerligen vägande skäl bör företagas. En dylik rubbning i barnens levnadsförhållanden kan mången gång vara förenad med vådor, som ej kunna av domaren förutses. I allmänhet bör därför ej den omständigheten i och för sig att den, som icke har vårdnadsrätten, kommer i väsentligt bättre villkor föranleda någon ändring i det hänseende varom nu är

¹ Om det fall att talan därom ej blivit väckt i skillnadsmålet handlas i 22 § andra stycket.

fråga, och icke heller kan en sådan anses påkallad blott och bart därav att föräldrarna kommit till enighet om en annan ordning än den bestående. Annorlunda ställer det sig, om den vårdnadsberättigade maken vanvårdar barnen eller försummar deras uppfostran, förfaller till dryckenskap eller eljest börjar föra ett lastbart liv, medan god omvårdnad är att påräkna hos den andre. Såsom omständigheter, vilka stundom men ingalunda alltid äro ägnade att föranleda en ändring, må nämnas den vårdnadsberättigades trädande i nytt gifte eller avflyttning till utrikes ort. Avgörande är städse i första hand hänsynen till barnens intressen; föräldrarnas måste här stå tillbaka än mer än då rätten har att första gången besluta i frågan.

Medan i det danska förslaget, liksom i det svenska, bestämmelserna i detta ämne sammanförts i en särskild paragraf, äro de i det norska givna i sammanhang med de grundläggande reglerna om bidrag till makes eller barns underhåll och om barnens vård. Även vad innehållet beträffar föreligga vissa skiljaktigheter, vilka dock, fränsett den olika ordningen för dessa ärendens behandling, äro av mindre vikt. Framhållas må särskilt att enligt den danska texten vid beviljande av separation eller skillnad det kan, när särskilda grunder tala därför, definitivt fastslås, huruvida och i vad mån make skall hava rätt till underhållsbidrag av den andre och att både det danska och det norska förslaget, det danska under förutsättning att sådan definitiv bestämmelse ej träffats, lämna möjlighet för förhöjning av bidrag, som tillerkänts fränskild make, låt vara att sådan förhöjning förutsattes allenast undantagsvis skola ifrågakomma.

26 §.

Utöver vad som gäller beträffande barnens vård, äga makar ej hos oss möjlighet att genom avtal sig emellan med rättsligt bindande verkan ordna sina inbördes rättigheter och skyldigheter i avseende å en förestående skillnad till säng och säte eller äktenskapsskillnad. Behovet av lagstadganden, som öppna en sådan möjlighet, har emellertid visat sig synnerligen kännbart; det är ock i utländsk lagstiftning i allmänhet tillgodosett. Särskilt i de talrika fall, då skillnad faktiskt vinnes efter överenskommelse, är det naturligtvis ofta parternas önskan att på förhand närmare reglera sina ekonomiska mellanhavanden för framtiden, framför allt att bereda hustrun rätt till underhåll av mannen; mången gång är den enes samtycke till äktenskapets upplösning betingat av att förhållandena på visst

Avtal angående bodelning, skadestånd eller underhållsbidrag.

sätt ordnas. Härvid ställas makarna för närvarande i valet mellan att åtnöjas med en inbördes överenskommelse, som icke kan på rättslig väg göras gällande utan allenast utgör ett moraliskt band, eller att, med kringående av lagen, ikläda avtalet formen av rättshandlingar med någon utomstående. Men icke heller denna senare utväg erbjuder önskvärd trygghet, och dess anlitande kan med allt skäl för mången synas motbjudande.

Att obetingat tillerkänna avtal mellan makar i dessa ämnen bindande verkan möter dock vissa betänkligheter. Under den tid, som närmast föregår en separation eller skilsmässa, sakna ofta makarna eller åtminstone den ene av dem den andliga jämvikt och den förmåga av lugn eftertanke, som erfordras för att kunna klart överblicka förhållandena och tillvarataga sina intressen. Och det kan även inträffa att ena parten begagnar sig av den andres oförstånd, nedtryckta sinnesförfattning eller iver att få äktenskapet upplöst för att tillförsäkra sig förmåner på dennes bekostnad. Till förekommande av att makes intressen på dylikt sätt trädas för nära stå olika möjligheter öppna. Den schweiziska lagen stadgar att avtal beträffande rättsverkningarna av äktenskapsskillnad eller separation för att vinna rättslig giltighet måste av domstolen stadfästas. En bestämmelse i samma riktning återfinnes även i den norska skilsmässolagen; enligt denna är en överenskommelse angående boets delning, vilken träffats innan separation vunnits, icke bindande, där den ej blivit godkänd av overøvrigheten.¹ Om sistnämnda stadgande kan sägas att det till sin räckvidd är alltför snävt; det äger sålunda icke tillämpning, då skillnad vinnes utan att separation föregått. Men även mot den princip, som i båda de nämnda lagarna kommit till uttryck, kunna befogade anmärkningar riktas. Det synes icke billigt att utsätta parterna för rättsförluster på den grund att avtalets framvisande till godkännande av okunnighet, glömska eller eljest försummats. Och då vederbörande myndighet sällan lär tilltro sig att sätta ur kraft en överenskommelse, vilken båda parterna anse böra upprätthållas, kan det befaras att granskningen i det stora flertalet fall nedsjunker till en ren formalitet. Dessa anmärkningar undvikas visserligen genom ett stadgande sådant som det danska förslagets, enligt vilket rätten i målet om separation eller skillnad, därest endera maken det yrkar, kan förklara ett för honom

¹ Även stadgas att ett före separationen träffat avtal om underhållsbidrag till make äger giltighet allenast under äktenskapets bestånd.

uppenbart obilligt avtal angående bodelning, skadestånd eller underhållsskyldighet icke bindande. Men genom en sådan regel är å andra sidan endast föga vunnet för det angivna syftet, då ju de omständigheter, som förklara att vederbörande make inlåtit sig på det ofördelaktiga avtalet, fortfara tills separation eller skillnad ägt rum. Den riktiga lösningen synes därför vara att överenskommelser av här ifrågavarande beskaffenhet såsom regel tillerkännes laga verkan oberoende av alla formaliteter, men att viss möjlighet hålles öppen att även efter det till separation eller skillnad blivit dömt vinna rättelse i obilliga avtal. I sistnämnda hänseende måste man emellertid gå tillväga med största försiktighet. Det låter nämligen lätt tänka sig att för motpartens önskan att vinna separation eller skillnad avtalets innehåll varit bestämmande, och då detta är händelsen, kan en senare rubbning därav innebära en orättfärdighet. Förslaget medgiver därför sådan rubbning allenast under förutsättning att avtalet finnas vara uppenbart obilligt. Vid bedömande av huruvida detta får anses vara fallet skall hänsyn naturligtvis tagas icke blott till dess innehåll utan även till omständigheterna vid dess tillkomst. Särskilt bör beaktas, vilkendera parten framdrivit avtalets antagande; den som själv gjort detta kan sedermera knappast med fog klaga över dess uppenbara obillighet. Då ändring vinnes, kommer detta sålunda regelmässigt att lända till nackdel för den, som medvetet missbrukat situationen till sin fördel. Med hänsyn till den snäva begränsningen av stadgandets räckvidd lär ej kunna befaras att några intressen, som verkligen äro förtjänta av lagstiftningens stöd, genom dess tillämpande komma att kränkas.

Vad sålunda föreslagits angående rätt att vinna jämkning skall i allmänhet icke gälla avtal, som slutits medan makarna levat i separation. De skäl, som föranlett att en sådan rätt eljest medgives, äga här icke tillämpning. I och med separationen vinner enligt förslaget vardera maken en tryggad möjlighet att efter jämförelsevis kort tids förlopp erhålla äktenskapskillnad, och därmed bortfaller väsentligen faran för obehörig påtryckning vid avtals slutande. Då samlivet upphör, erhålla också makarna tillfälle att med lugn och besinning överväga förhållandena. Att särskilda regler icke erfordras angående avtal som slutits först efter vunnit äktenskapskillnad lär vara uppenbart. Klandertalan skall enligt förslaget i allmänhet väckas, om skillnad vinnes på grund av förutgången separation, sist i skillnads målet, men eljest sist inom ett år efter det skillnad med-

delades; då i förstnämnda händelse skillnad ej kan vinnas förrän efter ett års förlopp, erhåller maken även där tillräckligt rådsum. Om avtal angående bidrag till barnens underhåll är ingånget i uppenbar strid mot deras bästa, skola emellertid dessa stadganden ej gälla, utan klander även senare kunna äga rum. Och i detta fall skall jämkning kunna vinnas även i sådana avtal, som slutits medan makarna varit separerade.

Utöver vad nu yttrats öppnar förslaget i allmänhet ingen utväg att få avtal av nu förevarande art rubbade. Har ena maken åtagit sig att till den andre utgiva underhållsbidrag, kan sålunda, om sedermera väsentligt ändrade förhållanden inträda, den bidragspliktige icke, på sätt enligt näst föregående paragraf gäller beträffande ett rättens beslut i ämnet, påkalla jämkning i vad avtalsvis blivit bestämt. Det måste nämligen, där avtalet ej ger annat vid handen, antagas hava varit parternas mening att den ordning, varom de enats, skall bliva bestående för framtiden. Oberoende av vad makarna i detta hänseende må hava åsyftat, kan emellertid en dylik orubblighet icke tillerkännas avtal angående bidrag till barnens underhåll, och i förslaget stadgas därför uttryckligen att sådant avtal ej skall utgöra hinder för rätten att, på endera makens yrkande, annorledes förordna, om förhållandena blivit väsentligt ändrade.

Bortsett från det danska förslagets avvikande regler beträffande möjligheten att vinna ändring i avtal, som äro uppenbart obilliga, intaga de danska och norska förslagen i nu berörda hänseenden väsentligen samma ståndpunkt som det svenska. Det kan emellertid förtjäna anmärkas att tiden för klandertalans anställande enligt den norska texten städse utgör ett år räknat från bevillingen eller domen samt att fråga om ändring i avtal beträffande barns underhåll i Danmark och Norge skall prövas av administrativ myndighet, icke, såsom enligt beredningens förslag, av domstol.

Avtal i andra ämnen under separationstiden. I sista stycket av förevarande paragraf är intagen en uttrycklig bestämmelse där- om att makar under separationstiden ej må med laga verkan sluta avtal sig emellan i andra ämnen än de förut i lagrummet berörda och att ej heller ena maken under nämnda tid må bortgiva något till den andre. Att detta stadgande, som i det väsentliga överensstämmer med 22 § i gällande boskillnadslag, saknar motsvarighet i de danska och norska förslagen sammanhänger med vissa olikheter beträffande de grundläggande bestämmelserna om förmögenhetsförhållandena mellan makar.

27 §.

Om makar, som blivit separerade, åter sammanflytta, får därmed anses ådaga-
lagt att separationen fyllt sitt syfte att förmå dem till försoning och att de
numera hava för avsikt att återupptaga den äktenskapliga sammanlevnaden. Det
måste då också anses angeläget att förhållandena dem emellan för framtiden i
rättsligt hänseende gestalta sig på samma sätt som eljest i ett äktenskap under
bestående samliv. I förevarande paragraf stadgas därför, i överensstämmelse med
vad redan nu hos oss och jämväl allmänt i främmande rätt gäller såsom regel,
att vid sammanflyttning separationens rättsverkningar skola förfalla. Beträf-
fande makarnas rättigheter och skyldigheter sinsemellan och i förhållande ti-
barnen skola sålunda de allmänna äktenskapsrättsliga reglerna ånyo träda i till-
ämpning, och de upphöra ej att gälla, därest makarna efter någon tid ånyo flytta
ifrån varandra. Även om separationen varat ett år, skall den icke vidare med-
föra rätt till skillnad enligt 3 §. Av grunder, dem beredningen i annat samman-
hang redan antytt,¹ måste dock i vissa hänseenden undantag göras; de rättsverk-
ningar av separationen, som avses i 14—16 §§, skola bliva bestående. Detta
innebär emellertid allenast att förhållandena för framtiden bliva sådana som om
boskillnad hade ägt rum.

*Separatio-
nens hä-
vande.*

Att separationens verkningar bortfalla, om makarna återupptaga samlivet,
stadgas även i det danska förslaget, varemot någon uttrycklig regel därom icke
upptagits i det norska.

I de danska och norska förslagen återfinnas bestämmelser därom att den nya
lagstiftningen icke avser någon ändring beträffande den skyldighet mot det all-
männa att sörja för makes och barns underhåll, som stadgas i fattigvårdslag-
stiftningen. Beredningen har däremot icke ansett nödigt att uttrycklig föreskrift
härom meddelas.

*Förhållan-
det till
fattigvårds-
lagstift-
ningen.*

¹ Ovan s^o 434—435.

*Franskild
hustrus rätt
till mannens
namn.* Om mannen vinner skillnad på någon av vissa särskilt angivna grunder, vilka innefatta ett grovt brott från hustruns sida mot hennes förpliktelser såsom maka eller moder, äger han enligt den danska texten fordra att hustrun fränkännes rätten att bära hans namn. I likhet med de norska delegerade har beredningen ansett ett dylikt undantag från vad i allmänhet gäller beträffande rättsverknin- garna av äktenskapsskillnad icke vara av tillräckliga skäl påkallat.

7 KAP.

Om rättegång i äktenskapsmål.

1 §.

Med avseende å det offentliga intresse, som knyter sig vid det rättsliga avgörandet av vissa frågor angående äktenskap, erfordras särskilda föreskrifter angående rättegången i mål, som avse sådana frågor. Jämväl i övrigt tarvas beträffande sådana mål tillägg till eller modifikationer av de i allmänhet gällande rättegångsreglerna. Då rättegångsbalken är under omarbetning och beredningens förslag sålunda lär få endast provisorisk giltighet, har beredningen begränsat förslaget till vad som oundgängligen påkallas av de föreslagna materiella reglerna.

Vad med äktenskapsmål förstås.

De särskilda bestämmelserna skola enligt förslaget gälla, bland annat, mål huruvida ett äktenskap består eller ej. Härmed avses alla sådana mål, i vilka det gäller att avgöra, om en man och en kvinna äro förenade med varandra i äktenskap. Närmare bestämt kunna sådana tvister avse dels huruvida ett giltigt äktenskap kommit till stånd och dels huruvida ett äktenskap blivit behörigen upplöst. I övrigt skola bestämmelserna i detta kapitel tillämpas beträffande mål om återgång av äktenskap, separation och äktenskapsskillnad.

2 §.

Av stadgandena i 5 och 6 kap. framgår, att talan om återgång av äktenskap, separation eller äktenskapsskillnad ej kan föras av annan än den make, vilkens äktenskap saken gäller, med undantag allenast därav att återgång kan påyrkas dels i vissa fall av allmän åklagare och dels, då den ena kontrahenten förut var förenad i äktenskap med annan, jämväl av denne.

Behörighet att anställa talan om äktenskapsbestånd.

Behörigheten att få frågan om ett äktenskaps bestånd prövad kan enligt sakens natur icke vara lika inskränkt. En persons rätt är ofta beroende på huruvida ett äktenskap emellan andra personer består eller icke; den som har ett sådant rättsligt intresse av frågan, måste äga att i någon form draga densamma under prövning. Därav följer dock icke med nödvändighet att han skall äga föra direkt talan därom att äktenskapet skall anses bestå eller icke bestå. Det skulle i flera hänseenden medföra olägenheter; och tredje mannens rätt är tillräckligt skyddad, om han, när helst denna rätt vid domstol eller inför annan myndighet är i fråga, äger göra gällande sin uppfattning om äktenskapets bestånd. Vad i sådan ordning uttalas därom blir enligt allmänna regler icke bindande annat än beträffande det rättsförhållande, som varit i fråga. Har däremot någon mot annan fört talan om att parterna skola anses vara eller icke vara förenade i äktenskap med varandra, blir uppenbarligen domen i sådant mål förbindande för alla. Enligt dessa grunder äro stadgandena i förevarande paragraf avfattade.

3 §.

Förmyndares rätt att föra talan.

Med avseende å de rent personliga förhållanden, som äktenskapsmålen avse, synes det böra tillkomma den som är omyndig att själv föra talan i sådant mål såsom kärande eller svarande. Detta är emellertid icke möjligt, om myndlingen är sinnessjuk eller sinnesslö. För sådan myndling måste förmyndaren äga behörighet att föra talan. Denna förmyndaren tillagda befogenhet innefattar uppenbarligen icke att av andra maken sökt separation skall kunna allenast på förmyndarens medgivande enligt 6 kap. 1 § ådömas.

4 §.

Laga domstol.

Nu gällande bestämmelser om laga domstol i mål av förevarande art återfinnas i 10 kap. 1, 10 och 21 §§ rättegångsbalken. De nya stadganden, som innehållas i förevarande paragraf, överensstämman så till vida med huvudregeln i 10 kap. 1 §, som laga domstol i första rummet skall vara domstolen i den ort, där svaranden bor. Den gällande rättens regel, enligt vilken hustru alltid skall följa mannens forum, har icke upptagits. Om mannen och kvinnan äro bosatta på olika orter, skall således talan mot kvinnan anställas där hon bor. Förslaget innehåller vidare att, om svaranden icke har hemvist inom riket målet skall tillhöra rätten i den

ort, där mannen och kvinnan senast haft gemensamt hemvist eller, om de ej inom riket haft sådant, där kärandens hemvist är. Vad nu är sagt avser det fall att talan föres av den ene mot den andre. Skall talan anställas mot dem bägge och hava de olika fora, har käranden valrätt emellan dem. Har ingendera hemvist här i riket, skall målet handläggas av domstolen i den ort, där de senast haft gemensamt hemvist. Finnes ej efter nu angivna regler behörig domstol skall målet, vare sig talan föres av den ene mot den andre eller den riktas mot dem bägge, tillhöra Stockholms rådstuvurätt. Antagas dessa regler, erfordras icke sådan särskild bestämmelse, som nu finnes i 10 kap. 10 § för det fall att skillnad skall sökas på grund av övergivande.

I det fall, som omnämnes i 6 kap. 1 §, lära vanligen makarna komma att förena sig i framställning om separation. Skillnad enligt 6 kap. 3 och 4 §§ kan ock av bägge makarna gemensamt påkallas. För sådana fall kan icke stämning ifrågakomma; ärendet måste få anhängiggöras genom ansökning. Behörig domstol bör lämpligen vara densamma som vid talan emot dem bägge.

Enligt vår rätt kan talan om civil påföljd av ett brott alltid göras gällande i mål om ansvar för brottet, och för behandlingen av sådan talan gälla naturligtvis samma regler som beträffande ansvarsfrågan. Men även då påstående om civil påföljd av brott väckes utan sammanhang med talan om ansvar för brottet, behandlas målet såsom brottmål. Detta gäller jämväl i äktenskapsmål, t. ex. när talan föres om återgång på grund av tvegifte eller om skillnad på grund av hor. Angående forum i sådant fall tillämpas sålunda icke 10 kap. 1 § utan 10 kap. 21 § rättegångsbalken,¹ och talan mot domstolens beslut fullföljes genom besvär. Enligt praxis användas vanligen straffprocessens former, åtminstone beträffande fullföljden, jämväl i vissa fall, då yrkande i äktenskapsmål ej stöder sig på något brott; så i mål om skillnad till säng och säte samt om äktenskapsskillnad på grund av egenvilligt övergivande. Att emellertid sådana äktenskapsmål, där talan icke grundas på något i lag med straff belagt förfarande, rätteligen äro att betrakta såsom tvistemål, torde näppeligen kunna bestridas. Beredningens förslag utgår från den uppfattningen, att allenast när talan i äktenskapsmål grundas å brottsligt förfarande, vilket icke lærer kunna inträffa annat än vid vissa fall av

¹ Se K. Maj:ts utslag den 8 maj 1850 (Schmidt J. A. XXII s. 475), den 22 mars 1893 (N. J. A. s. 153), den 27 februari 1907 (N. J. A. s. 108).

återgång eller skillnad, målet skall behandlas såsom brottmål. Enligt nu gällande regel är forum i sådana fall domstolen i den ort, där brottet förövats. Beredningen har emellertid ansett lämpligt att, när talan om ansvar icke föres utan fråga allenast är om den civila påföljden, de allmänna bestämmelserna om forum tillämpas. I överensstämmelse med förut nämnda allmänna grundsats har det däremot ansetts nödvändigt medgiva, att frågor om återgång av eller skillnad i äktenskap på grund av brottsligt förhållande må, där den taleberättigade det önskar, väckas i rättegången om ansvar för brottet och följaktligen vid den domstol, där sådan rättegång är anhängig.

Enligt 3 kap. 1 § i lagen den 8 juli 1904 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap må talan om skillnad i äktenskap emellan utländska undersåtar endast i vissa fall här i riket upptagas. Att ej heller andra äktenskapsmål kunna utan inskränkning här prövas, så vitt rörer utländska undersåtar, lär vara uppenbart, ehuru uttrycklig bestämmelse i sådant avseende ej finnes. Stadgandena i förevarande paragraf, vilka jämväl avse utlänningar, skola icke göra någon ändring i vad sålunda gäller angående möjligheten att över huvud här upptaga äktenskapsmål beträffande utlänning. Föreskrifterna om forum komma i avseende å utlänningar till användning, allenast i den mån talan varom fråga är kan här i riket upptagas.

5 §.

Vid talan om återgång för omgifte skall den omgiftes tidigare make instämmas. Då tvist om återgång av äktenskap på den grund att ena maken förut är gift med annan på det närmaste berör denne, har här meddelats uttrycklig föreskrift om hans instämmande.

6 §.

Stämningssdelgivning. När make söker skillnad på den grund att den andre övergivit honom och man ej vet var den förloopne vistas, skall denne enligt 13 kap. 4 § giftermålsbalken efterlysas i häradet eller staden och de närmaste socknarna därintill med föreläggande för honom att inom natt och år infinna sig. Sådan lysning skall ock enligt 13 kap. 6 § giftermålsbalken äga rum, då make till den, som varit länge borta utan att man vet var han är, söker tillstånd till omgifte. Även då ena maken hos Konungen söker äktenskapskillnad, förekommer det ofta, att andra

maken icke kan anträffas. När han eftersökts men upplysning ej kunnat erhållas om hans vistelseort, har den omständigheten att ansökningen icke blivit honom delgiven icke i och för sig ansetts utgöra hinder för beviljande av äktenskaps-skillnad.¹

Då enligt förslaget talan i äktenskapsmål, med undantag allenast för det fall att bägge makarna vilja söka separation eller skillnad, skall anhängiggöras genom stämning, bliva reglerna i 11 kap. 9 och 10 §§ rättegångsbalken om stämmings delgivande, då svaranden icke kunnat anträffas, omedelbart tillämpliga. Att därutöver påbjuda ett särskilt kungörande, sådant som i 13 kap. 4 och 6 §§ giftermålsbalken är stadgat, synes icke erforderligt. För att emellertid svarandens bortovaro å okänd ort icke i något fall må kunna utgöra hinder för prövningen, har en modifikation av stadgandena i 11 kap. 9 § synts erforderlig. Bestäm-melse härom innehålles i denna paragraf.

7 §.

Äktenskapsmålen äro av den beskaffenhet, att den minsta möjliga offentlighet bör givas förhandlingarna däri. I enlighet härmed har här föreslagits ett stad-gande, enligt vilket dessa mål i regeln skola handläggas inför stängda dörrar. Genom en sådan bestämmelse förfaller i det väsentliga en av de anmärkningar, som gjorts mot skillnadsmålen förläggande till domstol.

*Offentlig
rättegång i
regeln ute-
sluten.*

8 §.

Såsom vid 3 § anmärkts, har beredningen utgått från att när talan i äkten-skapsmål grundas på brottsligt förhållande, målet skall behandlas i straffprocessens former men att eljest reglerna för tvistemål komma i tillämpning. I enlighet härmed skulle bestämmelserna i 12 kap. 3 och 4 §§ rättegångsbalken om tredsko-dom vid svarandens förfallolösa utevaro från rätten bliva tillämpliga, om äkten-skapsmål är att anse såsom tvistemål, men eljest talan i sådant mål icke kunna huvudsakligen prövas, med mindre svaranden inställt sig vid domstolen. En tredskodom innebär emellertid icke en slutlig dom i målet. Svaranden har rätt att inom viss tid, efter det domen blev honom kungjord eller utmätning därå sökts,

*Svarandens
utevaro.*

¹ Se K. Maj:ts utslag den 4 juni 1886 (N. J. A. s. 242), den 10 augusti 1888 (N. J. A. s. 319), den 12 oktober 1906 (N. J. A. s. 444).

stämman om återvinning. Med avseende å beskaffenheten av de frågor, som i äktenskapsmål förekomma, är det emellertid icke lämpligt att sådana mål avgöras genom en dom, som endast vinner en dylik villkorlig giltighet. Men den omständigheten att svaranden helt utebliver från rätten bör icke heller få utgöra hinder för prövning av äktenskapsmål, även om talan i målet stöder sig på ett brottsligt förfarande. Med hänsyn till de föreskrifter, som i 11 § meddelas angående rättens plikt att i äktenskapsmål *ex officio* sörja för nödig utredning, synes betänklighet ej heller möta att tillåta definitiv prövning, ehuru svaranden ej inställer sig. Med anledning härav har beredningen upptagit den generella regeln för alla äktenskapsmål, att svarandens förfallolösa utevaro icke skall hindra sådant måls företagande till prövning, där rätten finner sådan prövning kunna äga rum. I de flesta fall lärer väl rätten, då svaranden uteblir, icke vid första rättegångstillfället avgöra ett äktenskapsmål utan vanligen uppskov äga rum för svarandens hörande. Men i enklare fall, såsom när skillnad yrkas efter det makar varit separerade, torde ofta hinder för omedelbar prövning ej böra anses föreligga. För det fall att stämningen kungjorts allenast på sätt, som stadgas i 11 kap. 9 eller 10 §, har det dock synts för strängt att låta dom gå över den uteblivne, utan att å hans vägnar något svar presterats. Det har därför ålagts rätten att i dylika fall förordna god man att föra svarandens talan.

9 §.

Medling. Såsom vid 6 kap. omförmälts, anser beredningen att de för erhållande av skillnad till säng och säte nu föreskrivna varningarna inför kyrkoherden och kyrkorådet icke böra bibehållas, men att ett försök till medling mellan makarna bör göras, innan mål om skillnad till säng och säte kommer till saklig behandling. Stadgande om sådan medling har upptagits i förevarande paragraf. Beträffande innehållet av stadgandet må här endast påpekas, att beredningen velat lämna tillfälle att till medlare utse vilken därtill lämplig person som helst, samt att beredningen, i syfte att ena makens tredska eller andra med medlingen förbundna omständigheter icke måtte obehörigen hindra eller fördröja separationen, icke gjort erhållande därav ovillkorligen beroende av att medling föregått. Genom beredningens förslag torde anledningarna till de anmärkningar, som på sätt förut omförmälts förekommit mot de nu stadgade varningarna, vara undanröjda.

10 §.

I lagen om boskillnad finnas meddelade föreskrifter dels om upprättande av bouppteckning, innan dom i boskillnadsmålet meddelas, dels ock därom att, så snart boskillnad blivit beviljad, boet skall skiftas i den ordning, som om delning av död mans kvarlåtenskap är i lag stadgad. Enligt 1 § i lagen den 1 juli 1898 om bodelning vid äktenskapsskillnad m. m. skall, när äktenskap blivit genom skillnad upplöst, om skifte av boet i tillämpliga delar gälla vad i lagen om boskillnad är i nämnda hänseende stadgat för makar, som vunnit boskillnad.

Bouppteckning i anledning av separation eller äktenskapsskillnad.

I särskilda skrivelser av den 7 januari 1910 och den 1 februari 1913 har justitieombudsmannen fäst uppmärksamheten därå, att förenämnda bestämmelser i lagen om bodelning vid äktenskapsskillnad icke innefattade tydlig föreskrift att i anledning av äktenskapsskillnad skall upprättas bouppteckning, som en var av makarna har skyldighet att beediga; och har justitieombudsmannen hemställt, huruvida ej den bristfällighet, som sålunda förefunnes, borde avhjälpas i sammanhang med förevarande lagstiftningsarbete.

Beredningen, som i 5 och 6 kap., vad angår återgång, separation och äktenskapsskillnad, i det väsentliga upptagit reglerna i lagen den 1 juli 1898, har icke funnit skäligen föreslå ovillkorlig föreskrift att, när återgång, separation eller skillnad sökes, bouppteckning skall upprättas. Det skulle i många fall, särskilt där tillgångarna äro obetydliga eller där makarna förut överenskommit om delningen, vara onödigt betungande. Däremot synes det vara nödvändigt sörja för att ena maken må få rätt påkalla boupptecknings upprättande och att makarna var för sig bliva skyldiga beediga riktigheten av bouppteckningen.

11 §.

Genom k. kungörelsen den 5 december 1798 har inskräpts att, när skillnad sökes för hor, domaren ej bör anse den visshet om brottet lagen fordrar vunnit allenast genom makes erkännande och ej får bevilja skillnad allenast på sådan grund utan har att noga undersöka brottets verklighet till tid, ort och person. Och i k. brevet den 4 februari 1818 förklaras lysning efter förlupen make

Rättens plikt att förelaga utredning.

icke böra äga rum, förrän domaren erhållit säkerhet att den tilltalade verkligen förlupit sin make samt så vitt möjligt undersökt, om någon känner dennes vistelseort, orsaken till bortovaron och makarnas förra sammanlevnad.

Dessa bestämmelser, ehuru närmast givna för vissa speciella fall, få anses vara uttryck för en allmän grundsats, som bjuder att, där ett offentligt intresse av större vikt är knutet vid en tvist emellan enskilda parter, dessa icke hava den dispositionsrätt, som eljest tillkommer parterna i civilprocessen. Eljest skulle parterna med lätthet kunna kringgå lagens tvingande regler i fråga om sådana rättsförhållanden. Föreskrifter om uteslutande av parternas dispositionsrätt finnas i fråga om äktenskapsmålen vanligen meddelade i de nyare främmande lagarna. Beredningen har ock funnit nödigt att här upptaga sådana bestämmelser.

Att parternas dispositionsrätt är utesluten måste till en början föranleda, att den omständigheten att den ena parten medgiver den andres påstående icke må i och för sig vara tillräcklig för att dom i enlighet därmed skall givas. Domstolen måste alltid undersöka, om den grund, som för påståendet angives, enligt lag medför den äskade påföljden. Detta framgår tillräckligt tydligt av de materiella bestämmelserna i ämnet, vadan särskilt stadgande i sådant hänseende ej behöver i förevarande kapitel upptagas. Men parterna kunna ej heller få fritt disponera över bevisningen angående de faktiska omständigheter, som må åberopas. Därför bör det åligga rätten att ex officio sörja för utredning och införskaffa den bevisning, som till sanningens utrönande må anses erforderlig. Därmed sammanhänger att parts erkännande av viss faktisk omständighet icke bör tillerkännas vitsord, om det ej styrkes av annan bevisning, och att ed ej må bjudas.

Vid tillämpning av dessa regler bör emellertid iakttagas, att rätten i sin undersökning icke har att gå utöver vad enligt de materiella bestämmelserna i varje fall fordras. Då sålunda t. ex. enligt 6 kap. 1 § makar äro berättigade erhålla separation, så snart de äro ense därom, har rätten, när bägge makarnas förklarande i sådant hänseende föreligger, icke att ingå i någon vidare efterforskning angående förhållandet inom äktenskapet. Och begäres äktenskapsskillnad enligt 6 kap. 3 §, behöves endast utredning därom att makarna efter dom levat separerade ett år och att sammanlevnaden icke heller därefter upptagits.

I mål om återgång av äktenskap, separation och äktenskapsskillnad kunna förekomma åtskilliga särskilda frågor, som äro av beskaffenhet att kunna genom avtal

mellan parterna regleras. Så vitt dessa frågor angår, kunna de nu angivna reglerna icke äga tillämpning.

Enligt främmande lagar är det regel att en representant för det allmänna, vanligen åklagaren, har rätt och plikt att bevaka det offentligas intresse i äktenskapsmål. Med avseende å organisationen av vår åklagaremakt har en sådan befogenhet för närvarande icke ansetts lämpligen bära tilläggas densamma, utan bör det såsom i andra dylika fall tillkomma rätten att ex officio tillvarataga dessa intressen.

12 §.

Till betryggande därav att äktenskap ej må med återopande av makes sinnessjukdom eller sinnesslöhet upplösas, utan att full visshet om att sjukdom eller lyte av sådan art föreligger, synes bevis därom alltid bära föras genom utlåtande av läkare, som på detta område är sakkunnig. Närmare bestämmelser om vilka läkare, som skola anses sakkunniga, och vad i övrigt bör gälla om ifrågavarande intyg bör lämpligen i administrativ ordning utfärdas.

*Bevisning
om sinnessjukdom.*

13 §.

Det kan ofta vara förenat med synnerliga olägenheter för ena maken eller för bägge att, under det rättegång om återgång, separation eller äktenskapsskillnad pågår, fortsätta sammanlevnaden. För att förebygga dessa olägenheter bör rätten hava befogenhet att på yrkande av ena maken förordna om sammanlevnadens hävande och vad därmed äger samband.

Interimistiskt förordnande i vissa frågor.

Då nu till skillnad till säng och säte dömes, har rätten att bestämma, vilken av makarna skall sitta med egendomen i boet kvar. Detta betyder, såsom förut påpekats, att den make, som får sitta kvar i boet, har förvaltningsrätten över boets egendom under skillnadsåret. Enligt vad beredningen i 6 kap. 14 § föreslagit, skall vid separation boets egendom skiftas emellan makarna. Till dess sådant skifte ägt rum, bibehålles en var av makarna vid förvaltningen av den egendom, varöver han förut rått, så vida ej på särskild framställning annorlunda beslutes, och efter skiftet får en var av dem rådighet över den egendom, som vid skiftet tillfaller honom. Vid återgång och äktenskapsskillnad gälla nu samma regler; och beredningens förslag innebär ingen ändring därutinnan. Då mannen

i de flesta fall har förvaltningsrätten över boets egendom, skulle emellertid tillämpningen av dessa regler ofta medföra, att han finge såväl under den tid, då sammanlevnaden vore, enligt vad här föreslås, provisoriskt hävd, som ock, under tiden från det beslut om återgång, separation eller skillnad föreligger och till dess skifte sker, besitta jämväl det makarna gemensamt tillhöriga bohag, som finnes i deras hem, och i samband därmed kvarstanna i hemmet. Till förekommande av en sådan mot hustrun obillig påföljd har det synts nödigt lämna rätten befogenhet att i samband med förordnande om sammanlevnadens hävande efter omständigheterna i varje särskilt fall bestämma, vilken av makarna skall få kvarstanna i det gemensamma hemmet, med stadgande att denne skall äga att innehava makarnas gemensamma bohag, så vida ej rätten finner skäligt förordna att någon del av bohaget må innehavas av den, som får lämna hemmet; och skall en sådan bestämmelse gälla under det sammanlevnaden är provisoriskt hävd samt, för den händelse till återgång, separation eller skillnad dömes, till dess skifte kommer till stånd.

Förordnande, om vilket i denna paragraf är sagt, bör kunna meddelas när som helst under målets handläggning, således jämväl i slutliga utslaget med avseende å den tid, som kan åtgå, innan detta vinner laga kraft. Det bör ock kunna när som helst av rätten återkallas.

14 §.

Deldom. De frågor om barnens vård, underhållsbidrag till make eller barn, skadestånd och klander av avtal, som kunna uppkomma i mål angående äktenskaps återgång, separation eller äktenskapsskillnad, kunna vara av den beskaffenhet att de tarva synnerligen vidlyftig utredning. Då det ofta kan vara önskligt att själva huvudfrågan icke uppehålls, till dess en sådan utredning blivit färdig, har det synts lämpligt bereda möjlighet att huvudfrågan särskilt för sig företages till slutligt avgörande, under det att de övriga frågornas vidare behandling fortgår.

15 §.

Fullföljd av talan. Mål av förevarande art äro av den beskaffenhet, att största möjliga skyndsamhet i deras behandling är av nöden. Tidsutdräkt kan särskilt föranledas av den

rätt till fullföljd av talan, som måste stå parterna öppen. Till vinnande av skyndsammare behandling böra dessa mål få fullföljas genom besvär. Därutöver erfordras föreskrifter om förtursrätt vid behandlingen i hovrätt och högsta domstolen. Men sådana föreskrifter kunna meddelas i administrativ väg, såsom redan skett beträffande vissa av ifrågavarande mål.

Är ett äktenskap, som genom skillnad upplöses, slutet med vigsel inom svenska kyrkan, hava makarna enligt nuvarande bestämmelser att före ingåendet av nytt äktenskap ytterligare avvakta skiljebrevs utfärdande. *Skiljebrev.*

Skiljebrevet är en kvarleva från den tid, då äktenskapsmål voro i allo underkastade den kyrkliga domsrätten. När 1734 års lag anförtrodde åt de världsliga domstolarna att döma till äktenskapsskillnad, ansågs likväl konsistorium böra verkställa domen genom skiljebrevs meddelande. Skillnaden var ej lagligen skedd eller fullbordad, förrän skiljebrev utfärdats. Efter hand har dock skiljebrevet allt mer förlorat i betydelse; och numera anses skillnadens rättsverkningar inträda, oavsett om skiljebrev givits eller ej,¹ med undantag allenast i fråga om rätten att träda i nytt gifte. Hava makarna i dom å äktenskapsskillnad blivit hänvisade att hos konsistorium anmäla sig för erhållande av skiljebrev — och sådan hänvisning skall städse givas, när äktenskapet är ingånget med statskyrklig vigsel — utfärdas nämligen ej lysning till nytt giftermål med mindre skiljebrev blivit företett. Detsamma gäller beträffande skillnad, som af Konungen meddelas i dispensväg jämlikt förordningen den 27 april 1810.

Enligt beredningens mening finnes emellertid intet skäl att bibehålla den nuvarande ordningen med skiljebrev. För den modärna uppfattningen om äktenskapet såsom ett i allo borgerligt rättsinstitut, evad vigseln varit kyrklig eller ej, kan den åskådningen ej gälla att makar, som förenats genom statskyrklig vigsel, ej heller böra i äktenskapet skiljas utan kyrkans medverkan. Och då vardera maken i kraft av rättens eller Konungens beslut om skillnaden är ovillkorligen berättigad att utfä skiljebrev, är dess meddelande en formalitet, som saknar ändamål.

¹ Se K. Maj:ts dom den 9 sept. 1892 (N. J. A. s. 445). Jfr diskussioner år 1855 inom Juridiska föreningen (dess tidskrift X ss. 61 och 70 samt XI s. 86).

Genom k. brevet den 13 november 1795 är föreskrivet att, när bägge makarna äro av främmande lära, skillnaden anses vara utan remiss till konsistorium behörigen verkställd genom domarens utslag, så snart det vunnit laga kraft, men att domaren skall, vad angår den enes eller andres ledighet att träda i annat gifte, förvisa dem till läraren i deras församling. Även denna föreskrift har mistat all egentlig betydelse, då borgerlig vigsel numera står öppen för alla och församlingsbok ej vidare föres inom församling av främmande trosbekännare. I sammanhang med skiljebrevens avskaffande bör därför jämväl denna författning upphävas.

8 KAP

Allmänna bestämmelser.

1 §.

Då tid enligt lag skall beräknas efter år, lär därmed böra förstås kalenderår. *Beräkning av tid.* Däremot skall enligt 42:dra punkten av k. förklaringen den 23 mars 1807 månad vid fatalier räknas till trettio dagar. Beträffande vissa förhållanden är dock en beräkning efter kalendermånad föreskriven.¹ Ett sådant beräkningssätt torde i enkelhet och klarhet hava ett bestämt företräde framför det genom 1807 års förklaring påbjudna. Det användes även i Danmark och Norge. På grund härav har här upptagits ett stadgande, enligt vilket såväl år som månad vid tillämpning av denna lag skall beräknas efter kalender.

2 §.

Vid 2 kap. 6 § har omförmäls, hurusom det ansetts nödvändigt meddela en *Vad med könssjukdom i smittosamt skede förstås.* särskild bestämmelse om vad med könssjukdom i smittosamt skede enligt denna lag skall förstås. Denna bestämmelse har här upptagits.

3 §.

Att i kyrkoböckerna såsom hittills böra göras anteckningar om äktenskaps ingående och upplösning är uppenbart. Närmare föreskrifter om dessa anteckningar meddelas lämpligast i administrativ väg. Tydligtvis böra sådana föreskrifter innefatta jämväl bestämmelser om den skyldighet att till kyrkobokföraren *Anteckning i kyrkobok om äktenskaps ingående och upplösning.*

¹ Se växellagen den 7 maj 1880 § 90, lagen den 28 maj 1897 om beräkning i vissa fall av tid, som avses i förordningen angående patent och i lagen om skydd för varumärken, lagen den 10 juli 1899 om beräkning i vissa fall av tid, som avses i lagen om skydd för mönster och modeller.

göra anmälan om äktenskaps ingående och upplösning, som bör åligga lysnings- och vigselförrättare samt domstolar.

4 §.

*Inter-
nationella
bestämmel-
ser.*

Förevarande lag behandlar icke de internationella förhållandena i fråga om äktenskaps ingående och upplösning. De därom givna författningar skola alltså fortfarande bliva att tillämpa, i den mån de icke genom nu föreslagna bestämmelser ändras.

Förslag till lag om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om äktenskaps ingående och upplösning.

I den inledande historiska översikten vid 1 kap. har framhållits, hurusom i äldre tid, hos oss liksom i andra länder, frågorna om äktenskaps ingående och upplösning i stor utsträckning upptagits till reglering i kyrkolagstiftningen. Sålunda innehålla 15 och 16 kap. kyrkolagen ganska vidlyftiga bestämmelser i ämnet. Dessa hava dock senare i väsentliga delar blivit ersatta av andra stadganden, vilka till största delen äro av allmän lags natur; och då frågor om äktenskaps ingående och upplösning numera måste anses äga en uteslutande borgerlig karaktär, har det ansetts riktigast att i sammanhang med den nya lagens införande uttryckligen upphäva nämnda kapitel i kyrkolagen ävensom, med visst undantag, de stadganden, vilka innefatta ändring eller förklaring av dessas bestämmelser eller tillägg till dem.

Å förmögenhetsrättens område gäller såsom regel, att en ny lagstiftning icke verkar någon rubbning av de rättsföljder, som enligt äldre lag äro förknippade med de under dess bestånd inträffade rättsfakta. Inom familjerätten kan däremot en dylik grundsats icke upprätthållas. De betydelsefulla skiftningar i den etiska åskådningen, som ofta ligga bakom lagändringarna på detta område, kräva mången gång att de nya bestämmelserna omedelbart vinna allmän tillämpning. Å andra sidan måste dock även här skälig hänsyn tagas till rättsläget, sådant det gestaltar sig vid den nya lagens ikraftträdande, och det kan därför icke heller sägas, att regeln här skulle vara motsatt den, som gäller beträffande förmögenhetsrätten. Frågan måste sålunda lösas efter rättsreglernas växlande natur, efter överbäggande av de skäl, som i det särskilda fallet kunna tala i ena och i andra riktningen.

Trolovningens rättsliga betydelse ligger för närvarande i främsta rummet däri att den utgör äktenskapshinder. Enligt förslaget däremot, som utgår från en helt annan uppfattning av detta avtal, äger det icke nyssnämnda verkan, och bered-

ningen har icke hyst tvekan därom att en redan ingången trolovning bör förlora sin betydelse i detta hänseende i och med nya lagens ikraftträdande. Väsentligt annorlunda ställa sig förhållandena, då icke blott ett avtal om äktenskap föreligger, utan kvinnan även blivit av mannen hävdad. Enligt bestämmelserna i 2 kap. av förslaget skola väl allenast vigselfästa äktenskap utgöra äktenskaps hinder, men det synes likväl icke tillrådligt att fränkänna bestående ofullkomnade äktenskap och med dem likställda förbindelser nämnda verkan. Alldeles särskilt gäller detta för de fall, då domstols stadfästelse åkommit. Men även då så ej skett, skulle det innebära ett oberättigat ingrepp i bestående rättsförhållanden, om i och med lagens ikraftträdande vardera maken i ett ofullkomnat äktenskap erhöle ovillkorlig rätt att gifta sig med annan och dessa äktenskap följaktligen skulle betraktas såsom vore de upplösta. Icke heller vore det med billigheten överensstämmande att fränkänna part i sådan förbindelse den giftorätt, han vid lagens ikraftträdande äger eller har möjlighet att förvärva, om andra parten undandrager sig vigsel. Visserligen innefatta reglerna om giftorätt i ofullkomnade äktenskap en mycket otillfredställande lösning av frågan om ersättning åt den förorättade. Men då förslagets bestämmelser om skyldighet att i hithörande fall gälda skäligt skadestånd icke torde böra erhålla tillbakaverkande kraft, lärer annan utväg ej stå öppen än att även i detta hänseende förklara de gällande bestämmelserna fortfarande tillämpliga på äldre rättsförhållanden. Att härvid stadga viss frist för anställande av talan enligt 3 kap. 9 eller 10 § giftermålsbalken lärer redan på den grund vara omöjligt att sådan talan är betingad av tredska från andra partens sida, en förutsättning, som ju kunde inträffa först efter utgången av den sålunda stadgade tiden. Vad nu sagts om nödvändigheten att upprätthålla verkningarna av bestående ofullkomnade äktenskap äger i stort sett även tillämpning å de fall, då kvinna blivit hävdad under äktenskapslöfte utan att kyrkotagning eller domfästande ägt rum eller då barn avlats i lönskaläge, därå sedan fästning följt. I 4 § av förslaget stadgas därför att, om innan nya lagen trätt i kraft man hävdat sin fästekvinna eller hävdat kvinna under äktenskapslöfte eller avlat barn med kvinna i lönskaläge, därå sedan fästning följt, i avseende å sådan förbindelse äldre lag skall gälla. Har åter det ena av de båda rättsgrundande fakta, t. ex. trolovningen, ägt rum före nämnda tidpunkt, men det andra, hävdandet, inträffat därefter, skall förhållandet bedömas efter nya lagen.

I ett hänseende har emellertid en modifikation ansetts påkallad i de nu gällande reglerna, såvitt dessa skola tillämpas efter ikraftträdandet. De nyss angivna skälen föranleda väl att de ifrågavarande förbindelserna så till vida respekteras, att de i samma utsträckning som hittills utgöra äktenskapshinder, tills de blivit formligen upplösta. Men så främmande som de äro för vår tids åskådning, har det ansetts angeläget att såvitt möjligt undanrödja de svårigheter att i dem vinna skillnad, vilka nu stundom kunna möta, och på den grund har föreslagits, att upplösning av förbindelse med fästekvinna, evad den blivit av rätten stadfäst eller ej, skall ske i den ordning, som är stadgad i förordningen den 3 april 1810 angående fullbordande av äktenskap med kvinna, som blivit lägrad under äktenskapslöfte.

Utan uttrycklig föreskrift lärer vara klart att de nya bestämmelserna om äktenskapshindren städe skola tillämpas, då vigsel skall ske efter det nya lagen trätt i kraft. Är trolövad enligt nya lagen berättigad att ingå äktenskapet, må det alltså ske, även om med stöd av äldre lag myndighet förklarar den trolövade, till exempel på grund av ett i tidigare gifte begånget horsbrott, förhindrad att träda i gifte. Till den del åter nya lagen innehåller strängare regler, skola dessa gälla, och detta även om lysning skett enligt äldre lag och attest därom utfärdats. Meningen är dock ingalunda att i dylika fall hindersprövning och lysning skola företagas på nytt. Visserligen går man under sådana förhållanden miste om den trygghet för att de nya hindersreglerna bliva verksamma, som 3 kapitlets regler avse att giva, men tillräckliga skäl föreligga dock icke att underkasta nupturienterna det besvär och den tidsspillan, som vore förenade med ett uppreparande av lysningsproceduren. Då någon förändring ej avses beträffande sättet för kungörandet, skall även en påbörjad lysning fortgå utan hinder av ikraftträdandet. Vad i 3 kap. stadgas om viss tid för lysningens giltighet skall emellertid, enligt uttrycklig föreskrift, gälla, och skall härvid, då lysningen avslutats före ikraftträdandet, fristen räknas från sistnämnda tidpunkt.

Av det sagda följer att i de fall, då lysning ägt rum eller åtminstone påbörjats enligt äldre lag, de hinder, som genom nya lagen införas, skola vinna beaktande allenast om de, då lysningsbevis skall utfärdas eller vigsel äga rum, äro kända för vederbörande myndighet (3 kap. 5 § och 4 kap. 6 §).

Då äktenskaps återgång har sin grund däri att vigsel försiggått i strid mot

stadgat äktenskapshinder eller makes därvid avgivna samtycke var behäftat med vissa brister, lärer det vara uppenbart att ett äktenskap, som enligt den vid dess tillkomst gällande lagstiftningen ej kan dömas att gå åter, icke bör till sitt fortbestånd röna inverkan därav att i senare lagstiftning nya återgångsgrunder uppställts eller eljest, såsom genom ändring av reglerna om förlust av rätt till återgångstalan, ökad möjlighet blivit beredd att vinna återgång. Så vitt åter den nya lagstiftningen inskränker denna möjlighet och ger uttryck åt en för äktenskapets fortbestånd gynnsammare rättsuppfattning, bör den vinna tillämpning även å tidigare slutna äktenskap. I 6 § andra stycket stadgas därför att talan, som efter det nya lagen trätt i kraft väckes om återgång av tidigare slutet äktenskap, ej må bifallas, med mindre orsak därtill finnes enligt både nya lagen och äldre lag. I första stycket av samma paragraf föreskrives däremot, att mål om återgång, som äro anhängiga när nya lagen träder i kraft, skola handläggas och bedömas enligt äldre lag. Att utsträcka förstnämnda regel till att gälla även dessa fall vore näppeligen riktigt; rättstvistsens utgång bleve då beroende av den tillfälliga omständigheten, huruvida den hunne föras till slut före ikraftträdandet eller icke, och tidsutdräkt och besvär kunde förorsakas make, särskilt om målet vid nämnda tidpunkt vore föremål för högre rätts prövning. Av enahanda skäl har även stadgats att, om en redan anhängig process leder till återgång, i fråga om verkan därav äldre lag i allo skall lända till efterrättelse. Väcket däremot talan först efter ikraftträdandet, synas förslagens regler om återgångs rättsverkningar i allmänhet kunna och böra tillämpas utan hinder därav att äktenskapet blivit ingånget dessförinnan. Beträffande de ekonomiska frågorna om makes rätt i boet och skyldighet att gälda skadestånd har dock äldre lag ansetts böra gälla.

I avseende å mål om äktenskapsskillnad och skillnad till säng och säte, vilka äro vid domstol anhängiga när nya lagen träder i kraft, ävensom beträffande skillnadsansökningar, som då äro beroende på Konungens prövning, göra enahanda synpunkter sig gällande som beträffande anhängiga återgångstvister, och enligt förslaget skall därför även här äldre lag i allo komma till användning. Ävenledes stadgas att, då makar undergått sådana varningsgrader, som i 14 kap. 1 § giftermålsbalken sägs, skillnad må efter ikraftträdandet enligt äldre lag sökas

hos Konungen.¹ Då för närvarande efter skillnad till säng och säte slutlig skillnad kan vinnas allenast efter Konungens beprövande och denna omständighet kan hava föranlett att skillnad till säng och säte beviljats på svagare skäl än som avses i 6 kap. 2 §, har det icke syntts riktigt att i fall, varom här är fråga, för framtiden tillerkänna vardera maken den ovillkorliga rätt till skillnad, som enligt förslaget föreligger, då makar ett år levat separerade. I överensstämmelse med vad som sagts beträffande återgång, skall i andra fall än de nu nämnda skillnad eller separation för framtiden äga rum allenast om anledning därtill är enligt nya lagen. Sätillvida innefatta däremot 7 §:s regler en avvikelse från vad som föreslås beträffande återgång, som, då fråga är om fakta, vilka inträffat före nya lagens ikraftträdande, intet avseende fästes vid, vilken betydelse den äldre lagstiftningen tillmäter dessa. Flerstädes i främmande rätt stadgas visserligen, att skillnad eller separation ej må äga rum på grund av dylika fakta, med mindre de även enligt äldre lag medföra en sådan verkan, och denna grundsats har jämväl kommit till uttryck i det norska förslaget. Beredningen har emellertid redan av det skäl ansett sig icke böra upptaga en dylik hänvisning till nu gällande regler, att enligt dessa Konungen har i sin makt att bevilja skillnad på de grunder, han finner för gott.

Enligt gällande rätt räknas i allmänhet såsom äkta icke blott barn, avlade i eller legitimerade genom vigselfäst äktenskap, utan även barn, som avlats i trolovning, under äktenskapslöfte eller i våldtäkt, så ock barn, som avlats i lägersmål, varå följt trolovning eller ett till följd av endera partens död icke infriat äktenskapslöfte från mannens sida. Då nu enligt förslaget begreppet äktenskapslöfte skall försvinna ur lagstiftningen och trolovningen erhålla en annan betydelse än tillföre, har det varit nödvändigt att ersätta de bestämmelser om barns börd, vilka anknyta till dessa begrepp, med ett nytt stadgande. Detta, som återfinnes i 8 § 1, vilar på samma princip som de nu gällande, om det även i vissa hänseenden leder till något andra resultat. Särskilt är härvid att märka, att enligt förslaget ett efterföljande äktenskapsavtal, även om det ej är att anse såsom en trolovning i nu vedertagen mening, skall medföra barnets legitimerande, utan hänsyn till huru förbindelsen upplöses; att, såsom för närvarande i avseende

¹ Huruvida skillnad till säng och säte ådömts och undergåtts före eller efter ikraftträdandet saknar naturligtvis härvid betydelse.

å verkan av ett efterföljande äktenskapslöfte, göra den viktiga frågan om barnets börd beroende av en dylik omständighet, läser icke vara riktigt.

Angående vad i 8 § 2 stadgas må hänvisas till vad beredningen uttalat vid 5 kap. 4 §.

Bestämmelsen i 8 § 3 avser, såsom framgår av vad vid 1 kap. yttrats, att innefatta en provisorisk lösning av frågan om kvinnans rätt i sådana fall, då trolovning upplöses genom mannens död, efter det hävd förekommit mellan mannen och kvinnan. Stadgandet giver i viss mån uttryck åt samma tanke som 5 kap. 1 § giftermålsbalken. Att härvid bygga på en tillämpning av giftorättsreglerna har emellertid ansetts innefatta en alltför summarisk lösning och illa överensstämma med vad som föreslås i andra närbesläktade ämnen. Då det jämväl syntes riktigtast att begränsa den nya regelns räckvidd till fall av mera ömmande natur, har åt stadgandet givits det innehåll, att kvinnan, om hon är i behov av underhåll och inom viss tid anmäler sitt anspråk, skall njuta skälig andel av mannens kvarlåtenskap, dock ej utöver hälften därav.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. 1 § giftermålsbalken.

I sin nuvarande lydelse innehåller detta lagrum bland annat bestämmelse därom att för kvinna, som står under giftoman, denne har att upprätta äktenskapsförord. Däremot saknas stadgande, huru förhållas skall, då mannen är omyndig, eller då kvinnan är det utan att likväl stå under giftoman, något som är händelsen, om hon förut varit gift men blivit omyndig förklarad. I ett fall har emellertid ett äktenskapsförord, som upprättats av en ännu ej till myndig ålder kommen man utan medverkan av förmyndaren, förklarats ogiltigt; olika meningar gjorde sig dock härvid gällande inom högsta domstolen.¹

Nu förevarande förslag innehåller en uttömmande regel i detta ämne. Med den omläggning av stadgandena angående giftomannaskap, förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning innebär, har beredningen, hälst som äktenskapsförord endast har avseende å makarnas ekonomiska förhållanden, ansett lämpligast att det städse må ankomma på förmyndaren att taga befattning med denna fråga, således även i de fall då giftomannaskapet tillhör föräldrarna eller någon av dem. Särskilt i betraktande av förordets nära samband med själva äktenskapsavtalet har emellertid syntts oriktigt, om förord skulle kunna bringas till stånd mot den omyndiges vilja eller utan hans vetskap. Lagkommittén och äldre lagberedningen föreslogo också, att giftoman vid förords upprättande skulle inhämta den omyndiges samtycke. Enligt beredningens förslag framstår denne, här liksom vid vigseln, såsom den, vilken sluter avtalet, men skall han taga förmyndarens samtycke till detta i den ordning, som i övrigt skall gälla om förords upprättande.

¹ K. Maj:ts dom den 11 augusti 1869 (Naumanns tidskr. 1869 s. 525).

Förslag till lag om ändrad lydelse av vissa bestämmelser i ärvdabalken.

För de skäl, som påkallat ändringarna i 11, 20 och 22 kap. ärvdabalken, har redogjorts vid 2 kap. 11 § och 6 kap. 23 § av förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning. Beträffande åter förslaget till ny lydelse av 19 kap. 4 § ärvdabalken får beredningen anföra följande.

Den föreslagna lagen om äktenskaps ingående och upplösning stadgar i 7 kap. 3 §, att för make, som är sinnessjuk eller sinnesslö, talan i äktenskapsmål skall föras av förmyndaren. Och i det av beredningen särskilt avgivna förslaget till lag om adoption hava på flera ställen upptagits bestämmelser, enligt vilka viss påföljd är beroende av huruvida någon av parterna är myndig eller omyndig och i vissa fall särskilt därav huruvida endera är omyndig förklarad. Emellertid har uppstått spörsmål om dessa bestämmelsers tillämplighet i avseende å gift kvinna; och har vid övervägande av vad därvid förekommit funnits nödigt föreslå en ändring av förevarande lagrum.

Beträffande frågan, huruvida gift kvinna skulle enligt svensk lag anses myndig eller ej, hava tidigare olika meningar gjort sig gällande. Enligt den ursprungliga lydelsen av 1734 års lag var mannens målsmanskap av den vidsträckta omfattning, att det icke lämnade mycken möjlighet öppen för hustrun att självständigt företaga rättshandlingar. Alldeles utesluten från sådan möjlighet var hon dock icke. Hennes medverkan till en av mannen företagen rättshandling var i vissa fall av betydelse; i andra fall ägde hon till och med uppträda mot mannen. Och om mannen var sinnessjuk eller frånvarande eller förlupit hustrun, hade hon en viss förvaltningsrätt över boet i dess helhet. Genom de åren 1874 och 1898 vidtagna lagändringar har hustruns rättsställning väsentligen förändrats till större självständighet. Hon har numera i varje fall rätt att råda över den egendom, som hon genom eget arbete förvärvar, och kan till följd av äktenskapsförord eller bestämmelse vid gåva eller testamente jämväl hava förvaltningsrätten över sin enskilda egendom.

Hon kan med mannen åtaga sig gäld eller ikläda sig ansvar för hans gäld; hon kan ock ensam åtaga sig gäld, ehuru, där detta icke skett under sådana omständigheter att mannens samtycke kunnat förutsättas, betalning av gälden icke kan utskökas annat än i egendom, över vilken hon råder. Erhålla makarna boskillnad, får envar av dem sitt särskilda förmögenhetsområde, med obegränsad rätt för hustrun att själv förvalta sin egendom och att ikläda sig gäldsförpliktelser. Efter dessa ändringar torde det icke längre kunna bestridas, att hustrun måste anses myndig, ehuru hennes myndighet såväl i personligt hänseende som i regeln beträffande förmögenheten lider betydande inskränkning i följd av mannens målsmanskap. På grund härav har beredningen ansett sig kunna utgå därifrån att vad i förslaget till lag om adoption säges om myndig person utan särskilt stadgande jämväl skall vinna tillämpning å gift kvinna.

Men annat är förhållandet beträffande de bestämmelser, som hänföra sig därtill att någon blivit omyndig förklarad. Stadgande om omyndigförklarande återfinnes i förevarande 19 kap. 4 § ärvdabalken. Denna paragraf innehöll ursprungligen endast den bestämmelsen att, om någon vore för vanvett, slöseri eller andra orsaker ur stånd att vårda sitt gods, han skulle ställas under förmyndare. Redan med avseende å den rätt, som enligt den ursprungliga lydelsen av 1734 års lag tillkom hustrun i vissa fall, särskilt hennes förvaltningsrätt vid mannens sinnessjukdom eller frånvaro, kunde behov uppstå att, där hon var oförmögen att utöva sin rätt, förordna ställföreträdare. I teorien uttalades också den uppfattningen, att hustru i nämnda fall kunde ställas under förmyndare. Sedan genom 1874 års lagstiftning hustruns förvaltningsrätt ej obetydligt utvidgats, skulle givetvis behovet göra sig än mera kännbart, särskilt när boskillnad erhållits, enär i följd av 1874 års lagändring hustrus egendom i sådant fall ej behövde lämnas till förvaltning av god man utan kunde av henne själv förestås. Och med avseende å innehållet av nämnda lagstiftning har i teorien gjorts gällande, att hustrun borde kunna förklaras omyndig. I praxis har frågan, så vitt veterligt är, endast i två fall kommit under avgörande i högsta instans, bägge avseende äktenskap, i vilka boskillnad emellan makarna ägt rum. I det ena fallet avslogs hustruns ansökan att bli omyndig förklarad, under hänvisning därtill att hon vore oförhindrad utverka förordnande av god man att biträda henne vid förvaltningen av hennes egendom.¹ I

¹ K. Maj:ts utslag den 8 jan. 1889 (N. J. A. s. 5).

det andra fallet bifölls en sådan ansökan under återopande bland annat därav att även mannen blivit ställd under förmyndare.¹

I nya lagberedningens år 1886 avgivna betänkande med förslag till förändrade lagbestämmelser i fråga om äkta makars inbördes egendomsförhållanden upptogs frågan till behandling. Där framhölls, hurusom i sammanhang med det föreslagna utvidgandet av de gränser, inom vilka hustru skulle äga att utöva myndig persons rättigheter, vore nödvändigt att meddela särskilda föreskrifter till avvärijande av de vådor, som kunde uppstå, därav att hustru av en eller annan orsak befunnes oförmögen att utöva dessa rättigheter. På grund av mannens målsmanskap skulle emellertid hennes ställande under annan persons förmyndarskap, som även innefattade en viss målsmansrätt, ej kunna ske utan att giva anledning till betänkliga kollisioner mellan mannen och förmyndaren. Det ansågs därför vara mest ändamålsenligt och med god ordning överensstämmande att, där hustrun funnes för slöseri eller andra orsaker ej kunna vårda sin egendom, rätten förordnade god man att i hustruns ställe förvalta hennes enskilda egendom jämte dess avkomst. Verkan av ett dylikt förordnande, vilket naturligtvis kunde givas åt mannen, måste då bliva väsentligen densamma som av en förut myndig persons ställande under förmyndare, dock med den inskränkning, som följde därav att i allt fall mannens målsmanskap fortfore. Hustruns behörighet att med laga verkan ikläda sig eller någon del av boet förpliktelser av rent civil natur måste upphöra; och i fråga om gode mannens åligganden, befogenhet och redovisningsskyldighet i avseende å den till hans förvaltning överlämnade egendom måste huvudsakligen gälla vad om förmyndare vore i dessa hänseenden stadgat. Föreskrift i ämnet intogs av beredningen i 10 kap. 7 § giftermålsbalken. Enligt detta förslag skulle, om hustrun för slöseri eller andra orsaker ej kunde vårda sin egendom, rätten förordna god man att hustruns enskilda egendom jämte dess avkomst i hennes ställe förvalta. Gäld, som hustrun därefter gjorde utan mannens samtycke, skulle vara ogill, där ej gälden utgjordes av böter eller skadestånd för gärning, varför hustrun borde svara. Förordnande i ämnet skulle genast i allmänna tidningarna kungöras. Vad av avkomsten ej erfordrades för egendomens förvaltning skulle av gode mannen lämnas till den, som förvaltade övriga samfällda boet. Om gode mannen ville sälja eller annorledes avyttra eller med inteckning för gäld belasta hustruns fasta egendom, skulle han taga hustruns,

¹ K. Maj:ts utslag den 28 nov. 1897 (N. J. A. s. 588).

närmaste fränders och rättens samtycke. Om skyldighet för gode mannen att redovisa för sin förvaltning skulle gälla vad om förmyndares redovisningsskyldighet funnes stadgat.

Vid högsta domstolens granskning av detta förslag gjordes däremot av högsta domstolens flesta ledamöter anmärkningar, som huvudsakligen gingo ut på att förslaget icke vore tillräckligt omfattande, varjämte påpekades att de föreslagna stadgandena icke vore tillämpliga för det fall att hustrun vunnit boskillnad, ehuru även för sådant fall erfordrades bestämmelser i enahanda syfte. Det hemställdes förty om de föreslagna stadgandenas utbytande mot andra av det innehåll, att hustru, om hon för vanvett, slöseri eller andra orsaker ej kunde utöva den rätt att råda över egendom, som lagen tillerkände henne, skulle ställas under förmyndare, vilken skulle äga å hustruns vägnar utöva de rättigheter henne i avseende å boet tillkomme, dock så att mannens målsmansrätt över hustrun ej därigenom inskränktes.

I det till högsta domstolen år 1896 remitterade förslag, som ligger till grund för 1898 års lagstiftning i fråga om äkta makars egendomsförhållanden, upptogs ej något stadgande i förevarande hänseende. Högsta domstolen erinrade emellertid, att genom den år 1874 vidtagna lagförändring, varigenom hustru under vissa förhållanden berättigats att själv råda över egendom, samt den i lagförslaget ifrågasatta ytterligare inskränkning i mannens målsmansrätt, i ty att han ej skulle äga att föra talan för hustrun rörande sådan av henne under äktenskapet gjord gäld, för vilken allenast hennes giftorätt och enskilda egendom enligt lag svarade, syntes påkalla särskilda föreskrifter för de fall, då hustrun t. ex. av sinnessjukdom eller annan orsak icke vore i stånd att förvalta egendomen eller att föra talan angående gäld av nämnda slag. Behörig förvaltare av egendomen kunde eljest komma att saknas, och om nämnda inskränkning i mannens målsmanskap godkändes, kunde i brist av dylika föreskrifter inträffa, att en hustruns borgenär icke ägde någon utväg att göra sin fordringsrätt mot henne gällande, då han till följd av berörda inskränkning vore förhindrad att anhängiggöra talan mot mannen i dennes egenskap av målsman för hustrun. Men anledning av denna anmärkning infördes i den kungl. propositionen till 1898 års riksdag jämväl förslag till ändring av förevarande 19 kap. 4 § ärvdabalken. Med den jämkning, som i riksdagen gjordes, innehåller nämnda lagrum nu — jämte det ursprungliga stadgandet att, om någon för vanvett, slöseri eller andra orsaker är ur stånd att vårda sitt gods, han skall ställas under förmyndare — det

tillägg att, om det är hustru, mannen eller annan skall förordnas till god man att utöva hennes rätt i avseende å egendoms förvaltning; att för gode mannen skall gälla vad om förmyndares förvaltning, redovisning och ansvarighet finnes föreskrivet; samt att vad lag stadgar angående förmånsrätt för omyndigs fordran hos förmyndare jämväl skall äga tillämpning i avseende å hustruns fordran hos gode mannen.

Det är ej fullt klart, vilken rättsställning en hustru, för vilken god man sålunda förordnats, skall anses intaga. Att det är gode mannen, som i stället för hustrun har att utöva den rätt till förvaltning av egendom, vilken enligt 9 kap. 1 § giftermålsbalken i allmänhet tillkommer hustru, lär vara uppenbart. Därmed följer, att han å hustruns vägnar äger söka och svara angående sådan egendom. Om man tolkar lagrummet strängt efter ordalydelsen, skulle måhända gode mannens befogenhet anses uttömd härmed. Han skulle sålunda i de fall, då enligt 9 kap. 2 § giftermålsbalken hustrun har en viss medbestämmanderätt i avseende å åtgärder beträffande henne enskilt tillhörig egendom, som står under mannens förvaltning, icke äga att utöva denna medbestämmanderätt; och hustrun skulle icke såsom följd därav att god man för henne förordnats vara betagen rätt att stifta gäld, utom för det fall att hon är vanvettig, vilken omständighet naturligtvis under alla förhållanden hindrar henne att ikläda sig gäldsförpliktelser. För en sådan tolkning kunde måhända ock stöd hämtas i högsta domstolens förut åberopade yttrande, som närmast föranlett stadgandet i fråga. Icke desto mindre synes det vara synnerligen tveklaktigt, om denna tolkning är den riktiga.

Att man år 1898 icke ville ställa hustrun under förmyndare, kan uppenbarligen förklaras av samma skäl som år 1886 av lagberedningen åberopades, nämligen att därav skulle med hänsyn till mannens målsmanskap kunna uppkomma betänkliga kollisioner mellan mannen och förmyndaren, i hvars befattning även inginge ett visst målsmanskap. Men däremot förelåg icke någon anledning, varför man för de fall, som i förevarande lagrum avses, skulle vilja förbehålla hustrun vare sig behörighet att utöva medbestämmanderätt i avseende å mannens förvaltning av hennes enskilda egendom eller rätt att stifta gäld. Tvärt om, de omständigheter, som berättiga till förordnande av god man, påkalla i hög grad att hustrun icke måtte vidare få tillfälle att utöva nämnda befogenheter. Vad särskilt angår stiftande av gäld, är det väl sant, att i följd av 11 kap. 5 § giftermålsbalken hustruns gäldsförpliktelser icke skulle

kunna göras gällande i det gode mannen ombetrodda godset och att enligt 19 § i lagen om boskillnad, 17 § i förordningen om urarvagörelse och 9 § i lagen om bodelning vid äktenskapsskillnad all betalningsskyldighet förefaller, om sedermera boskillnad erhålles eller äktenskapet upplöses. Nämda bestämmelser komma dock icke alls i tillämpning, om godmanskapet upphör, innan boskillnad meddelas eller äktenskapet upplöses; de avse ej heller vare sig s. k. hushållsgäld, som hustrun gör, eller gäld, som hon ådrager sig efter boskillnad. Om det sålunda skulle var stridande mot ifrågavarande stadgandes ändamål, att hustrun utan hinder av förordnande för god man skulle hava ifrågakomna befogenheter, synes icke heller stadgandets avfattning nödvändigt föranleda en sådan tolkning av detsamma. Under begreppet hustrus rätt i avseende å egendoms förvaltning synes väl kunna hänföras även hennes befogenhet att med mannen i vissa fall besluta om sådan förvaltning, och vad beträffar gäldstiftelse har lagen i dess ursprungliga lydelse icke någon uttrycklig bestämmelse om omyndigs inkapacitet i sådant hänseende. Den säger i 19 kap. 1 § ärvdabalken om den, som ej fyllt tjuguet år, att han icke äger makt att själv förestå sitt arv, och i förevarande paragraf, att den, som är ur stånd att vårda sitt gods, skall ställas under förmyndare. Därmed måste ock från början hava följt att den omyndige i allmänhet ej äger stifta gäld. Det har uppenbarligen ansetts, att den, som på grund av sin ålder eller av annan orsak icke får förvalta sitt gods, i allmänhet jämväl skall vara förhindrad ingå gäldförpliktelser. Det i 4 § av förordningen den 7 juni 1749 förekommande stadgandet om ogiltigheten av omyndigs skuldförbindelser läser ingalunda vara att anse såsom innefattande någon ny rättsgrundsats utan endast såsom en förklaring av vad lagen förstår med omyndighet. Intet synes hindra att förevarande paragraf i dess nya avfattning tolkas i överensstämmelse härmed. Då gift kvinna berövas den henne eljest tillkommande rätt i avseende å egendoms förvaltning och denna förvaltning i stället uppdrages åt en god man, bör detta, i överensstämmelse med vad för andra fall nyss är sagt, anses innefatta att jämväl hennes rätt att med mannen förfo- ga över egendom och att stifta kontraktsgäld överflyttas på gode mannen, i den mån förmyndaren i liknande fall träder i stället för myndlingen. Hon blir i allt att anse jämställd med den, som förklarats omyndig. Gode mannen får väl ej fullt samma ställning som en förmyndare, men detta beror ej därpå att hustrun får en friare ställning än en omyndig förklarad, utan därpå att förmyndaren får dela sin befogenhet med mannen, vars målsmanskap ansetts böra vara orubbat. I alla

de fall, där mannen på grund av sitt målsmanskap äger bestämmanderätt, får således gode mannen träda tillbaka, men eljest har han en förmyndares befogenhet. Att man icke vid 1898 års lagändring uttryckligen utsade något om hustruns obehörighet att efter det god man förordnats stifta gäld, såsom 1886 var föreslaget, kan bero därpå, att stadgandet om god mans förordnande upptogs icke, såsom enligt 1886 års förslag, i giftermålsbalken utan såsom ett tillägg till ärvdabalkens bestämmelse om omyndiggörelse. En bestämmelse om hustrus obehörighet i förevarande avseende, sådan som den år 1886 föreslagna, kunde uppenbarligen icke där intagas, utan att samtidigt gäves uttryckliga bestämmelser om omyndigs inkompetens uti ifrågakomna hänseende i allmänhet. Men på det ämnet hade man då ej anledning ingå.

Då emellertid lagen i förevarande hänseende icke är fullt klar, synes anledning vara för handen att vidtaga en förtydligande lagändring. Och denna bestämmelse bör gå ut på att hustru i förevarande fall icke får friare ställning än annan, som av de i paragrafen omnämnda orsaker sättes under förmyndare. Beredningen har funnit ett sådant stadgande lämpligen böra erhålla det av högsta domstolens pluralitet vid granskningen av 1886 års förslag anvisade innehåll, d. v. s. att även den gifta kvinnan skall i fall, som här avses, ställas under förmyndare, dock att sådan anordning icke skall verka inskränkning i det mannen tillkommande målsmanskap. Vidtages en sådan ändring, blir utan vidare vad i de nu upprättade förslagen till lag om äktenskaps ingående och upplösning samt till lag om adoption säges om omyndig förklarad tillämpligt å hustru, som ställts under förmyndare.

En påföljd av ändringen blir, att stadgandet i k. kungörelsen den 11 maj 1774 om kungörande i tidningarna av omyndiggörelse även i förevarande fall blir tillämpligt. En bestämmelse om kungörande av god mans förordnande var ock 1886 föreslagen av lagberedningen och synes i hög grad erforderlig, även om godmansförordnandet blott skulle avse egendomsförvaltning i inskränkt bemärkelse, då ju ett sådant förordnande i varje fall skall innefatta hinder för hustrun att avhända sig eller eljest disponera över henne tillhörig egendom. Än mera nödig är den naturligtvis, om hustrun skall vara inkapabel att ådraga sig kontraktsgäld.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 10 kap. 8 § och 13 kap. 1 § rättegångsbalken.

Enligt den nuvarande lydelsen av 10 kap. 8 § rättegångsbalken skall tvist om trolovning, dess fullbordan eller skillnad däri handläggas av rätten i den ort, där kvinnan har sitt hemvist, evad hon är kärande eller svarande, kvinnan dock obetaget att söka mannen, där han finnes. Denna för kvinnan förmånliga forumregel lärer böra till sin princip bibehållas, men måste erhålla ändrad avfattning för att komma i samklang med bestämmelserna i 1 kap. av förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning. Jämväl utöver vad för detta ändamål varit erforderligt hava vissa smärre redaktionella jämkningar företagits.

I 13 kap. 1 § rättegångsbalken har hänvisningen till bestämmelserna om skyldskaps- och svågerlagshindren i 2 kap. giftermålsbalken ersatts med en hänvisning till 2 kap. 7—9 §§ av den föreslagna lagen om äktenskaps ingående och upplösning. Genom denna ändring vinnes, bland annat, full klarhet i den för närvarande omtvistade frågan, huruvida även det s. k. oäkta svågerlaget är av betydelse i förevarande hänseende; förslagets innebörd är den, att sådant svågerlag ej i något fall skall äga verkan såsom domarejäv och följaktligen ej heller såsom vittnesjäv (17 kap. 7 § rättegångsbalken).¹

¹ Jfr K. Maj:ts prop. n:r 8 till 1872 års riksdag samt rättsfall i N. J. A. 1890 s. 534.

**Förslag till lag om ändrad lydelse av 15 kap. 21 § samt 22 kap. 8 och 21 §§
strafflagen.**

I 15 kap. 21 § strafflagen äro bestämmelser meddelade om straff för fader, moder eller annan giftoman, som med våld eller hot tvingar kvinna till giftermål. Den föreslagna nya lydelsen innefattar i flera hänseenden ändring av vad sålunda stadgas. Om, såsom beredningen i särskilt betänkande föreslår, adoptionsinstitutet införlivas med den svenska rätten, böra i fråga om ansvar för tvång till giftermål adoptivföräldrar likställas med naturliga föräldrar. Och då vidare i 5 kap. av förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning intagits en allmän regel om den civilrättsliga betydelsen av sådant tvång, har det synts riktigast att åt nu förevarande straffbestämmelse giva en lika vidsträckt omfattning. Den bör sålunda drabba jämväl tvång, som övats av annan än giftoman — framför allt tvång av den ena kontrahenten mot den andre —, samt tvång icke blott mot den kvinnliga, utan också mot den manliga parten. Att mannen och kvinnan här komma i åtnjutande av samma straffskydd lärer jämväl vara påkallat därav att enligt nyssnämnda förslag giftomannainstitutet skall utsträckas att gälla även beträffande omyndig man. Angående tvångets art har annan bestämmelse ej ansetts erforderlig än den, att gärningen ej må åtalas, innan på grund av tvånget blivit dömt till återgång av äktenskapet.

I sammanhang med nu nämnda ändringar beträffande lagrummets innehåll i övrigt har straffsatsen undergått någon jämkning.

Nu gällande regler i 22 kap. 8 § strafflagen om straff för den, som bedrager annan till giftermål, äro, liksom de civilrättsliga stadgandena i samma ämne, kasuistiskt hållna och därför icke tillräckligt omfattande. Då nu beredningen vid utarbetande av bestämmelser om återgång av äktenskap sökt giva uttömmande regler angående betydelsen av misstag och svek vid äktenskaps ingående, har det varit nödigt att underkasta nyssnämnda lagrum en motsvarande omarbet-

ning. Därvid har uteslutits vad i första stycket stadgas om straff för förledande på visst sätt till äktenskapsavtal. Denna bestämmelse, som tillkommit på en tid, då det förberedande äktenskapsavtalet ännu ansågs äga en helt annan innebörd än i våra dagar,¹ saknar i det närmaste motsvarighet i främmande modern lagstiftning och torde, med sin begränsade räckvidd, icke äga nämnvärd praktisk betydelse. För det fall att äktenskapsavtalet för mannen tjänat såsom medel att förmå kvinnan till lägersmål, bör emellertid straff inträda, och en bestämmelse därom har därför i förslaget upptagits, avfattad efter mönstret av lagkommitténs och äldre lagberedningens regler i samma ämne och till sin innebörd mera omfattande än den föreskrift, som nu återfinnes i paragrafens andra stycke.

Med bedrägeri till giftermål har i förslaget likställts det fall att någon gifter sig med den, som till följd av sinnessjukdom, tillfällig sinnesförvirring eller annan sådan orsak ej äger rättslig handlingsförmåga.

I tredje stycket av nu förevarande paragraf har upptagits ett stadgande om straff för den, som mot bättre vetande avger falsk utsaga i sådan försäkran, som föreskrives i 3 kap. 2 § 5, 6 och 7 mom. i förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning.

Beträffande rätten att åtala brott, som avses i 22 kap. 8 § i dess nu föreslagna avfattning, hava i 21 § av samma kapitel intagits vissa föreskrifter. Det i andra stycket av förstnämnda lagrum omförmälda brottet må enligt förslaget ej åtalas av annan än målsägande, och med avseende å bedrägeri till giftermål och därmed likställda förbrytelser föreslås en regel, motsvarande den beträffande tvång gällande, eller att åtal ej må äga rum, innan till återgång blivit dömt. Sistnämnda föreskrift har ansetts påkallad av hänsyn särskilt till vad i förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning stadgas om förlust i vissa fall av rätt till återgångstalan; då dylik rätt icke längre föreligger, lär straffrättsligt ansvar även böra vara uteslutet.

I sitt den 31 december 1910 avgivna betänkande har reglementeringskommittén föreslagit att straff måtte stadgas för den, som utsätter annan för fara att bli smittad av könssjukdom; och har kommittén därvid ansett straff

¹ Se lagutskottets utlåtande n:r 40 vid 1856—1858 årens riksdag s. 30.

böra drabba jämväl make, som på nämnda sätt förbryter sig mot andra maken. Beredningen anser ock, i motsats till medicinska fakulteten, att om bestämmelse i ämnet meddelas, den bör avse jämväl sistnämnda fall.

Kommittén har vidare uttalat sig för en höjning av de i 18 kap. 7 § strafflagen stadgade åldersgränser och för detta straffbuds utvidgande till att omfatta jämväl mankön ävensom för en motsvarande höjning av åldergränsen i 15 kap. 18 och möjligen även 6 och 8 §§ strafflagen. Kommittén har emellertid ansett frågan om höjning av åldersgränserna i förstnämnda lagrum så nära sammanhånga med spørsmålet om den för kvinnan gällande äktenskapsåldern, att kommittén funnit sig icke böra framlägga något formligt förslag i ämnet, då spørsmålet om åldern för äktenskaps ingående vore under omprövning i lagberedningen. De av kommittén berörda frågorna torde dock ej böra i nu förevarande sammanhang upptagas till lösning, utan synes detta böra ske vid en framtida mera allmän revision av bestämmelserna om sedlighetsbrott.

Det kan förtjäna att i detta sammanhang anmärkas, att, om äktenskap blivit ingånget i strid mot indispensabelt hinder på grund av släktskap eller svågerskap, ett mellan makarna övat könsumgänge alltjämt blir att bestraffa enligt reglerna i 18 kap. 1—3 §§ strafflagen. Visserligen skall jämlikt 5 kap. av förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning även ett äktenskap, som är behäftat med återgångsskäl, i allmänhet under sitt bestånd medföra samma verkan som varje annat äktenskap, till den del annat ej stadgas. Utan stöd av uttrycklig bestämmelse lär dock vara klart, att ett äktenskap, som är slutet under omständigheter, varom här är fråga, och på den grund skall genom allmänna åklagarens inskridande bringas att upphöra, icke enligt förslaget mening skall betaga ett könsumgänge mellan makarna dess karaktär av rättsstridig handling. Hava åter mannen och kvinnan låtit sig viga i strid mot det dispensabla förbudet mot äktenskap mellan ett syskon och det andras avkomling, bliver förhållandet ett annat. Åsidosättandet av detta hinder är enligt förslaget icke återgångsskäl, och ett umgänge makarna emellan kan då ej heller föranleda straffrättsligt ansvar.

Förslag till lag om ansvar för vigselförättare i vissa fall.

I en skrivelse av den 17 februari 1910 har justitieombudsmannen fäst Kungl. Maj:ts uppmärksamhet därå att bestämmelserna i 25 kap. 4 § strafflagen allenast hava avseende å präst, men ej å borgerlig vigselförättare, och ifrågasatt rättelse i detta hänseende. Att göra sagda lagrum med dess stränga straffbestämmelse tillämpligt jämväl å civila tjänstemän synes dock knappast gå för sig. Snarare borde det övervägas, om ej straffet för präst borde nedsättas. Denna fråga har dock ansetts kunna anstå i avvaktan på den förestående strafflagsrevisionen.

Borgerlig vigselförättare, som är tjänsteman, kan drabbas av straff enligt 25 kap. 16 eller 17 § strafflagen. Behörighet att förrätta borgerlig vigsel skall emellertid enligt 4 kap. 5 § av förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning och enligt 6 § av förslaget till lag om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet kunna genom särskilt förordnande anförtros åt personer, som ej innehava ämbetsställning. Beträffande dem erfordras alltså straffbestämmelser. Och då nu gällande stadganden om ansvar för präst inom främmande trossamfund i hans egenskap av vigselförättare äro i viss mån ofullständiga, har jämväl funnits lämpligt att, med upphävande av dessa bestämmelser, i straffrättsligt hänseende likställa sådan präst med särskilt förordnad vigselförättare.

**Förslag till lag om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande
äktenskaps ingående**

och

**Förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § 15: o i lagen den 26 maj 1909
om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.**

Enligt gällande praxis antages det, att prästs beslut i fråga om lysning och vigsel må överklagas hos domkapitlet, och att talan mot domkapitlets beslut må föras hos Konungen i vederbörande statsdepartement. Däremot torde det vara ovisst vad som gäller angående klagan över beslut av borgerlig vigselförrättare inom riket eller av diplomatisk eller konsulär ämbetsman, som har behörighet att förrätta vigsel eller handlägga frågor om äktenskapscertifikat. Till undanröjande av all tvekan har beredningen utarbetat förslag till bestämmelser omfattande alla de fall, då talan mot beslut i hithörande ärenden kan ifrågakomma. Vad angår beslut av präst har talan ansetts såsom hittills böra få fullföljas hos domkapitlet. Däremot synes åtgärd av borgerlig vigselförrättare inom riket böra prövas av Konungens befallningshavande. Är det fråga om beslut av myndighet utom riket eller av kabinettssekreteraren i utrikesdepartementet, lär någon mellaninstans ej lämpligen tillskapas utan besvär få föras direkt hos Konungen i vederbörande statsdepartement, där ock talan bör få fullföljas mot domkapitlets eller Konungens befallningshavandes beslut. För fullföljden har icke ansetts behöva stadgas någon viss tid utom vad angår klagan över beslut av domkapitlet eller Konungens befallningshavande.

Hos Konungen fullföljda mål av förevarande art äro tydligen av beskaffenhet att böra prövas av regeringsrätten. I 2 § 15: o av lagen om regeringsrätten upptagas såsom föremål för regeringsrättens prövning bland annat mål om lysning till äktenskap, skillnad i trolovning och utfärdande av skiljebrev. Ett antagande av beredningen förslag till lag om äktenskaps ingående och upplösning medför att beslut om skillnad i trolovning och utfärdande av skiljebrev icke vidare skola förekomma. Vad förevarande moment innehåller om prövning av besvär i sådana mål bör alltså utgå. Däremot bör stadgandet i övrigt fullständigas, så att det kommer att omfatta alla de nu ifrågavarande målen.

**Förslag till lag om upphävande av § 29 i ridderskapets och adelns privilegier
den 16 oktober 1723.**

För motiven till detta lagförslag har redogjorts vid 2 kap. 4 § i förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning.

Förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 8 juli 1904 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.

Till vinnande av överensstämmelse med beredningens förslag till lag om äktenskaps ingående och upplösning äro vissa jämkningar i nu förevarande lag av nöden. I allmänhet har beredningen inskränkt sig till att här vidtaga de ändringar, som för nämnda syfte erfordras; anledning till en mera vittgående revision av lagens bestämmelser har icke förelegat.

Då enligt beredningens nyssnämnda förslag äktenskap må med Konungens tillstånd ingås mellan ett syskon och det andras avkomling, lära tillräckliga skäl ej föreligga att upprätthålla detta hinder beträffande utländsk undersåte, vilken enligt den lag, som i allmänhet är bestämmande för hans rätt att ingå äktenskap, äger gifta sig utan hinder av sådan skyldskap. Härav har föranletts en ändring i 1 kap. 2 §. Vad i 3 § av samma kapitel säges om jävs anförande och prövning har utslutits, då enligt de föreslagna bestämmelserna angående lysning den nu stadgade jävsproceduren är avsedd att försvinna.

Enligt 1 kap. 4 § i dess nuvarande lydelse och 1 § i förordningen den 8 juli 1904, huru utländsk undersåte, som vill träda i äktenskap inför svensk myndighet, må styrka, att hinder mot det äktenskaps avslutande ej är för handen, åligger det sådan utlänning att med intyg av behörig myndighet i hemlandet visa, dels huruvida dess lag innehåller föreskrifter om lysning för det fall att undersåte i den stat vill ingå äktenskap utom sitt hemland, dels ock, där sådan lysning är stadgad, att den ägt rum eller att befrielse därifrån vunnits. Anledningen till detta stadgande har varit, att enligt vissa främmande staters lagar försummelse av lysning i hemlandet föranleder ogiltighet även av ett inom annat land mellan statens undersåtar ingånget äktenskap, och att den internationella konventionen angående villkoren för äktenskaps giltighet medgiver denna påföljds tillämpande. Kon-

ventionen påbjuder emellertid icke övervakande av att hemlandets föreskrifter angående lysning efterlevas, och då det visat sig stundom föranleda svårigheter för utlänningar, som här vilja träda i äktenskap, att styrka vilken ståndpunkt hemlandets lag intager i nu förevarande fråga,¹ har beredningen ansett dem böra fritagas från denna börda och i stället gjort skyldigheten att förete intyg om lysning i hemlandet eller därifrån vunnit dispens beroende av att Konungen beträffande undersåtar i viss stat meddelat förordnande om sådan skyldighet. Det ankommer sålunda enligt förslaget på Konungen att tillse det den främmande lagstiftningen vinner efterföljd. På denna väg synes erforderlig ordning och reda kunna vinnas utan att kontrahenterna onödigtvis betungas. I 4 § har vidare, liksom i 2 kap. 1 och 2 §§, terminologien i viss mån ändrats till överensstämmelse med 5 kap. av förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning. Omredigeringen av 1 kap. 7 och 8 §§ har sin grund däri att, enligt vad beredningen i annat sammanhang föreslår, borgerlig vigsel i vissa fall skall kunna å utrikes ort äga rum jämväl inför annan svensk myndighet än diplomatisk eller konsulär ämbetsman.

Om, såsom beredningen föreslår, institutet skillnad till säng och säte skall försvinna ur vår lagstiftning och bestämmelser om separation i stället införas, måste 3 kap. i vissa delar ävensom 5 kap. 2 och 4 §§ erhålla ändrad lydelse. Och 3 § i förstnämnda kapitel, vilket lagrum bestämmer Konungens behörighet att meddela skillnad i äktenskap mellan främmande stats undersåtar, måste helt och hållet utgå, därest frågor om äktenskapsskillnad för framtiden städse skola handläggas av domstol.

Till de regler, som sammanhånga med stadgandena om skillnad till säng och säte, hör 3 kap. 4 §. I art. 6 av konventionen angående äktenskapsskillnad och ständigt skillnad till säng och säte heter det: »Äro makar icke berättigade att väcka talan om äktenskapsskillnad eller om ständig skillnad till säng och säte i det land, där de hava sitt hemvist, må de dock var för sig hos behörig myndighet i det land begära vidtagande av de provisoriska åtgärder, som det landets lag stadgar med avseende å upphörande av makarnas samliv. Dessa åtgärder skola vidmakt-hållas, om de inom ett år varda bekräftade av nationell myndighet; de må ej

¹ Se härom motion vid 1913 års riksdag av herr E. Klefbeck och riksdagens skrivelse n:r 58 samma år; nedan s. 513.

fortvara längre tid än lagen å makarnas hemort tillstädjer». Sådana provisoriska åtgärder, som här avses, äro okända för vår gällande rätt. Det har emellertid ansetts att enahanda syfte kan vinnas genom ådömande av skillnad till säng och säte, ehuru bestämmelserna därom närmast fullfölja helt andra ändamål. På den grund har i 3 kap. 4 § av förevarande lag stadgats, att även sådana i vårt land bosatta utlänningar, som ej här kunna bliva i sitt äktenskap skilda, må vinna skillnad till säng och säte samt att härvid, där talan om äktenskapets upplösning eller ständigt skillnad till säng och säte är anhängiggjord i hemlandet, ej må gälla såsom villkor att varningar föregått; då skillnad till säng och säte sålunda ådömes utan att varningar ägt rum, skall dock domen upphöra att äga tillämpning, där den i makarnas hemland väckta talan blivit återkallad eller ogillad. Dessa stadganden måste naturligtvis upphävas i sammanhang med de grundläggande reglerna angående skillnad till säng och säte. Men i 7 kap. 13 § av förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning återfinnas föreskrifter angående ett provisoriskt hävande av sammanlevnaden mellan makar, och om förslaget i denna del antages, blir vårt land jämlikt den anförda konventionsbestämmelsen förpliktat att tillämpa enahanda regler beträffande utlänningar, även om de ej här kunna vinna separation eller skillnad. De härav påkallade bestämmelserna hava införts i 3 kap. 3 § av förevarande lag. Då enligt nyssnämnda stadgande i 7 kap. 13 § provisoriskt förordnande kan meddelas allenast under rättegång om äktenskaps upplösning eller separation, har det syntts riktigast att för nu ifrågavarande fall göra rätten att vinna sådant förordnande beroende av att talan om äktenskapsskillnad eller separation är anhängiggjord i makarnas hemland. I förslaget säges uttryckligen att förordnandet skall upphöra att gälla, om den i hemlandet väckta talan återkallas eller ogillas, och utan särskilt stadgande lär vara tydligt att påföljden bliver densamma, därest denna talan bifalles. I överensstämmelse med konventionens innehåll är vidare förordnandets giltighet gjord beroende av att det inom ett år bekräftas av behörig myndighet i hemlandet; sker ej så, upphör det att gälla med utgången av nämnda tid.

Därest lagstiftningen om äktenskaps ingående och upplösning genom antagande av nu uppgjorda förslag i sagda ämne blir i det väsentliga överensstämmande

inom de tre nordiska länderna, synas avgöranden i äktenskapsmål inom vart av de tre länderna böra erhålla ett vidsträcktare erkännande i de bägge andra än som eljest tillkommer sådana avgöranden av främmande myndighet. Att upptaga regler härom i föreliggande lag har icke ansetts lämpligt, då den bör bibehålla sin karaktär av allmänt gällande norm för internationella förhållanden.

De delegerade, som vid uppgörande av sina förslag starkt känt behovet av särskilda bestämmelser i berörda hänseende, hava förty enats om att framhålla önskvärdheten därav att förhandlingar om åstadkommande av överenskommelser mellan de tre länderna i detta ämne upptagas.

Förslag till lag om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet.

Detta förslag är avsett att träda i stället för nu gällande lag om äktenskaps avslutande inför svensk diplomatisk eller konsulär ämbetsman i utlandet.

Att i förslaget nya bestämmelser meddelas om hindersprövningen, om viss tid för vigfels förrättande efter det kungörande eller lysning skett samt om vigselformen sammanhänger med vad 3 och 4 kap. av förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning innehålla.

Även i andra hänseenden skiljer sig emellertid förslaget från nämnda lag. Enligt denna skall kungörelse om det tillämnade äktenskapet, där så ske kan, på sökandenas bekostnad införas ej mindre i tidning inom den ort, där den myndighet, som skall förrätta giftermålet, har sitt säte, än även, ifall någon av kontrahenterna har eller inom ett år före det begäran om giftermåls förrättande framställdes haft sitt hemvist å annan ort, i tidning inom sådan ort. Med avseende närmast å det kungörande, som i enahanda former skall föregå utfärdandet av äktenskapscertifikat, framhöll svenske ministern i Rom i skrivelse till ministern för utrikes ärendena den 23 april 1908, att kungörelsens införande i tidning inom myndighetens residensort, då sökanden hade sitt hemvist å annan ort, icke kunde väntas medföra någon nytta men väl förorsakade sökanden kostnad och tidsförlust, och hemställde på den grund, huruvida icke en lagändring borde vidtagas i det syfte att sådant offentliggörande blott erfordrades å den ort, där sökanden har eller inom ett år före ansökningen haft sitt hemvist. I anledning av denna framställning inhämtades yttranden från flertalet svenska beskickningar samt från svenska konsulatet i Hamburg, och blev därvid det väckta förslaget enhälligt tillstyrkt. Samma önskemål har sedermera framförts av svenske ministern i Bryssel och Haag i skrivelse till ministern för utrikes ärendena den

5 april 1910. Beredningen har även ansett övervägande skäl tala för att i den nya lagstiftningen utelämnas vad nu stadgas om kungörande i tidning inom den ort, där vederbörande myndighet har sitt säte.

Enligt den nu gällande rätten skall mellan svenska undersåtar å utrikes ort slutet äktenskap här i riket anses vara i behörig form avslutat, *om* det är ingånget i form, som lagen å giftermålsorten föreskriver; *om* det slutits inför diplomatisk eller konsulär ämbetsman i främmande stats tjänst i enlighet med den statens lag, under förutsättning att den stat, å vars område giftermålet skett, icke förvägrat ämbetsmannen att förrätta giftermål; *om* det ingåtts inför svensk diplomat eller konsul, som erhållit Konungens uppdrag att förrätta vigsel; eller *om* giftermålet förrättats av präst inom svenska kyrkan i enlighet med svensk lags föreskrifter. Emot dessa regler har anmärkts, att svenska medborgare, som äro bosatta i vissa mindre civiliserade eller endast föga koloniserade länder, vilkas former för äktenskaps ingående ej äro tillgängliga för främlingar eller för dessa te sig alltför motbjudande, sakna möjlighet att utan synnerlig uppoffring av tid och penningar varda förenade i ett enligt svensk lag gällande äktenskap. Särskilt har detta ansetts gälla i avseende å de svenska missionärer, som hava sin verksamhet i det inre av Kina, då de i allmänhet ej äga tillgång till vigselförrättare å närmare håll än i Shanghai, dit många av dem hava flera veckors resa; det har också inträffat att sådana missionärer sett sig nödsakade att låta sig viga på sätt som ej äger laga verkan i hemlandet. Frågan om rättelse i nu berörda hänseende bragtes år 1910 under kyrkomötets prövning genom motion,¹ vari hemställdes om skrivelse till Konungen med anhållan om åtgärder för sådan ändring i 1904 års lag om äktenskaps avslutande inför diplomatisk eller konsulär myndighet i utlandet, att uppdrag till giftermåls förrättande enligt denna lag kunde anförtros icke blott åt svensk diplomat eller konsul, utan även åt annan svensk man, som Konungen kunde finna lämplig. Kyrkomötet ansåg emellertid motionen avse ett ämne, som icke kunde av mötet till prövning upptagas. Vid 1911 års riksdag väcktes jämväl förslag om lagändring av nyssnämnda innebörd.² Lagutskottet hemställde i anledning härav att riksdagen måtte i skrivelse till Konungen anhålla om utredning av detta spörsmål och ansåg det därvid böra övervägas,

¹ Av hr P. Waldenström.

² Motion av hr J. Byström.

huruvida ej för det ifrågavarande ändamålet kunde vara tillfyllest att, medan hindersprövningen förbehölles vederbörande beskickning eller konsulat, uppdrag att förrätta giftermålet vid förefallande behov kunde lämnas åt lämplig person i eller i närheten av kontrahenternas vistelseort, varvid borde tillses, att denne med avseende å uppdraget bleve underkastad vanligt ämbetsmannansvar enligt reglerna i 25 kap. 22 § strafflagen. Utlåtandet bifölls av andra, men avslogs av första kammaren. Behovet av en lagändring i detta stycke har sedermera ytterligare betonats i tvenne underdåniga skrivelser av svenska missionsförbundet den 25 september 1911 och den 28 maj 1912. I utlåtanden över den förstnämnda av dessa båda skrivelser hava såväl ärkebiskopen som svenska kyrkans missionsstyrelse tillstyrkt åtgärder i det angivna syftet. Ärkebiskopen ansåg dock den i skrivelsen föreslagna utvägen, att Konungen finge befullmäktiga även annan lämplig person än diplomat eller konsul till giftermåls förrättande, vara mindre lämplig, då därigenom skulle tillvägabringas äktenskap, vilka hade giltighet endast i Sverige, men i utlandet allenast, om det icke efterfrågades, på vad sätt de kommit till stånd; för ändamålet syntes ingen annan utväg stå öppen, än att antingen missionsförbundet läte några av sina missionärer prästvigas eller ock Konungen på olika orter i Kina förordnade konsulära ämbetsmän och tilldelade dem rätt att avsluta äktenskap. Slutligen har ministern för utrikes ärendena i skrivelse till statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 14 november 1911 framhållit att med lagens nuvarande avfattning uppdrag att förrätta vigsel ansetts böra meddelas allenast lönade diplomatiska och konsulära ämbetsmän och att svårigheterna för i Ostasien bosatta svenskar att erhålla laga vigsel därigenom knappt kunde sägas vara avhjälpna. Betänkligheterna emot att såsom vigselförrättare anlita olönad konsul skulle emellertid betydligt förminsкас, därest hindersprövningen kunde efter Konungens förordnande för visst fall överflyttas å överordnad lönad diplomatisk eller konsulär ämbetsman inom det land, där konsuln vore anställd. Denna prövning förutsatte tydligen ett visst mått av kunskap om svensk lag, vilken i regel icke förefunnes hos olönade konsul, särskilt då de vore av utländsk nationalitet, vilket ofta vore fallet särskilt i Ostasien.

De önskemål, vilka sålunda från skilda håll uttalats, förtjäna enligt beredningens mening att beaktas. I 5 § av nu förevarande förslag har därför upptagits en bestämmelse av innehåll att, då uppdrag att förrätta vigsel meddelas underordnad

konsulär ämbetsman, Konungen äger anförtro åt honom överordnad diplomatisk eller konsulär ämbetsman att pröva, huruvida hinder mot äktenskapet möter, och att ombesörja äktenskapets kungörande. Men beredningen har ansett sig icke böra inskränka sig till förslag om en sådan ändring, som skulle möjliggöra att giva vigselbefogenhet jämväl åt olönade konsuler. Vad särskilt förhållandena i Kina angår, lärer utväg att förordna konsuler i det inre av landet icke förefinnas; och vid sådant förhållande skulle de överklagade olägenheterna icke genom en dylik ändring kunna avhjälpas. Förslaget innehåller därför i 6 §, att om svenska undersåtar vistas å ort utom Europa, avlägsen från svensk beskickning eller konsulat, Konungen skall äga förordna svensk undersåte, som ej är diplomatisk eller konsulär ämbetsman, att å den ort förrätta vigsel, dock endast mellan svenska undersåtar. I sistnämnda fall skola hindersprövning och kungörande städse ombesörjas av diplomatisk eller konsulär ämbetsman, som av Konungen därtill utses. Att sålunda bekläda jämväl annan än diplomatisk eller konsulär ämbetsman med vigselbehörighet är visserligen förenat med en olägenhet så tillvida som ett äktenskap, slutet utom kontrahenternas hemland i de former, som detta lands lag föreskriver, enligt konventionen angående villkoren för äktenskaps giltighet är tillförsäkrat internationellt erkännande allenast under förutsättning att det är ingånget inför sådan ämbetsman. Då nu konventionen syftar till att de komplikationer må undvikas, som kunna uppstå, när en och samma förbindelse räknas såsom äktenskap i ett land, men ej i ett annat, kunde det synas mindre lämpligt att öppna en möjlighet för tillkomsten av sådana förbindelser. Enligt konventionen är det dock en var av de kontraherande staterna städse medgivet att hålla för giltigt ett äktenskap, slutet i den form, som är föreskriven i vardera makens nationella lag, Med hänsyn till denna bestämmelse har i vår gällande lagstiftning giltighet tillerkänts giftermål mellan svenska undersåtar, som å utrikes ort förrättats av präst inom svenska kyrkan i enlighet med svensk lags föreskrifter. Sistnämnda regel kan icke sägas vara av behovet mera påkallad än den här föreslagna; tillräcklig lättnad i nu förevarande hänseende lärer nämligen icke lämpligen kunna, på sätt ärkebiskopen i sitt anförda utlåtande antytt, beredas inom ramen a gällande lagstiftning. Och då det nu ifrågavarande stadgandet, vilket blott i sällsynta undantagsfall skall vinna tillämpning, allenast avser vigsel mellan svenska undersåtar, lärer faran för internationellträttsliga förvecklingar vara synnerligen begränsad.

Att vigselbehörighet i detta fall kan anförtros åt person, som ej är ämbetsman, överensstämmer med den uppfattning, som kommit till uttryck i 4 kap. 5 § av förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning och torde ej vara ägnat att väcka betänklighet, om frågan angående ansvar för sådan vigselförrättare ordnas, på sätt beredningen i annat sammanhang föreslår.

Förslag till förordning, huru svensk undersåte, som vill träda i äktenskap inför utländsk myndighet, må erhålla äktenskaps-certifikat.

De avvikelser från den gällande rätten, vilka detta förslag åsyftar, föranledas i mycket av de nya regler, beredningen föreslår angående lysning till äktenskap. Emellertid hava även vissa ändringar vidtagits, som ej betingas av sambandet med nämnda regler. För det fall att certifikat skall utfärdas av präst har sålunda det kungörande i tidningarna, som för närvarande är stadgat, ersatts med ett offentliggörande i samma form som vid lysning. Mot den nu gällande ordningen i detta hänseende hava i den förut berörda motionen vid 1913 års riksdag vissa anmärkningar framställts, och riksdagen har i anslutning härtill i sin skrivelse ifrågasatt, huruvida annonseringen kan anses påkallad av verkligt behov eller om densamma, åtminstone under vissa omständigheter, skulle kunna eftergivas. Härvid lärers hava åsyftats att äktenskaps-certifikat skulle kunna, alltid eller i vissa fall, utfärdas utan att den tillämnade förbindelsen blivit i någon form kungjord. Något hinder mot att låta kungörandet helt bortfalla möter ej heller i Haagkonventionens bestämmelser. Men väl vore det stridande mot grunderna för vad förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning innehåller angående kungörande av äktenskapsbetyg och lysnings avkunnande, om svensk undersåte, som vill träda i äktenskap inför utländsk myndighet, skulle få sin rätt att ingå äktenskapet vitsordad, utan att hans avsikt blivit offentliggjord och tillfälle berett till anmälan om möjligen föreliggande hinder. Att för detta ändamål påbjuda annonsering i tidningarna jämväl då certifikat skall utfärdas av präst, lärers emellertid knappast vara riktigt. Då kungörandet i andra närstående fall skall äga rum i kyrkan, synes följdriktigheten kräva att så sker även här; på detta sätt undvikas även de särskilda kostnader för sökanden, som äro förenade med ett offentliggörande i pressen.

I 3 §, som handlar om certifikats utfärdande av diplomatisk eller konsulär ämbetsman, har, liksom i 3 § av förslaget till lag om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet och på de skäl, som anförts i avseende å sistnämnda lagrum, utslutits vad i nu gällande rätt stadgas angående annonsering i tidning inom den ort, där myndigheten har sitt säte.

Förslag till förordning, huru utländsk undersåte, som vill träda i äktenskap inför svensk myndighet, må styrka, att hinder mot det äktenskaps avslutande ej är för handen.

Enligt nu gällande bestämmelser har utländsk undersåte, som vill träda i äktenskap inför svensk myndighet, att med intyg av behörig myndighet i den stat, han tillhör, styrka, att enligt lagen i sagda stat hinder ej finnes mot avslutande av det tilltänkta äktenskapet. Erfarenheten har emellertid visat, att det i många fall är svårt, stundom omöjligt att anskaffa dylikt intyg, bland annat emedan myndighet, som är behörig att utfärda sådant, i vissa länder saknas. Detta förhållande betonades med skärpa av Stockholms stads konsistorium i underdånig skrivelse den 11 september 1908 ävensom i den förut berörda motionen vid 1913 års riksdag, och riksdagen, som ansåg en ordning, ägnad att mera verksamt befordra möjligheten för här i riket vistande utländska undersåtar att, då de så önska, här träda i äktenskap, vara såväl ur humanitär och social som från den allmänna moralens synpunkt i hög grad önskvärd, anhöll i sin skrivelse att nu gällande lagstiftning på detta område måtte underkastas en omarbetning. Beträffande innehållet av de nya bestämmelserna i ämnet ville riksdagen ej närmare uttala sig, men erinrade dock att i vissa främmande länder såsom yttersta medel för styrkande av hinderlöshet medgivits användande av ed och ansåg det böra övervägas, huruvida även i vårt land bevisning i angivna hänseende skulle kunna förebringas på nämnda sätt eller genom annan i bindande form avgiven förklaring.

Beredningen har trots den enklaste och mest konsekventa lösningen av denna fråga vinnas därigenom att utländsk undersåte, som vill träda i äktenskap inför svensk myndighet, tillerkännes rätt att styrka sin hinderlöshet med tillämpning såvitt möjligt av samma principer, som ligga till grund för 3 kap. av förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning. Naturligtvis bör vitsord alltjämt

tillerkännas intyg av behörig myndighet i sökandens hemland angående hans rätt att enligt dess lag ingå äktenskap, men beredningen föreslår av berörda skäl att sådant intyg må kunna ersättas med viss annan bevisning. Då prövningen i främsta rummet skall avse, huruvida sökanden enligt sitt hemlands lag är berättigad att ingå äktenskapet, måste härvid till en början fordras intyg av myndighet i hemlandet, vilka äktenskapshinder i dess lag äro stadgade; att anskaffande av sådant intyg skall föranleda nämnvärd svårighet lär man ej behöva frukta. Sökanden skall vidare, så framt ej hindersprövningen skall företagas av präst, som för kyrkoböckerna i församling, varest sökanden är kyrkoskriven, och som följaktligen i dessa har material till frågans bedömande, förebringa sådant äktenskapsbetyg, som i 3 kap. 2 § 1 mom. av förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning sägs, eller, om han varken är eller bör vara kyrkobokförd i svensk församling, det motsvarande intyg av utländsk registerförare han kan anskaffa; härutinnan skall alltså gälla detsamma som angående hindersprövning i allmänhet. Vilka handlingar som ytterligare kunna vara erforderliga till styrkande av frihet från vissa i hemlandets lag till äventyrs stadgade hinder, kan ej på ett uttömmande sätt angivas. Beredningen har därför måst inskränka sig till att angiva exempel på sådana hinder, beträffande vilka särskild bevisning skall avfordras sökanden, och är det förslagets mening att såväl vid avgörande huruvida frihet från visst hinder skall särskilt styrkas som vid bedömande av den förebragta bevisningen de grundsatser skola tjäna till ledning, som kommit till uttryck i 3 kap. av merberörda förslag. Då det emellertid lägges i den prövande myndighetens skön att avgöra, vilken bevisning i det särskilda fallet skall krävas, lär det icke behöva ifrågakomma att utlänningar varda av blott formella grunder uteslutna från möjligheten att gifta sig här i riket.

Oavsett vad som gäller enligt hemlandets lag, må äktenskap ej inför svensk myndighet ingås av utländsk undersåte, som är gift eller med sin trolovade på visst sätt besläktad eller besvägrad. Till bevis om frihet från sistnämnda hinder, vilket enligt den gällande rätten så till vida är mera omfattande än enligt förslaget som det för närvarande även avser äktenskap mellan ett syskon och det andras avkomling, skall det intyg om rätt att enligt hemlandets lag ingå äktenskapet, vilket nu städse fordras, särskilt angiva, huruvida mellan dem, som vilja gifta sig, veterligen finnes skyldskap eller svågerlag samt, där sådan förvantska

är kunnig, dess beskaffenhet. Även anskaffande av intyg i detta hänseende har emellertid visat sig förenat med synnerliga svårigheter. Enligt förslaget är utländsk undersåte ej heller i något fall skyldig förete sådant intyg, men väl skall det åligga honom, lika väl som svensk medborgare, att i skriftlig försäkran på heder och samvete dels uppgiva, huruvida han förut ingått äktenskap, dels betyga att, såvitt honom är veterligt, de trolovade ej äro så besläktade eller besvägrade, som i 2 kap. 7 eller 9 § av lagen om äktenskaps ingående och upplösning sägs. Bliver det, genom denna försäkran eller eljest, kunnigt att han förut ingått äktenskap, och utvisa ej handlingarna att äktenskapet blivit genom makens död eller annorledes upplöst, skall han jämväl styrka att så skett.

Såsom beredningen i annat sammanhang redan omnämnt, äger enligt förslaget Konungen förordna, att medborgare i viss främmande stat ej må träda i äktenskap inför svensk myndighet, innan visat varder att lysning i laga ordning ägt rum i hemlandet eller att befrielse därifrån vunnits. Angående arten av den bevisning, som härutinnan skall avkrävas sökanden, meddelas inga närmare föreskrifter, utan äger myndigheten även i detta hänseende fri prövningsrätt.

Enligt 3 §, som bibehållits i sin förutvarande lydelse, kunna efter överenskommelse med främmande stat avvikande bestämmelser träffas i de hänseenden, om vilka här är fråga. Sålunda kan i denna ordning i avseende å undersåtar i viss stat föreskrivas, att sådant intyg, som under 1 § 1) sägs, ej skall vara erforderligt eller att de handlingar, som i 1 § 3) avses, skola vara av viss närmare angiven beskaffenhet.

BILAGOR

Bilaga 1.

Medicinska fakultetens vid Uppsala universitet yttrande i fråga om revision av äktenskapslagstiftningen.

Utdrag av Medicinska Fakultetens i Uppsala protokoll den 24 april 1911.

Närvarande: Dekanus Professoren Mörner, Professorerne Hammar, Gullstrand, Elfstrand, Öhrvall, Hultkrantz, Quensel, Ramström, Svenson, Hedin, Ekehorn, Josephson och Forssner samt såsom adjungerad ledamot Laboratorn Vestberg.

§ 6.

S. D. Genom remiss den 4 mars 1910 hade Kungl. Medicinalstyrelsen anhållit, att fakulteten måtte till Kungl. Styrelsen avgiva yttrande i anledning av en till Kungl. Styrelsen remitterad, inom Lagberedningen utarbetad promemoria angående vissa frågor på äktenskapslagstiftningens område; varande denna promemoria av följande lydelse:

»Promemoria

angående vissa frågor på äktenskapslagstiftningens område.

Enligt nu gällande svensk rätt må äktenskap ej ingås av man före fyllda 21 år eller av kvinna före fyllda 17 år, dock att minimiåldern är för lappman 17 och för lappkvinna 15 år. I varje fall kan tillstånd till äktenskaps ingående vid tidigare ålder meddelas av Konungen; och plägar sådant tillstånd, vad män angår, i allmänhet givas, då sökanden uppnått 18 års ålder. I de flesta främmande länder är minimiåldern för äktenskaps ingående lägre än hos oss; och anmärkes i sådant

hänseende särskilt, att i Danmark ävensom i Norge, så vitt där över huvud skall anses finnas lagstadgad minimiålder, denna ålder är för man 20 och för kvinna 16 år.

I alla civiliserade länder förbjuda lagarna äktenskap i rätt upp- och nedstigande led samt mellan syskon.

Häröver innehåller vår svenska lag (i 2: 2 G. B.) förbud mot äktenskap mellan personer, av vilka den ene härstammar från den andras syskon. Förbudet gäller lika vid äkta och oäkta skyldskap. Dispens kan ej erhållas.

Så omfattande och ovillkorligt som detta förbud i vår lag är, saknar det full motsvarighet i främmande rätt.

I våra grannländer Danmark och Norge utgör ifrågakvarande släktskapsförhållande endast så till vida hinder mot äktenskap, att dispens erfordras, om det är kvinnan, som står närmast under den gemensamma stammen. En man får ej utan särskilt tillstånd gifta sig med sin faster eller moster eller sin fars moster o. s. v. Däremot är äktenskap utan vidare tillåtet mellan morbror och systerdotter o. s. v.

Liknande bestämmelser finnas i andra länder, såsom England, Frankrike, Schweiz, dock att på sina håll hindret avser blott äkta men ej oäkta skyldskap och dispens kan erhållas.

Enligt den nya tyska civillagen utgör sidoskyldskap hinder endast för äktenskap mellan syskon.

Enligt svensk rätt utgör fallandesot hinder mot *ingående* av äktenskap (K. Br. ^{25/11} 1757).

I övrigt är enligt gällande rättsuppfattning äktenskaps ingående icke i något fall förbjudet på grund av sjukdom. Faktiskt lär emellertid sinnessjukdom oftast utgöra ett hinder, nämligen i den mån sådan sjukdom omöjliggör för den sinnessjuka att sluta det avtal, som äktenskaps ingående innefattar.

Impotens är ej enligt svensk rätt äktenskapshinder.

De år 1826 av lagkommittén och 1847 av dåvarande lagberedningen avgivna förslag till giftermålsbalk upptogo såsom hinder mot äktenskap verklig fallandesot och annan ärftligen smittande sjukdom.

I främmande rätt kommer sjukdom blott undantagsvis i betraktande såsom äktenskapshinder. Den nya schweiziska civillagen innehåller ett allmänt förbud för sinnessjuka att ingå äktenskap, även för det fall att de icke kunna anses förlustiga sin »Urtheilsfäihigkeit». I ett eller annat land torde jämväl spetälska, tuberkulos och impotens utgöra hinder mot äktenskap.

I fråga om sjukdom (kroppsfel, lyte) såsom anledning till äktenskaps *upplösning* skiljes allmänt i lagstiftningen mellan de fall, att sjukdomen förefanns redan vid eller före äktenskapets ingående och att den uppkommit först under äktenskapet.

Jämlikt 13:8 G. B. kan make vinna återgång av äktenskapet, om den andra maken *vid äktenskapets ingående* var av naturen vanför och till äktenskap alldeles obekvämlig eller led av obotlig smittosam sjukdom. Uttrycket obotlig smittosam sjukdom i sagda lagrum skall enligt en åsikt omfatta allt vad i 4:2 G. B. angives såsom skäl till trolovnings återgång, således »spetälska, fallandesot, vettlösa, raseri, poekor av lösaktighet, eller vederstyggliga och stora fel och lyten».

Rätt till återgångstalan tillkommer emellertid make blott i det fall, att den andra maken svikligen fördolt sin sjukdom. Makes okunnighet om andra makens impotens skall dock, enligt en mening, vara återgångsskäl, oavsett huruvida okunnigheten är att tillskriva den impotenta makens förvållande. Har äktenskap ingåtts av den, vilken är behäftad med sådan sjukdom som utgör äktenskapshinder, torde äktenskapet kunna upplösas även på yrkande av allmänna åklagaren.

Sjukdom, som uppkommit *under äktenskapet*, är i svensk lag nämnd såsom skillnadsorsak allenast i ett fall. Enligt förordningen den 27 april 1810 äger domstol på ena makens yrkande döma till skillnad, om den andra maken fallit uti verklig galenskap, som efter säkra bevis oavbrutet fortfarit i fulla tre år, och, enligt behörig läkares intygande, någon förhoppning icke är om den vansiniges återställande till hälsan. Är anledningen till makes galenskap given eller påskyndad av den andra makens förhållande, må skillnad ej äga rum.

Nyssnämnda förordning medger jämväl, att skillnad sökes hos Konungen, när ena maken beträdes med dryckenskap. Med stöd härav har skillnad beviljats, då make lidit av sjukligt dryckenskapsbegär.

Förutnämnda svenska lagförslag upptogo såsom skäl till äktenskaps återgång vanförhet till äktenskap, venerisk sjukdom, annan sjukdom, som är obotlig och smittosam, samt vederstyggliga lyten. Vad angår under äktenskapet uppkommen sjukdom var det endast vansinnighet, som utgjorde skillnadsskäl; och skulle vansinnigheten hava oavbrutet fortfarit i fulla tre år, utan att läkaren gäve förhoppning att den vansinnige kunde bättras.

I Norge gäller sedan innevarande års början ny lag om äktenskaps upplösning av den 20 augusti 1909. Enligt denna lag — som tillkommit efter långvariga förarbeten, därunder även medicinska auktoriteter uttalat sig — skall äktenskap upplösas på ena makens begäran, om, maken ovetande, den andra maken *vid äktenskapets ingående* led av ett kroppsfel, som gjorde honom eller henne oduglig till äktenskap, eller led av epilepsi eller spetälska eller av venerisk sjukdom i smittosamt stadium eller led eller hade lidit av sinnessjukdom. Talan skall anställas inom sex månader från det maken fick kännedom om förhållandet och ej senare än fem år efter äktenskapets ingående. Upplösning på grund av impotens eller annan sjukdom än sinnessjukdom kan ej yrkas, sedan felet är avhjälpit eller sjukdomen måste anses botad.

Under förarbetena till lagen hade starkt ifrågasatts att även alkoholism och tuberkolos, som förelåg vid äktenskaps ingående, skulle berättiga till äktenskapets upplösning.

Enligt vissa främmande länders lagar torde, på grund av allmänna bestämmelser om äktenskaps återgång vid svek eller misstag, sådan återgång kunna vinnas av, bl. a., de i den norska lagen särskilt nämnda anledningar.

Vad angår *under äktenskapet* uppkommen sjukdom är i andra länder ena makens vansinne skillnadsorsak, under väsentligen samma villkor som enligt svensk rätt. Men annan under äktenskapet uppkommen sjukdom berättigar, enligt främmande lagstiftning, i allmänhet ej i och för sig till äktenskapets upplösning. Om make, som under äktenskapet blivit behäftad med smittosam sjukdom, smittar andra maken eller utsätter honom eller henne för smitta, kan dock detta under vissa förhållanden giva sistnämnda make rätt att erhålla skillnad. Enligt förutnämnda norska lag äger make jämväl sådan rätt, om den andra maken upprepade gånger blivit för dryckenskap dömd att hållas till tvångsarbete eller att intagas å kuranstalt.

Under de senare åren hava i vårt land uttalats önsknningar om lagstiftarens ingripande i syfte att förhindra ej blott att ärftlig eller smittosam, särskilt venerisk, sjukdom sprides genom äktenskap, utan även att äktenskap ingås av den som, ehuru ej behäftad med sådan sjukdom, icke kan ur medicinsk synpunkt anses därtill skickad (se bl. a. motioner i Riksdagens andra kammare år 1904 av P. Waldenström, år 1908 av E. Wawrinsky). I sådant hänseende har ifrågasatts, att vissa svårare sjukdomar skola i veterliga fall utgöra äktenskapshinder; att den, som vill ingå äktenskap, skall hava kort tid före giftermålet undersökts av läkare och därom förete betyg; att make skall kunna, i flera fall än nu är medgivet, vinna upplösning av äktenskapet på grund av andra makens sjukdom, ådragen före eller efter äktenskapets ingående; samt att straff skall stadgas för veneriskt sjuk person, som genom könsumgänge smittar annan eller utsätter annan för smitta. Läkarebetyget har ansetts böra innehålla, än blott att undersökning ägt rum, än jämväl undersökningens resultat, liksom skilda uttalanden även framkommit därom, huruvida betyget borde uppvisas för medkontrahtenten eller för den jävsprövande myndigheten. Det har ock föreslagits, att till ledning för läkaren borde företes intyg angående nupturientens hälsa av en eller två trovärdiga nära bekanta till honom.

I våra grannländer Danmark, Norge och Finland, där venerisk sjukdom ej utgör äktenskapshinder eller, om sjukdomen uppstått under äktenskapet, i och för sig innebär laga skäl till dess upplösning, stadga strafflagarna under något olika förutsättningar straff för veneriskt sjuk person, som övar könsumgänge med annan.

Med hänsyn till den förestående revisionen av giftermålsbalken anhåller lagberedningen nu om yttrande ur medicinsk synpunkt:

1:o) huruvida hos oss gällande bestämmelser angående minimiålder för äktenskaps ingående och sidoskyldskap såsom äktenskapshinder böra bibehållas eller, om och i den mån så ej anses vara förhållandet, vilka nya regler därom böra givas; varvid, i anledning av ifrågasatt gemensamhet med Danmark och Norge i lagstiftningen om äktenskapshinder, anhålles om särskilt uttalande huruvida betänklighet möter att bringa den svenska lagstiftningen om den allmänna mini-

miåldern för äktenskaps ingående och om sidoskyldskap såsom äktenskapshinder till överensstämmelse med vad nu gäller i Danmark och Norge; samt

2:o) huruvida och under vilka villkor fallandesot, spetälska, sinnessjukdom, venerisk sjukdom, alkoholism, annan sjukdom, impotens, lyte eller annat kroppsfel bör utgöra äktenskapshinder, eller skäl till ingånget äktenskaps upplösning;

huruvida och under vilka villkor straff bör stadgas för make, som genom köns-
umgänge smittar andra maken med venerisk sjukdom eller utsätter honom eller henne för sådan smitta; och

huruvida och, i jakande fall, vilka lagstiftningsåtgärder eljest må lämpligen kunna vidtagas i syfte att förebygga, att ärftlig eller smittosam sjukdom sprides genom äktenskap eller att äktenskap ingås av den, som på grund av annan sjukdom, impotens, lyte eller annat kroppsfel icke kan ur medicinsk synpunkt anses därtill skickad.»

Sedan remissbehandlingen bland Fakultetens ledamöter till kännedom cirkulerat, beslöt vid sammanträde den 4 april 1910 Fakulteten överlämna ärendet till förberedande behandling av en särskild kommitté, bestående av Professorerne Hammar, Öhrvall, Hultkrantz, Quensel och Svenson samt Laboratorn Vestberg.

Från denna kommitté hade nu inkommit förslag till yttrande i ärendet, vilket yttrande enligt kommitterades uppdrag upprättats av Laboratorn Vestberg.

Sedan detta förslag delgivits Fakultetens ledamöter, företogs nu ärendet till slutlig behandling av Fakulteten; och beslöt Fakulteten härvid till alla delar gilla och godkänna det av Laboratorn Vestberg upprättade förslaget och i full överensstämmelse härmed avgiva utlåtande i det förevarande remissärendet, vilket utlåtande finnes såsom tryckt bilaga detta protokoll bifogat.

Och skulle detta utlåtande jämte remissakten och utdrag av Fakultetens protokoll för denna dag till Kungl. Medicinalstyrelsen expedieras.

Som ovan

Ur protokollet
C. Henschen.

Uppsala medicinska fakultets yttrande till Kungl. Medicinalstyrelsen med
anledning av förestående revision av äktenskapslagstiftningen.

I. Allmänna grundsatser.

De *önskemål* beträffande äktenskapet, som icke mindre från medicinsk än från allmän samhällelig synpunkt synas fakulteten genom lagstiftningen — i den mån det på denna ankommer — böra befrämjas och tryggas, torde i huvudsak kunna sammanfattas i följande:

tillbörlig äktenskapsfrekvens,

tillbörlig fruktsamhet inom äktenskapen,

möjligast duglig avkomma av äktenskapen,

bästa möjliga betingelser för makarnas personliga hygien i och genom äktenskapet, vari bl. a. även ingå betingelser för personlig trevnad och lycka i detsamma, samt *nödig stabilitet hos det enskilda äktenskapet.*

En tillbörlig äktenskapsfrekvens jämte tillbörlig fruktsamhet inom äktenskapen torde från det allmännas synpunkt i första rummet vara önskvärd med hänsyn till en normal folkökning. Men även från rent medicinsk sida sett bör äktenskapsfrekvensen i görligaste mån befordras av lagstiftningen på grund av äktenskaps *individuellt hygieniska betydelse*. Det utgör den naturliga formen för den kompletterande andliga och fysiska gemenskapen mellan personer av motsatta kön, och dess hygieniska betydelse för makarna framgår även av statistiken, som i allmänhet utvisar större medellivslängd hos gifta än hos ogifta personer av båda könen. Ännu tydligare framträder äktenskapets hygieniska betydelse för barnen vid jämförelse mellan dödligheten i späda ålder hos barn födda inom och utom äktenskap.

Då de lagstiftningsåtgärder, som från medicinskt håll måste påyrkas framför allt med hänsyn till äktenskapets *rashygieniska betydelse*, och som sålunda avse en möjligast *fullvärdig avkomma*, i större eller mindre grad äro ägnade att motverka äktenskapsfrekvensen, måste de redan på denna grund endast med stor varsamhet föreslås och inskränkas till de förhållanden, då de äro mest av nöden.

Emellertid är det icke endast hänsyn till efterkommandes kvalitet, som från

medicinsk synpunkt kan indicera åtgärder från samhällets sida till förhindrande av ett äktenskap. Även den friska kontrahenten själv torde i samhällets eget intresse böra skyddas mot överhängande fara att för sitt återstående liv fördärvas genom äktenskap med en smittosamt sjuk person. Icke minst synes detta samhällsintresse böra tillerkännas avgörande betydelse i sådana fall (vissa former av venerisk sjukdom), där risken för den friska kontrahenten tillika — och måhända i första rummet — träffar dennes förmåga för all framtid att alstra barn, således även inom ett eventuellt senare äktenskap.

Men till stor varsamhet i fråga om utfärdande av restriktiva lagbestämmelser beträffande rätt att ingå äktenskap manar även möjligheten av deras kringgående genom illegitim könsförbindelse, då lagligt äktenskap ej tillåtes.

Beträffande de veneriska sjukdomarna, där ett äktenskapsförbud i allmänhet endast torde behöva verka temporärt, kunna supplerande strafflagstadganden mot illegitimt könsumgänge av den sjuke vara av nytta, men svårligen i fråga om de diskvalifikationer för äktenskap, vilka vara hela livet.

Där ifrågavarande lagbestämmelser äro av trängande behov påkallade, torde de dock icke böra av fruktan för kringgående inhiberas. För det första förekomma de dock på avsett sätt skada i alla de fall, där de bliva effektiva. Och om man icke kan vinna *allt*, bör man därför icke avstå från vad som kan vinnas. För det andra verkar lagbudets blotta tillvaro, under förutsättning att det har sin rot i den allmänna rättsuppfattningen, ytterligare uppfostrande på detta allmänna rättsmedvetande och i detta fall särskilt väckande för ansvarskänslan gent emot egna efterkommande. Denna *moraliska verkan* torde för samhället t. o. m. kunna hava större betydelse än den juridiska.

Men för att ett lagbud skall äga uppfostrande förmåga av denna art, liksom i allmänhet avskräckande verkan, fordras att menige man skall kunna fatta dess innebörd. Så vitt möjligt synas därför abstrakta sammanfattningar av olikartade medicinska diskvalifikationer för äktenskap i lagen böra undvikas och *endast konkreta, noga avgränsade uttryck användas*. Allraminst böra medicinska och icke medicinska förutsättningar för ett lagbuds verkan sammanslås under allmänt hållna termer, där sådant står att undvika.

För de undantagsfall, där ett äktenskapsförbud av ifrågavarande art på grund av särskilda omständigheter tilläventyrs skulle kunna verka alltför drakoniskt

eller annars medföra icke avsedda olägliga konsekvenser (t. ex. omöjlighet att legalisera redan förefintliga barn), torde möjligheten av dess sättande ur kraft på *dispensväg* böra hållas öppen.

Bland annat bör dispensmöjlighet finnas från äktenskapsförbud på rashygienisk grund även för den annars diskvalificerade, som saknar förmåga att alstra barn. Likaledes bör äktenskap kunna tillstädjas för därtill på ifrågavarande grund annars hindrad person, om den andre kontrahenten på grund av ålder (klimakterium hos kvinna) eller sterilitet av annan orsak saknar sådan förmåga.

Att samhällets allmänna intresse av fruktsamhet inom äktenskapen i enskilda fall måste vika för rätten att även utan ömsesidig förutsättning för fruktsamhet ingå äktenskap, torde vara en oomtvistlig och i alla länders lagstiftning tillämpad grundsats.

Hittills har fakulteten avsett endast sådana inom det medicinska området liggande förhållanden, som redan från *samhällets* synpunkt kunna komma i fråga såsom anledning att förhindra ett äktenskaps ingående (eller fortsättning), oberoende alltså av de närmast intresserade kontrahenternas egen önskan. Det har därvid antytts, att i sådana fall den lagstadgade inskränkningen i den personliga friheten — å ena sidan i rätten till giftermål överhuvud och å den andra i valfriheten av make — endast bör omfatta fall av större hygienisk och i synnerhet rashygienisk våda.

Något annorlunda ställer sig saken, om med detta samhällsintresse förenar sig endera *kontrahentens enskilda intresse*. Detta förenade intresse kan naturligtvis endast gälla *upplösning* av ett redan bestående äktenskap, då *ingåendet* av äktenskapet måste förutsättas vara frivilligt från båda kontrahenternas sida.

Om den ene maken önskar upplösning av äktenskapet på grund av patologiska eller i hygieniskt avseende vådliga egenskaper hos den andre, som även från det allmännas synpunkt göra denne i viss mån olämplig som make (vare sig i rashygieniskt eller annat avseende), torde samhällets bifall till kravet på upplösning böra lämnas även i en del fall, då samhällssynpunkten i och för sig icke kan anses innebära tillräcklig upplösningssgrund. Det privaträttsliga skäl för äktenskapets upplösning, som här tillkommer, kan — så vitt det faller inom medicinsk synpunkt — vara den enskildes anspråk på skydd under vissa förhållanden mot personlig infektionsfara och annan direkt hälsovåda från den andra makens sida,

eller i allmänhet saknad inom det bestående äktenskapet av viktiga förutsättningar för dess individuellt hygieniska uppgift. Efter upplösning av äktenskapet kan den därpå yrkande maken tilläventyrs i ett nytt äktenskap vinna dessa betingelser, och kan måhända dessutom däri göra en|nyttigare insats — åter i samhällets intresse — t. ex. genom alstring av en bättre avkomma med en därför bättre kvalificerad make.

Mot detta samhällets och den på upplösning yrkande makens samfällda intresse måste i sådana fall dock å andra sidan vägas dels den andre makens och eventuellt gemensamma barns redan bestående rätt, dels det motsatta samhällskravet på viss stabilitet hos det ingångna äktenskapet.

Vad det sist nämnda samhällsintresset vidgår, torde det dock i huvudsak förefinnas, endast i den mån ett äktenskap motsvarar sitt samhällsändamål. Under de förutsättningar, varom nu är fråga, torde detta intresse således kunna betraktas såsom av underordnad betydelse.

Beträffande åter avvägandet av de båda makarnas stridiga rättsanspråk vid enderas yrkande på äktenskapsupplösning, gäller det för närvarande som ett betydande stöd för sådant yrkande, att det förhållande beträffande den andra maken, varpå yrkandet grundas, förefanns utan den yrkande makens vetskap redan vid äktenskapets ingående, med eller utan det ytterligare villkoret av svikligt fördöljande från den andre kontrahentens sida. Fakulteten förutsätter, att detta på allmänt rättsliga grunder fortfarande måste bliva förhållandet, och ehuru denna och en del andra nyss berörda rättssynpunkter icke direkt falla inom det medicinska området, läser fakulteten vid bedömande av de inom dess område liggande frågorna icke kunna undgå att taga hänsyn till dessa allmänt rättsliga förutsättningar.

Fakulteten vill vid den följande prövningen av de inom medicinskt bedömande fallande diskvalifikationerna för äktenskap i allmänhet betrakta dem under *tre olika formella förutsättningar*, nämligen:

1:o) såsom *äktenskapshinder*, varmed fakulteten förstår sådana till dess bedömande hänförliga egenskaper och förhållanden beträffande en person, som redan från samhällelig synpunkt motivera ett äktenskapsförbud för denne;

2:o) såsom *återgångsgrunder*, med vilket uttryck fakulteten avser sådana diskvalifikationer hos den ene kontrahenten, som den andra ovetande förefunnos redan vid

äktenskapets ingående och på denna grund åberopas av den senare för att få äktenskapet upplöst; samt

3:o) såsom *skilsmässogrunder*, varmed avses under äktenskapet tillkomna förhållanden rörande den ene maken, varpå den andre grundar yrkande om äktenskapets upplösning.

Frågan, i vilken utsträckning ett, trots förhandenvaron av ett stadgat äktenskapshinder för den ene kontrahenten, redan ingånget äktenskap på denna grund efteråt skall förklaras *ogiltigt* — oberoende av yrkande från den andre kontrahentens sida —, har fakulteten däremot ansett vara av mera rent juridisk natur. Fakulteten har därför i den följande utredningen lämnat denna fråga å sido. Från medicinsk synpunkt borde i allmänhet varje laga äktenskapshinder (av nu ifrågasvarande art) i och för sig verka även som ogiltighetsgrund. Men de nya rättsförhållanden, som faktiskt kunna hava inträtt i och med ett i viss mån olagligt tillkommet äktenskap, torde kunna vara av sådan beskaffenhet, att deras avveckling från rättslig synpunkt icke alltid är önskelig eller lämplig.

Av liknande skäl har fakulteten i allmänhet förbigått frågan om *tidsfristen* för yrkande på ett äktenskaps upplösning och endast undantagsvis berört detta spörsmål, då det syntes fakulteten nödigt, att medicinska synpunkter därvid komma till beaktande.

II. Minimiålder för äktenskap.

Frågan om den nedre åldersgräns, som bör sättas för en persons rätt att ingå äktenskap, synes fakulteten från medicinsk synpunkt böra besvaras uteslutande med hänsyn till äktenskapets ovan antydda hygieniska, och särskilt dess ras-hygieniska uppgift.

Så väl för kontrahenternas egen hälsa som framför allt för avkommans kvalitet är det otvivelaktigt önskvärt, att endast fullt utvecklade individer avla barn. Den omedelbara betingelsen för äktenskapsduglighet i detta hänseende är full könsognad. Denna inträder emellertid icke med ens vid pubertetstiden, utan utvecklar sig småningom, i samband med att hela organismen når definitiv utbildning.

För kvinnan betecknar menstruationens första inträdande den tidpunkt, från vilken hennes fortplantning är möjlig, men ingalunda den, då hon ens kroppsligen är fullt utbildad för moderskap.

Åldern för första menstruationen visar stora individuella växlingar. För Sverige saknas en tillförlitlig statistik däröver. Äldre uppgifter beträffande medelåldern för första menstruationen, tydligen grundade på alltför små statistiker, växla från 15,6 till 16,6 år. För Tyskland finnas (enl. VEITS *Handb. der Gynäkologie*, 1908) flere större statistiker, vilka — trots heterogenitet i materialet i vissa hänseenden — i det väsentliga öfverensstämma med varandra. Enligt dessa är *medelåldern* vid första menstruationen beräknad till (i runt tal) $15\frac{1}{2}$ å $15\frac{3}{4}$ år. Men de individuella variationerna äro så betydliga, både kvantitativt och numerärt, att medeltalet har ringa praktiskt värde. Viktigare är att veta, huru stor procent kvinnor, som vid olika åldersperioder redan erhållit sin menstruation. Af de tillgängliga uppgifterna från Tyskland kan beräknas, att vid fyllda 16 år 60—66 %, vid 17 år 70—78 % och vid fyllda 18 år 86—91 % redan börjat menstruera. Härav skulle sålunda följa, att vid 17 år (vår nu stadgade åldersgräns för kvinnas giftermål) i Tyskland ungefär var 4:e kvinna ännu ej haft sin första menstruation.

Då man vet, att menstruationen i regel inträffar senare i kalla än i varma klimat, torde man kunna antaga, att den i Sverige åtminstone ej infaller tidigare än i Tyskland. En större statistik (RAVN och LEWY) för Danmark (Köpenhamn) visar också i enlighet härmed en medelålder av $16\frac{3}{4}$ år, således ungefär 1 år högre än i Tyskland.¹

Vad kroppsutvecklingen i övrigt beträffar, så veta vi enligt KEY (*Om pubertetsutveckl. och dess förh. till sjukligh. hos skolungd.*, Nord. med. ark., bd 23, n:r 1, 1891), att bland vår skolungdom (ur den bättre lottade klassen) stark längd- och viktökning hos ynglingar fortgår t. o. m. 17:e, hos flickor t. o. m. 15:e levnadsåret, men att en ganska avsevärd ökning fortsätter åtminstone ett par år längre hos båda könen. Skelettet är som bekant ej färdigbildat förr än långt senare.

På fysiologiska grunder är man berättigad antaga, att de äktenskapliga funk-

¹ En statistik för Finland (ENGSTRÖM), som synes peka i annan riktning, är ej jämförlig, då den avser en helt annan (uteslutande finsk) ras.

tionerna utöva ett skadligt inflytande på individer, som ännu ej hunnit full kroppslig utbildning. Även föreligga statistiska uppgifter, som tala för ett skadligt inflytande av äktenskapet vid alltför låg ålder hos makarna. Emellertid finnas även motsägande uppgifter, och statistikerna äro i detta hänseende otillräckliga att kunna lämna säkra bevis för ett dylikt antagande.

Däremot kan den a priori nära till hands liggande förmodan om en ofördelaktig inverkan på *barnens* utveckling av allt för stor ungdom hos föräldrarna, åtminstone beträffande modern, anses bekräftad av erfarenheten. Så finnas uppgifter] (DUNCAN, KÉZMARSKY — anförda efter RÉVÉSZ, Arch. f. Anthrop. 1906), att mycket unga mödrars barn i medeltal hava mindre kroppslängd och vikt än mogna kvinnors. Enligt PRINZING (*Handb. der mediz. Statistik* 1906) är procenttalet dödfödda och för tidigt födda barn hos mycket unga mödrar större än hos mogna kvinnor. Ett barn av alltför ung moder har säkerligen i regel även efter födelsen sämre förutsättningar för sin utveckling (i avseende å digivning och vård) än en mogen kvinnas barn.

Även djuruppfödarens erfarenhet visar, att avkomman av outvecklade föräldrar är sämre än av fullmogna avelsdjur.

De stora individuella växlingarna i tiden för kroppsutbildningen göra det omöjligt att allmängiltigt fastslå en bestämd ålder för äktenskapsduglighet, vare sig hos kvinnan eller hos mannen, utan att sätta denna åldersgräns så högt, att den för de tidigare utvecklade individerna bleve ett alltför hinderligt villkor för äktenskap. Från rent medicinsk synpunkt synes vår nu stadgade minimiålder, 21 år för mannen, 17 år för kvinnan, icke vara för högt tilltagen med hänsyn till den jämförelsevis sena utvecklingen hos individerna i allmänhet i vårt nordliga land. För kvinnan är i det betydligt sydligare Schweiz till och med högre minimiålder (18 år) stadgad som regel. Snarare skulle fakulteten anse minimiåldern för kvinnan även hos oss böra höjas till 18 år än sänkas till 16 år i överensstämmelse med dansk och norsk lag, såsom ifrågasatts. Emellertid torde för en sådan höjning icke tillräckligt tvingande skäl kunna förebringas.

Den ifrågasatta sänkningen av kvinnans äktenskapsålder är, som nyss visats, från medicinsk synpunkt icke tillräddig; och något verkligt behov från befolkningens sida av en sådan sänkning synes ej vara för handen. Enligt vår senast utgivna befolkningsstatistik (1908) var det blott 14 kvinnor, som gifte sig (med

dispens) före fyllda 17 år, och icke fullt 1 % (328) av samtliga (33,084) under året ingångna äktenskap, som ingicks innan den kvinnliga parten fyllt 18 år. Motsvarande siffror för år 1900 voro: 16 brudar under 17 år och 305 under 18 år på 31,478 ingångna äktenskap.

Då ett så ringa antal kvinnor (omkr. 1 %) i Sverige gifter sig före fyllda 18 år, och då man väl är berättigad antaga, att företrädesvis de tidigast utbildade bli tidigt gifta, så synes det å andra sidan — såsom nyss förut nämnts — ej heller nödigt att föreslå en höjning av den nu stadgade 17-årsgränsen för kvinnans äktenskapsålder.

Proportionsvis mycket flere män erhöles åldersdispens: 1908 gifte sig 156 (1900: 186) män under 21 års ålder. I åldern mellan 21 och 22 år gifte sig 1908 och 1900 resp. 1,454 och 1,692 män, alltså resp. 4,4 och 5,4 %. Snarare kunde således ett behov av sänkning i mannens giftermålsålder anses förefinnas. Av ovan anförda skäl torde likväl en sådan sänkning böra avstyrkas.

Fakulteten finner sig på grund av det anförda sakna tillräcklig anledning att föreslå någon ändring i nu gällande bestämmelser angående minimiåldern för äktenskap i allmänhet och vill från medicinsk synpunkt bestämt avråda från att, åtminstone, beträffande kvinnan, sänka åldern till likhet med dansk och norsk lagstiftning.

Med hänsyn till de individuella växlingarna i kroppsutbildningen har fakulteten från sin synpunkt ingenting att invända mot stadgande av dispensmöjlighet liksom för närvarande, dock lämpligen med en fastställd lägsta åldersgräns för sådan, exempelvis 15 år för kvinnan, motsvarande den åldersgräns, under vilken könsumgänte med kvinna är belagt med straff, och 18 år för mannen. Fakulteten måste dock på grund av förut framhållna hygieniska synpunkter föreslå, att för sådan dispens stadgas villkoret av läkareintyg angående den underåriga kontrahentens kroppsbeskaffenhet.

Beträffande lapparnas nuvarande undantagsställning vill fakulteten framhålla, att inga skäl finnas att antaga, att den fysiska utvecklingen hos denna ras förgår tidigare än hos landets huvudras.

Något behov av undantagsbestämmelse synes ej heller föreligga, då vid senaste folkräkningen (1900) bland befintliga 6,983 lappar icke fanns någon gift man och endast 1 gift kvinna under 20 års ålder.

Fakulteten vill därför hemställa, huruvida icke den nu stadgade undantagsbestämmelsen för lapparnas äktenskapsålder borde upphävas.

III. Blodsförvantskap.

En var mänsklig individ är uppkommen genom sammansmältning av två skilda könsceller, avsöndrade den ena från hans fader, den andra från hans moder. Fadern och modern äro å sin sida på samma sätt uppkomna, likaså båda farföräldrarna och båda morföräldrarna, o. s. v. Så förgrenar sig individens *anträd* dikotomiskt (under fortsatt tudelning) i det förgångna, och för varje släktled tillbaka i tiden fördubblas, med nedan nämnda inskränkning, antalet av hans anor.

Könscellerna äro bärare av anlagsarvet, närmast från föräldrarna, men genom dem även från deras respektive anor i tidigare generationer. Könscellen koncentrerar alltså inom sig anlagen till alla de ärvtliga egenskaper, som latent eller manifest förekommit inom motsvarande *anträd*, för så vitt de ännu äga bestånd. Varje individ har sålunda genom de könsceller, ur vilkas förening han framgått, kunnat mottaga arv från 4 förfäder i andra och från 8 förfäder i tredje uppstigande led o. s. v.

Vid de under könscellernas bildande förekommande celldelningarna och vid sammansmältningen av könscellerna under befruktningen kunna de mångfaldiga från fäderne- och mödernesiden härstammande anlagen kombineras med varandra på oändligt växlande sätt. Allt efter sin art (kvalitet) och intensitet (ärvtlighetskraft) kunna de tänkas förstärka, modifiera eller upphäva varandra. Den nya individen liknar därför aldrig fullkomligt någondera av sina föräldrar eller någon av deras förfäder, och även barn av samma föräldrar (alltså med indetiska *anträd*) avvika alltid mer eller mindre från varandra i kropps- och själsegenskaper.

Därigenom att flere eller färre bland förfäderna nästan alltid äro mer eller mindre besläktade, *reduceras* emellertid *antalet anor* och växer icke utan vidare i geometrisk progression efter antalet uppstigande släktled. Detta är en nödvändig följd redan av den geografiska isoleringen hos en befolkning och av dess lägre numerär i förgångna tider.

En dylik reduktion i anornas *verkliga* antal, inträffar så ofta två med varandra närmare eller avlägsnare besläktade personer sammanavla barn. Ju närmare släkt-

skapen är, desto starkare blir reduktionen för barnen i anornas antal, och omvänt. Huru förhållandet ställer sig vid de grader av konsangvinitet, som i det följande komma på tal, framgår bäst av bifogade schemata över antalet anor och befruktningar inom de tre närmast uppstigande generationerna vid förbindelser mellan icke besläktade eller besläktade individer (se nästa sida).

Under det att ett barn av icke besläktade föräldrar i tredje uppstigande led har 8 anor (Fig. 1), har ett barn av tvenne (enkel-)kusiner 6 anor (Fig. 2) och ett barn av dubbelkusiner (på både fäderne och möderne) endast 4 anor i samma led (Fig. 3). An-förlusten uppgår således i de båda senare exemplen till resp. $\frac{1}{4}$ och $\frac{1}{2}$. Vid förbindelse med ett helsyskons barn (t. ex. morbror med systerdotter) reduceras likaledes antalet anor i nämnda generation från 8 till 4 (Fig. 4) och detsamma gäller vid förbindelse mellan två helsyskon (Fig. 5).

Figurerna visa ytterligare, att det *antal befruktningar*, som under loppet av tre generationer lett till frambringandet av en given individ, icke alltid är lika. Då konsangvinitet ej föreligger eller denna inskränker sig till ett kusingifte (Fig. 1—3), hava 7 befruktningar föregått; i de två sista kategorierna (vid förbindelse med ett syskons barn eller mellan helsyskon, Fig. 4 och 5) uppgår antalet befruktningar blott till 5.

An-förlust genom konsangvinitet hos föräldrarna innebär från ärvlighetsteoretisk synpunkt minskning i antalet av nedärvda olikartade anlag och därmed minskad möjlighet till individuell variation hos avkomman. Konsangviniteten förstärker så till vida verkan av ärvligheten, att den genom båda könscellerna vid deras blandning summerar de i samma riktning gående anlagen från en gemensam ascendens (släktpåbräet, släktdragen) och minskar möjligheten till deras modifiering eller utjämning genom motsatta anlag från annat håll (främmande blod). Vad åter beträffar de befruktningar, som försiggått inom ascendensen, så har varje sådan inneburit ett nytt tillfälle till förändrade kombinationer av arvsanlagen. En *minskning av antalet befruktningar* vid vissa grader av konsangvinitet innebär följaktligen en ytterligare inskränkning i variationsmöjligheterna.

Talrika iakttagelser angående den större frekvensen av dövstumhet, idioti, vissa nerv- och ögonsjukdomar m. m. bland avkomlingar av konsangvina äktenskap förklaras sålunda genom summering av inneboende (manifesta eller latent) ärftliga anlag hos den föregående släkten. Konsangvina äktenskap inom en släkt med

Schemata över anträd.

Obs. Anorna i tredje uppstigande släktled äro betecknade med arabiska siffror. De romerska siffrorna beteckna de befruktningar (cellblandningar), som försiggått under närmaste tre generationer.

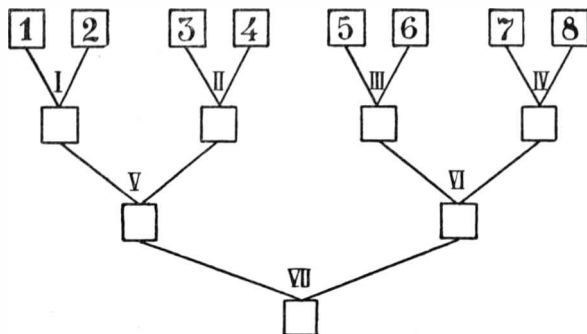


Fig. 1. Förbindelse mellan icke besläktade individer.

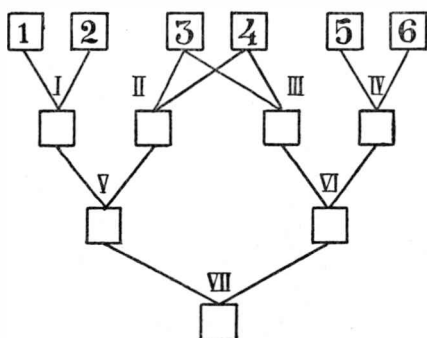


Fig. 2. Förbindelse mellan (enkla) kusiner.

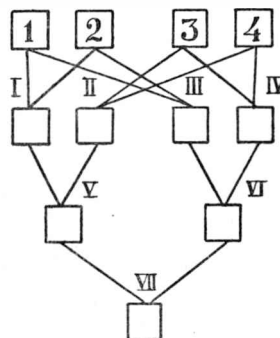


Fig. 3. Förbindelse mellan dubbelkusiner.

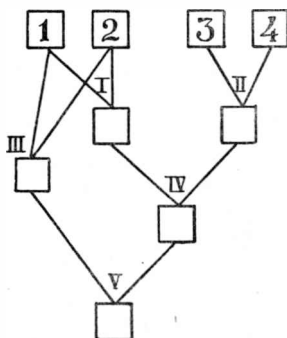


Fig. 4. Förbindelse med ett syskons barn.

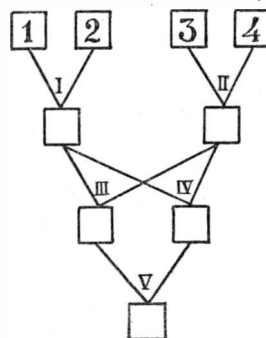


Fig. 5. Förbindelse mellan helsyskon.

sådana sjukdomsanlag, som gå i arv, äro med säkerhet övertäggande av ondo, och detta så mycket mer, ju närmare släktskapen är, i det bortfallet av främmande anträds inympning enligt det föregående utesluter en mängd utjämnande och neutraliserande inflytelser gent emot de i stället summerade sjukliga släkthanlagen. Även latent svagheter i ascendenternas konstitution torde härigenom, som sagt, kunna övertäga i manifesta lyten eller sjukdomar hos efterkommande.

Inom en fullt frisk, andligt och kroppsligt harmoniskt utvecklade släkt är det däremot icke bevisat, att ingifte (förekomst av konsangvina äktenskap) skulle förorsaka degeneration, åtminstone om det begränsades till ett måttligt antal generationer.

Annorlunda ställer sig saken ifråga om konsangvina förbindelser mellan personer, behäftade med sjukdomsanlag och lyten, som gå i arv. I sådana fall torde, såsom ovan visats, släktskapen mellan föräldrarna vara ägnade att genom dessa anlags förstärkande verka skadligt på avkomman, och detta i högre grad, ju närmare släktskapen är mellan föräldrarna.

Ur denna synpunkt måste bland nu tillåtna äktenskapliga förbindelser mellan släktingar särskilt äktenskap mellan dubbelkusiner (kusiner både på fädernet och mödernet) anses betänkligt, om ärvtliga sjukdomsanlag förefinnas, och läkareintyg om goda sanitetsförhållanden hos båda kontrahenterna och i deras ascendens vore därför i detta fall en önskvärd förutsättning för äktenskapet. Men då fakulteten här nödgas stödja sin mening på teoretiskt övertäggande och icke kan åberopa sig på tillräcklig direkt erfarenhet, anser hon sig knappast kunna upprätthålla kravet härpå. En sådan bestämmelse skulle nämligen av allmänheten utan tvivel komma att uppfattas såsom en godtycklig inskränkning i förut obestridd rätt. Där icke direkt anledning beträffande någondera kontrahenten föreligger att fordra läkareintyg (jfr nedan avd. IV, V, VI och XIII), torde i detta, liksom i andra fall av tillåten skyldskap mellan makar, garantier mot skadliga verkningar av konsangvinitet i äktenskap böra sökas i stigande upplysning hos allmänheten angående risken för barnen av sådana förbindelser. I mån av växande insikt härom bör man kunna påräkna, att allt flera av egen drift rådfråga läkaren, innan de ingå äktenskap med närmare släkting.

Möjligheten att införa restriktiva villkor är större, när det är fråga om en utsträckning av hittills gällande rätt. I detta hänseende har ifrågasatts, att *det*

släktskapsförhållande, där den ene kontrahenten härstammar från den andres syskon, ej längre skulle utgöra ovillkorligt äktenskapshinder. Om tillåtlighet af äktenskap mellan på detta sätt besläktade personer synas nyare lagstiftare så till vida varit av olika mening, som i somliga länder särskild dispens därtill — åtminstone under vissa förutsättningar — fordras, i andra icke.

I praktiken bleve det väl i allmänhet fråga endast om giftermål med syskons närmaste avkomling, alltså med syskons barn. Där kontrahenterna och deras släkt icke äro fria från konstitutionella svagheter, hör otvivelaktigt ett ingifte av detta slag till de mera betänkliga. Ovan har visats, att en dylik förbindelse från rent äftlighetsteoretisk synpunkt, både i avseende på anförlust och med hänsyn till reduktionen i antalet befruktningar, närmast är att jämföra med en förbindelse mellan två helsyskon (se Fig. 4 och 5). Därtill komme av naturliga skäl, kanske i flertalet fall, alltför stor åldersskillnad mellan makarna, vilket i och för sig synes vara ett för avkomman ogynnsamt förhållande. I de sällsynta fall, där äktenskap kunde ifrågakomma med syskons avkomling i senare led, skulle naturligtvis i regel åldersskillnaden ännu mera skärpas.

Fakulteten finner det på antydda grunder mycket tvivelaktigt, om äktenskap mellan personer i nu berörda släktskapsförhållande bör tillåtas, annat än på sin höjd i dispensväg, och då med villkor av vederbörligt styrkt god beskaffenhet hos kontrahenternas egen hälsa och deras konstitutionella hereditet.

Några medicinska grunder torde icke förefinnas för olika lagbestämmelser, allteftersom det härvid är den manliga eller den kvinnliga kontrahenten, som står den gemensamma stammen närmare.

Naturligtvis är det från rashygienisk synpunkt i alla fall av släktskap mellan äktenskapskontrahenter ligkiltigt, huruvida släktskapen grundar sig på äkta eller oäkta börd.

Av det anförda framgår, att enligt fakultetens uppfattning *inga grundade skäl finnas att frångå hittills hos oss gällande lagbestämmelser angående skyldskap som äktenskapshinder*. Skulle det på borgerliga grunder befinnas önskvärt att tillåta äktenskap, där den ena kontrahenten härstammar från ett syskon till den andra, så tala medicinska skäl för, att detta endast bör kunna ske på dispensväg under förut nämnda förutsättningar.

IV. Fallandesot.

A. Såsom äktenskapshinder.

Beträffande epilepsien har den svenska äktenskapslagstiftningen intagit en självständig ställning av den art, att den med hänsyn till tidpunkten för hithörande stadgandes uppkomst och till de skäl, varpå det grundades, måste anses vittna om stor framsynthet hos våra lagstiftare. Stadgandet avsåg nämligen fullt medvetet ett rashygieniskt syfte och motiverades uttryckligen från sådana synpunkter, ett betraktelsesätt, som — så vitt fakulteten har sig bekant — först i en långt senare tid funnit utryck i andra länders lagar.

Genom det ännu gällande *K. brevet den 25 nov. 1757* förbjöds sålunda äktenskap för den, som lider av »den rätta fallandesoten eller Epilepsia idiopathica.»

I det *K. brevet* heter det ordagrant:

»Och alldenstund, efter coll:ii med. härutinnan aflåtne underdåniga utlåtande, de mest förfarne läkare ifrån äldsta tider derom kommit öfverens, att en rätt fallandesjuka kallad epilepsia idiopathica, fortplantas ifrån föräldrar på barn och barnbarn; och dagliga förfarenheten intygar, att föga någon med denna svåra sjukdom behäftad gifves, så framt icke en af dess förfäder på fäderne- eller moderne-sidan varit plågad med fallandesoten . . . fördenskull och emedan Wi finne det enda medel, att efter hand utrota den rätta fallandesoten, vara, att alldeles förbjuda giftermål för de personer vare sig man eller qvinna, hvilka härmed äro bewärade; ty är Wår nådiga vilja och befallning» . . .

Vår tids medicinska vetenskap intar en liknande ståndpunkt i denna fråga. Grund finnes numera även för den uppfattning, att sjukdomen kan i huvudsak vila på ärftligt underlag, även om utpräglad epilepsi icke förekommit hos kända ascender. Den patologiska ärftlighetsbelastningen inom familjen kan i föregående generationer — bland de verkliga ascendenterna eller deras kollateraler — hava yttrat sig i andra sjukdomsformer inom nervsystemet, t. ex. sinnessjukdom eller idioti. Likaså kan det sjukliga arvet från en epileptiker hos hans efterkommande yttra sig i andra former av nerv- eller sinnessjukdom än fallandesot. Sådana variationer i sjukdomsanlaget hos individen torde, såsom förut är antytt, bl. a. kunna uppstå genom blandning av de icke identiska anlagen i föräldrarnas köns-celler.

Emellertid är även enligt nyare undersökningar epilepsi det vanligaste uttrycket för belastningen i epileptikerns ascendens och descendens, d. v. s. likformig ärftlighet är regel.

Sålunda är epilepsi ett så pregnant och så ofta återkommande uttryck för svår ärftlig neuropatisk belastning inom en släkt, att den, enligt fakultetens mening, fortfarande bör i vår äktenskapslagstiftning beaktas såsom ett i rashygieniskt hänseende ytterst betänkligt släktmärke.

Detta uppfattningssätt torde också efter lagstadgandets 150-åriga tillvaro så allmänt hava ingått i folkmedvetandet, att detta stadgande — så långt före sin tid — kan anföras såsom ett slående exempel på lagens uppfostrande betydelse.

Å andra sidan har vetenskapen väl nu, mera än för 150 år sedan, blick även för andra orsakers betydelse för epilepsiens uppkomst och framför allt för samverkan av endogena (i anlaget, den individuella konstitutionen inneboende) och exogena (utifrån tillkomna) faktorer (t. ex. alkoholism). Visserligen finnes, i motsats till »den rätta eller idiopatiska» fallandesoten, också en rent *förvärvad* (t. ex. traumatisk) epilepsi, vilken senare efter all sannolikhet icke övergår på avkomman. Men i flertalet fall är sjukdomen säkerligen resultatet av samverkande faktorer av dels endo- dels exogen natur.

Att den på ett sjukligt anlag vilande epilepsien måste anses såsom ett tecken på särskild fara för avkomman, bekräftas omedelbart av mångfaldig erfarenhet. Flere statistiska sammanställningar äro gjorda, som bestyrka detsamma, men på grund av bl. a. nyss antydda komplicerade orsaksförhållanden och på grund av statistikernas begränsade omfattning avvika deras resultat kvantitativt ganska betydligt från varandra. En enligt det ovan sagda ytterst betydelsefull, men i en descendensstatistik svårligen exakt bestämbar faktor är verkan av undan för undan tillympat friskt eller relativt friskt blod.

Enligt en ofta citerad statistik av ECHEVERRIA (år 1880), omfattande 553 barn från 136 epileptici,

dogo tidigt i kramp	195
» » » annan sjukdom	27
voro dödfödda	22

blevo epileptici	78
» idioter	18
» sinnessjuka	11
ledo av nervsjukdom	97
voro friska	105

Summa 553

FERRÉ (*Les épilepsies et les épileptiques*. Paris 1890) har en liknande tabell på 201 avkomlingar från 51 epileptici (i 62 äktenskap, av vilka 11 voro ofruktsamma). Av dessa avkomlingar ledo 48 av kramp i barndomen, 17 av epilepsi, 10 av sinnessjukdom, 72 av nervsjukdom, dödfödda voro 22, friska 32, således blott ungefär 16 % friska.

Den nyaste tillgängliga statistiken är TURNERS (*Epilepsy*, London 1907). Han fann hos 676 epileptiker i *asendensen* epilepsi i 37,2 % av fallen, sinnessjukdom i 5,4 %, andra nervösa sjukdomar i 5,3 %. Undersöktes förhållandet särskilt angående fallen ur hans privatpraxis, där fullständigare upplysningar om familjeförhållandena kunde erhållas, blevo ärftlighetstalen betydligt högre: epilepsi i 46,7 %, sinnessjukdom i 13 %. Epilepsi var den vanligaste, sinnessjukdom den näst vanligaste, ärftlighetsfaktorn. KRÆPELIN (*Psychiatrie*, 1904) beräknade i sina fall av epilepsi med väl känd förhistoria ärftliga anlag i 87 %, och i $\frac{1}{4}$ av dessa belastade fall fanns belastning i form av epilepsi i närmast föregående led. Å andra sidan fann exempelvis LANGE (citerad av KRÆPELIN) blott 8 % belastning genom epilepsi hos föräldrarna och BINSWANGER 11 %.

Att avgöra, om ett fall av epilepsi hos en äktenskapskontrahent är att hänföra till den »rätta», »idiopatiska» formen eller till den förvärvade, är av förut antydda skäl ofta en mycket vanskelig sak. Inga kännetecken i epilepsiens yttre framträdande, såsom krampanfallens beskaffenhet eller frekvens, kunna härvid falla utslaget, ehuruval även av symtomen vissa slutsatser kunna dragas angående sjukdomens lättare eller svårare beskaffenhet. Avgörandet måste bero på en omsorgsfull läkareundersökning, som tager hänsyn till alla i det enskilda fallet ifrågakommande faktorer och beaktar sjuklig hereditet även i andra former än epilepsi.

I de fall, där det emellertid kan ådagaläggas, att epilepsien är betingad av yttre orsaker, är av exogen natur, bör den icke utgöra äktenskapshinder.

Det är dock även en annan omständighet än den med epilepsi behäftade kontrahentens sjukdom och hereditet, som i fråga om tillstånd för honom till äktenskap bör tagas med i betraktande. Det är den *andre* kontrahentens hälsotillstånd och ärftliga påbrå. Är denna *andre* kontrahent frisk och kraftig, samt härstammar han från en i konstitutionellt hänseende fullt oklanderlig släkt, så finnas utsikter för att det sjukliga anlaget från den förre skall göra sig mindre gällande hos barnen och småningom utplånas i kommande släktled genom upprepade inympningar av friskt blod. Är endera kontrahenten av naturen steril, är kvinnan t. ex. hunnen över den ålder, då hon kan alstra barn, så bortfaller därmed faran för sjuklig avkomma, och äktenskapet behöver från ifrågavarande synpunkt icke förhindras.

Vid insiktsfullt bedömande av alla inverkan omständigheter torde således tillstånd till äktenskap stundom kunna beviljas, trots det att epilepsien hos den ene kontrahenten i viss grad (eller i sist anförda fall t. o. m. helt och hållet) står på ärftlig grund.

Har släktgifte förekommit i närmast föregående ascendens, måste man däremot befara, att sjukdomsanlagen fixerats, d. v. s. vunnit i ärftlighetskraft, så att de under längre tid fortfara att göra sig gällande inom descendensen trots kommande blodblandningar.

Men i all synnerhet måste släktskap mellan kontrahenterna själva, på förut angivna grunder, i sådana fall betraktas som en synnerlig skärpning av faran för efterkommande. Den konsangvinitet ifråga om äktenskap, som lagen annars tillåter, exempelvis mellan kusiner och än mer mellan kusiner på både fäderne och möderne, bör således icke tillstädjas vid starkare sjukligt påbrå av ifrågavarande art, utom i det fall, att äktenskapet på grund av endera kontrahentens sterilitet med visshet kan förutses bliva barnlöst.

Av det ovan anförda torde framgå, att det svårligen kan formuleras i lagtext, under vilka förhållanden äktenskap på grund av ifrågavarande sjukdom måste förhindras, och när det kan tillåtas. Omprövningen härom måste ske i varje fall för sig. Därav följer att *tillåtelsen lämpligen bör vinnas på dispensväg*.

Det är vidare tydligt, att utredningen av alla här ifrågakommande omständigheter och deras rätta avvägande mot varandra i det enskilda fallet kräver medverkan av en särskilt ingående sakkunskap. Sådan torde icke med säkerhet

kunna förutsättas hos varje legitimerad läkare. Rätteligen borde undersökning i sådana fall vara förbehållen särskilt utbildad specialist inom nerv- eller sjuksjukdomarnas område. Då sådan läkare emellertid icke överallt i riket, och särskilt icke på landsbygden, är tillgänglig, skulle denna fordran i månget fall medföra alltför stora svårigheter och omkostnader. Man torde därför, i enlighet med nu gällande föreskrift, få nöja sig med fordran på *undersökning och utlåtande av den tjänsteläkare på platsen*, till vars åliggande utfärdande av sådana intyg enligt läkareinstruktionen hör, eller av annan sakkunnig läkare. Undersökningen bör utföras enligt formulär, fastställt av Medicinalstyrelsen, och — såsom nu är föreskrivet — underställas *Medicinalstyrelsens prövning och godkännande*. Vid behov torde Medicinalstyrelsen böra kunna föranstalta om förnyad undersökning genom särskilt sakkunnig läkare. Medicinalstyrelsen bör avgiva yttrande icke blott om epilepsiens natur av äktenskapshinder utan även i själva dispensfrågan.

Man kunde sålunda anse det mest betryggande, om lagen fordrade särskild dispens för rätt att ingå äktenskap vid *varje* form av epilepsi, oafsett om den hörde till det idiopatiska slaget eller icke, vilket först genom läkareundersökningen kunde avgöras. Detta skulle emellertid innebära en utvidgning av nu gällande restriktiva bestämmelse och nödvändigöra den omständliga och kanske tidsödande proceduren av en dispensansökan i en del fall, som otvivelaktigt hörde till det förvärvade slaget av epilepsi och sålunda icke borde träffas av bestämmelsen. Därför finner fakulteten det billigt, att det lagstadgade hindret för äktenskap fortfarande endast bör omfatta viss, kvalificerad form av epilepsi. Det bör således fortfarande som hittills stå personer, behäftade med annan form av sjukdomen, fritt att på den bekvämare vägen av läkareundersökning, med Medicinalstyrelsens godkännande, styrka sin äktenskapsduglighet i berörda avseende. Har ifrågasatt idiopatisk epilepsi hos endera parten genom sådan undersökning visat sig icke vara av denna natur, bör lagen icke på denna grund lägga något hinder för äktenskapet och behovet av dispens därmed bortfalla.

Det kunde å andra sidan kanske tyckas, att denna procedur med läkareundersökning och Medicinalstyrelsens godkännande vore tillräcklig även i fall av idiopatisk epilepsi. Det nu gällande stadgandet föreskriver ingen annan utväg. Men detta beror därpå, att stadgandet nu, i motsats till vad fakulteten vill föreslå, är alldeles ovillkorligt. Med hänsyn till att enligt vetenskapens nuvarande stånd-

punkt den endogena formen av sjukdomen icke alltid är så strängt avgränsbar, och med hänsyn jämväl till andra omständigheter i det enskilda fallet, har fakulteten emellertid, enligt det föregående, ansett, att dispens stundom kan vara befogad. Härtill kunna ytterligare komma hänsyn av icke medicinsk natur, såsom önskvärdheten att barn av en illegitim förbindelse må kunna legaliseras.

Det högsta avgörandet, i fall av epilepsi, som icke betingas av yttre orsaker, bör således icke tillkomma Medicinalstyrelsen, utan K. M:t efter Medicinalstyrelsens hörande.

Vad beträffar arten av den fallandesot, som — med inskränkning genom dispensmöjlighet — enligt fakultetens mening bör utgöra äktenskapshinder, sammanfaller, såsom förut påpekats, denna i huvudsak med den, som med nu gällande lagbestämmelse avses. Men beteckningen »den rätta» och »den idiopatiska» fallandesoten är dels otydlig, dels föråldrad. Fakulteten föreslår därför, att denna beteckning utbytes mot *fallandesot, som icke är betingad av yttre orsaker*.

Fakulteten vill alltså med avseende på epilepsi såsom äktenskapshinder föreslå:

1) *att fallandesot, som icke är betingad av yttre orsaker, i lagen stadgas såsom äktenskapshinder; men*

2) *att K. dispens från lagstadgandets tillämpning lagligen må kunna på ansökan beviljas; dock*

3) *att dispens endast må gälla äktenskap med viss person; samt*

4) *att som betingelse för sådan dispens uppställes fordran dels på kvalificerat läkareintyg angående båda kontrahenternas hälsotillstånd och deras ärfthetsförhållanden i konstitutionellt hänseende, med hänsyn jämväl tagen till möjligen förefintlig släktskap mellan kontrahenterna, dels ock på K. Medicinalstyrelsens hörande i saken; slutligen*

5) *att den, som är eller skäligen kan misstänkas vara behäftad med någon form av fallandesot, förvägras gifta sig utan läkareintyg, godkänt av Medicinalstyrelsen, att han icke lider av sådan sjukdom, som utgör äktenskapshinder.*

B. Fallandesot såsom återgångsgrund.

Redan med stöd av ovanstående motivering anser fakulteten det vara självklart, att *fallandesot, som icke är betingad av yttre orsaker, bör vara återgångsgrund*

för äktenskap i den mening och under de allmänna förutsättningar, som förut (afd. I) närmare angivits.

Förutom de uteslutande rashygieniska skäl, som förut anförts för sjukdomens stadgande som äktenskapshinder, hade redan därför även andra grunder kunnat åberopas, och då dessa på det närmaste beröra den andra makens rätt och intressen, böra de isynnerhet göras gällande i fråga om skälig grund till återgång av äktenskap.

Så gott som alla epileptiker av det nu avsedda slaget lida nämligen av karaktärsanomalier, vilka kunna göra ett äktenskapligt samliv med en sådan sjukling i allra högsta grad vanskligt. Regelbundet hotar den epileptiska demensen, och mycket ofta förekomma anfall av sinnessjukdom, tillstånd, som båda sätta den sjuke ur stånd att fylla försörjningsplikt och plikt att sköta hem och barn. Dessa risker jämte den förut framhållna stora faran för barnen äro givetvis av den avgörande betydelse, att ett äktenskapsavtal, som ingåtts under förutsättning att de icke förelågo, måste lagligen få kunna upphävas på yrkande av den besvikna parten, naturligtvis med de inskränkningar, som allmänt rättsliga hänsyn kunna betinga.

Detta bör enligt fakultetens uppfattning vara förhållandet, även om sjukdomen, i motsats till vad fakulteten föreslagit, icke skulle komma att betraktas såsom äktenskapshinder.

Under det att förutom Sverige — som i detta avseende, såsom förut framhållet, varit ett föregångsland — endast vissa nordamerikanska samhällen (*Indiana, New-Jersey, Washington*) under något växlande betingelser stadgat epilepsi såsom äktenskapshinder, erkänner bland andra den nya norska skilsmässolagen denna sjukdom som återgångsgrund.

C. Fallandesot såsom skilsmässogrund.

Däremot synes sjukdomen ingenstädes stadgas som *skilsmässogrund* i ovan (avd. I) angiven mening. Detta synes fakulteten också vara mindre nödigt.

Sjukdomen tager i de allra flesta fall sin början före äktenskapsåldern. Enligt TURNER hade av 1,000 undersökta fall 780 (78 %) börjat före fyllda 20 års ålder, och 849 (84,9 %) före 25 års ålder. I de få fall, där epilepsien uppenbarar sig

först efter äktenskapets ingående, kan — helst som de senare börjande fallen i allmänhet synas vara mindre farliga för den sjukas psykiska hälsa än de tidigare — ett inväntande av andra dock möjligen tillstötande förhållanden, vilka motivera äktenskapsskillnad, såsom sinnessjukdom eller blödsinne, icke anses obilligt. Visserligen föreligger även i detta fall faran för de blivande barnen, men här kan lätteligen redan födda barns intresse av äktenskapets bestånd komma att stå i motsättning mot intresset att förekomma flere barn som frukt av äktenskapet.

Slutligen vågar fakulteten förutsätta, att på borgerliga grunder ökad möjlighet till skilsmässa i allmänhet kommer att beredas vid svårare rubbningar i det inbördes förhållandet mellan makar, oavsett om de orsaker, som ytterst framkallat dylika rubbningar, äro av medicinsk eller annan natur.

Sammanfattningen av vad fakulteten med avseende på epilepsien vill föreslå är alltså:

att fallandesot, som icke är betingad av yttre orsaker, må stadgas såsom äktenskapshinder, varifrån likväl dispens under vissa ovan angivna förutsättningar må kunna erhållas;

att fallandesot av denna art likaledes godkännes som laga skäl till återgång av äktenskap men icke såsom skilsmässogrund.

V. Sinnessjukdom.

A. Såsom äktenskapshinder.

1. *Egentlig sinnessjukdom.*

Enligt vår nu gällande rätt är sinnessjukdom icke särskilt stadgad som *äktenskapshinder*, men sjukdomen verkar dock i allmänhet som sådant, nämligen för så vitt som den medför civilrättslig inkapacitet och därmed oförmåga särskilt att ingå äktenskapsavtal eller att avgiva rättsligt gällande förbindelser och löften enligt stadgat vigsselformulär. Det är således icke sinnessjukdomen i och för sig

utan den därav följande avtalsinkompetensen, som enligt nu gällande lag utgör äktenskapshinder.

Vore nu båda dessa moment, sinnessjukdomen och avtalsinkompetensen, olösligt bundna vid varandra, så att den senare alltid vore tillstädes på samma gång som den förra, så behöfde från medicinsk synpunkt något särskilt stadgande angående sinnessjukdom knappast ifrågasättas, då man givetvis får utgå, från att civilrättslig kompetens fortfarande måste stadgas som förutsättning för ingående av lagligt äktenskap.

Men frågan om den civilrättsliga inkapaciteten vid sinnessjukdom torde icke kunna så besvaras, att det senare begreppet i alla fall måste anses innefatta det förra. Sinnessjukdom är nämligen, enligt nuvarande vetenskaplig åskådning, icke ett så skarpt avgränsbart begrepp, att det utan vidare utesluter alla själstillstånd med mer eller mindre bibehållen förmåga att ingå civilrättsliga förbindelser, d. s. v. förmåga att bedöma dessa förbindelsers rättsliga innebörd och verkningar jämte förmåga av nödig valfrihet vid deras ingående. Kan en sinnessjukdom — trots frånvaro av nyssberörda inkapacitet — från medicinsk synpunkt dock utgöra en svår diskvalifikation för äktenskap, så kan det befinnas nödigt att stadga sjukdomen i och för sig som äktenskapshinder, oberoende av dess självklara verkan som sådant i de fall, där den medfört avtalsinkapacitet.

Och i själva verket förhåller det sig så. Sinnessjukdom har i och för sig först och främst en rashygienisk betydelse, åtminstone fullt jämförlig med epilepsiens, och den medför därjämte — i vida högre grad än nyssnämnda sjukdom — äktenskapsinkompetens även från andra synpunkter. I fråga om äktenskapshinder är det dock framför allt hänsyn till dess skadliga inverkan på avkomman, som måste vara bestämmande. Denna skadliga verkan är, liksom i fråga om epilepsien, eroende av om sjukdomen är grundad på ett till avkomman överförbart sjukligt anlag. Att så mycket ofta är fallet, utvisar all erfarenhet.

Att sinnessjukdom i en släkt kan omväxla med fallandesot och andra nervsjukdomar såsom olika uttryck för en allmän svår sjuklig arvsbelastning, har förut framhållits. Emellertid visa nyare undersökningar, att ärftlighetsformen ofta är likartad, d. v. s. att sinnessjukdom (i samma eller närsläktad form) vida oftare än andra lidanden inom nervsystemet återfinnes i den sinnessjukes ascendens (liksom fallandesot i epileptikerns ascendens). Enligt den nyaste och med hänsyn till

sin stränga vetenskapliga metodik mest tillförlitliga statistiken (av DIEM — Arch. f. Rassen- u. Gesellschaftsbiol., 1905 — omfattande ett material av 3,515 sinnessjuka och 1,193 friska personer) fanns sinnessjukdom $8\frac{1}{2}$ gånger oftare hos föräldrar till sinnessjuka än hos friska personers föräldrar.

I allt väsentligt intager sinnessjukdomen i förhållande till ärftligheten samma ställning som epilepsien. Av samma skäl, som anförts rörande denna, *bör också sinnessjukdom utgöra äktenskapshinder*. Då de sjukdomsyttningar, som kunna utveckla sig ur sjukdomsanlaget, här äro av mera svårartad beskaffenhet, och därmed risken för efterkommandes andliga hälsa och utveckling samt för deras samhällsduglighet är ännu större, så tala i själva verket ännu starkare skäl för sinnessjukdomens än för epilepsiens plats i lagen såsom äktenskaps-hinder.

I några få former av sinnessjukdom kan den framkallande orsaken vara av exogen natur, men så gott som regelbundet torde exogena och endogena faktorer samverka för framkallandet. Vanligen torde de senare vara de övervägande, mindre ofta de förra, men orsaksförhållandena kunna vara av särdeles svårutredd beskaffenhet. I det ena eller andra fallet är det icke de sjukliga yttringarna i och för sig, som böra falla utslaget, utan deras karaktär av att tillhöra en sjukdomsbild, som talar för att hos den sjuke finnes ett på avkomman överförbart sjukligt anlag. En förstärkning av ett föreliggande sjukligt anlag torde här liksom eljes kunna uppkomma genom konsangvinitet.

Epilepsien yttrar sig huvudsakligen i kortvariga men återkommande, mer och mindre ofta upprepade anfall med lugna mellantider. Sinnessjukdomen är utsträckt över längre tidsrum, ofta kontinuerlig, men kan, även den, visa en utpräglad periodicitet med fria eller relativt fria mellantider. Sjukdomsperiodernas och mellantidernas tidsutsräkning växlar betydligt, de senare kunna stundom omfatta flere år. Då emellertid just dessa periodiska former stå på starkt ärftlig grund, vore ändamålet med ett äktenskapsförbud för sinnessjuka i sådana fall alldeles förfelat, om lagstadgandets formulering skulle medgiva äktenskaps ingående under en sådan friperiod. Och — som antytt — skulle i rashygieniskt avseende särskilt farliga former av sinnessjukdom därigenom undgå att träffas av förbudet.

En för tillfället frisk person, som förut varit sinnessjuk, kan således vara i

lika hög grad farlig för sina efterkommande som en annan ännu sjuk person. Även i fråga om fullständig symtomfrihet för tillfället gäller det ovan gjorda uttalandet, att det ej är de förhandenvarande yttringarna av sjukdomen utan dennas ärftlighetsgrad, som bestämmer dess betydelse såsom rashygienisk faktor. Därav följer, att det vore önskvärt, att en restriktiv bestämmelse angående sinnessjukas rätt att ingå äktenskap formulerades så, att även de *personer, som förut varit sinnessjuka men mer eller mindre fullständigt tillfrisknat*, kunde träffas av bestämmelsen.

Visserligen är det sant, att även därmed icke allt vore vunnet, som i detta avseende kunde anses önskligt, då ju bärare av ett likartat sjukligt arv ändå finge gifta sig, om sjukdomen före tiden för giftermålet ej kommit till något utbrott. Men detta senare torde ej kunna hindras utan ett mera allmänt stadgande om läkareundersökning av kontrahenternas och deras släkts hälsoförhållanden såsom betingelse för rätt till äktenskaps ingående, ett stadgande, som fakulteten dock av vissa skäl (varom senare) icke anser sig kunna tillstyrka.

Om det sålunda ej synes genomförbart att från äktenskap utesluta sistnämnda fall, så torde å andra sidan mycket vinnas genom sådan bestämmelse för de tillfrisknade fallen. Många av dessa tillfrisknade förhålla sig analogt med en epileptiker, vilken kanske också under lång tid varit fri från anfall, men icke desto mindre bär på det ödesdigra sjukdomsarvet i oförsvagad form. Därför bör ett äktenskapshinder på grund av sinnessjukdom träffa icke blott de manifesta fallen av pågående sådan sjukdom utan även skenbart eller verkligt tillfrisknade fall.

Man kunde tänka sig, att lagen formulerades så, att som kriterium på förutvarande sinnessjukdom fastställdes fordran, att personen varit intagen på offentlig eller enskild vårdanstalt för sinnessjuka. Då emellertid av utrymmesskäl och av ekonomiska orsaker ännu hos oss ett betydande antal sinnessjuka icke komma till åtnjutande av anstaltsvård, så komme en sådan bestämmelse att alltför mycket inskränka lagens effektivitet. Man måste därför uppställa den fordran, att *en var, om vilken det är känt, att han varit sinnessjuk, förvägras giftermål utan förutgången läkareintyg. Förut genomgången sinnessjukdom torde dock — i likhet med fallandesot — endast i det fall böra stadgas såsom äktenskapshinder, att den icke varit betingad av yttre orsaker.*

2. Psykisk utvecklingshämning.

I vetenskapligt språkbruk omfattar uttrycket sinnessjukdom vanligen icke de tillstånd av hämmad psykisk utveckling, vilkas högsta grad betecknas som idioti. Och även i dagligt tal torde sådana tillstånd i allmänhet icke avses med orden sinnessjukdom och sinnessjuk. Då de emellertid i förevarande avseende, åtminstone i sina svårare grader, äro fullt likvärdiga med egentlig sinnessjukdom och liksom denna kunna vara yttringar av svår ärftlig belastning, så böra de uttryckligt inbegripas under samma lagbestämmelse.

I motsats till dessa ursprungliga utvecklingshämningar räknas däremot enligt det vetenskapliga, och väl även enligt det populära, språkbruket den senare tillkomna slöheten, *demensen* eller *blödsinnet*, med under begreppet sinnessjukdom. Denna sistnämnda form av psykisk undermålighet torde därför ej behöva särskilt nämnas i lagen.

Däremot böra, som sagt, de förstnämnda starkare utvecklingshämningarna erhålla ett särskilt omnämmande i lagen vid sidan av sinnessjukdom. De kunna lämpligen betecknas som *sinnesslöhet*, med vilken beteckning då avses grader av utvecklingshämning, vilka ligga under en utvecklingsnivå, som motsvarar den normalt vid straffmyndighetsåldern (15 år) föreliggande.

Det kunde förefalla, som skulle sinnesslöa personer hava föga utsikt att bliva gifta, och som om hinder för deras giftermål därför knappast behövde stadgas. Emellertid torde det icke så sällan förekomma, att av ekonomiska motiv ingående av äktenskap åstundas även med ganska lågt stående sinnesslöa. Det samma torde i någon mån gälla också beträffande äktenskap med sinnessjuka.

3. Partiella själsdefekter.

En tredje kategori av andliga abnormiteter, som likaledes kunna vara uttryck för en svår hereditär belastning och således kunna medföra stor fara för efterkommande, utgöra en del mera *partiella själsdefekter*, där endast, eller åtminstone huvudsakligen, vissa sidor av själsförmögenheterna fått en hämmad eller sjukligt missriktad utveckling. Sådana partiella utvecklingshämningar förekomma, utan att de i sträng mening kunna hänföras vare sig till sinnessjukdom eller till allmän sinnesslöhet. Då dessa ärftliga själsabnormiteter, såsom etisk imbecillitet (»moral insanity», förbrytareanlag), sexuell perversitet, dipsomani o. d., ofta nog

taga sig samsällsvådliga yttringar, så ligger det givetvis i samhällets särskilda intresse att söka förekomma därmed behäftade personers fortplantning. Detta skulle emellertid kräva kraftigare åtgärder än ett äktenskapsförbud, såsom permanent internering på asyler med övervakning, men det synes fakulteten därjämte — och framför allt i avvaktan på sådana effektivare åtgärder — önskligt och nödigt, att lagstiftningen så vitt möjligt hindrar dylika individer från att bilda familj och fortplanta sig genom äktenskap.

Då ifrågavarande abnormiteter i allmänhet äro för omgivningen mindre påfallande än sinnessjukdomar och sinnesslöhet, är svårigheten att genom ett lagstadgande träffa därmed åsyftade diskvalifikationer större än beträffande de förut berörda slagen. Minst torde svårigheten vara med dem, som sakfällts för *förbrytelser*, vartill dessa tillstånd i regel förr eller senare leda. I första rummet synes det därför fakulteten önskligt, att personer, som dömts för svårare brott, såsom mord, mordförsök, rån, barnamord, mordbrand, mened, sedlighetsbrott eller för itererade förbrytelser ävensom för lösdriveri, i samma utsträckning som förutvarande sinnessjuka förvägras rätt att ingå äktenskap, d. v. s. intill dess genom läkareundersökning blivit ådagalagt, att personen ifråga icke är behäftad med sådan själslyte, att större fara för sjukligt arv till efterkommande är för handen.

Sådana förbrytelser, ävensom lösdriveri, antyda nämligen vida oftare, än det med vår nuvarande rättsprocedur blir känt, patologiska själstillstånd, vare sig av nu ifrågavarande eller av förut behandlat slag.

Men även i fall, där sådan abnormitet, som nu avses, vore känd, utan att den därmed behäftade dömts för brott, synes den fakulteten motivera läkareundersökning med avseende på dess art och ärftlighetsförhållanden, innan äktenskap borde tillåtas. En allmän bestämmelse i enlighet med den för sinnessjukdom och sinnesslöhet anbefallda finner fakulteten därför befogad även angående ifrågavarande själstillstånd. De torde i lagen kunna betecknas såsom *svåra själslyten eller sedliga defekter, varav synnerligt stor fara för efterkommandes andliga* (inbegripet etiska) *utveckling måste förutses*. Tilläggsbestämningen avser att förekomma missbruk av lagstadgandet eller dess tillämpning i tvivelaktiga fall. Ett ytterligare korrektiv mot olägenheterna av obefogad tillämpning ligger i den dispensmöjlighet, fakulteten i fråga om denna kategori av äktenskapshinder liksom be-
träffande de föregående ämnen föreslå.

4. *Tillfällig omtöckning o. s. v.*

En fjärde grupp av själstillstånd, som måste beröras i detta sammanhang, äro *tillfälliga sinnesförvirringar och andra avbrott eller omtöckningar av medvetandet*, såsom berusning med alkohol och andra gifter, omtöckningar på grund av kroppsliga sjukdomar och svaghetstillstånd, somnambula och hypnotiska tillstånd m. m. Ehuru dylika tillstånd teoretiskt kunna uppfattas såsom kortvariga anfall av sinnessjukdom, äro de i allmänhet rent exogent uppkomna och innebära sålunda ingen framtida fara för make eller barn. Någon särskild lagstiftning beträffande dessa tillstånd är därför icke behöflig, om — såsom väl är självklart, — för ett äktenskaps giltighet fortfarande från rent rättslig synpunkt fordras, att det skall vara ingånget med klart medvetande och fri vilja från båda kontrahenternas sida.

Äktenskapskontrahent, angående vilken det misstänkes, att en dylik bestämmelse om äktenskapshinder bör tillämpas, måste undergå en *läkareundersökning* för utrönande av sjukdomens eller defektens natur och ärftlighetsförhållanden. Denna undersökning måste utgå från likartade synpunkter och hava likartad omfattning som motsvarande undersökning vid epilepsi och bör liksom denna regleras av ett formulär, fastställt av medicinalstyrelsen. Egentligen borde även i förevarande fall undersökningen ske genom speciellt sakkunnig läkare. Då denna fordran av samma skäl, som förut anförts i fråga om epilepsien, icke för närvarande torde kunna fasthållas, så bör undersökningen i de fall, där läkare med särskild kompetens ej står till buds, utföras av vederbörande tjänsteläkare och därför i alla fall underställas *Medicinalstyrelsens prövning*, med rätt för Medicinalstyrelsen att vid behov påkalla förnyad undersökning genom särskilt kompetent läkare.

Ger denna undersökning som resultat, att det ifrågasatta äktenskapshindret *icke är av sådan natur, att det lagligt hindrar äktenskap, må intyget därom vara tillräckligt för äktenskapsförrättningens verkställande.*

Föreligger däremot enligt intyget sådant hinder, måste *dispens* hos K. M:t begäras för rätt att ingå äktenskap — allt i enlighet med vad fakulteten förut föreslagit beträffande epilepsien.

Beträffande motivering för sådan dispensrätt, dess förutsättningar, form och omfattning kan fakulteten inskränka sig till att hänvisa till vad som förut sagts

angående samma rätt vid epilepsi, då förhållandet i båda fallen i allt väsentligt är det samma.

I fråga om nu behandlade äktenskapshinder, liksom i fråga om fallandesot, måste det vid tjänsteansvar åligger *lysningsförrättaren* att vid skälig anledning till misstanke om förhandenvaron av sådant hinder *vågra förrättningens verkställande*, intill dess saken blivit lagligen utredd.

Sammanfattning.

I närmaste överensstämmelse med vad fakulteten förut föreslagit beträffande fallandesot, har fakulteten *angående sinnessjukdom och därmed beslätade tillstånd såsom äktenskapshinder* enligt det föregående velat i huvudsak föreslå följande lagbestämmelser:

1) *att förhandenvarande sinnessjukdom och sinnesslöhet, förutgången sinnessjukdom, som icke varit betingad av yttre orsaker, samt svårare själslyte eller sedlig defekt, varav synnerligt stor fara för efterkommandes andliga utveckling måste förutses, må stadgas såsom äktenskapshinder;*

2) *att dispens från detta hinder likväl må kunna meddelas under likartade förutsättningar och med samma begränsning, som förut är föreslaget med avseende på fallandesot;*

3) *att den, som varit sinnessjuk, eller på skäliga grunder måste misstänkas vara behäftad med sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan psykisk abnormitet av i punkt 1) angivet slag, samt den, som varit sakfälld för svårare brott, för upprepade förbrytelser eller dömd för lösdriveri, icke får gifta sig utan företeende av läkarbetyg, godkänt av Medicinalstyrelsen, av innehåll, att han icke måste anses vara behäftad med sådan sjukdom, utvecklingshämning eller abnormitet på själslivets område, som utgör äktenskapshinder.*

Jämförelse med nu gällande svensk rätt. Nyare främmande lagstiftning.

Vad fakulteten sålunda föreslagit beträffande sinnessjukdom och några därmed beslätade tillstånd, torde i vissa avseenden innebära någon utvidgning av de förutsättningar, under vilka sinnessjukdom enligt *nu gällande lag* verkar som äktenskapshinder. Denna utsträckning av vår restriktiva lagstiftning i berörda hänseende är dock i det väsentliga endast en konsekvens av våra gällande före-

skrifter angående epilepsien och motiveras av enahanda skäl som dessa. Det torde enligt fakultetens mening icke vara förhastat, om nu efter 150-årig erfarenhet med hänsyn till sistberörda stadgande ett ytterligare steg toges i samma riktning på lagstiftningens väg. I själva verket är skillnaden mellan vad fakulteten nu föreslagit, och vad som redan är gällande rätt hos oss, icke heller så betydlig, som det vid första påseendet kan synas. Enligt WINROTH (*Äktenskapshindren*, Lund 1890) torde redan det förut åberopade K. brevet om fallandesoten d. 25/11 1757 »vara avsett att gälla även andra sådana sjukdomar, som fortplanta sig på barnen». I sådant fall innebär fakultetens förslag — för så vitt det verkar restriktivt — i huvudsak endast ett förtydligande av förut stadgad rätt. Och vad särskilt angår fakultetens yrkande, att även *förutgången* sinnessjukdom under vissa förhållanden må betraktas som äktenskapshinder, så har WINROTH följande uttalande: »och likaledes måste det anses såsom en allmän rättsprincip, att äktenskap ej må tillstädjas den, som notoriskt varit behandlad såsom vansinnig, utan att bevis företes, att han därefter återvunnit sitt förstånd».

Vad slutligen vidkommer de former av psysisk rubbning, fakulteten velat hava nämnda i lagen vid sidan av sinnessjukdom och sinnesslöhet, torde de av mången inbegripas redan i begreppet sinnessjukdom, taget i vidsträcktare mening. Men för att förekomma osäker lagtolkning på grund av växlande teoretisk uppfattning torde dessa rubbningar böra särskilt nämnas i lagtexten.

Den nya *schweiziska* civillagen förbjuder äktenskap för sinnessjuka, oberoende af deras »Urteilsfähigkeit». Den *tyska* lagen har intet sådant förbud och föreskriver ogiltighet av äktenskapet, endast om endera maken vid dess ingående var »geschäftsunfähig», medvetlös, eller led av övergående rubbning i sin själsverksamhet.

I *California* finnes äktenskapsförbud för sinnessjuka och sinnesslöa, i *Indiana* för sinnessjuka, sinnesslöa och för person behäftad med »transmissible disease». I *New-Jersey* är äktenskapsförbud stadgat för den, som varit intagen å offentlig anstalt såsom sinnessjuk eller sinnesslö, därest han ej har intyg av 2 läkare, att han blivit fullständigt hotad, samt, att det ej finns någon sannolikhet, att han skall fortplanta sjukdomen eller defekten på avkomlingar av äktenskapet. I *Washington* föreskriver lagen äktenskapsförbud för vaneförbrytare, imbeciller, idioter, sinnessjuka och för personer, som förut varit angripna av ärftlig sinnes-

sjukdom (allt under förutsättning att bruden icke är minst 45 år gammal). Även i en del andra nordamerikanska stater lära stadganden av liknande art finnas.

B. Sinnessjukdom såsom återgångsgrund.

De skäl, som i det föregående anförts för sinnessjukdom och därmed besläktade tillstånd och abnormiteter såsom äktenskapshinder, gälla i lika mån för deras betraktande som *återgångsgrund*. Med ännu större skäl än vid fråga om sinnessjukdom och sinnesslöhet såsom äktenskaps-hinder kunna här de sidor av äktenskapsinkapaciteten åberopas, som mera särskilt intressera den andra makens jämte barnens personliga rätt. Dessa sidor kunna i huvudsak sammanfattas i oförmågan hos den sinnessjuka eller sinnesslöe att fylla en makes försörjningsplikt eller plikt att sköta hem och barn samt oförmågan till andligt samliv i äktenskapet. Härvid bör beaktas icke blott den förhandenvarande oförmågan i detta avseende eller den oförmåga, som yttrat sig i ett föregående anfall av sjukdomen, utan framför allt den framtida risken för äktenskapet. Av den omständigheten, att ett anfall varit lindrigt, kan man icke med någon grad av säkerhet sluta till, att ett följande skall bliva likadant, det regelbundna är snarare en stegring i intensiteten.

Vad de övriga psyssiska abnormiteterna beträffar, medföra de ävenledes risken av en sådan försämring i tillståndet, att den kan få likartade verkningar. Men redan i och för sig innebära de i allmänhet sådana karaktärsanomalier, som förbittra det äktenskapliga samlivet, där de icke rent av äro inriktade på handlingar, som i första rummet verka kränkande på detta, såsom den sexuella perversiteten. Redan patologisk hållningsslöhet och lögnaktighet, etisk okänslighet ända till samvetslöshet och grymhet, som åtfölja dylika abnormiteter, kunna göra ett äktenskap outhärdligt, vartill kommer den ständiga faran, att de taga sig uttryck i brottsliga handlingar. Det kan därför enligt fakultetens mening icke ifrågasättas, att den, som i sitt äktenskap ovetande råkat ut för en make med sådan själsabnormitet, skall mot sin vilja vara för livet bunden.

Fakulteten vill alltså föreslå, att sinnessjukdom, sinnesslöhet och svårare själslyte, under samma förutsättningar, som redan föreslagits beträffande äktenskapshinder, må stadgas som återgångsgrund.

Svensk och främmande lagstiftning.

»Hemlig sjukdom, den smittosam och obotlig är, såsom vettlösa, raseri», (sinnesslöhet, sinnessjukdom) är enligt GB 4:2 återgångsgrund för trolovling. Samma återgångsskäl torde gälla även för äktenskap, då GB 13: 8 begagnar motsvarande uttryck: »obotlig smittosam sjukdom», vartill i GB 4:2 vettlösa och raseri räknas. Åtminstone sinnesslöhet och *obotlig* sinnessjukdom torde således under den för detta fall svårligen tillämpliga förutsättningen av förtigande och svikligt förledande till äktenskap vara laga skäl för återgång. — I *Norge* är icke blott »sindsygd» vid tiden för giftermålet, utan även förutvarande sådan sjukdom återgångsgrund. I *Tyskland* falla sinnessjukdom och sinnesslöhet samt andra psykiska abnormiteter av större betydelse säkert under den allmänt formulerade bestämmelsen (BGB § 1333) om misstag angående egenskaper hos maken såsom återgångsgrund. I *Schweiz* gäller såsom sådan, förutom misstag angående egenskaper hos maken (ZGB, Art. 124, 2), för den andre kontrahenten hemlighållen sjukdom, som medför stor fara för efterkommandes hälsa (Art. 125, 2), vilket uttryck även måste innefatta ifrågasvarande psykiska sjukdomar och defekter.

C. Sinnessjukdom såsom skilsmässogrund.

Angående sinnessjukdom såsom *skilsmässogrund* finner fakulteten de redan förefintliga svenska bestämmelserna härom i *K. förordningen om äktenskapsskillnader den 27 april 1810* i allmänhet avpassade även efter nuvarande förhållanden. Det heter däri: »Om den (ena maken) fallit uti verklig galenskap, som efter säkra bevis oavbrutet fortfarit i fulla tre år och, enligt behörig läkares intygande, någon förhoppning icke är om den vansinniges återställande till hälsan», må domstolarna på den andra makens påstående döma till skillnad i äktenskapet.

Några förändringar äro dock önskvärda.

Det föråldrade uttrycket »*verklig galenskap*» torde böra utbytas mot *sinnessjukdom* såsom i den nya norska lagen, vars föreskrifter i detta avseende f. ö. stå i ganska nära överensstämmelse med stadgandena i vårt nyssnämnda K. bref av 1810. De tyska och schweiziska lagarna hava motsvarande uttryck.

Varken i norska, tyska eller schweiziska lagen finnes någon bestämmelse om *oavbruten* fortvaro. Denna bestämmelse i svenska lagen lägger icke sällan hinder

i vägen för skilsmässa från periodiskt sinnessjuk, oaktat en sådan kunde synas befogad. En person kan sålunda genom denna bestämmelse tvingas att leva i skenäktenskap med en sinnessjuk. Det skulle t. ex. endast behövas, att en periodisk sinnessjuk hade en kortvarig fritid vart tredje år, kanske sammanlagt ej mer än ett år av trettio, för att skilsmässa skulle vara omöjlig. Då ingen olägenhet för sports från länder, som endast hava bestämmelsen treårig fortvaro, synes ordet »*oavbrutet*» i detta sammanhang utan olägenhet kunna utgå även ur vår lag.

Tidsbestämmelsen *tre* år torde vara lämplig, dels för att hindra, att ett enda övergående anfall skulle föranleda skilsmässa, dels med hänsyn därtill, att efter den tidens förlopp en sakkunnig läkare väl i allmänhet torde hava prognosen klar för sig. Att misstag därom ännu efter denna tid i undantagsfall kunna ske, är visserligen icke uteslutet, men full säkerhet mot sådana misstag kan knappast genom någon bestämmelse ernås.

Den närmare formuleringen av prognosen har i svenska förordningen fått det uttrycket: att »*någon förhoppning icke är om den vansinniges återställande till hälsan*». Att »*någon förhoppning icke är*», synes dock vara en väl stark skärpning av villkoret för skilsmässa, och denna formulering skulle strängt taget hindra äktenskapets upplösning, därest blott en ringa, om än så osannolik, förhoppning icke kunde uteslutas. Det torde därför vara lämpligt utbyta ordet »*någon*» i detta sammanhang mot *skälig* (eller *sannolik*). Schweiziska lagen fordrar, att vederbörande av sakkunnige skali förklaras obotlig — vilket väl till innehållet närmast motsvarar vår nu gällande bestämmelse — och den norska, att det icke föreligger »*nogen rimelig utsigt til helbredelse*» — vilket är i enlighet med den nu föreslagna ändringen. Emellertid bör betonas, att såväl den svenska som den norska lagens formulering har sin svaghet med hänsyn till möjlighet av skilsmässa från t. ex. en periodiskt sinnessjuk, som kanske är tvingad att tillbringa den ojämförligt större delen av sitt liv på ett sinnessjukhus. Förhoppning om temporärt återställande finnes alltid hos en periodiskt sinnessjuk, men hyser man icke den gamla, säkerligen alldeles ohållbara åsikten, att härvidlag det bestämmande måste vara, att den sjuke icke genom skilsmässan bör tillfogas någon ökning i sitt lidande, och utgår man från förutsättningen, att den sjuke efter skilsmässan stannar i besittning av sin ekonomiska giftorätt samt tillerkännes efter förhållandena möjligt underhåll och vård, så torde vidare hänsyn icke böra tagas

till möjliga intervaller i sjukdomen och detta i lagen få sitt uttryck genom införandet av ordet *varaktigt* framför »återställande till hälsan». Den ifrågavarande mellansatsen borde därför enligt fakultetens mening ändras till följande lydelse: »*skälig* förhoppning icke är (finnes) om den sinnessjukes *varaktiga* återställande till hälsan».

Bestämmelsen att skilsmässa icke får äga rum, om det kan utrönas, att »*anledningen till galenskapen vore given eller påskyndad av den andres förhållande*», torde böra borttagas. Att bestämma den del den ena maken kan hava haft i förorsakandet av utbrottet av den andres sinnessjukdom, är nämligen på den psykiatriska vetenskapens nuvarande ståndpunkt alldeles omöjligt. Motsvarande bestämmelse är icke heller upptagen i nyare lagar, såsom den norska, tyska och schweiziska.

Den tyska lagen föreskriver ytterligare (§ 1569), att, för att skilsmässa skall kunna äga rum, den andliga gemenskapen mellan makarna skall vara upphävd. Denna bestämmelse torde dock endast sällan kunna strängt följas, då oftast något andligt samliv kan tänkas vara möjligt. Föreskriften har föranlett svårigheter i tolkningen av vad som egentligen därmed avsetts. Den kan dessutom, såsom en norsk sakkunnig framhållit, medföra olägenheten, att ett ohållbart äktenskap icke kan genom överenskommelse upplösas, enär den ena maken är sinnessjuk, men heller icke upplösas på grund av sinnessjukdomen, då denna icke nått sådan grad, att det äktenskapliga samlivet är upphävt.

Den schweiziska lagen (Art. 141) har i stället villkoret, att sinnessjukdomen skall vara av sådan art, att det icke bör fordras, att den andra maken skall fortsätta det äktenskapliga förhållandet. En sådan bestämmelse torde vara alltför obestämd och tänjbar för att lämpligen kunna ingå i vår lag. Fakulteten finner för sin del ingen sådan kvalificering av sinnessjukdomens grad behöfelig efter stadgande om fordran på 3-årig fortvaro och sannolik obotlighet hos sjukdomen.

Efter de förändringar, fakulteten sålunda föreslagit i nu gällande föreskrift angående sinnessjukdom som skilsmässogrund, skulle denna få följande innehåll:

Om den ena maken råkat i sinnessjukdom, som fortfarit i tre år samt enligt behörig läkares intyg skälig förhoppning icke förefinnes om den sinnessjukes varaktiga återställande till hälsan, må domstol på den andra makens yrkande döma till skillnad i äktenskapet.

VI. Venerisk sjukdom.

Av alla de sjukdomar, till vilka hänsyn bör tagas vid äktenskapslagstiftning, intaga de veneriska i flera avseenden säkerligen det främsta rummet och bland dessa huvudsakligen syfilis och dröppel (gonorrhé).

De ifrågavarande sjukdomarnas jämförelsevis stora utbredning inom alla lager av befolkningen, isynnerhet i större städer och industricentra, där de i den öppna och hemliga prostitutionen finna en ständig plantskola, öppnar dem talrika ingångsvägar även till de äktenskapliga förbindelserna. Sättet för deras spridning — huvudsakligen genom könsumgänge men även genom annan intim beröring — i förening med deras stora och långvariga smittosamhet — ofta utsträckt över flera år — medför såsom en så gott som oundviklig följd, att den andra maken ävenledes blir smittad, om den ene inför sjukdomen i dess smittosamma skede inom äktenskapet.

Förutom faran för barnens infektion genom beröring med veneriskt sjuka föräldrar och med yttre föremål, som av dem förorenats, tillkommer beträffande *syfilis* dess överförbarhet även på fostret. I följd därav dö fostren antingen redan i moderlivet (missfall, dödföddhet) eller i späda år, och äktenskapet blir under en följd av år eller för alltid barnlöst, eller ock — vad värre är — bringas till världen visserligen fortlevande men sjukliga eller degenererade avkomlingar, som själva äro en fara för sin omgivning och i sin ordning kunna överföra sjukdoms- eller degenerationsarvet till sina efterkommande.

För den syfilitiska maken personligen innebär sjukdomen alltid risken av långvarig nedsättning eller upphävande av arbetsförmågan genom sjuklighet, ja icke alltför sällan av fullständig kroppslig eller andlig invaliditet för återstående livstid och av för tidig död. Svåra kroniska, ofta obotliga former kan sjukdomen antaga, när den angriper centrala nervsystemet, kärlsystemet eller andra viktiga inre organ. Sinnessjukdom (paralysie générale), ryggmärgslidande (*tabes dorsalis*), hjärt- och kärlsjukdomar uppstå icke sällan såsom följsjukdomar, likaledes obotliga och säkert eller med stor sannolikhet ledande till dödlig utgång.

I fråga om *dröppel* äro följder av så svårartad beskaffenhet mindre vanliga, men livslång sjuklighet och kroppslig brutenhet, ända till mer och mindre full-

ständig invaliditet genom ledsjukdomar och genom underlivslidanden hos kvinnan, kunna även här bliva följden. Och i ett för äktenskapet mycket betydelsefullt avseende är dröppeln t. o. m, en allvarligare åkomma än syfilis, nämligen i förorsakande av sterilitet (oförmåga att alstra barn) hos den av sjukdomen angripne. Dessa båda sjukdomar torde ock vara bland de viktigaste orsakerna till barnlöshet i äktenskap.

Alldeles samma risk för svåra personliga följder av sjukdomen, som träffar den make, vilken infört sjukdomen i äktenskapet, drabbar naturligtvis även den andra maken, om han eller hon i sin ordning blir infekterad.

Förhoppningen att genom kraftigare botemedel mot syfilis i framtiden minska denna risk är ännu icke tillräckligt grundad för att kunna få inverka på lagstiftningen mot sjukdomen. Riktas denna lagstiftning, såsom fakulteten för sin del ämnar tillstyrka, speciellt mot det *smittosamma* stadiet därav, så torde för övrigt blivande förbättringar i behandlingen, i och med detta stadiums begränsning och inskränkning så att säga automatiskt reglera verkan av eventuella restriktiva lagstadganden efter de framdeles möjligen förändrade förhållandena.

Av vad fakulteten nu i största korthet framhållit torde framgå, att sådana lagbestämmelser äro i hygieniskt hänseende i hög grad önskliga och behövliga beträffande de båda viktigaste veneriska sjukdomarna, syfilis och dröppel.

Det tredje slaget av venerisk sjukdom, det *enkla veneriska såret*, (*ulcus venereum simplex*) står i frekvens och framförallt i fråga om svårartade följder långt efter de båda föregående. Emellertid kan även detta i svårare fall medföra rätt långvarig och allvarsam sjukdom och läkas med vanställande ärrbildningar. I vår föregående lagstiftning hava samtliga de veneriska sjukdomarna, alltså även den sist nämnda, i allmänhet sammanförs under gemensamma bestämmelser, och för den allmänna uppfattningen lära de olika slagen väl icke ännu framstå som fullt särskilda. I synnerhet gäller detta det enkla veneriska såret och den syfilitiska primäraffektionen, vilka för öfrigt kunna förekomma kombinerade. Det synes därför praktiskt lämpligast, att även ifrågavarande lindrigare form av venerisk sjukdom i allmänhet träffas av de restriktiva bestämmelser, som företrädesvis påkallas av de båda andra, isynnerhet som den genom sin jämförelsevis lätta botlighet endast för kortare tid behöver i det enskilda fallet medföra de olägenheter, som möjligen kunna uppstå av bestämmelsernas tillämplighet även på densamma.

A. Venerisk sjukdom som äktenskapshinder.

I enlighet med det ovan sagda vill fakulteten sålunda först och främst tillstyrka, att av de veneriska sjukdomarna åtminstone *syfilis och dröppel, som befinna sig i smittosamt skede*, stadgas såsom *äktenskapshinder*.

Då de båda sjukdomarna vid omsorgsfull och sakkunnig behandling kunna vara botliga, och enär full hälsa och alstringskraft kunna återvinnas av den, som en gång haft någondera sjukdomen, kan det ej komma ifråga att hindra en var, som en gång genomgått densamma, från att gifta sig. Visserligen kvarstår alltid för den, som varit infekterad, isynnerhet med syfilis, men skenbart tillfrisknat, en viss risk för sjukdomens återkomst i lättare eller svårare form eller för följd-sjukdomar. Men redan omöjligheten att på medicinens nuvarande ståndpunkt på förhand särskilja sådana fall från de varaktigt läkta måste utesluta deras stadgande som äktenskapshinder. Till och med om vissa sjukdomstecken nyligen förefunnits eller ännu kvarstå, men utmärka ett mildare och icke smittofarligt skede av sjukdomen, torde den icke behöva vara lagligt äktenskapshinder. Där icke omedelbar hygienisk våda för make eller avkomma föreligger, är sjukdomen att likställa med andra kroniska sjukdomar, som visserligen innebära ökade risker för familjen, men icke tillräkligt stora att påkalla äktenskapsförbud.

Utsträckningen av det smittosamma skede av ifrågavarande sjukdomar, inom vilket deras verkan som äktenskapshinder bör begränsas, kan icke allmänt uttryckas genom någon bestämd tidstermin, räknad från sjukdomens första uppträdande. Detta skedes långvarighet växlar i olika fall inom vida gränser, bl. a. beroende på handlingens mer eller mindre fullständiga genomförande. Endast genom omsorgsfull undersökning av den veneriskt infekterade och hans sjukhistoria, utförd av sakkunnig läkare, kan det avgöras, huruvida praktiskt sett nödiga garantier förefinnas, att sjukdomen redan passerat sitt smittosamma stadium.

Huruvida och i vad mån effektiviteten av nu åsyftade äktenskapshinder på lagstiftningsväg kan och bör betryggas, därtill vill fakulteten längre fram återkomma (avd. XIII).

För övrigt vill fakulteten betona, att hon med den här tillstyrkta lagstiftningsåtgärden i första rummet avser att få i lagen fastslaget såsom något otillåtet, att

äktenskap ingås av de farligaste veneriska smittobärarna. Att de därmed begå en svår rättskränkning mot maken och eventuellt mot barnen, måste inses av envar, som blir upplyst om följderna av ett äktenskap under sådana förhållanden. Men denna insikt är för mången mindre samvetsgrann person icke tillräckligt motiv att avstå från ett äktenskap, som erbjuder materiella fördelar. Läkareerfarenheten lär, att i detta avseende rättskänslan ofta är mycket slapp även bland personer ur den bildade klassen. Mången gång ingås äktenskap av en patient av detta slag mot läkarens allvarliga föreställningar. Här kräves *lagens* auktoritet för att väcka och befästa ansvars känslan gent emot blivande make och egna efterkommande.

Mindre starka skäl förefinnas för att stadga även den tredje formen av venerisk sjukdom, det *enkla veneriska såret* som äktenskapshinder. Huvudsakligen av praktiska lämplighetsskäl, som fakulteten förut antytt, torde emellertid intet undantag böra göras för denna sjukdom. Som stadgat äktenskapshinder behöver den vid lämplig behandling i allmänhet medföra endast ett måttligt uppskov med giftermålet. Under sådant förhållande måste det även beträffande denna könsjukdom betraktas såsom i hög grad motbjudande för samhället att tillåta den andra makens omedelbara nedsmittande genom äktenskapet.

B. Venerisk sjukdom som återgångsgrund.

Stadgas venerisk sjukdom i smittosamt stadium såsom äktenskapshinder, och saknade den andra kontraheten före giftermålets avslutande kännedom om förefintligheten av hindret, bör denne otvivelaktigt äga rätt till *återgång* av äktenskapet. Risken för den, som mot förbudet gifter sig, av äktenskapets upplösning på denna grund och därmed förenade sociala och ekonomiska konsekvenser torde ock få påräknas som ett kraftigt värn för det nyss berörda äktenskapshindrets effektivitet.

Men även om venerisk sjukdom, icke skulle upptagas bland äktenskapshindren, bör sådan sjukdom hos den ena kontrahenten vid äktenskaps ingående, åtminstone med den begränsning, som i fråga om äktenskapshinder ovan föreslagits (»i smittosamt stadium»), utgöra laglig grund för äktenskapets återgång på yrkande av den andra maken, då denne av okunnighet om förhållandet i god tro ingått äktenskapsavtalet.

Att för återgång ytterligare ställa villkoret av svikligt fördöljande från den sjuke kontrahentens sida synes fakulteten icke befogat och ej heller lämpligt, då gränsen för svek i sådan förtegenhet torde vara ytterst svår att sätta. Skulle emellertid på allmänt rättsliga grunder villkoret av svikligt döljande anses böra vidhållas, så måste enligt fakultetens mening svek här fattas i vidsträckt mening, för att icke lagbudets verkande kraft skall allt för mycket kringskäras. Redan att den förtigande parten varit medveten om eller haft skälig anledning misstänka sin sjukdom, och således icke kan anses ha handlat i god tro vid sitt förtigande, synes fakulteten innebära tillräcklig sviklighet. Att kräva bevisligt förnekande av medveten sjukdom för att anse svek föreliggande vore att gå alldeles för långt. Ytterst sällan om någonsin ställas väl direkta frågor av sådant innehåll, allra minst i vittnens närvaro, mellan personer, som ämna ingå äktenskap med varandra.

Det kunde ifrågasättas, om ej venerisk sjukdom som återgångsgrund borde fattas vidare än samma sjukdom såsom äktenskapshinder, och sålunda en någon gång i det föregående livet ådragen och för den andre kontrahenten förtigen sjukdom av denna art — oberoende av hänsyn till kvarstående smittosamhet — måhända borde anses som tillräcklig grund att yrka på äktenskapets återgång. Särskilt innebär en även skenbart lindrig och t. o. m. för lång tid sedan genomgången syfilis för framtiden ännu så stor hälsorisk, att ett sådant faktum visserligen alltid *borde* vara känt för den andra kontrahenten vid ingående av äktenskapsavtalet. Men å andra sidan måste man dock i sådana fall få räkna med möjligheten av fullständigt återställande från sjukdomen. Dessutom torde man icke för närvarande, åtminstone som regel, få förutsätta tillräcklig insikt om risken i dylika fall och knappast heller tillräcklig karaktärstyrka hos vederbörande kontrahent att förmå honom till bekännelse av en förut genomgången könsjukdom, som han tror vara fullständigt läkt. Ett så grannlaga förhållande som mellan blivande makar får väl anses göra en sådan underlåtenhet i viss mån ursäktlig.

Då vidare den framtida risken av en venerisk sjukdom, som passerat sitt smittosamma stadium, huvudsakligen gäller syfilis, men fakulteten på ovan anförda grunder anser det lämpligast att så vitt möjligt sammanfatta alla de veneriska sjukdomarna under gemensamma lagbestämmelser, så *finner sig fakulteten i fråga*

om dessa sjukdomar endast böra yrka på, att det smittosamma sjukdomsstadiet stadgas som återgångsgrund.

Det förhållandet, att den andra maken tilläventyrs redan blivit smittad i äktenskapet av den sjuke maken, bör icke rimligen kunna minska den förres rätt till återgång, även om den egentliga hygieniska vådan för dennes eget vidkommande ej längre kan genom äktenskapets upphävande förebyggas.

C. Venerisk sjukdom som skilsmässogrund.

Efter äktenskapets ingående ådragen venerisk sjukdom hos endera maken innebär samma vådor i sanitärt och hygieniskt avseende för familjen som före äktenskapet åsamkad. Den akuta, i smittohänseende farligaste perioden av sjukdomen faller i detta fall till och med i sin helhet inom äktenskapet. Från uteslutande medicinsk synpunkt föreligga således egentligen samma skäl att yrka på sjukdomens stadgande som *skilsmässogrund*, vilka förut åberopats för densamma såsom äktenskapshinder och återgångsgrund. Emellertid torde man här på rent rättsliga grunder nödgas skilja mellan det fall, då sjukdomen ådragits genom illegitimt könsumgänge eller annan otukt, och det fall, då den förvärvats på annat, s. k. insont sätt.

I det förra fallet, som är det vida vanligare, föreligger tillika otrohetsbrott, och *den kränkta maken bör då givetvis kunna yrka på upplösning av äktenskapet*.

I de undantagsfall däremot, där venerisk sjukdom (väl oftast syfilis) är på insont sätt förvärvad, torde sjukdomen i och för sig — trots lika farlighet — icke kunna få åberopas som skilsmässogrund. Dock torde böra påpekas, att det i allmänhet ställer sig svårt, mången gång omöjligt att leda i bevis, på vilketdera sättet sjukdomen är förvärvad. Undandragas, såsom här förutsatts, de insonta fallen från verkan som skäl till äktenskapsskillnad, så måste detta i verkligheten mången gång medföra, att den förfördelade maken står rättslös gent emot den andre, även då denne förvärvat sjukdomen genom könsumgänge utom äktenskapet, nämligen om han förnekar detta och det ej kan bevisas.

Huvudvikten ligger emellertid, från medicinsk synpunkt sett, icke på rätten till skilsmässa, utan därpå, att sjukdomen blir underkastad effektiv behandling och den sjuke hindrad hindrad från att smitta den andra maken samt — även om denne redan blivit smittad — från att avla barn inom äktenskapet. På ad-

ministrativ väg torde härför erforderliga bestämmelser kunna utfärdas, vilka böra gälla, vare sig sjukdomen är ådragen på ena eller andra sättet. Den andra maken skulle sålunda i första hand kunna yrka på åtgärder av detta slag. Kan den sjuke maken icke förmås att underkasta sig sådan behandling, *torde dock även insont ådragen venerisk sjukdom böra medföra rätt till äktenskapsupplösning, nämligen: då den sjuke maken genom könsumgånge smittat den andra maken eller utsätter denne för smitta* (jfr vidare avd. XII, XIII).

Gällande svensk och nyare utländsk lagstiftning.

Enligt nuvarande svensk rätt är venerisk sjukdom icke äktenskapshinder.

Däremot är »obotlig smittosam sjukdom» enl. GB 13: 8 återgångsgrund, om den sjuke »förtiger det och svikligen förleder annan till giftermål med sig». Bland exempel på »sjukdom den smittosam och obotlig är» nämnas i GB 4: 2 »pockor av lösaktighet», varmed icke torde kunna avses annat än venerisk sjukdom i smittosamt stadium och av så svårartad form, att den vid lagstadgandets tillkomst ansågs obotlig. Med vår tids förändrade uppfattning angående botligheten torde det således vara något oklart, i vilken utsträckning gällande lag stadgar venerisk sjukdom som återgångsgrund.

Tillkommen efter giftermålet är venerisk sjukdom icke skilsmässogrund, men horsbrott utgör enligt GB 13: 1 sådan.

I *främmande rätt* synes venerisk sjukdom i allmänhet icke betraktas som äktenskapshinder. Så vitt fakulteten bekant, är detta förhållandet endast i vissa nordamerikanska stater, såsom *Indiana* (»transmissible disease»), *Michigan* (ådragen syfilis eller gonorrhé, som ej blivit botad), *Washington* (smittosam könssjukdom, därest ej den kvinnliga kontrahenten är över 45 år). Däremot är venerisk sjukdom även i modernare europeisk lagstiftning under vissa förutsättningar upplösningssgrund.

I *Norge* är venerisk sjukdom hos ena maken på den andres yrkande upplösningssgrund, om sjukdomen förefanns i smittosam form före giftermålet, den friska kontrahenten ovetande, och vid tiden för yrkandet icke måste anses botad. (Lov av 20 aug. 1909 om adgang til opløsning av egteskap, § 3).

I *Tyskland* äro veneriska sjukdomar ej särskilt nämnda i lagbestämmelserna på detta område, men falla under vissa förutsättningar under allmänna stadgan-

den om grunder för äktenskaps återgång och upplösning. (BGB §§ 1333, 1334 och 1568.) På dessa sjukdomar tillämpliga återgångsgrunder äro nämligen:

1) villfarelse (Irrtum) angående sådana personliga egenskaper hos den andra kontrahenten, att de, om förhållandet varit känt, vid riktig uppfattning av äktenskapets väsen bort avhålla från dess ingående (§ 1333);

2) svikligt vilseledande (arglistige Täuschung) från endera kontrahentens sida angående sådana omständigheter, som vid känt förhållande och riktig uppfattning av äktenskapets väsen bort avhålla från giftermålet (§ 1334).

Svikligt vilseledande anses föreligga åtminstone vid förnekande av medveten könssjukdom på direkt fråga därom (HELLWIG: *Die zivilrechtliche Bedeutung der Geschlechtskrankheiten*. Leipzig 1905, s. 71).

På grund av allmänt stadgande (§ 1568), att skilsmässogrund är, om endera maken genom allvarlig kränkning av sina äktenskapliga plikter eller genom vanhedrande eller osedlig vandel förorsakat så djupgående rubbning i det äktenskapliga förhållandet, att det icke kan begäras av den andra maken, att denna skall fortsätta äktenskapet, anses venerisk sjukdom vara skilsmässogrund, dels om sjukdomen ådragits genom äktenskapsbrott, och dels om den sjuke med vetskap om sin sjukdom smittar den andra maken eller utsätter denne för smitta (HELLWIG, anf. st. s. 80—81).

Enligt den nya *schweiziska* civillagen stadgas (art. 125) bl. a. som återgångsgrund, att för den ene maken hemlighållits en sjukdom (hos den andre), som medför stor fara för den klagande makens eller barnens hälsa. Skilsmässogrund är bl. a. äktenskapsbrott, men för övrigt är intet stadgat, som synes äga tillämplighet på veneriska sjukdomar [om ej möjligen den skilsmässogrunden (art. 142), att det äktenskapliga förhållandet blivit så djupt rubbat, att det icke bör fordras, att makarna skola fortsätta ssmlivet, varvid yrkande på skilsmässa vid ensidigt förvällande endast kan göras av den oskyldiga maken].

Sammanfattning.

På grund av ovanstående vill fakulteten med hänsyn till äktenskapslagstiftningen föreslå:

1) att venerisk sjukdom i smittosamt stadium stadgas som äktenskapshinder;

2) att som återgångsgrund (under förutsättningar enl. avd. I) *likaledes stadgas venerisk sjukdom i smittosamt stadium;*

3) att som skilsmässogrund (enl. avd. I) *stadgas venerisk sjukdom, om den ådragits genom äktenskapsbrott eller annan otukt, eller om den sjuke maken smittat den andre eller utsätter denne för smitta.*

VII. Alkoholism.

Ordet *alkoholism* användes i medicinskt språkbruk företrädesvis såsom uttryck för helhetsbilden av de sjukliga rubbningar inom en drinkares organism, vilka äro en följd av alkoholförgiftningen. I denna mening är alkoholismen alltså en förgiftningssjukdom. Därmed är ingenting utsagt om de psykologiska orsakerna till spritmissbruket, vilka å sin sida kunna vara än av patologisk än av icke patologisk natur.

Det lider intet tvivel, att den kroniska alkoholismen, jämte dess akuta yttringar i ruset, i följd av sin allmänna utbredning hos oss och på grund av sina följder spelar en långt större roll än någon annan sjukdom i fråga om ödeläggelsen av familjelivet samt barnens fysiska och moraliska fördärvande. Mer än någon annan sjukdom påkallar den därför kraftiga lagstiftningsåtgärder för hindrande av dess skadliga verkningar ej mindre inom äktenskapet än i socialt hänseende i allmänhet. Men ingen annan sjukdom torde å andra sidan erbjuda så många svårigheter för en effektiv lagstiftning som alkoholismen. Alkoholmissbrukets allmänna utbredning och dess djupa rötter i vårt folks seder och bruk sedan urminnes tider samt den sjukliga alkoholismens flytande gränser gent emot det icke patologiska spritmissbruket äro förhållanden, som å ena sidan göra varje lagstiftningsåtgärd däremot kännbart ingripande i levnadsvanorna för stora delar av folket, och å den andra göra det till en synnerligen vansklighet att i lagtext angiva det tillstånd, mot vilket de restriktiva bestämmelserna riktas. Alkoholismen kan visserligen medföra svåra sjukliga förändringar, men dess följder tillhöra i ännu högre grad samhällslivet, de sociala områdena. Därtill kommer att alkoholmissbrukets i socialt hänseende skadliga verkningar ingalunda inskränka sig till yttringar av kronisk alkoholism i betydelse av *alkoholsjukdom*, utan i vidsträckt grad härflyta ur missbruk, som i lagens mening icke torde kunna betecknas såsom

sjukligt. Visserligen måste även det akuta ruset teoretiskt betraktas som en av förgiftning förorsakad kortvarig sinnessjukdom, men då denna sjukdom i allmänhet är självförvållad och snart övergående samt av ytterst växlande grad och i allmänhet kvarlämnar en viss förmåga av rättslig ansvarighet, så torde den i vår allmänna rättsuppfattning med fog icke betraktas som en sjukdom.

En lagstiftning mot alkoholmissbruket och dess följder måste således till större del hämta utgångspunkter ur sociala missförhållanden, som ligga utanför det medicinska området. Men även där missförhållandena närmast intressera medicinen, såsom i fråga om hygieniskt skadliga inflytanden på barnen, är alkoholinflytandet så komplicerat med sociala faktorer och, trots allt arbete därpå, ännu så ofullständigt utrett från medicinsk synpunkt, att den senare synpunkten icke kan bli den väsentligt bestämmande för lagstiftningen.

I enlighet därmed tilltror sig fakulteten icke att på något uttömmande sätt kunna utreda alkoholismens förhållande till vår äktenskapslagstiftning, utan vill inskränka sig till att därvid framhålla några rent medicinska synpunkter.

A. Alkoholism såsom äktenskapshinder.

Enligt vad fakulteten upprepade gånger framhållit, är det i fråga om *äktenskapshinder* företrädesvis den rashygieniska synpunkten, som från medicinsk sida måste göras gällande. I vida mindre grad synes ett förmynderskap från samhällets sida kunna komma i fråga beträffande kontrahenterna själva och den risk, de i sanitärt liksom i andra afseenden äro villiga att underkasta sig.

Faran av alkoholismen är i fråga om barnens hälsa och utveckling av tvåfaldig art. Dels kan alkoholisten ge sina avkomlingar ett sjukligt arv, dels erbjuder han dem av flerfaldiga orsaker i regel sämre hygieniska förhållanden i hemmet än en nykter person. Detta senare måste också betraktas som ett i rashygieniskt avseende viktigt moment, men sammanhänger så nära med växlande ekonomiska och andra sociala förutsättningar, att dess betydelse i det enskilda fallet undan drager sig enbart medicinskt bedömande.

Det, som faller helt inom medicinskt område av det föreliggande spørsmålet, är *ärftlighetsfrågan*. Men här är ännu mycket outrett. Så mycket måste i alla händelser anses fastslaget, som att ett ärftlighetsförhållande i fråga om alkoholism verkligen existerar. Mången blir alkoholist huvudsakligen på grund av ärftligt

påbrå. Men denna abnormitet torde då icke vara en fristående felaktighet i individens anläggning, utan på det närmaste sammanhänga med annan neuro- eller psykopatisk belastning, om än även här likformigheten i arvet torde predominera. Om och i vad mån en drinkare av sund ascendens genom sitt alkoholmissbruk så fördärvar sina könsceller, att han nyskapar en sjuklig ärftlighetsbelastning för sina efterkommande, är eu omtvistad fråga. Denna möjlighet är i alla händelser icke så motsägelsefritt ådagalagd, att den kan bli utgångspunkt för lagstiftningsåtgärder. Det härför hittills samlade materialet är nämligen otillräckligt och delvis för bristfälligt att ännu därur kunna draga säkra vetenskapliga slutsatser. Där en drinkare däremot är bärare av ett förutvarande sådant arv, borde han icke få fortplanta sig. Äktenskapsförbud borde gälla i detta fall, men skulle väl i fråga om dessa även i andra avseenden moraliskt förfallna individer icke hindra snarare befrämja den illegitima fortplantningen, så vida det icke kompletterades med oskadliggörande genom internering av sådana degenerationsspridare. Att genom straffhot förekomma utomäktenskapligt könsumgänge, för så vitt det beror på alkoholisterna själva, synes fullkomligt hopplöst.

Den enda effektiva åtgärden mot samhällsfarliga alkoholister, som för närvarande kan ifrågasättas, torde vara deras *tillvaratagande under kontroll på lämpliga anstalter*, så länge fara hotar från deras sida. Lagstiftningen därom kräver emellertid sin särskilda utredning och torde icke kunna inrymmas inom äktenskapslagstiftningen. Men visserligen är denna senare i fråga om alkoholism beroende av de utgångspunkter, den allmänna lagstiftningen mot alkoholister kan giva.

I allmänhet måste utpräglade alkoholister anses misstänkta från ärftlighets-hygienisk synpunkt, och ett allmänt åläggande för dem att förete kvalificerat läkareintyg för rätt att ingå äktenskap vore därför på sin plats. Men huru på ett från rättslig synpunkt tillfredsställande sätt avgränsa de fall av alkoholism, som kunna anses utpräglade? Att en person dömts för enstaka fylleriförseelser, t. ex. en lantbo vid tillfälliga rus under besök i staden, synes knappast tillräckligt att lägga något lagligt hinder för hans ingående av äktenskap. Även upprepade sådana förseelser torde icke vara något kriterium på äktenskapsoduglighet, och deras allmänna förekomst skulle sannolikt, om läkareintyg på denna grund fordrades, i alltför vidsträckt grad och i många obehövligen fall verka hinderligt för äktenskaps ingående och därmed minska äktenskapsfrekvensen utan motsvarande

nytta för rashygienen. Den enda verkan, som i sådant fall med säkerhet kunde förutses, vore en ökning av antalet utom äktenskap födda barn.

Huru önskvärt det från rashygienisk synpunkt än må vara, att en del alkoholister hindras att fortplanta sig, anser sig fakulteten icke för närvarande böra föreslå något stadgande om alkoholism såsom särskilt äktenskapshinder, då det på ovan antydda grunder förefaller omöjligt att finna en formulering, som garanterar, att stadgandets verkningar bliva på en gång rättvisa och effektiva, och då det vidare synes fakulteten, som om det ifrågavarande önskemålet till icke oväsentlig del kunde vinnas på annan, indirekt väg.

Det torde nämligen icke lida något tvivel, att många bland de i hereditärt avseende farligaste alkoholisterna skulle komma att träffas av de bestämmelser, fakulteten ovan föreslagit i fråga om själslyte, bl. a. dipsomani, samt förbrytelser och lösdriveri såsom yttringar därav, likasom notoriskt sinnessjuka bland alkoholister naturligtvis måste hemfalla under bestämmelsen angående sinnessjukdom i allmänhet.

Likaledes är det tydligt, att varje inskränkning i rätten att ingå äktenskap, som — på huvudsakligen sociala grunder — torde komma att stadgas för personer, som ej kunna försörja sig själva, som förklarats för omyndiga, som äro internerade å tvångsarbetsanstalter och asyler, eller som ställts under särskild uppsikt av offentlig myndighet, kan komma att i ganska stor utsträckning träffa just de utpräglade alkoholisterna.

Utöver sådana bestämmelser, vilka i likhet med de antydda under vissa förhållanden bliva tillämpliga på alkoholister, ehuru de tillkommit huvudsakligen med hänsyn till andra yttringar av äktenskapsinkompetens, *anser fakulteten alkoholism icke f. n. kunna stadgas som äktenskapshinder.*

B. Alkoholism som återgångsgrund.

Att en äktenskapskontrahent är alkoholist, är utan tvivel ett för blivande äktenskap så riskabelt förhållande, att den andra kontrahentens kännedom därom borde vara ett oeftergivligt villkor, för att denna skulle anses bunden av det ingångna äktenskapsavtalet. Vid okunnighet om förhållandet måste den andre kontrahenten anses hava i god tro ingått äktenskapet under en viktig förutsättning,

som i verkligheten icke existerade. Rätt till återgång av äktenskapet på denna grund borde alltså medgivas.

Men även här möter den förut framhållna svårigheten att bestämma, när alkoholism föreligger i sådan grad, att den allvarligt hotar det äktenskapliga samlivet. Mången förutvarande alkoholist kan just genom äktenskapet räddas åt samhället och bliva en god make. Särskilt torde detta gälla sådana supare, som ej äro mera förfallna, än att de en tid kunna behärska sitt begär och sålunda för den tillkommande maken ända till giftermålet framstå som måttliga människor. Det torde därför i fråga om upplösning av ett äktenskap på grund av alkoholism böra fästas mera avseende på, huru äktenskapet i verkligheten gestaltat sig, än därpå, att den ena kontrahenten före detsamma varit omåttlig supare. Har dryckenskapsbegäret inom äktenskapet icke kunnat undertryckas, och har äktenskapet visat sig därigenom bliva förfelat, då må skilsmässa på den nyktra makens yrkande tillståndjas, oberoende av dryckenskapslastens förefintlighet före eller uppkomst under äktenskapet. Men väl må betingelserna för rätt till sådant yrkande stadgas så vida, att de icke fastkedja den nyktre maken i äktenskapet med drinkaren längre tid, än nödigt är för att ådagalägga den senares oförbätterlighet.

Under denna förutsättning finner fakulteten det icke behövt och på grund av praktiska svårigheter i tillämpningen icke heller lämpligt, att alkoholism såsom sådan stadgas som återgångsgrund för äktenskap.

C. Alkoholism som skilsmässogrund.

Enligt det nyss sagda bör alkoholism under vissa förutsättningar utgöra *skilsmässogrund*. Dessa förutsättningar måste, som antytt, å ena sidan tillgodose fordran, att ett mera tillfälligt hemfallande åt spritmissbruk från den ene makens sida icke föranleder en förhastad upplösning av ett äktenskap, som ännu har utsikt att uppfylla sitt ändamål. Å den andra sidan måste de förhindra onödig förlängning av ett förfelat och olyckligt äktenskap.

Där en läkarundersökning kan konstatera ett *sjukligt dryckenskapsbegär*, synes skilsmässa visserligen i allmänhet böra tillståndjas på den andra makens begäran. Men gränsen för vad som skall anses sjukligt i lagens mening är även i fråga om *begäret* efter sprit mycket svår att bestämma. Säkrast torde det patologiska

i begäret kunna ådagaläggas i de fall, där sådant begär kan visas stå på *ärftlig* grund och sålunda tillhör området för de sedliga defekter och själslyten, fakulteten i det föregående under vissa förutsättningar föreslagit bl. a. såsom återgångsgrund. Vinner detta förslag godkännande, synes sådant ursprungligt dryckenskapsbegär emellertid icke behöva stadgas som skilsmässogrund. Beträffande *förvärvat* sjukligt alkoholbegär, där gränsen för det »sjukliga» kan vara mera omtvistlig, torde framförallt de skadliga yttringar, alkoholmissbruket tagit i det äktenskapliga samlivet, böra tagas med i räkningen vid fråga om äktenskapets upplösning, så mycket hellre som sådana yttringar väl aldrig uteblivit, där det kan bliva tal om ett förvärvat sjukligt begär. Med tagen hänsyn till sådana följder av spritmissbruket torde sjukligt begär ej heller i denna senare mening behöva ingå i formuleringen av lagbestämmelserna. De nyss berörda yttringarna av alkoholmissbruk äro i första rummet inskränkning i förmågan till fullgörande av försörjningsplikt och plikt att vårda hem och barn eller rent av positiva handlingar, som direkt hota familjens ekonomi eller makans och barnens kroppsliga och andliga hälsa, med ett ord hemmets hygien. Denna äventyras emellertid ingalunda blott genom direkta våldshandlingar utan även genom det dåliga exemplet från suparen samt genom den andliga disharmonien mellan honom och hans familj.

För att inrymma alla de skiftande yttringar, varigenom alkoholism hos endera maken kan berättiga yrkan på skilsmässa från den andres sida, måste lagbestämelsen formuleras ganska allmänt, och domstolen (eller K. M:t) få fria händer att pröva omständigheterna i det särskilda fallet.

Från denna grundsats utgår också vårt nu gällande stadgande i *K. Förordn. om äktenskapsskilnader den 27 april 1810*, enligt vilket K. M:t kan bevilja skilsmässa, när ena maken »beträdes med dryckenskap». Detta uttryck synes fakulteten dock vara alldeles för obestämt.

Dessutom bör den nya formuleringen av stadgandet även omfatta missbruk av *andra berusningsmedel* än alkohol, såsom *morfin*, vilket visserligen är vida sällsyntare, men dock stundom kan spela en lika fördärlig roll inom ett äktenskap. Inom den socialt bättre lottade klassen torde morfinmissbruk icke vara så ovanligt och faran är icke utesluten, att det kan komma att ytterligare utbreda sig. En framsynt lagstiftning torde i alla händelser böra vara betänkt på att, så vitt

möjligt, med restriktiva bestämmelser träffa icke blott det nu allmänt brukliga berusningsmedlet, utan även dess möjliga ersättare, i den mån de hava likartade följder för samhället eller i detta fall särskilt för äktenskapet.

Den norska skilsmässolagen formulerar också motsvarande förutsättning för upphävande av det äktenskapliga samlivet (§ 2): »naar den anden egtefælle — — — er henfalden til missbruk av alkohol eller andre beruselsesmidler».

Fakulteten vill med begränsning till den medicinska synpunkten sålunda föreslå, att som laga skilsmässogrund stadgas: sådant fortsatt missbruk av berusningsmedel, att därigenom betingelserna för makes eller barns hälsa eller utveckling äventyras.

VIII. Spetälska.

Spetälska är numera hos oss en sällsynt förekommande sjukdom. Antalet fall i hela riket håller sig någorlunda konstant och uppgick vid slutet av år 1908 till 73, varav mer än hälften (42) vårdades å sjukhuset i Järvsö. Genom kostnadsfri vård därstädes av spetälska från hela riket, som äro villiga att låta intaga sig på sjukhuset, är tillfälle berett att, så långt på frivillighetens grund kan ske, isolera fallen från den allmänna sammanlevnaden.

Spetälska hör vidare icke till de i högre grad smittosamma sjukdomarna. Det händer enligt ARMAUER HANSEN t. o. m. ytterst sällan, att en spetälsk make överför smittan på den andra maken, och det torde knappast vara med säkerhet ådagalagt, att barn av spetälska föräldrar oftare få spetälska än andra barn i de trakter, där sjukdomen är gängse. Enligt nyss citerade auktoritet på detta område kan faran för hustru och barn väsentligt förekommas genom hygieniska försiktighetsmått i hemmet.

Under sådana förhållanden synes numer en särskild bestämmelse angående spetälska enbart i samhällets intresse knappast vara av behovet påkallad i vår äktenskapslagstiftning. Sjukdomen synes därför icke behöva betraktas såsom *äktenskapshinder*, om kontrahenterna själva äro villiga att underkasta sig den risk, spetälskan medför för äktenskapet.

Men för den enskilde, som utan vetskap därom på förhand råkat i äktenskap med en spetälsk, medför den i allmänhet obotliga och ofta i mycket fränstötande former

fortskridande sjukdomen mången gång så svåra konsekvenser, att äktenskapet kan bliva alldeles outhärdligt. I de fall, där sjukdomen hos endera kontrahenten förefanns redan vid giftermålet utan den andres vetskap därom, synes därför detta förhållande utan all fråga böra stadgas som återgångsgrund vid yrkande därpå.

Har sjukdomen däremot tillkommit under äktenskapet, torde den icke i och för sig böra medföra rätt för den friska maken att vinna *skilsmässa*. För att sådan skall vara berättigad, bör den klagande parten ådagalägga, att sjukdomen genom fortsatt vårdslöshet eller osnygghet hos den sjuke medför synnerlig fara för smitta, eller att sjukdomen på annat sätt medfört sådana förhållanden inom äktenskapet, att dettas fortbestånd är olidligt. Det är således *icke sjukdomen som sådan utan dess återverkan på de äktenskapliga förhållandena*, som i sådana fall bör föranleda äktenskapets upplösning.

Fakulteten vågar emellertid förutsätta, att vår reformerade äktenskapslagstiftning i allmänhet skall bereda ökad möjlighet för upplösning av äktenskap, som förfelat sin bestämmelse och äro mera till plåga än till gagn. Även om den yttersta grunden till ett äktenskaps förolyckande är oförvållad sjukdom hos endera maken, torde upplösning böra tillståndas, om den andra makens börda därigenom blir tyngre, än han rimligtvis kan förutsättas stå ut med under givna ekonomiska eller andra sociala villkor. Det kan under vissa omständigheter vara billigt, att, om make genom obotlig sjukdom är förhindrad att på något verksamt sätt bidra till familjens underhåll och vård, utan i stället själv är en börda för den andre maken, dennes arbetsförmåga och omtanke genom äktenskapets upplösning frigöras åt omsorgen om hem och barn. Men detta är omständigheter, som ligga utanför det rent medicinska bedömandet. Fakulteten åtnöjer sig därför med att påpeka spetälska (liksom andra svåra sjukdomar) såsom en av de faktorer, vilka kunna framkalla förhållanden, motiverande en äktenskapsupplösning, utan att sjukdomen i och för sig kan eller bör stadgas som tillräckligt skäl för skilsmässa, och *fakulteten förutsätter, att hänsyn tages även till sådana faktorer* vid stadgandet av de allmänna förutsättningarna för tillståndande av påyrkad äktenskapsupplösning.

Spetälska bör enligt fakultetens mening alltså — i överensstämmelse med nu gällande svensk och även med norsk rätt — *icke stadgas som äktenskapshinder, ej heller i och för sig såsom skilsmässogrund, men väl som återgångsgrund*, allt i förut angiven mening.

IX. Tuberkulos.

Förutom de i det föregående^{*} avhandlade sjukdomar, om vilka uttryckligen yttrande begäres i Lagberedningens till Medicinalstyrelsen överlämnade och till fakulteten remitterade promemoria, är det endast *en* »annan sjukdom», som synes fakulteten vara av den vikt och betydelse i förevarande avseende, att särskilt yttrande därom är påkallat. Detta är *tuberkulosen*.

I utbredning står tuberkulosen långt framför alla andra kroniska infektionssjukdomar, och detta gäller särskilt om dess vanligaste form, lungtuberkulosen. I betydelse för den sjuke individens framtida hälsa och livslängd och med avseende på den risk. den i detta avseende medför för äktenskapet, varierar sjukdomen i högsta grad, i det många fall äro lindriga, kanske alldeles obemärkta och gå till hälsa. Men även om dessa lindriga fall frånräknas, kvarstår ett så stort antal svåra och dödliga fall, att sjukdomen även i denna svårare form i frekvens torde överträffa icke blott varje annan jämförlig infektionssjukdom, utan varje annan svårare sjukdom över huvud. Dess betydelse för äktenskapet ökas vidare däraf, att sjukdomen mycket ofta övergår på barnen, vare sig i följd av nedärvd disposition eller genom smitta. Trots detta torde tuberkulosen dock i ruinerande betydelse för äktenskapet i stort sett stå ett gott stycke efter den förut avhandlade alkoholismen, då den förra icke som den senare verkar direkt nedbrytande och förvildande på själslivet hos den därav angripne.

I likhet med alkoholismen erbjuder tuberkulosen genom sin utomordentligt stora frekvens samt genom dess obestämda och mycket vanliga övergångar i lindriga och rent latentia former med oviss prognos den största svårighet för en lagstiftning, som avsåge att inskränka *rätten till äktenskap för tuberkulösa*. Varje inskränkning i denna rätt skulle på antydde grunder leda till stora rubbningar i de sociala förhållandena och kännas som ett olidligt tvång i den personliga friheten, utan att därur något annat med säkerhet resulterade än en ytterligare sänkning av vår förut låga äktenskapsfrekvens.

Dess bättre är sjukdomens natur dock icke sådan, att den riktar sig så direkt mot äktenskapets ändamål och intressen som de veneriska infektionssjukdomarna. Dess smittsamhet är icke större, än att den väsentliga faran däraf även

inom familjen, och särskilt makarna emellan, bör med litet god vilja kunna förekommas genom iakttagande av allmänna hygieniska försiktighetsmått och sådana, som betingas av denna sjukdoms särskilda spridningssätt. Det äktenskapliga köns-
umgänget är icke någon vanlig form för förmedling av tuberkulosinfektion. Till och med vid tuberkulosens lokalisation, till könsorgan och könsvägar är infektion av den andra maken genom könsomgånge en sällsynthet. Större är, såsom redan antytt, risken för barnen, icke så mycket av direkt infektion före födelsen som av nedärft anlag för sjukdomen eller i allmänhet av försämrad kroppsanläggning. Dock är betydelsen av detta sjukliga arv, i jämförelse med faran av senare infektion från sjuka föräldrar ännu långt ifrån tillräckligt utredd för att kunna läggas till grund för en restriktiv lagstiftning, om sådan över huvud vore utförbar i fråga om tuberkulos.

Här som på andra områden, där lagstiftningen icke kan ingripa reglerande, måste man åtnöja sig med att bygga på stigande upplysning och ansvarskänsla, som småningom skola förmå allt flere att inhämta läkareråd och frivilligt ställa sig dem till efterrättelse, innan de taga ett så viktigt och följdrikt steg som ingående av äktenskap.

Med påpekande av vad som anförts beträffande spetälska, nämligen att sjukdomen stundom kan leda till sådana missförhållanden inom ett äktenskap, att det, oavsett den ursprungliga orsaken därtill, måste från allmänt borgerliga synpunkter anses vara den enskildes rättighet att påkalla befrielse från dess fortsättande, *anser sig fakulteten icke böra föreslå några som helst stadganden i vår äktenskapslagstiftning gent emot tuberkulos som sådan.*

X. Impotens.

I inskränkt bemärkelse innebär ordet *impotens* oförmåga till könsomgånge (*impotentia coeundi*), i vidsträktare mening omfattar samma ord icke blott denna oförmögenhet utan även oförmåga till *fruktbart* könsomgånge (*impotentia generandi et concipiendi*).

Förmåga till samlag kan nämligen finnas hos en person, fastän han eller hon saknar förmåga att alstra barn. Förmågan att alstra barn är beroende: 1) av förmågan att producera och avsöndra utvecklingsdugliga könsceller, 2) av förmå-

gan att genom samlag låta dessa komma i för befruktning nödig beröring med den andra kontrahentens motsatta könsdelar. Saknas endera av dessa betingelser, är personen *steril* (ofruktbar) eller impotent i vidsträckt mening.

För kvinnans del tillkomma vissa ytterligare betingelser för verklig fruktsamhet nämligen: 3 förmågan av ett fullständigt havandeskap och av det mogna fostrets framfödande med liv. Brister i denna senare förmåga torde ej innefattas under begreppet impotens, men de medföra liksom denna barnlöshet i äktenskapet, där de icke låta sig avhjälpa, och torde därför böra komma i betraktande i samband med impotensen.

A. För samhällets intresse har såväl den egentliga impotensen som annan form av sterilitet hos endera maken betydelse, i det den utesluter avkomma av äktenskapet. Men detta förfelände, på rent negativt sätt, av en bland de viktigaste sidorna av äktenskapets samhällsändamål kan, i enstaka fall, icke tillnärmelsevis medföra sådan skada för samhället som alstrandet av en undermålig men fortplantningsförmögen avkomma. Det torde därför ej kunna komma i fråga att stadga lagligt hinder för ett äktenskap, blott därför att naturliga förutsättningar för att alstra barn saknas. Tvärtom kan samhället — såsom i det föregående (avd. I) framhållits — vid förefintlig sterilitet hos endera kontrahenten utan fara tillåta äktenskap i fall, där annars rashygieniska hänsyn skulle påkalla äktenskapsförbud.

Snarare kunde man tänka sig behövligheten av ett äktenskapsförbud för person, vars liv och hälsa måste i hög grad äventyras genom äktenskapet och dess funktioner, såsom en kvinna med kroppsfel, som omöjliggör en naturlig förlossning, utan att hindra befruktning och havandeskap. Även för en sjuklig man kan ett äktenskap stundom innebära avsevärd fara. Men i sådana fall måste det få vara vederbörande kontrahents ensak, vad han vill riskera, och samhället torde icke böra förbjuda risken. Uppllysning och läkareråd, men icke lagstiftning, bör i sådana fall träda emellan.

De lagstiftningsåtgärder, som kunna vara indicerade av impotens hos den ena kontrahenten, måste således utgå från hänsyn till den andra partens enskilda rätt och följaktligen gälla *icke äktenskapshinder*, utan återgångs- eller skilsmässogrund.

B. Då såväl möjlighet till utövningen av de sexuella funktionerna som möjlighet att därigenom avla barn måste räknas till de naturliga rättigheter, som i första rummet äro förbundna med äktenskapets ändamål, så borde det — teore-

tiskt sett — därav följa, att den kontrahent, som personligen ägde förutsättningarna härför och inginge äktenskapet utan kännedom om att de saknades hos den andre maken, i princip vore berättigad att på grund av sin besviknenhet i detta avseende vinna återgång av äktenskapet.

Av praktiska skäl torde dock åtskillig inskränkning i denna rätt böra göras i lagstiftningen. Härvid torde den egentliga impotensen (i. coëundi) och sterilitet beroende på annan orsak intaga en tämligen olikartad ställning som förutsättningar för ett äktenskaps återgång.

Den förra, *oförmögenheten till könsungående*, är givetvis ett vida starkare skäl för äktenskapets återgång, då den innebär hinder både för den potente makens sexuella funktion inom äktenskapet och för fruktsamhet däri. Frånsett frågan om hälsoskadligheten av otillfredsställd könsdrift, måste sexuell tillfredsställelse betraktas såsom en genom äktenskapsavtalet betingad rättighet av väsentlig betydelse.

Emellertid måste för avtalets återgång impotensen på något sätt kunna styrkas. Därtill behöves i allmänhet läkareundersökning, men endast om felet beror på organiska missbildningar eller förändringar inom könsregionen eller — i vissa fall — inom nervsystemet, torde det därvid kunna konstateras. S. k. funktionell impotens (utan påvisbart organiskt grundlag) kan icke genom läkareundersökning ådagaläggas. Ehuru sålunda i allmänhet endast den organiska impotensen torde få rättslig betydelse, så är det dock icke nödigt att uttryckligen i lagen inskränka återgångsgrunden till denna (anatomiska) form av impotens, och möjligheten torde tvärt om böra lämnas öppen även för äktenskapsupplösning på grund av stadigvarande funktionell impotens, där sådan tilläventyrs vidgås av den därmed behäftade maken och styrkes av barnlöshet i äktenskap.

Men den fordran måste ställas, för att impotens skall verka som återgångsgrund, att den är av *stadigvarande* art. Stundom är en organisk impotens (hos man eller kvinna) möjlig att avhjälpa genom ett kirurgiskt ingrepp, och en funktionell är ofta av sig själv övergående. En funktionell impotens av *övergående* art inställer sig stundom hos nervösa personer (isynnerhet män, men även kvinnor) just vid början av äktenskapet, alltifrån det första försöket till könsungående mellan makarna. I sådana fall vore en återgång av äktenskapet på denna grund onödig och förhastad. Som villkor för äktenskapets återgång på grund av impotens bör därför ställas fordran, att impotensen måste anses vara obotlig.

Sterilitet hos ena maken med bibehållen förmåga till könsumgänge torde vara mera omtvistlig såsom anledning till äktenskaps återgång. Praktiskt bleve den, stadgad som återgångsgrund, säkerligen av ringa betydelse, då det vid fortsatt könsumgänge mellan makarna endast undantagsvis kunde utrönas, på vilkendera av dem äktenskapets barnlöshet berodde. I allmänhet måste det också förutsättas, att den sterile maken, därest han ej saknat sexuell retbarhet, vid äktenskapets ingående själv varit omedveten om sin oförmåga att avla barn och således handlat i god tro.

Under inga förhållanden torde annan sterilitet än den, som kunde objektivt konstateras genom läkarundersökning och befundes vara av obotligt slag, böra föranleda återgång av äktenskap. Emellertid torde något allmännare behov av laglig möjlighet till äktenskapsupplösning på denna grund icke föreligga. När det sexuella umgänget mellan makarna är oförhindrat, lära de väl i det långt övervägande antalet fall småningom resignera inför hopplösheten att erhålla barn och icke ens ifrågasätta att skiljas på denna grund. I de fall, där barnlöshet i äktenskapet leder till svårare disharmoni i makarnas inbördes förhållanden, torde en reformerad äktenskapslagstiftning kunna få förutsättas bereda ökad möjlighet till upplösning av ett sådant äktenskap, i synnerhet som inga barns rätt därvid trädes för när, utan att steriliteten i och för sig behöver stadgas som återgångsgrund.

C. *Efter äktenskapets ingående uppkommen* impotens torde i och för sig icke böra godkännas som laga skäl till dess upplösning. Den är i detta fall att betrakta såsom en olycka, den makarna böra bära gemensamt. Men givetvis kan en tillkommen impotens hos endera maken understundom leda till sådana förhållanden inom äktenskapet, att upplösning bör medgivas oberoende av den ursprungliga orsaken till rubbningen av det inbördes förhållandet mellan makarna.

Enligt *nuvarande svensk rätt* gäller som *återgångsgrund* för äktenskap (enl. GB 13: 8), att man eller kvinna är av naturen vanför och till äktenskap alldeles obekvämt — — — — förtiger det, och svikligen förleder annan till giftermål med sig, eller (enl. Kyrkol. 16: 10) att en person av naturlig bräcklighet

eller något annat fel är till äktenskapet och fullgörandet av dess plikt platt oduglig.

Båda dessa stadganden avse impotens, och väl endast impotentia coeundi, förefintlig vid äktenskapets ingående. Om de omfatta även den funktionella impotensen, synes, särskilt beträffande GB, tvivelaktigt. De allmänna förutsättningarna äro i GB strängare formulerade än i kyrkolagen.

I den nya *norska* skilsmässolagen (§ 3) stadgas som återgångsgrund (i här använd betydelse): »naar den anden egtfælle ved egteskapets indgaaelse uten den førstes vidende — — led av en legemlig mangel, som gjorde ham eller hende uskikket til egteskap». Stadgandet synes således omfatta endast organisk impotens.

Tyska och *schweiziska* lagarnas allmänt formulerade bestämmelser i detta avseende synas under vissa betingelser vara tillämpliga både på organisk och funktionell impotens samt även på impotentia generandi et concipiendi.

Fakulteten vill enligt det ovan sagda föreslå, att (liksom nu) endast permanent impotentia coeundi må stadgas såsom återgångsgrund, och att den funktionella formen därvid icke behöver uteslutas.

Med ett mera modernt uttryckssätt, än i un gällande GB, torde denna återgångsgrund kunna formuleras såsom: *stadigvarande oförmögenhet till konsumgånge.*

XI. Lyte, kroppsfel.

1. Medfödd dövstumhet.

Förutom de redan avhandlade själslytena torde det bland lyten förnämligast vara den i allmänhet på missbildning av hörselorganen beroende *medfödda dövstumheten*, som kräver beaktande i fråga om äktenskapslagstiftningen. Bland de lyten av större betydenhet, som kunna gå i arv, torde nämligen detta vara det vanligaste. År 1900 funnos i Sverige 5,299 dövstamma, nämligen 2,950 män och 2,349 kvinnor. Av dessa voro 328 män och 199 kvinnor gifta (förutom ett 50-tal, vilkas äktenskap upplösts genom makens död). Hos huru stor del av dessa lytet var medfött, är icke utrett; på grund av utländska statistiker torde man emeller-

tid hava skäl att antaga, att denna kategori uppgår till högst ungefär halva antalet.

Det är endast den *medfödda*, på endogena orsaker beroende dövstumheten, som torde äga någon större betydelse i rashygieniskt avseende. Genom talrika undersökningar har det nämligen visats, att desamma jämförelsevis ofta går i arv från föräldrar till barn eller med överhoppande av en eller annan generation till avkomlingar i senare släktled, likasom den ofta förekommer hos flera syskon i samma familj. Då därtill kommer, att den kongenitala dövstumheten icke blott hos individen utan även inom släkten icke sällan är kombinerad med idioti eller andra medfödda abnormiteter, synas goda skäl föreligga att betrakta densamma som en verklig degenerativ förändring.

Såsom bevis för den medfödda dövstumhetens ärftlighet torde det vara nog att hänvisa till den stora av FAY publicerade amerikanska statistiken (*Marriages of the deaf in Amerika*, Washington 1898), vilken visade, att inom 1,477 äktenskap, i vilka den ena eller båda parterna voro kongenitalt dövstamma, voro 12,14 % av barnen dövstamma. (I 1,155 äktenskap, där endast förvärvat dövstumhet, förekom var motsvarande procenttal endast 2,3.)

Ur samma statistik vill fakulteten här ytterligare citera några få siffror för olika kategorier av dövstum-äktenskap för att därmed belysa ärftlighetsförhållandena vid detta lyte.

			Procent dövstamma bland barnen.
En av föräldrarna kongenitalt dövstum, den andra hörande	(191 äktenskap)		11,9 %
Båda föräldrarna kongenitalt dövstamma	(335	») 25,9 %
Båda föräldrarna kongenitalt dövstamma och båda med dövstamma släktingar	(172	») 30,3 %

De anförda siffrorna bevisa med önskvärd tydlighet, att sannolikheten för att lytet skall gå i arv är betydligt större, då båda föräldrarna äro dövstamma, än när blott den ena är det, och vidare, att risken för de efterkommande ytterligare växer, då föräldrarna tillhöra ärftligt belastade familjer, inom vilka lytet förekommit flera gånger. Att även släktskap mellan föräldrarna vid förefintlig ärftlig belastning i hög grad ökar frekvensen av dövstumhet hos barnen, framgår

därav, att FAY, vilken såsom nyss blivit nämnt i samtliga äktenskap, där en eller båda parterna voro kongenitalt dövstumma, funnit 12,14 % dövstumma bland barnen, i de 17 äktenskap, där dessutom konsangvinitet förelåg, fann procenttalet fördubblat (nämligen 25 %).

Särdeles belysande för konsangvinitetens betydelse för dövstumheten äro även några av HAMMERSCHLAG (Arch. f. Ohrenheilkunde 1904) meddelade siffror, som här må anföras:

Av 168 äktenskap med 1 dövstumt	barn voro	14,3 %	konsangvina
» 28 » » 2 dövstumma	» »	28,6 %	»
» 15 » » 3 eller flera dövst.	» »	57,1 %	»

I betraktande av här relaterade förhållanden kan det från rashygienisk synpunkt synas väl motiverat att stadga *medfödd* dövstumhet såsom *äktenskapshinder*, framför allt i de fall, då skyldskap mellan parterna ytterligare tillkommer.

Fakulteten måste icke desto mindre avstå från att föreslå införandet av några lagbestämmelser i denna riktning och har härför huvudsakligen följande skäl att åberopa.

Att fråntaga alla dövstumma, vare sig lytet är medfött eller förvärvat, den rättighet de sedan gammalt haft att ingå äktenskap och därigenom bl. a. mildra den andliga isolering från medmänniskor, deras lyte i allmänhet måste medföra, skulle gentemot den stora kategori, hos vilken dövstumheten är förvärvad, innebära en från medicinsk synpunkt obefogad och alltså onödig grymhet. Förbudet borde sålunda endast träffa dem, hos vilka lytet är medfött och beroende på endogena orsaker. Nu är det emellertid i många fall ytterligt svårt, ja t. o. m. omöjligt att med visshet avgöra, huruvida dövstumheten är kongenital eller i tidig ålder förvärvad. En bestämmelse av ifrågavarande art skulle således säkerligen i ett stort antal därmed åsyftade fall icke kunna tillämpas eller ock giva anledning till talrika misstag och orättvisor.

Vidare kan dövstumheten i sin betydelse för rasen och samhället ingalunda likställas med t. ex. epilepsi och sinnessjukdomar. Med den utveckling, vår numera obligatoriska undervisning för dövstumma innehar, kunna även dessa vanlottade personer utbildas till självförsörjande samhällsmedlemmar och komma endast i jämförelsevis ringa utsträckning att ligga det allmänna till last. — De i rashygie-

niskt avseende mest betänkliga fallen, där dövstumheten är kombinerad med sinnesslöhet, sinnessjukdom, fallandesot o. s. v., skulle ju i alla händelser hemfalla under på sistnämnda grunder föreslaget äktenskapshinder.

Slutligen har fakulteten just på denna punkt så mycket större anledning att hänvisa på möjligheten att genom ökad upplysning förmå de dövstumma själva att frivilligt taga hänsyn till de ifrågavarande önskemålen, som genom organisationen av vårt dömstumväsande denna upplysning här kan göras vida mer effektiv än beträffande alla andra kategorier, av individer, för vilka inskränkningar i rätten att ingå äktenskap kunna ifrågasättas.

Som *återgångsgrund* kan dövstumhet icke tänkas möjlig, då den ju icke kan döljas för den andra kontrahenten på annat sätt än genom grovt bedrägeri, som i och för sig måste vara återgångsgrund.

Fakulteten anser sig därför sakna tillräckliga skäl att föreslå någon undantagslagstiftning för dövstumma i fråga om äktenskap.

2. Andra lyten och kroppsfel.

Talrika kroppsliga missbildningar — förutom de redan berörda i hörselorganen gå i arv, såsom övertaliga fingrar och tår, andra extremitetsmissbildningar, harläpp, kluven gom, missbildningar i könsdelarna, albinism o. s. v. Hit kan även räknas, blödaresjukan, som företrädesvis angriper manliga avkomlingar ehuru arvet i regel förmedlas genom de kvinnliga.

En del av dessa ärftliga lyten och kroppsfel äro att betrakta såsom relativt likgiltiga variationer, andra medföra avsevärda funktionsdefekter. Till en del utgöra dylika missbildningar tecken på en undermålighet, som även kan taga sig uttryck i andra avseenden.

Väl kan det synas ligga i samhällets intresse att inskänka möjligheterna för fortplantning av individer med svårare, på barnen överförbara lyten och kroppsfel. Men mot en lagstiftning i sådant syfte tala åtskilliga förhållanden.

Först och främst är ärftligheten av ifrågavarande diskvalifikationer ingalunda konstant, utan bl. a. väsentligt beroende av den normala äktenskapskontrahentens motsatta ärftlighetskraft. I regel utjämnas därför det sjukliga anlaget, och missbildningen utslocknar efter ett fåtal generationer, utan särskilda åtgärder, i följd av det sjukliga arvsanlagets fortsatta utspädning, med friskt blod. En del av

de svåraste lytena utesluta utan vidare fortplantning genom att medföra sterilitet, såsom vissa missbildningar i könsdelarna, eller genom att upphäva eller åtminstone minska utsikterna till äktenskap eller till könsumgänge i allmänhet, såsom de vidrigare slagen av lyten. Då vidare en del lyten ej nedsätta livsdugligheten och arbetsförmågan och andra genom sin stora sällsynthet hava en mycket underordnad betydelse, så torde det åtminstone på vetenskapens nuvarande ståndpunkt vara omöjligt att träffa rätta gränsen och på ett lyckligt sätt formulera en lagbestämmelse, som inskränkte rätten till äktenskap för personer, behäftade med ifrågavarande fel och lyten. Slutligen skulle en sådan bestämmelse, där den voro behöfvig, dock icke kunna hindra illegitim fortplantning.

På dessa grunder finner fakulteten sig icke kunna föreslå stadgande av ifrågavarande lyten och kroppsfel såsom äktenskapshinder.

Vår nuvarande GB (4:2) stadgar »vederstyggliga och stora fel och lyten» såsom återgångsgrund för trolovning (fästning). Däremot torde det vara tvivelaktigt, om sådana fel och lyten kunna anses ineffattade i bestämmelserna angående återgång av äktenskap (GB 13:8), i sådant fall under den där tillkomna förutsättningen av svikligt fördöljande för den andre kontrahenten.

Emellertid synes det fakulteten rimligt, att mycket vanställande kroppsfel och lyten hos den ene kontrahenten, varom den andre vid äktenskapets ingående saknade kännedom, i vissa fall kunna få gälla som skäl till äktenskapets återgång.

Av dylika kroppsfel och lyten torde dock — förutom dem, som äro direkt hinderliga för könsumgänge och således göra den lytte impotent — endast sådana böra komma ifråga såsom återgångsgrund, vilka äro obotliga och måste anses ägnade att permanent framkalla avsky och vämjelse hos maken samt sålunda förhindra den för könsumgänge med den lytte nödiga sexuella retelsen. Detta är visserligen en mycket subjektiv verkan av lytet, men denna effekts påstådda förefintlighet torde dock kunna med tillräcklig sannolikhet bedömas på grund av lytets beskaffenhet. Sannolikt avses det samma med nuvarande uttrycket »vederstyggliga och stora». Emellertid torde i de fall, där frågan om sexuell aversion på grund av felet kan anses i någon mån tvistig, i tillämpningen fordran böra ställas på att en ej för kort tid av äktenskapet förflutit, utan att den påstådda motviljan mot maken kunnat övervinnas, samt naturligtvis fordras, att äktenskapet förblivit ofruktsamt.

Såsom återgångsgrund — under tidigare framhållna allmänna förutsättningar — torde således kunna formuleras: *vidriga och obotliga kroppsfel och lyten hos den ene maken av den beskaffenhet, att de måste anses väcka oövervinnerlig motvilja hos den andre.*

Lyten och kroppsfel, *uppkomna under äktenskapet*, torde i och för sig icke böra utgöra tillräcklig grund för skilsmässa.

XII. Ifrågasatt stadgande av straff för make, som genom könsumgänge smittar andra maken med venerisk sjukdom eller utsätter honom eller henne för sådan smitta.

Denna frågas besvarande kan i viss mån anses beroende av svaret på frågan, huruvida hos oss som i våra grannländer straffrättsligt ansvar bör införas för samma förseelse utom äktenskapet, vilken senare fråga fakulteten längre fram kommer att beröra (avd. XIII, 3). Emellertid synes äktenskapet erbjuda så olikartade utgångspunkter för lagstiftningen i detta hänseende vid jämförelse med den illegitima könsförbindelsen, att dessa båda förutsättningar torde böra i huvudsak övervägas var för sig med hänsyn till ett eventuellt strafflagstadgande för ifrågavarande förbrytelse.

Å ena sidan bör den äkta maken givetvis äga större anspråk på skydd från samhällets sida mot smittofara av detta slag inom det lagligt sanktionerade äktenskapet, än en person, som frivilligt inlåter sig i könsumgänge utom äktenskapet. I senare fallet måste alltid kvarstå en självförvållad risk i detta hänseende, varifrån den äkta maken bör hava rätt påräkna fullständig befrielse inom sitt äktenskap. Denna synpunkt skulle i och för sig kunna anses motivera straffhot framför allt mot *äktenskaplig* könsinfektion.

Men å andra sidan torde det knappast vara möjligt utfinna en egentlig *straffform*, som ej träffar den förorättade maken på samma gång som den brottslige. Makarnas egendomsgemenskap och deras samfällda beroende, i de flesta äktenskap, av bådadas oavbrutna verksamhet, var på sitt område, för familjens ekonomi gäve en tveeggad verkan åt såväl böstesstraff som frihetsstraff. Och denna oundvikliga dubbelverkan bleve svårare, i den mån straffet genom sin stränghet skulle avse att verka avskräckande gent emot förbrytelsen. Men i fråga om sådana drifter

som könsdriften torde endast svårare straffrisker i någon avsevärd mån kunna verka tyglade på den, som icke tillräckligt tillbakahålles av etiska motiv. Härtill kommer, att sjukdomen i och för sig och dess behandling medföra hinder i den sjukes verksamhet och direkt kostnad för familjen, således i regel försämra dess ekonomi.

Därför synes det fakulteten, att egentligt straff för ifrågavarande förbrytelse endast kan komma ifråga i de fall, där sjukdomen medför äktenskapets upplösning. Och då synes ett icke för knappt tillmätt *skadestånd* åt den förorättade maken jämte tillbörligt hänsynstagande till rättskränkningen från ena sidan vid äktenskapets ekonomiska avveckling parterna mellan vara en åtminstone i allmänhet lämpligare påföljd än ett straff i egentlig mening för den skyldige maken. Dömes denne att ekonomiskt bidraga till den andra partens underhåll efter skilsmässan, skulle även vid äktenskapsupplösning ett samtidigt straff kunna verka till förfång för den oskyldiga parten, i det att dennes utsikt att utfå sin rätt därigenom mången gång minskades.

I de fall åter, där äktenskapet fortsättes, bör den av smitta hotade makens *anspråk på skydd för sin person* (och eventuellt för andra, särskilt barnen) enligt fakultetens mening i första hand tillgodoses genom andra lagstiftningsåtgärder, som avse *betryggande behandling av sjukdomen och isolering av den sjuke*, om så behöves, på sjukhus (jfr avd. VI, C).

Härigenom torde i månget fall den rätt, omständigheterna tilläventyrs annars medgåve den förfördelade maken till äktenskapets upplösning, icke behöva komma till användning. Men tidsfristen för yrkande därpå bör vara så tillmätt, att den icke försittes genom användning i första hand av den mildare utvägen. Risken för skilsmässa som sista utväg från den andra makens sida borde bidra till den sjukes underkastelse under en från andre maken påyrkad effektiv behandling och isolering.

Under förutsättning att åtgång till äktenskapets upplösning, i den utsträckning fakulteten på annat ställe tillstyrker, lagligen beredes make på grund av venerisk sjukdom hos den andre maken, och att eventuellt skadestånd därvid kan utdömas, *finner fakulteten således icke nödigt eller lämpligt tillstyrka, att straff stadgas för venerisk infektion av make eller för makes utsättande för sådan infektion från andra makens sida.*

Skulle sådant straff likväl komma att införas, så bör — såsom i Norge — åtal göras beroende av den förorättade makens yrkande (jämför vidare avd. XIII, 3).

XIII. Lagstiftningsåtgärder i övrigt

till förebyggande av ärftlig eller smittosam sjukdoms spridning genom äktenskap samt till förhindrande av äktenskaps ingående av den, som på grund av annan sjukdom, impotens, lyte eller annat kroppsfel icke kan ur medicinsk synpunkt anses därtill skickad.

De lagstiftningsåtgärder, som på möjligast betryggande sätt kunde förebygga ärftliga och smittosamma sjukdomars spridning genom äktenskap, ävensom äktenskaps ingående av därför från medicinsk synpunkt diskvalificerade personer, vore — förutom effektiva allmänna föreskrifter till infektionssjukdomarnas bekämpande — stadgande:

1) av *äktenskapsförbud* för personer behäftade med sådana sjukdomar, fel och lyten, samt

2) av *obligatoriskt läkareintyg* för nupturienter om frihet från sådant äktenskaps-hinder på grund av undersökning kort tid före äktenskapets ingående.

I vilken utsträckning fakulteten finner äktenskapsförbud kunna och bära stadgas, är i det föregående avhandlat. Det återstår nu att beröra frågan närmast om obligatoriskt läkareintyg och andra därmed i sammanhang stående åtgärder och därefter om andra åtgärder, som kunna ifrågakomma att komplettera eller eventuellt att ersätta stadgande av sådant intyg eller annars äga sammanhang med äktenskapslagstiftningen.

1. *Läkareundersökning av nupturienter.*

Utan obligatorisk läkareundersökning med kvalificerat intyg som villkor för rätt att ingå äktenskap bliver givetvis varje i det föregående föreslaget äktenskapshinder på grund av sjukdom m. m. i en del fall ineffektivt, då hindrets närvaro mången gång först genom läkareundersökning bleve känt för utfärdaren av lysningen, vilken närmast har att tillämpa stadgandet om äktekskapshinder. Påbjudande av sådan undersökning vore därför från medicinsk synpunkt ett nödvändigt led i en idealisk lagstiftning på ifrågavarande område.

Men även utan föreskrift om kvalificerat läkareintyg vore själva undersökningen av stor nytta, då vederbörande nupturienter, själva mången gång utan denna

äro okunniga om närvaron av ett äktenskapshinder i sanitärt avseende. Ett överträdande av äktenskapsförbudet av ren okunnighet uteslötes genom de upplysningar, läkaren på grund av undersökningen kunde lämna. Av i stort sett ännu större betydelse bleve de upplysningar och råd, läkaren kunde giva de vida talrikare nupturienter, vilka visserligen vore lagligt oförhindrade att ingå äktenskap, men vilkas kroppsbeskaffenhet eller hereditära förhållanden gjorde ett äktenskap icke tillrådligt, eller tillrådligt endast under vissa förutsättningar i fråga om val av make, hygieniska försiktighetsmått i äktenskapet o. s. v., varom läkaren genom undersökning bleve i tillfälle meddela behövliga råd och föreskrifter.

Förslag om lagstadgad läkareundersökning för nupturienter med eller utan kvalificerat intyg hava också väckts, dels av svenska läkare, dels motionsvis vid riksdagen.

Så önskvärd en sådan lagbestämmelse från medicinsk synpunkt vore, anser sig fakulteten av andra skäl icke kunna för närvarande tillstyrka dess införande hos oss.

Med vårt lands relativt glesa befolkning och det stora avståndet till läkare i vida delar av landet skulle en sådan föreskrift medföra stora olägenheter, i synnerhet på landsbygden. Utom kostnad för resa till och från läkaren, bleve även läkarehonoraret för undersökningen en för flertalet ganska kännbar avgift. En sådan undersökning måste nämligen, om den skulle motsvara sitt ändamål, bliva ganska ingående och tidsödande, säkerligen så omfattande som en undersökning för liffförsäkring, mången gång större. Ett i förhållande till arbetet alltför ringa honorar, fastställt i läkaretaxan, kunde lätt framkalla en ytlig och schablonmässig procedur vid undersökningen, varigenom denna mången gång bleve sämre än ingen. Kostnaden för undersökningen skulle komma att verka som en avsevärd beskattning av nupturienten; åtminstone skulle den uppfattas så av det stora flertal friska personer, som redan utan läkareundersökning visste sig oförhindrade till äktenskap. Den sunda huvudmassan av vårt folk, särskilt lantbefolkningen, kunde med ett visst fog anse sig genom den nya utgiften orättvist beskattad på grund av förhållanden, som rörde en minoritet hos folket, företrädesvis i städer och industricentra, där den förnämsta anledningen till stadgandet, de veneriska sjukdomarna, hade sitt egentliga hemvist. Slutligen vore det fara, att denna nya utgift för äktenskaps ingående skulle avhålla många mindre bemedlade därifrån,

varigenom vår redan låga äktenskapsfrekvens ytterligare komme att sänkas och antalet illegitima förbindelser att stiga, utan att likväl sjukdomarnas och sjukdomsanlagens överförande genom smitta och arv kunde hindras.

Av dessa skäl *måste fakulteten för närvarande inskränka fordran på läkareundersökning för äktenskap till vissa i det föregående angivna fall*, där särskilda indikationer för sådan föreligga.

Enligt fakultetens ovan framställda förslag skulle sålunda läkareundersökning fordras, när det gäller *dispens* från stadgandena angående minimiålder för äktenskap, samt eventuellt vid dispens för äktenskap med avkomling till syskon. Vidare skulle det, likasom nu är stadgadt angående den rätta fallandesoten, vid tjänsteansvar åligga den, som utfärdar lysning, att vägra sådan förrättning, då det vore känt eller på skäligen grunder kunde misstänkas, att nupturient vore behäftad med *fallandesot, sinnessjukdom, sinnesslöhet, vissa förut angivna själslyten eller med venerisk sjukdom i smittosamt stadium* eller ock förut varit *sinnessjuk eller dömd för vissa i det föregående antydda förbrytelser eller för lösdriveri*, intill dess kvalificerat läkareintyg föreläge.

Sådan vägran borde naturligen alltid ske i grannlaga form, och tjänsteförrättaren borde därvid i allmänhet, men särskilt då det gällde ifrågasatt venerisk sjukdom, åläggas *tystlåtenhetsplikt* angående dylik vägran och motiven för densamma, så långt hans tjänsteplikt det möjliggjorde (jämför vidare här nedan under 2).

Formulär för nämnda läkareundersökningar skulle enligt fakultetens förslag utfärdas av Medicinalstyrelsen, men på dess innehåll anser sig fakulteten icke behöva närmare ingå, lika litet som på de *förändringar i Medicinalstyrelsens instruktion, och i läkareinstruktionen*, vilka eventuellt bleve en följd av den föreslagna proceduren. I vissa fall (angående fallandesot, sinnessjukdom m. m.) skulle läkareintyget enligt det föregående underställas Medicinalstyrelsens granskning.

Fördelarna av, att staten på föreslaget sätt påbjöde läkareundersökning i en del från rashygienisk synpunkt särskilt tvivelaktiga fall, skulle enligt fakultetens mening icke enbart ligga däri, att vissa äktenskap kunde förhindras, av vilka en kroppsligt och andligt undermålig avkomma vore att förvänta, utan även i den uppfostrande inverkan på den allmänna uppfattningen, som dylika lagbud kunde få. Statens därigenom utalade fordran, att vid äktenskaps ingående skäligen hän-

syn skall tagas även till medicinska, rashygieniska synpunkter, bör — såsom förut framhållits — vara ägnad att väcka allmänhetens eftertanke i hithörande frågor, och man kan hoppas, att med stigande folkupplysning ansvars känslan gentemot kommande generationer alltmera skall fördjupas, så att allt flere personer frivilligt inhämta sakkunnigt medicinskt råd, innan de ingå äktenskap. Har på detta sätt den allmänna opinionen småningom ombildats och dessutom den fortgående forskningen på ärftlighetslärans område givit oss en säkrare vetenskaplig grund att bygga på, skall det måhända befinnas lämpligt att vidtaga mera genomgripande reformer, för vilka tiden ännu ej syntts fakulteten mogen.

Beträffande andra *ärftliga sjukdomar* än de i föregående avdelningar avhandlade torde åtgärder i samband med äktenskapslagstiftningen icke böra föreslås. De äro delvis så sällsynta, att de sakna allmännare betydelse från ifrågakavande synpunkt, delvis äro de i väsentlig grad beroende av andra än ärftliga faktorer.

Redan på denna grund torde ett så omfattande äktenskapshinder som *»annan ärftligen smittande sjukdom»* (enligt Lagberedningens förslag år 1847) icke vara att förorda, varförutom detta uttryck icke motsvarar vår tids vetenskapliga uppfattning av smitta. Slutligen böra av förut (avd. I) framhållna skäl obestämda kollektiva sjukdomsbeteckningar så vidt möjligt undvikas i lagen.

2. *Andra lagstiftningsåtgärder till förekommande av veneriska sjukdomars spridning genom äktenskap.*

Med hänsyn till de veneriska sjukdomarnas allmänna utbredning och särskilt stora betydelse för äktenskapet samt isynnerhet på grund av den större möjligheten och benägenheten att hemlighålla sådana sjukdomar, i jämförelse med epilepsi och sinnessjukdom m. m., torde det icke vara tillräckligt att ålägga lysningsutfärdaren skyldighet att vägra sådan förrättning i de fall, som händelsevis kommit till hans kännedom. Mycket olämpligt vore det att föreskriva eller ens förutsätta särskild efterforskning från hans sida angående möjligt äktenskapshinder av detta slag.

Däremot synes det lämpligt, att *under vissa förutsättningar läkare blir ålagd att till viss myndighet anmäla veneriskt sjuk person, som ämnar ingå äktenskap.*

Detta torde kunna ske med någon utsträckning av nu gällande föreskrifter i läkareinstruktionen.

Läkareinstruktionen § 28 mom. 2 innehåller följande föreskrift för provinsialläkare (även gällande för extra provinsialläkare enligt samma stadga § 42):

»Till förekommande av venerisk sjukdoms spridning bör provinsialläkare i allmänhet vid anträffat sjukdomsfall söka utröna, huru smittan tillkommit, samt på lämpligt sätt verka för den sjukas intagande till vård å sjukhus; varjämte provinsialläkaren, där den sjuke undandrager sig behandling eller icke följer därvid givna föreskrifter, och synnerlig fara för smittans utbredning förefinnes, bör om förhållandet underrätta hälsovårds- eller kommunalnämnden.»

Synnerlig fara för smittans utbredning måste anses förefinnas även i det fall, att den med venerisk sjukdom i smittosamt stadium behäftade står i begrepp att ingå äktenskap. Men följer han läkarens föreskrifter, har den senare ingen anmälningsskyldighet. Dessa »läkarens föreskrifter» torde visserligen avses omfatta icke blott sjukdomens direkta behandling utan även försiktighetsmått mot dess spridning. Detta säges dock ej med tillräcklig tydlighet, och än mindre bestämmes omfattningen av de försiktighetsmått läkaren äger föreskriva. Att läkaren genom nämnda stadgande *icke* bemyndigas att tills vidare förbjuda patienten ingående av äktenskap, därom torde icke råda någon meningsskiljaktighet. Alltså innebär känd avsikt hos patienten att gifta sig, trots läkarens varning, icke för närvarande skäl för läkaren att göra ifrågavarande anmälan.

Fakulteten anser med hänsyn till den påpekade stora faran av äktenskaps ingående i detta stadium av sjukdomen, att *det anförda stadgandet om möjligt borde utvidgas att omfatta även detta fall*. Vidare borde stadgandet om denna anmälningsskyldighet icke blott gälla vissa tjänsteläkare utan *alla praktiserande läkare*, således även inryckas i läkareinstruktionens allmänna bestämmelser. Det borde dessutom kompletteras med föreskrift för vederbörande hälsovårdsmyndighet att ofördröjligt befordra anmälan till vederbörande pastorsämbetes kändedom och för vederbörande tjänstemän att vägra lysning, intill dess personen i fråga företett vederbörligt *läkarebevis*, att han vid undersökning befunnits fri från symtom av venerisk sjukdom i smittosamt stadium och icke med sannolikhet har att vänta recidiv av sådan. Detta intyg borde vara avgivet antingen av vederbörande tjänsteläkare eller av erkänd specialist inom könssjukdomarnas område.

Den ytterligare inskränkning i läkarens tystlåtenhetsplikt, som den föreslagna föreskriften skulle innebära synes, liksom inskränkningen genom det nuvarande stadgandet, vara väl motiverad av trängande hänsyn till allmän hälsovård. Naturligtvis borde övriga personer, som å tjänstens vägnar finge del av förhållandet förståndigas att ej i oträngt mål yppa detsamma.

Fakulteten, som är fullt medveten om den närmast föreliggande frågans ytterst grannliga och ömtåliga art, skulle måhända känt sig tveksam om lämpligheten av en lagstiftning i nu angiven riktning, om hon icke trott sig äga god anledning antaga, att ett dylikt stadgande endast ytterst sällan skulle behöva komma till tillämpning, och icke desto mindre kunde förväntas bliva i hög grad verksamt. Antagligen skulle redan dess tillvaro i nästan alla under läkarebehandling kommande fall förekomma förhastat giftermål. Läkarens nu så ofta vanmäktiga avrådande av giftermålet skulle med ens bliva effektivt, om han kunde *hota* med denna anmälan och dess följder, därest hans råd icke åtlyddes.

Risken för möjligheten att på grund av en feldiagnos hindras från äktenskap kunde den undersökte förekomma genom att omedelbart låta undersöka sig av specialist och således eventuellt erhålla stadgat friskbetyg av denne, vid vars företeende den förste läkaren naturligtvis inhiberade sin anmälan som ändamålslös, även om han enskilt vidhölle sin diagnos (varom för övrigt särskilt kunde stadgas).

Genom de nu föreslagna stadgandena skulle de mest upprörande fallen av äktenskaps ingående mot bättre vetande av veneriskt sjuka personer kunna i allmänhet förekommas, och mycket vore därmed vunnet (Jfr vidare nedan, under 3).

Ville man skaffa sig ytterligare någon garanti för äktenskapshindrets effektivitet så vore en möjlig utväg att stadga läkarebetyg av ifrågavarande slag som villkor för rätt att ingå äktenskap, även i det fall, då sådant påyrkades, förutom av den andra kontrahentens giftoman eller förmyndare, när sådan funnes, av någon bland hans närmare (i lagen uttryckligt angivna) anhöriga. Där ingen av dessa anhöriga hos lysningsförrättaren självant anmält denna önskan, behöfde denne icke efterforska sådan. Undersökningen och läkareintygets förefintlighet behöfde i intet av dessa fall komma till allmänhetens kännedom och, i händelse av frivillig undersökning med friskbetyg, som visades för den på undersökning yrkande anförvanten, icke ens till vederbörande tjänsteförrättares.

Fakulteten har velat påpeka sistnämnda möjlighet att stärka effektiviteten av föreslaget äktenskapsförbud för veneriskt sjuka i smittosamt stadium. Hon vill emellertid i detta hänseende för sin del icke göra något yrkande och inlåter sig ej heller på närmare formulering av de närmast förut ifrågasatta stadgandena. För den händelse nu berörda uppslag skulle visa sig praktiskt användbara, äger K. Medicinalstyrelsen vida större förutsättningar än fakulteten att föreslå deras omsättande i administrativa föreskrifter.

Slutligen vill fakulteten än en gång erinra om vad hon förut framhållit, nämligen att hon med det ifrågavarande äktenskapshindret företrädesvis åsyftar en *moralisk* verkan, oavsett dess juridiska effektivitet.

I detta sammanhang torde fakulteten böra påminna om det förut gjorda påpekandet (afd. VI, C och XII) av önskvärdheten, att genom yttryckliga lagbestämmelser make berättigas att sätta sin egen person och eventuellt barnen i säkerhet mot hotande venerisk smitta från den andre makens sida genom *rättighet att få den sjuke isolerad och behandlad å sjukhus*, då han icke underkastar sig i detta avseende betryggande åtgärder i hemmet. Med denna rätt bör äfven följa skyldighet för make att på den andres yrkande underkasta sig läkareundersökning för konstaterande av misstänkt venerisk infektion.

3. *Kompletterande bestämmelser till förekommande av venerisk smittas spridande genom könsumgänge utom äktenskap.*

Fakulteten har redan haft tillfälle yttra sig om ifrågasatt straff för spridande av venerisk infektion inom äktenskapet (afd. XII).

Med frågan om revision av äktenskapslagstiftningen hava åtgärder mot sådan *infektionsfara genom illegitimt könsumgänge* så till vida ett sammanhang, som det av fakulteten föreslagna äktenskapsförbudet för venerisk sjuk i smittosamt stadium kan antagas föranleda, att sådana sjuka i illegitimt könsumgänge söka ersättning för förvägrat äktenskap.

I den mån sådant genom straffpåföljd kan förhindras, måste en *strafflagsbestämelse* av detta slag från medicinsk synpunkt anses högeligen önskvärd.

Fakulteten har därför ingenting att erinra mot införande i vår strafflag av ett sådant stadgande, ungefär likartat med något av de i våra grannländer gällande, utan vill i princip tillstyrka detta.

Emellertid förutsätter straffrättslig procedur, innan polismyndighet och åklagaremakta kunna ingripa, kännedom hos dessa myndigheter om det brottsliga utsättandet för smitta, vilken kännedom väl i flertalet fall vinnes först genom angivelse från redan infekterad person. Då inkubationstiden för infektionen, särskilt beträffande syfilis, är ganska lång (vanligen två till flere veckor) och denna sjukdoms första yttring länge därefter förblir rätt obetydlig, så kan under tiden smitta från *en* sjuk spridas till många personer.

Straffbestämmelsen blefve därför huvudsakligen av moralisk betydelse, såsom avskräckande, varjämte den innebure garanti för skadestånd. Men i epidemiologiskt avseende vore en vida raskare procedur till förekommande av smittans utbredning av nöden. Det torde därför böra tagas i övervägande, huruvida icke en större befogenhet kunde tillerkännas hälsovårdsmyndigheter, än de för närvarande äga eller i praxis kunna utöva, att på sjukhus isolera veneriskt sjuka, som kunde antagas vara farliga som infektionsutbredare, och såsom nödig förutsättning därför *en vidsträcktare anmälningsskyldighet åläggas läkare beträffande sådana patienter*, även i fall där avsikt att ingå äktenskap icke vore känd (jfr ovan under 2). I alla händelser bör *tvångsinternering* av för venerisk smittas spridande eller smittofaras framkallande *dömd* person i mån av behov för sjukdomens hävande vara tillåten, oberoende av tiden för eventuellt ådömd frihetsförlust.

Icke blott *fullbordat smittande* av annan genom könsumgänge bör vara straffbart, utan även uppsåtligt *utsättande av annan person för smittofara* på detta sätt.

Förutsättning för straffbarhet torde icke blott *vetskap* om egen könssjukdom böra vara, utan även *skälig anledning att misstänka* sådan. Beträffande *straffarter* för ifrågavarande förbrytelse anser sig fakulteten böra framhålla, att åtminstone under försvärande omständigheter längre tids frihetsförlust bör ådömas, liksom i våra grannländer, samt att *skadestånd* för den fördelade om möjligt bör uttagas *framför böter* och, så vitt ske kan, utgå i rimligt förhållande till den åsamkade skadan.

Den *finska* strafflagen (K. 20 § 13) föreskriver: »Har den, som visste sig vara behäftad med venerisk sjukdom, genom lägersmål överfört sjukdomen å annan; straffes med tukthus eller fängelse i högst två år.»

Norska strafflagen (§ 155): »Den, som med Kundskap eller Formodning om at lide av smitsom kjonssygdом ved legemlig Omjængelse eller ved utugtigt Forhold smitter eller udsetter nogen for Smitte, straffes med Fængsel indtill 3 Aar.

Paa samme Maade straffes den, der medvirker til, at nogen, som han ved eller formoder at lide av smitsom Kjonssygdом, ved saadan Adfærd som oven nævnt smitter eller udsætter en anden for Smitte.

Er den smittede eller den for Smitte udsatte den skyldiges Ægtefælle, finder offentlig Forfølgning allene Sted efter dennes Begjæring.»

Danska strafflagen (§ 181): »Naar Nogen, som er vidende eller har Formodning om at være behæftet med venerisk Smitte, øver otugt med en Anden, bliver Straf av Fængsel eller under skjærpene Omstændigheder Forbedringshusarbeide at anvende.»

Fakulteten vill, närmast i anslutning till danska lagen, *tillstyrka att, utom skadestånd, lämpligt straff må stadgas för den, som, behäftad med venerisk sjukdom genom otuktigt könsumgänge (eller annan otuktig handling) smittat annan eller utsatt annan person för smitta, ehuru han var medveten om sin sjukdom eller hade skälig anledning misstänka densamma.*

4. *Läkarens tystlåtenhetsplikt.*

Införes straff för överförande av venerisk smitta eller utsättande för sådan smitta, torde det bliva nödvändigt att närmare föreskriva, om och när en läkare har skyldighet att inför domstol meddela, vad han i sin praktik erfarit beträffande omständigheter, som äro av betydelse för ett sådant mål. Även i fråga om yrkande på äktenskaps upplösning på grund av sjukdom m. fl. i det föregående berörda rättsförhållanden kan frågan om läkarens vittnesplikt bliva aktuell.

Omfattningen av den svenske *läkarens tystlåtenhetsplikt* är tämligen obestämt formulerad i läkareinstruktionen (§ 60), och föreskrift därom saknas i allmän lag. Ett lagligt fastställande av läkarens skyldighet i detta avseende är även från andra synpunkter av behovet påkallat. Men frågan är grannlaga och svårlöst, och fakulteten kan icke i detta sammanhang närmare inlåta sig därpå. Blott det torde redan nu i princip kunna sägas, att läkarens yrkesmässiga tystlåtenhet icke är beroende på hans enskilda intresse, att den icke är att uppfatta som en rättighet, grundad på ett yrkesprivilegium, utan som en skyldighet gentemot

den enskilde patienten, en skyldighet, som dock icke torde böra få sträcka sig längre än med samhällets sanna intresse är förenligt. Där allmänt väl otvivelaktigt kräver det, torde en laglig begränsning av tystlåtenhetsplikten vara på sin plats eller m. a. o. ett stadgande om skyldighet för läkaren att oberoende därav meddela vad han i en viss sak vet, vara fullt berättigat. För läkaren själv kan en alltför sträng juridisk bundenhet vid tystlåtenhetsplikten stundom leda till en svår plikt-kollision, när ett annat etiskt krav fordrar uppenbarandet av en yrkeshemlighet. Ett bland de vanligare exemplen på en sådan plikt-kollision för läkaren torde just vara motsättningen mellan hans tystlåtenhetsplikt och plikten att söka förekomma samhällsfara från samvetlösas veneriskt sjuka. Denna senare plikt åligger honom i själva verket icke blott som människa och medborgare utan alldeles särskilt som läkare, då det ju i detta fall är fråga om att förhindra en sjukdoms spridande. En allmän reglering av läkarens rättsliga ställning efter noggrann omprövning såväl av den enskilde sjukas som av det allmännas rättskrav gent emot honom och mot varandra torde vara behöflig. Men denna fråga fordrar sin egen omfattande utredning, varpå fakulteten nu icke kan ingå.

Emellertid torde de av fakulteten i det föregående föreslagna eller ifrågasatta lagstiftningsåtgärderna, med nödig varsamhet genomförda, icke möta allvarliga betänkligheter i fråga om läkarens tystlåtenhetsplikt som förutsättning för hans fullgörande av sitt viktiga kall som hälso- och sjukvårdare.

5. *Ytterligare åtgärder till förekommande av i rashygieniskt avseende diskvalificerade personers fortplantning.*

Otukt med minderårig kvinna under vissa åldersgränser, mellan anförvanter, vilka äktenskap ej tillåtes, och med avvita kvinna är i vår strafflag (kap. 18) belagd med straff.

Den reglering av dessa strafflagsbestämmelser, som kan bli nödig i följd av ändrade bestämmelser i GB, behöver fakulteten ej påpeka.

Ifrågasätts kan, om icke även otukt med sinnessjuk eller sinnesslö *man* borde beläggas med straff samt — ehuru icke förnämligast på rashygienisk grund — möjligen otukt med gosse under viss ålder.

Utom beträffande veneriskt sjuka torde, såsom för närvarande, straff icke böra stadgas för den, som, själv på medicinsk grund förbjuden äktenskap (t. ex. en

epileptiker), begår otukt med annan person. Även där fråga är om tillräknelig person, torde vid ett för hela livet bestående äktenskapshinder intet straffhot vara effektivt gent emot en utpräglad könsdrift. Här måste i stället träda *internering av de farligare individerna*.

Utan att vilja ifrågasätta något liknande hos oss vill fakulteten slutligen för fullständighetens skull erinra om vissa experiment i lagstiftningsväg, vilka på några håll (*Indiana, California, Oregon, Connecticut*) under senare tid gjorts genom att under vissa förutsättningar påbjuda *operativ sterilisering* för att förekomma möjlighet till fortplantning för fysiskt eller psykiskt degenerade individer. Sådant upphävande av fortplantningsförmågan kan genom vissa operativa ingrepp på såväl män som kvinnor ske, utan att könsdriften och förmögenheten till köns- umgänge därmed behöva upphävas. Operationen företages under något växlande förutsättningar efter vissa myndigheters prövning och beslut på grövre förbrytare och oförbätterliga återfallsförbrytare, på idioter m. fl. andra degenerade. Även i Europa har vid åtskilliga tillfällen operativ sterilisering skett å degenererade, särskilt sexuellt abnorma individer. Då gällande lagstiftning ej förutsett dylika fall, torde man i allmänhet måst nöja sig med de anhörigas och närmast vederbörande myndigheters medgivande. I några från Schweiz publicerade fall har patientens uttryckliga tillstånd erhållits, genom att operationen uppställts såsom direkt villkor för patientens utskrivning från den asyl, å vilken han varit internerad.

Otvivelaktigt finns det även i vårt land en del individer, idioter med stark könsdrift, sedlighetsförbrytare m. fl., vilkas sterilisering icke blott synes i hög grad önskvärd från samhällelig synpunkt, utan även kunde förväntas lända dem själva till direkt bättnad. Då fakulteten emellertid anser, att en lagstiftning i nu ifrågavarande riktning icke bör företagas utan stöd av en väl förberedd opinion, har fakulteten icke anledning att nu upptaga frågan till närmare diskussion.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
I. Allmänna grundsatser	525
II. Minimiålder för äktenskap	529
III. Blodsförvantskap	530
IV. Fallandesot	538
A. Såsom äktenskapshinder	538
B. Fallandesot såsom återgångsgrund	543
C. Fallandesot såsom skilsmässogrund	544
V. Sinnessjukdom	545
A. Såsom äktenskapshinder	545
1. <i>Egentlig sinnessjukdom</i>	545
2. <i>Psysisk utvecklingshämning</i>	549
3. <i>Partiella själsdefekter</i>	549
4. <i>Tillfällig omtöckning o. s. v.</i>	551
B. Sinnessjukdom såsom återgångsgrund	554
C. Sinnessjukdom såsom skilsmässogrund	555
VI. Venerisk sjukdom	558
A. Venerisk sjukdom som äktenskapshinder	560
B. Venerisk sjukdom som återgångsgrund	561
C. Venerisk sjukdom som skilsmässogrund	563
VII. Alkoholism	566
A. Alkoholism såsom äktenskapshinder	567
B. Alkoholism som återgångsgrund	569
C. Alkoholism som skilsmässogrund	570
VIII. Spetälska	572
IX. Tuberkulos	574
X. Impotens	575

	Sid.
XI. Lyte, kroppsfel	579
1. Medfödd dövstumhet	579
2. Andra lyten och kroppsfel	582
XII. Ifrågasatt stadgande av straff för make, som genom könsumgånge smittar andra maken etc.	584
XIII. Lagstiftningsåtgärder i övrigt etc.	586
1. Läkareundersökning av nupturienter	586
2. Andra lagstiftningsåtgärder till förekommande av veneriska sjukdomars spridning genom äktenskap	589
3. Kompletterande bestämmelser till förekommande av venerisk smittas spridande genom könsumgånge utom äktenskap	592
4. Läkarens tystlåtenhetsplikt	594
5. Ytterligare åtgärder till förekommande av i rashygieniskt avseende diskvalificerade personers fortplantning	595

Bilaga 2.**Medicinalstyrelsens yttrande i fråga om revision av äktenskapslagstiftningen.****TILL KONUNGEN.**

Genom nådig remiss den 25 februari 1910 har Eders Kungl. Maj:t anmodat Medicinalstyrelsen att med hänsyn till den förestående revisionen av giftermålsbalcken avgiva sådant yttrande, som avsåges i vid remissen fogad, inom Lagberedningen utarbetad promemoria.

I denna promemoria hemställer Lagberedningen om yttrande ur medicinsk synpunkt,

1) huruvida i Sverige gällande bestämmelser angående minimiålder för äktenskaps ingående och sidoskyldskap såsom äktenskapshinder böra bibehållas eller, om och i den mån så ej anses vara förhållandet, vilka nya regler därom böre givas; varvid i anledning av ifrågasatt gemensamhet med Danmark och Norge i lagstiftningen om äktenskapshinder, anhålles om särskilt uttalande, huruvida betänklighet möter att bringa den svenska lagstiftningen om den allmänna minimiåldern för äktenskaps ingående och om sidoskyldskap såsom äktenskapshinder till överensstämmelse med vad nu gäller i Danmark och Norge; samt

2) huruvida och under vilka villkor fallandesot, spetälska, sinnessjukdom, venerisk sjukdom, alkoholism, annan sjukdom, impotens, lyte eller annat kroppsfel bör utgöra äktenskapshinder eller skäl till ingånget äktenskaps upplösning;

huruvida och under vilka villkor straff bör stadgas för make, som genom köns-
umgänge smittar andra maken med venerisk sjukdom eller utsätter honom eller henne för sådan smitta; och

huruvida och, i jakande fall, vilka lagstiftningsåtgärder eljest må lämpligen kunna vidtagas i syfte att förebygga, att ärftlig eller smittosam sjukdom sprides genom äktenskap eller att äktenskap ingås av den, som på grund av annan sjukdom, impotens, lyte eller annat kroppsfel icke kan ur medicinsk synpunkt anses därtill skickad.

Med skrivelse den 29 april 1910 har därjämte från Eders Kungl. Maj:ts Utrikesdepartement till Medicinalstyrelsen överlämnats exemplar av norska »Ot. prp. N:o 8/1909 Om utfärdigelse av lov angaaende ophævelse av det egtenskapelige samliv og opløsning av egteskap».

I anledning av den nådiga remissen anhöll Medicinalstyrelsen, jämlikt § 35 mom. 2 av den för Styrelsen gällande instruktion, hos medicinska fakulteten vid universitetet i Uppsala om fakultetens yttrande i ärendet, och har fakulteten med protokollsutdrag av den 24 april 1911 till Medicinalstyrelsen överlämnat ett av särskilda kommitterade utarbetat, av fakulteten i alla delar godkänt, utförligt utlåtande i ämnet, av vilket utlåtande ett tryckt exemplar här bifogas.¹

På därom gjord framställning har vidare beträffande den del av frågan, som röner inflytande av könsorganens sjukdomar och särskilt de smittosamma könsjukdomarna, professorn, medicine doktorn E. Welander, som då var innehavare Sveriges enda professur i syfilidologi, avgivit yttrande av den 21 juni 1910, vilket här bifogas.

På hemställan av Medicinalstyrelsens ordförande och ledamöter i skrivelse av den 31 maj 1910 har slutligen inom Svenska läkaresällskapet vid dess sammanträden den 11, 18 och 25 oktober 1910 anställts diskussion om samtliga ovan omnämnda medicinska frågor, och får Styrelsen beträffande denna diskussion hänvisa till läkaresällskapets tryckta förhandlingar, här bifogade.

Med återställande av remissakten får Medicinalstyrelsen för egen del i underdånighet anföra följande.

Medicinalstyrelsen, som i de flesta delar anser sig kunna instämma i det av fakulteten avgivna yttrandet, vill endast i ett par punkter framställa erinringar.

Vad då *fallandesot* beträffar, har Styrelsen från handläggning av ärenden enligt nådiga brevet den 25 november 1757 stor erfarenhet av, huru vanskligt det är

¹ Se bilaga 1.